

ఆంధ్ర గ్రంథమాల—౧౦

9/5/2

ఆత్మకథ

ప్రథమ సంపుటము

అనువాదకుడు:

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి

ప్రకాశకుడు:

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు

చెన్నపురి:
ఆంధ్రపత్రికామండ్రాలయమునందు
ముదితము

మూడవ కూర్పు
౨౫౦౦ ప్రతులు

శివరాత్రి
4 8/35

విషయ సూచి

మొదటి భాగము

విషయము

పుట

౧ జన్మాదికము	౧-౪
౨ బాల్యము	౫-౮
౩ బాల్యవినాహము	౯-౧౪
౪ యాజమాన్యము	౧౫-౧౮
౫ హైస్కూలులో	౧౯-౨౫
౬ దుర్వార్త (౧)	౨౬-౩౦
౭ " (౨)	౩౧-౩౬
౮ దొంగతనము-ప్రాయశ్చిత్తము	౩౭-౪౧
౯ నాపితృనిర్యాణము-నామహావమానము	౪౨-౪౬
౧౦ మతములలో స్వల్పప్రవేశము	౪౭-౫౩
౧౧ సీమకు ప్రయాణసన్నాహము	౫౪-౬౦
౧౨ జాతీయహిమ్మరము	౬౧-౬౪
౧౩ తుదకు సీమ	౬౫-౬౯
౧౪ నా అభిరుచి	౭౦-౭౪
౧౫ ఆంగ్ల వేషము	౭౫-౭౯
౧౬ మార్పులు	౮౦-౮౪
౧౭ భక్త్యపరిశీలనము	౮౫-౮౯
౧౮ బీడియము నాడలు	౯౦-౯౫

విషయము

పుట

౧౯ అసత్యవణము	౯౬-౧౦౧
౨౦ మతపరిచితి	౧౦౨-౧౦౬
౨౧ నిర్బలకే బలరామ్	౧౦౭-౧౧౦
౨౨ నారాయణహేమచంద్రుడు	౧౧౧-౧౧౬
౨౩ గొప్పసంత	౧౧౭-౧౧౯
౨౪ పట్టాపుట్టినది-కాని పిమ్మట?	౧౨౦-౧౨౩
౨౫ నాబెంగ	౧౨౪-౧౨౭

రెండవ భాగము

౧ రాయచందుభాయి	౧౩౧-౧౩౫
౨ జీవయాత్ర	౧౩౬-౧౪౦
౩ మొదటికేసు	౧౪౧-౧౪౫
౪ మొదటిదెబ్బ	౧౪౬-౧౫౦
౫ దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు	౧౫౧-౧౫౪
౬ నేటాల్	౧౫౫-౧౫౯
౭ కొన్ని అనుభవములు...	౧౬౦-౧౬౫
౮ ప్రిటోరియాదారిలో	౧౬౬-౧౭౧
౯ ఎక్కు-వకస్టములు	౧౭౨-౧౭౮
౧౦ ప్రిటోరియాలో మొదటిరోజు	౧౭౯-౧౮౪
౧౧ క్రైస్తవులతో పరిచయము	౧౮౫-౧౮౯
౧౨ భారతీయులతో పరిచితి	౧౯౦-౧౯౩

విషయము

• పుట

౧౩ కూలితనపు అనుభవము	...	౧౯౪-౧౯౮
౧౪ దావాసిద్ధపటచుట	...	౧౯౯-౨౦౩
౧౫ మధన	...	౨౦౪-౨౦౯
౧౬ జేపటిమాట యెవరి కెఱుక?	...	౨౧౦-౨౧౩
౧౭ బస పెట్టితిని	...	౨౧౪-౨౨౦
౧౮ వర్ణ ద్వేషము	...	౨౨౧-౨౨౫
౧౯ నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు	...	౨౨౬-౨౩౧
౨౦ బాలసుందరము	...	౨౩౨-౨౩౫
౨౧ మూఁడుపానుల పన్ను	...	౨౩౬-౨౪౦
౨౨ ధర్మనిరీక్షణము	...	౨౪౧-౨౪౫
౨౩ గృహవ్యవస్థ	...	౨౪౬-౨౫౦
౨౪ ఇంటికి	...	౨౫౧-౨౫౪
౨౫ హిందూదేశమున	...	౨౫౫-౨౫౯
౨౬ రాజభక్తి, శుశూష...	...	౨౬౦-౨౬౪
౨౭ బొంబాయిసభ	...	౨౬౫-౨౬౯
౨౮ పూనాలో	...	౨౭౦-౨౭౨
౨౯ వెంటనే మరలి రమ్ము	...	౨౭౩-౨౭౬

మూడవ భాగము

౧ తుపానుచిహ్నములు	...	౨౭౯-౨౮౨
౨ తుపాను	...	౨౮౩-౨౮౮

విషయము

పుట

3 ఒరగిలు	295-297
4 శాంతి	298-300
5 పిల్లలచదువు	301-307
6 సేవాభావము	308-309
7 బ్రహ్మచర్యము (1)	310-314
8 " (2)	315-316
9 మిత్రవ్యయము	317-318
10 బోయరుయుద్ధము	319-330
11 నగరసంస్కరణము-యోమనిధి	331-333
12 స్వదేశాగమనము	334-335
13 మరలభారతదేశములో	336-343
14 గుమాస్తా-బేరా	344-345
15 కాంగ్రెసులో	346-350
16 లాన్సుకర్జీ-దర్బారు	351-353
17 గోఖలేగారితో నొకనెల (1)	354-356
18 " (2)	357-360
19 " (3)	361-367
20 కాశీలో	368-370
21 బొంబాయిలో	371-372
22 ధర్మసంకటము	373-375
23 మరల దక్షిణాఫ్రికా	376-378

1

91-52

సూచన

గాంధీమహాత్ముడు తాను "ఆత్మకథను" వ్రాయఁబూనుకొనుటకు గలకారణములను గ్రంథసేతికయందు సవిస్తరముగ చెలిపి యున్నారు. సత్యాన్వేషణారాధనమునుజేయుటకై గాంధీమహాత్ముడు చేసిన ప్రయోగము లాత్మకథారూపమునను పరిణమించినవి. గాంధీమహాత్మునకు కర్మప్రయోగము లాధ్యాత్మికములు, సైతికములు; ధర్మమున కర్థము నీతి; ఆత్మార్థమైన కర్మప్రయోగము నీతి ధర్మము. జీవయాత్ర యందు సాంఖ్యయోగములకు గలసంబంధ మవినాభావము. సాంఖ్యము నందు మునిగి కర్మప్రయోగమును విస్మరించిన భారతీయులకును, వ్యాయామోహమునందు మునిగి సాంఖ్యయోగమును విస్మరించిన సాశ్చాత్యులకును సత్యప్రయోగము లాత్మోద్ధరణమునకు సాధనములుగ నున్నవి. గాంధీమహాత్ముడు "ఈ ముప్పదియేండ్లనుండియు నా చేసినపని యంతయు ఆత్మపర్శనముకొఱకు, - ఈశ్వర సాక్షాత్కారముకొఱకు, - మోక్షముకొఱకు. నా జీవితమునందలి ప్రతిపనియు నిందులకే. నాచలన వలనము లిందులకే. నావ్రాతకూఁగ లిందులకే. రాజనీతిక్షేత్రమున నేను దుముకుట యిందులకే" అని తెలిపిన పరమార్థ మాత్మకథయందు సర్వత్ర ప్రత్యక్షమగుచున్నది. జీవయాత్ర నాత్మయాత్రనుగ బరిణమింప జేయుట యసిధారావ్రతమువలెను దురారాధ్యమైనను సాధ్యమని ఆత్మకథ విశేషము చేయుచున్నది.

గుజరాతి నవజీవన పత్రికయందు వ్యాసరూపమున ప్రచురింప బడుచుండిన "ఆత్మకథ" ౧-౩ భాగములు పుస్తకరూపమును దాల్చినవి.

ఆత్మకథాప్రకరణముల కనువాదము లెప్పటి కప్పుడె ఆంగ్ల పత్రికలయందును, బేశభాషాపత్రికలయందును ప్రచురింపబడుచుండినవి. ఆంగ్ల పత్రికలయందును నీయనువాదములు ప్రకటితమయినవి. గుజరాతి, హిందీ, అరవము, కన్నడము, ఇంగ్లీషు మొదలగు భాషలయందు దీగ్రంథము నెలువడినది. అమెరికా మాక్మిలన్ కంపెనీ ప్రకాశకులు దీనిని తాము ప్రచురించుకొనుటకు లక్షరూప్యములు కానుకగ నొసగిరి.

తెలుగునందును ఆత్మకథను ప్రచురించుటకు మహాత్ములవారి నాంగ్లప్రముఖులు కోరియుండిరి. మహాత్ముని యనుమతిని దీనిని ప్రచురించుటకు బూనితిని. స్వయముగ తెనిగింప నెంచితిని కాని కాలహరణభీతిచే విరమించితిని. శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారి భారమును వహించి అచిరకాలమున పూర్తిచేసి ఆంగ్లలోకము నకు మహాపకార మొనరించిరి.

విభవసంవత్సర ఫాల్గున మాసమునందు మొదటికూర్పు ౨౦౦౦, శుక్ల సంవత్సర మార్గశీర్ష మునందు రెండవకూర్పు ౨౦౦౦ ప్రతులు ముద్రితములై విక్రయమైనవి. ప్రమోదూత సంవత్సర పుష్యమాసమునందు మూడవ కూర్పు ప్రకటింపబడు కవకాశము లభించినది. ఈ ముద్రణములె ప్రజావరణమును చాటుచున్నవి.

ఆంగ్లలోక మీగ్రంథప్రయోజనము నధికతరముగ జొందుగాత !

ప్రమోదూత పుష్య }
శు ౧ శుక్రవారము.

కా. నాగేశ్వరరావు.

ప్రస్తావన

నాంలు గయిదేండ్లవెనుక మిత్రుల పట్టుదలచే నేను
నాచరిత్రను వ్రాయ నియ్యకొంటిని; అంతట
వ్రాయుటకుఁగూడఁ బూనుకొంటిని. మొదటిపుట వ్రాసి
తినో లేదో, బొంబాయిలో అల్లరు లారంభమాయెను;
అంతటితో నావ్రాతయు నంతమాయెను. పిదప ఘటనా
చక్రమునఁ దగులుకొని తిరిగితిరిగి తుదకు యెరవడ చెఱ
సాలయందు శాంతిఁ బొందితిని. నాతోపాటు జయరామ
దాసుగారును చెఱసాలయందుండిరి. మిగిలినపను లన్నియు
నొకమూల నుంచి మునిముందు ఆత్మకథను వ్రాయుఁ డని
వారు నాకు సందేశ మంపిరి. 'ఇచట నేను కొన్నిగ్రంథ
ములు చదువవలయు; నని యిదివఱకే నిశ్చయించుకొని
యుంటిని గాన ఆపనిని ముగింపక ఆత్మకథ వ్రాయుఁ
బూనుకొనఁజాల' నని వారికి ప్రత్యుత్తర మంపితిని. యెర
వడ చెఱసాలలో నాకు సంపూర్ణముగా ఆతేండ్లుండు
సౌభాగ్య మొదవియుండెనేని నే నచట తప్పక ఆత్మ
కథను అనఁగా నాచరిత్రమును వ్రాసియుండెడి వాఁడను.

కాని నా గ్రంథపఠనము పూర్తియగుట కింకను ఒకసంవత్సరము కొంతయుండెను; గాన నది కాకముం దెటులును నాకు దీని వ్రాయ నయినదికాదు. ఈ కారణములవలన అచటను ఈపని నిలిచిపోయెను. నేడు ఆనందస్వామి దీనిని దిరుగఁదోడెను. నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికా సత్యాగ్రహేతిహాసమును పూర్తిచేసియుంటిని గాన నిక నాత్మకథనువ్రాయ మనసుపడితిని. 'విషయమునంతయు వ్రాసియుంచి పుస్తకాకారముగా ప్రకటింపనొప్పు' నని ఆనందస్వామి యనెను. 'విడిగా దీనినే వ్రాయుచు కూర్చుండునంత అవకాశము నాకు లేదు. కాని క్రమక్రమముగా నవజీవన ప్రతికకు వ్రాసి యిచ్చుచుండవచ్చును. ఇంతియ కాక నవజీవనప్రతిక కేదో కొంచెము వ్రాయుచుండవలసినవాడనుగదా! అది ఆత్మకథయే యేల కారాదు?' అని నే ననఁగా స్వామియు సంగీకరించెను. ఇటు లాత్మకథ వ్రాయ నవకాశ మొదలెను.

నే నిటులు నిశ్చయించుకొనియుండఁగా నిర్మల హృదయఁడగు నొక మిత్రుఁడు వచ్చి యిటు లనెను—
నాఁడు సోమవారము, నాకు మానదినము:

‘మీరు మీచరిత్రము నెందులకు వ్రాసికొనుచున్నారు? అది పాశ్చాత్యుల సంప్రదాయము. మనపూర్వులెవరును స్వకీయ చరిత్రములను వ్రాసియెఱుఁగరు. అయి

నను మీరు వ్రాయున దెద్ది ? మీరు నేడు సిద్ధాంతము
 లనుకొనినవానిని రేపు కా వనుకొనినచో ? లేక యీ
 సిద్ధాంతముల ననుసరించి యేషనులను మీ రిప్పుడు చేయు
 చున్నారో వానిని కొంతకాలమునకు తాఱు మాఱు
 చేయవలసివచ్చినచో ? ఇలువురు మీవాతలను ప్రమా
 ణముగాఁ దీసికొని తదనుగుణముగా తమజీవితములను
 దిద్దుకొనుచున్నారు. నీ వారు చెడుదారిని బడినచో ?
 ఈకారణములవలన ఇపు డాత్మకథారూపముగా నేమేని
 వ్రాయుటకు తొందరపడనిచో బాగుగా నుండదా ?

ఈమాటలు కొలదియో గొప్పయో నామదిలో
 పనిచేసెను. కాని నే నాత్మచరిత్రమును వ్రాసికొనుచుం
 టినా ? అనేకసమయములందు సత్యమునుగూర్చి నాయొన
 ర్చిన శోధనలను ఆత్మకథయనుపేర వ్రాయ నుంకించుచు
 న్నాను. నాజీవితమంతయు నిటువంటిశోధనలచే పడుగుపే
 కలుగా నేయఁబడిన దననగును. కావున వీనిని వ్రాయుచో
 నివి యొక జీవితకథాకారమును గైకొనఁగలవు. దీనిపుట
 పుటయందును ఈ నా శోధనలే నిండియుండునెడల ఈచ
 రిత్రము నిర్దోష మని నే ననుకొందును. నా యీ శోధనల
 నన్నిటిని లోకులయెట్టెదుటఁ బెట్టినచో వీనివలనఁ గొంత
 యుపయోగ ముండు నని నానమ్మకము, — లేక యిది
 వెట్టినమ్మక మందురా ! కానిండు ! నారాజనీతిప్రయోగ

ములను భరతవర్ష మంతయు నెఱుఁగును. కొంతవట్టు
 నభ్యప్రపంచమంతయు నెఱుఁగును. నాబుద్ధిలో దీనివిలువ
 తక్కువలో తక్కువ. ఈ శోధనలవలన నాకు మహాత్మ
 బిరుడము వచ్చుటఁజేసియు వీనివిలువ నాచూపులో
 నింకను తక్కువ. పలుమాఱు లీవిశేషణము నాకు మిగుల
 దుఃఖము కలిగించెను. ఈ విశేషణమువలన నేను చంక
 లెగురవైచిన ఊణ మొకటియు లేదు. అది యటుండె.
 నాయాధ్యాత్మిక శోధనలను దెలుపుట నా కిష్టము. ఇవి
 నాకొకనికే తెలియును. మఱియు వీనివలననే రాజనీతి
 తేత్రమున నాకు శక్తిగలిగెను. ఇవి నిష్క్రముగా నాధ్యా
 త్మికము లగునెడల ఇంకఁ జంకలు కొట్టుకొనుట కవకాశ
 మేడ? వీనిని వర్ణించుటవలన వినయము వృద్ధి యగుటకే
 వీలు కలదు. నేను విచారించుకొనుకొలఁదిని, నాతొంటి
 జీవితమున చూపుఁ బఱపినకొలఁదిని నాయల్పత్వమే నాకు
 స్పష్టముగా కానిపించుచున్నది. ఈ ముప్పదియేండ్లనుం
 డియు నా చేసినపని యంతయు ఆత్మదర్శనముకొఱకు,—
 ఈశ్వరసాక్షాత్కారముకొఱకు,—మోక్షముకొఱకు. నా
 జీవితమునందలి ప్రతిపనియు నిందులకే. నాచలనవలనము
 లిందులకే. నా వ్రాతకూత లిందులకే. రాజనీతితేత్ర
 మున నేను దుముకుట యిందులకే.

ఒకనికి శక్యమయినపని అందఱకును శక్య మగు పని నా చిరవిశ్వాసము. కావున నాశోధనలు చీకటింట జరుగలేదు. ఉండను లేదు. వీని నందఱును తెలిసికొనిపోదు రని కొందఱ అందురు. నీనివలన ఆధ్యాత్మికగౌరవము తగ్గిపోవు నని నేఁ దలఁచను. మనకును, మన అంత ర్యామికిని మాత్రము తెలిసిన విషయములు కొన్ని యుండును. కాని యివి నాశక్తి కావలివి. నాప్రయోగ ములం దాధ్యాత్మికము లనఁగా నైతికములు ; ఆత్మమున కర్థము నీతి ; ఆత్మదృష్టితో ఏనీతి పాలింపఁదగినదో అది ధర్మము. కావున ఈకథయందు పిన్నలును, పెద్దలును నిర్ణయము చేయునట్టియు, చేయఁగలట్టియు విషయసమా వేశము ఉండఁగలదు. నేను తటస్థుఁడనై, అభిమానరహితుఁడనై ఈకథను వ్రాయఁగలిగితినేని, శోధనమార్గాను గాములగు నితరుల కిందు దారిబత్తెము దొరకఁగలదు.

నాశోధనలం దెట్టి సంపూర్ణత్వమును నేనారోపిం చుకొనను. వైజ్ఞానిక పండితుఁడు (scientist) మిగుల నియమముతో, ఆలోచనతో, కౌశలముతో తన శోధన ములు నడపును. అతఁడు దానఁ గలిగిన పరిణామములనే చరమసిద్ధాంతము లని యనఁడు. వాని సత్యత్వమునెడల శంక లేకున్నను తటస్థుఁడయి యుండును. నాప్రయోగ ములును అటువంటివే. నన్ను నేను మిగుల పరీక్ష చేసి

కొంటిని ; ఒక్కభావమునే లోతుగా పరికించితిని ; విడఁబ
ఱచియుఁ జూచితిని. అయినను ఇవియే పరినిష్ఠితములని
నాయభిప్రాయము కాదు. ఇవి సత్యములు, లేక నేటికి
సత్యములు. ఇవి నాదృష్టిలో సత్యము లనియు, ఈ సమ
యమువఱకును పరినిష్ఠితము లనియును తప్పక చెప్పవలసి
యున్నది. అటులు కానినాఁడు వీనిమీఁద నే నేకార్య
ములను ప్రతిష్ఠింపఁజాలకపోవుదును. నేను ప్రతిపదమం
దును ' ఇది గ్రాహ్యము, ఇది అగ్రాహ్యము ' అను రెండు
పద్ధతు లవలంబించుచు వచ్చుచుంటిని. గ్రాహ్యము లని
తోఁచినవాని ననుసరించితిని. కావున ఎంతవఱకీయాచర
ణము నాకు—అనఁగా నా బుద్ధికి,—నా అంతరా
త్మకు—సంతోషము కలిగించునో అంతవఱకు నాయీ
సిద్ధాంతములయందు నా కచలమగు విశ్వాసు.

నేను కేవలము నా సిద్ధాంతములను, అనఁగా
తత్త్వములనుగూర్చి వ్రాయఁదలఁచితినేని నాచరిత్రమును
వ్రాయను. కాని యీసిద్ధాంతములనుండి బయలుదేరిన
కార్యముల యితిహాసమును వ్రాయఁగోరుచున్నాను.
కావుననే యీ ప్రయత్నమునకు సత్యప్రయోగ మని
మాఱుపే రుంచితిని. ఇందు సత్యముకన్న భిన్నము లనఁ
బడు . అహింసా బ్రహ్మచర్యాది నియమములును, వీని
శోధనములును రాఁగలవు. కాని సత్యమే నా కన్నిటికన్న

దొడ్డది. మఱియు దీనియందు పెక్కువస్తువుల సమావేశము కలదు. ఆసత్యము స్థూలముగా వాక్సత్యమే కాదు, భావ సత్యముకూడ. ఆసత్యము కేవల మస్మత్కల్పనాగతసత్యమే కాదు; అది స్వతంత్రము, సనాతనము;—అనఁగా సాక్షాత్ పరబ్రహ్మము.

పరబ్రహ్మమునకు లక్షణము లనేకములు; ఏల నఁగా తద్విభూతు లనేకములు. విభూతులు నన్నాశ్చర్య చకితుని జేయును. ఒక్కొక్కక్షణము నన్ను ముగ్ధుని జేసి వైచును. నేను సత్యస్వరూపుఁడగు పరమేశ్వరుని పూజా రిని. అతఁ డొకఁడే సత్యము. మిగిలిన దెల్ల మిథ్య. ఆసత్య మింతవఱకు నాకు దొరకలేదు. నేను శోధక మాత్రుఁడను. ఈశోధనమున నేను నా ప్రియతమవస్తువు లఁగూడ విడనాడఁగలను; మఱియు నే నీశోధనయజ్ఞమున నాశరీరమునుగూడ హోమము చేయ సంసిద్ధుఁడను. ఇంతియకాక ఇంతశక్తిగూడ నాకుఁ గలదనియే నానమ్మిక. ఇంక నెంతవఱకు నా కీసత్యము సాక్షాత్కరింపదో అంత వఱకును నాయంతరాత్మ దేనిని సత్యముగాఁ దలఁచునో ఆకల్పితసత్యమును ఆధారముగాగణించి, దీప స్తంభముగాఁ జేఁబూని, దానియాశ్రయమున నాజీవితమును వెడలింతును.

ఇది కత్తిమీఁది సామయినను నా కతిసరళముగా కానిపించుచున్నది. ఈ మార్గమునఁ బోవుచుండఁగా

భయంకరములగు నాతప్పిదములును కడు తక్కువగా
 కానిపించుచున్నవి. ఏలయన, నే నిన్ని తప్పిదములలో
 నున్నను రక్షింపబడుచుంటిని. ఇక ముందుగూడ నేనీ
 దారినే పోగలను. దవుదవుల విశుద్ధమగు సత్యము
 యొక్క—పరమేశ్వరునియొక్క—మెఱపు గూడ కాని
 పించుచున్నది. ఈసృష్టిలో ఒకటియే సత్యము, మిగిలినదెల్ల
 మిథ్య యను నీనమ్మిక నాఁడు నాఁటికిఁ బెరుఁగుచున్నది,
 ఈనమ్మిక యేచందమునఁ బెరిఁగినదో నా ప్రపంచము,
 అనఁగా నవజీవనాది పత్రికాపాఠకగణ మెఱుఁగును.
 మఱియు ఈ ప్రయోగములందు నా కెవరు సబ్రహ్మచా
 రులో వారును నాతోపాటు దీనిమెఱపును కనుఁగొందు
 రుగాక! నాకు శక్యమయినది ఒక బాలకునకుఁ గూడ
 శక్యమే యను నీ విషయ మొకనాఁటికంటె మఱియొకనాఁ
 డెక్కువ ధ్రువమగుచున్నది. ఇందులకు నాకు బలవత్త
 రములగు కారణములు కలవు. సత్యశోధనసాధనము లెంత
 కఠినములో అంతసరళములు నయియున్నవి. అహంత
 కలవాని కేది దుశ్శక మనిపించునో కల్లకషట మెఱుఁగని
 పసివాని కది సుశక మనిపించును. సత్యశోధకుఁడు తనను
 రజఃకణముకన్నను తక్కువవానిఁగా నెఱుఁగవలయును.
 ప్రపంచ మంతయు రజఃకణములను త్రొక్కుకొనుచుఁ
 బోవుచుండును; అట్టి రజఃకణములచేఁ గూడ త్రొక్కి

వేయఁబడునంత యల్పుఁడనని సత్యార్చకుఁ డెంతవఱకు
తన్నుఁ దాఁ దెలిసికొనఁజాలఁడో అంతవఱకును వానికి
స్వతంత్రమగు సత్యముయొక్క ఆభాసమేనియు దుర్ల
భము ! ఈ విషయము వసిష్ఠవిశ్వామిత్రుల యాఖ్యాన
మునందు పరిస్ఫుటమాయెను. ఏనుమతము, ఇస్లాము
మతముకూడ ఈ విషయమును నిరూపించెడిని.

ఈముందు వ్రాయఁబోవు గ్రంథమునందు పాఠ
కున కెందేని గర్వగ్రంథము సోకెనేని, అందేదో లోపము
కలదని చెప్పక తప్పదు. మఱియు నాకుఁ గానిపించు ఆ
సత్యపు మెఱ పెండమావులును గాక తప్పదు. నా వంటి
వారు వందలు వేలు మ్రందుదురు గాక, సత్యమునకే సదా
జయమగుఁగాక ! అల్పాత్ముల ప్రమాణముచే సత్యము
యొక్క ప్రమాణము వీసరవోవకుండుఁగాక !

నా యీ వ్రాతల నెవరేని ప్రమాణముగా
గ్రహింపకుందురుగాత మని వినతుఁడనై ప్రార్థించు
చున్నాను. ఇందలి శోధనములను ఉదాహరణముగాఁ
గైకొని యెవరి శోధనములను వారు యథాశక్తిగను,
యథామతిగను చేయుదురుగాత మనియే నాకోరిక. ఈ
సంకుచిత తేత్రమున ఆత్మకథాసంబంధము లయిన యీ
వ్రాతలవలనఁ గొలఁదియో గొప్పయో సాయము

చేకూటఁగలదని నానమ్మకము. ఏలనఁగా, నేను వేనిని
దాఁచికొనలేదు. నా దొంగుల నన్నిటిని పాఠకుల
యెదుటఁ బెట్టితిని. ఏలందురా, సత్యవైజ్ఞానిక శోధ
నములు తెలుపుట నాయుద్దేశము. నే నెంత మంచివాఁ
డనో తెలుపుట తీలమాత్రము నా కిష్టము కాదు. ఏప్ర
మాణముచే నేను ప్రమితుఁడను కాదలఁచుచున్నానో,
మఱియు ఏప్రమాణము మనకందఱకు సంపూర్ణముగా
అవలంబనీయమో అట్టి ప్రమాణముచే నేను నన్నిటులు
భావించుకొనుచున్నాను:

క. నావంటి కుటిలమతియు

గావలుఁడుం గాముకుండుఁ గలఁడే యిలలో?

ఏవాఁడు నాకు నొడ లిడె

నా వానినె మఱచునంత యకృతజ్ఞుండన్.*

నేను నిండు నమ్మికతో ఏషనిని నాయూర్పు నిట్టూ
ర్పుల కేలికగా తలఁచుచుంటినో, మఱియు ఎవని యుష్మఁ
గల్లు నేను తినుచుంటి ననుకొనుచుంటినో అలవానికి నే
నింతవఱకును దవులనే యుంటి నను నీచింత ప్రతిక్షణము
నన్ను తొలుచుచున్నది. దీనికి కారణము నావికారములే

* మో సమ కౌన కుటిల ఖిల కామీ?

జిన తను దియో తాహి బిసరాయో

ఐసో నిమక హరామి.

[నూరాదాస్.]

యని నాకుఁ దెలియును. కాని వీని నింతనఱకు హుజాదు
చేయఁజాలకున్నాను.

ఇక ముగింతును. ప్రస్తావనలో ప్రశోధననుగూర్చి
ప్రసంగింప నొల్లను. అవి ఉత్తరగ్రంథమందే పాఠకుల
కంటఁ బడుఁగాక !

ఆశ్రమము, సాబరమతీ
మార్గశీర్ష శు. ౧౧. వి. ౧౯౮౨

మోహనదాస్ కరమ్చంద్
గాంధీ.

20

A

ఆత్మకథ

మొదటిభాగము

D

100

100

అంతా గాంధీ గారిని గురించి
అంతా గాంధీ గారిని గురించి

జన్మాదికము.

గాంధీకుటుంబమువారు మొదట *పచారుదినుసులతో అమ్ము
వారై యుందురు. కాని మాతాతగారి పైచూపురు పురుషులు
కారితూవాడునందలి కొన్ని సంస్థానములందు మంత్రులుగా ఉండిరి.
ఓతాగాంధీ యను మాటుపేరుకల ఉత్తమచిందు గాంధీ అను మాతాత
మిక్కిలి నియమపాలకుడై ఉండవలెను. ఏలన, కొన్ని రాజకీయము
లగు కుట్రలవలన ఆయన పోరుబందరు దివానుగిరి విడిచి జానాఘడ్
అను సంస్థానమును ఆశ్రయింపవలసినచ్చెను. అచట అతఁడు నవాబు
నకు ఎడమచేతితో సలాము చేసెను. ప్రత్యక్షమైన ఈ అవినయము
నకు ఒకఁడు కారణ మడుగఁగా, 'కుడిచేయి ఈవఱకే పోరుబందరునకు
సమర్పిత మయినదా' అని అతఁడు అనెను.

భార్య చనిపోగా, ఓతాగాంధీ మరల పెండ్లాడెను. అతనికి
ప్రథమకళత్రమున నలుపురును, ద్వితీయకళత్రమున ఇద్దఱును కుమా
రులు. ఈ ఓతాగాంధీ కుమారు లందఱు ఏకగర్భసంజాతులు కారని
నేను బాల్యమున గ్రహించితి ననిగాని, ఒరులవలన ఎఱిగెకొంటి ననిగాని
అనుకొనను. ఈ ఆఱుగురు అన్నదమ్ములలో అయిదవవాఁడు
కబాగాంధీ అని నామాంతరము కల కరంచందు గాంధీ. ఆఱవవాఁడు
తులసీదాసు గాంధీ. ఈ సోదరులు ఇరువురు ఒకరిపిదప మఱియొకరు
పోరుబందరునందు ప్రధానామాత్యులుగ నుండిరి. ఇందు కబాగాంధీ నా

* గుజరతు, కారితూవాడులో పచారుదినుసులు అమ్మువారికి 'గాంధీ' అని పేరు.

ఆత్మకథ

తండ్రి. ఆయన రాజస్థానిక-కోర్టులో ఒక సభ్యుడు. ఆకోర్టు ఇప్పుడు అంతరించెను కాని అది ఆకాలమున రాజులకును, తత్కలజులకును తగవులను దిద్దజాలినదిగా ఉండేది. ఆయన కొంతకాలము రాజు కోటలోను, పిదప వాంకనేరులోను దివానుగా ఉండెను. ఆయన చని పోవువఱకును రాజుకోట సంస్థానమున పింఛను పుచ్చుకొనుచుండెను.

కబాగాంధీ కలత్రవియోగములవలన నాలుగుమాటులు పెండ్లి యాడెను. ప్రథమద్వితీయకళత్రములకు ఇద్దఱు కూతుండ్రు. తుది భార్య యగు పుత్తలీబాయికి ఒకకూతురు, మఱిముగ్గురు కొడుకులు. అందు నేను కడగొట్టుబిడ్డడను.

నా తండ్రి కులాభిమాని, సత్యప్రియుడు, శూరుడు, ఉదారుడు, కాని కోపిష్టి. కొంచెము విషయలోలుఁ డనియు అనవలయును. ఏలయన, అతఁడు నాలుగవపడి దాటినపిదప నాలుగవతూరి పెండ్లి యాడెను కాని లంచగొండి కాడనియు, ఇంటను బయటనుగూడ పక్షపాతములేని న్యాయశీలము కలవాడనియు పేరు మోసెను. ఆయన సంస్థానాభిమానము సర్వవిదితము. తన ప్రభువగు రాజుకోటరాజును ఒక అసిస్టెంటు పోలిటికల్ ఏజెంటు తూల నాడెను. అపు డతఁడిది తగదని యేజెంటు నెదిరించెను. ఆయేజెంటు కినిసి, 'పొరపాటుచేసితినని విన్నవించుకొని శరణు వేడికొంటివేని క్షమింతును' అనెను. అందులకు అతఁడు ఒప్పుకొనమి కొన్ని గంటలు నిర్బంధమున ఉంపబడెను. అటులయినను అతఁడు చలింపకుండుట మాచి ఆయేజెంటు విడిచిపెట్టెను.

మాతండ్రికి సొమ్ము కూడఁబెట్టవలయునను ఆశ లేనే లేదు, కాన మాకు మిగిలినది కడుఁ గొలది.

మాతండ్రి కేవలము అనుభవశాలి. ఆయన అయిదవ గుజరాతి క్లాసు వఱకు చదివె ననుచో అక్కడి కెక్కువ. చరిత్రము, భూగోళశాస్త్రము ఆయన ఎఱుగఁడు. కాని ఆయనకు వ్యవహార జ్ఞానము హెచ్చు. దాననెట్టి చిక్కులయినను విడదీసెడివాఁడు. మఱియు వేలకొలది జనమును పరిపాలింపఁ జాలెడివాఁడు. ఆయనకు మతశిక్ష కడుఁ గొలది. కాని దేవతలను తఱచు దర్శించుట వలనను, మతవాదముల వినుటవలనను చాలమంది హిందువులకు కలుగు ధర్మపరిజ్ఞానము ఆయనకును కలదు. కుటుంబమునకు ఆప్తుఁడగు ఒక పగడితబ్రాహ్మణుని ప్రేరణచే ఆయన అంత్యదినములలో గీతా పారాయణము మొదలిడెను. ఆయన ప్రతినాఁడును పూజాకాలమున కొన్ని శ్లోకములు ఎఱుఁగెత్తి చదువుచుండువాఁడు.

నాచిత్తమున మాయమ్మ పరమసాధ్వీ యను విషయము హస్తా కొనిపోయెను. ఆమె మిగుల దైవచింత కలది. ఆమె నిత్యము పూజ చేసికొనక భోజనము మాట తల పెట్టునది కాదు. విష్ణ్వలయము నకు పోవుట ఆమెకు నిత్యవిధులలో ఒకటి. ఆమెయెన్నడును చాతుర్మాస్య మానినటులు నాకు గుర్తు లేదు. ఆమె అతికఠినములగు నోములు నోచి నిర్విఘ్నముగా నెఱవేర్చెడిది. నోము విడచాడుట కామెకు జబ్బిక సాకు కాదు. ఆమె గీచాండ్రాయణము చరించుచుండఁగా జబ్బు పడుటయు, ఆమెను జబ్బిసుమంతయు చలింపజేయలేకపోవుటయు నాకు గుఱుతు. రెండు మూడు నిత్రుపాసములు ఆమె కొక లెక్క కాదు. చాతుర్మాస్యలలో ఒకపూట మాత్రమే భుజించుట ఆమె కలవాటు. అంతటితో తృప్తిచెందక, ఆమె ఒకచాతుర్మాస్యలో దినము విడిచి దినము ఉపవసించెను. మఱియొక చాతుర్మాస్యలో సూర్యుని

* వర్షర్తువున నాలుగు నెలలు ఏకభోజనము చేయువతము.

చంద్రుని హవి వృద్ధుల ననుసరించి అన్నకబళముల తగ్గించుట, పెంచుట.

ఆ త్మ క థ

చూచిగాని భుజింపనని వ్రతము పూనెను. ఆరోజులలో సూర్యదర్శన మయినదని మాఅమ్మకు చెప్పటకు పిల్లల మందఱమును నిలువఁబడి సూర్యనిమిద కనులు పెట్టుకొని యుండువారము. నడివర్షాకాల మున సూర్యదర్శనము తఱచు లభింపదని అందఱ తొలుగుదురు. సూర్యుడు హఠాత్తు కానిసింపఁగా మేము మా యమ్మకడకు పరు వెత్తికొని వెళ్లి, 'అమ్మా, అమ్మా! సూర్యుడు కనఁబడుచున్నాఁడు, రా! అని చెప్పిన రోజులు నాకు గుఱుతు. ఆమె దర్శనముచేసికొన పరుగుపరుగున వచ్చెడిది కాని అంతలో మాయదారి సూర్యుడు దాగె డివాఁడు. 'నేడు నేను భుజిం చుట ఈశ్వరునికి ఇష్టము కాదుకాబోలు!' అని ఆమె సంతోషముగా పలుకుచు గృహకృత్యములకు పోయెడిది.

మా అమ్మకు వ్యవహారజ్ఞానము మెండు. సంస్థానమునకు సంబంధించిన విషయములు ఆమెకు లెస్సగా తెలియును. రాణివాస మంతయు ఆమె తెలివి తెటలకు మెచ్చుకొనునది. బాల్య మిచ్చిన వీలు ను ఉపయోగించుకొని నేనును ఆమెవెంట రాణివాసమునకు తఱచు చనుచుండువాడను. రాజమాతకును మాయమ్మకును జరుగుచుండెడి నాటో సరససంభాషణములు నేటికిని నాకు గుఱుతు.

ఈ దంపతులకు సుదామపురి అను పోరుబందరున ౧౮౬౯. అక్టోబరు ౨ వ తేదీని (శుక్ల సం. భాద్రపద బహుళ ద్వాదశీ శని వారము) నేను జనించితిని. పోరుబందరున నాశైశవము కడచెను. బడిలో నేయుట నాకు గుఱుతు ఉన్నది. ఎక్కములు వల్లించుట నాకు కొంతచిక్కె అయినది. అప్పుడు నోడిబాలురతో మాపంతులను తిట్టుట తక్కు మఱియేమియు నా నేర్చినది గుఱుతున లేకపోవుట మాడఁగా, నా బుద్ధి కడు మంచమైన దనియు, నాకు ధారణ తక్కువ అనియు తెల్లము.

బాల్యము

నా తండ్రి పోరుబండరు విడిచి రాజస్థానిక-కోర్టులో సభ్యుడగుగా రాజకోటకు వెళ్లునాటికి నేను సుమారు ఏడేండ్ల వాడను. నన్ను అచట ఒక ప్రైమరీస్కూలులో చదువ వేసిరి. అందు నన్ను చదివించిన ఉపాధ్యాయుల పేరులు, ఇతర విషయము లన్నియు నాకు గుఱుతున్నవి. పోరుబండరునందువలె ఇచటగూడ నావిద్యా వ్యాసంగమును గుఱించి వ్రాయఁదగిన దేదియు లేదు. నే నొకవిద్యార్థి మాత్రుడనై యుందును. నేను ఈస్కూలునుండి సుబర్బనుస్కూలునకును, అటనుండి హైస్కూలునకును వెళ్లితిని. నాటికి నాకు పండ్రెండేండ్లు. ఈకొలదికాలములో నేను ఉపాధ్యాయులతోఁ గాని, సహాధ్యాయులతోఁ గాని, ఎన్నఁడేని బొంకులాడియున్నటులు నాకు గుఱుతు లేదు. నాకు బిడియము హెచ్చగుటచే సమాజమును తప్పించుకొనుచుండువాడను. నాపుస్తకములు, నాపాఠములును నాకున్న జత గాండ్రు. వేళకు సరిగా బడికిపోవుటయు, బడి ముగియఁగనే ఇంటికి పరుగిడుటయు—ఇదియే ప్రతిదినము నాకలవాటు. వాఁగ్యముగా నేను పరుగిడువాడను. ఏలన, నాకు ఇతరులతో మాటలాడుట దుస్సహము. ఎవరేని గేలిచేసిపోదు రనియు నాకు భయము. హైస్కూలున తొలి యేఁడు పరీక్షాసమయమున సంభవించిన ఒకవిషయము వ్రాయఁదగి యున్నది. జైల్స్ అను పరీక్షకుఁడు (Educational Inspector)

ఆత్మకథ

పరీక్షింపవచ్చెను. అతఁడు వర్ణక్రమ (spellnig) పరీక్షకుఁగాను అయిదు పదముల నిచ్చెను. అందు ఒకటి కెట్టిల్ (Kettle). నేను దానిని తప్పు వ్రాసితిని. ఉపాధ్యాయుఁడు తన బూటుకొనతో నన్ను దిద్దఁజూచెను గాని నేను దిద్దఁబడనైతిని. పొరుగువాని పలకలో చూచి వ్రాయుట ఆయన ఉద్దేశము. ఇది ఊహించుట నాతల దాటిన విషయము. ఏలన, ఒకరిపలకలో ఒకరు చూచి వ్రాయకుండ ఉపాధ్యాయుఁడచట నిలువఁబడెనని నాతలఁపు. తుచ కేమైన దనఁగా, నేనుతక్క నందఱును ప్రతిపదమునకు వర్ణక్రమము సరిగా వ్రాసిరి. నేనుమాత్రము దిద్దన్మును. తరువాత ఉపాధ్యాయుఁడు నామాధత్వమును నాకు తెలుపఁజూచెనుగాని ఆయన యత్నము వ్యమై నది. దొంగతనముగా చూచి వ్రాయువిద్య నే నెన్నఁచును నేర్వలేకపోతిని.

ఇది ఉపాధ్యాయునిపట్ల నాకుఁగల వినయమును కొంచెమైనను తగ్గింపలేదు. పెద్దల దోషములయెడ అంధుఁడనైయుండుట నాస్వభావము. తరువాతఁగూడ ఈ యుపాధ్యాయునిగుఱించి ఇంకను చాల దోషములు నాయెఱుకకు వచ్చినవి కాని ఆయనపట్ల నావినయ ముట్లే యుండెను. ఏలన, నేను పెద్దల యాజ్ఞపాలించుటయే నేర్చితిని గాని వారి పనుల తర్కింప నేర్వలేదు.

నాటివే యగు మఱి రెండువిషయము లెల్లపుడు నాస్మృతిలో హత్తుకొనియున్నవి. బడిపుస్తకములు తక్క ఇతరపుస్తకము చదువుటలో నాకు రుచి తక్కువ. దినపాఠములు చదువవలసియే యుండెను. ఏలన, ఉపాధ్యాయుని మోసగించుట నాకు అంత ఇష్టముకానిపనియో ఆయనచే మాటఁడుటకూడ నాకు అంత ఇష్టముకాని పని. కావున నేను పాఠములు వల్లించుచుండువాఁడను. కాని తఱుచుగా నామన స్సుమాత్ర మచట నుండెడిది కాదు. ఈరీతిగా నాకు పాఠములే

సరిగా రానపుడు ఇక అన్యగ్రంథపఠనమేడ? కాని ఒకానొకపుడు మాతండ్రిగారు కొనిన ఒకపుస్తకముపై నాకనులు పడెను. అది శ్రవణ పితృభక్తి నాటకము. నేను అతిశ్రద్ధాళువనై దానిఁ జదివితని. ఆ తఱినే బొమ్మలాటగాండ్రును మానివాసమునకు వచ్చిరి. వారు చూపు బొమ్మలలో అంధులగు తలిదండ్రులను కావడిలో నుంచుకొని యా త్రకుఁ గొనిపోవు శ్రవణుని బొమ్మయు కలదు. ఈ పుస్తకమును, ఆబొమ్మయు నామనస్సుపై మాయనిముద్ర వేసెను. ‘నీవు లక్ష్యముగా గ్రహించి చరింపవలసిన వస్తువొకటి ఇచట ఉన్నది’ అని నేను నాకు ఆదేశించుకొంటిని. శ్రవణుఁడు చనిపోవఁగా, అతని తలిదండ్రుల కరుణవిలాపము నేటికిని నాకు స్మృతికివచ్చుచున్నది. ఆజాలిపాట నన్ను చాల ద్రవింపఁజేసెను. నాతండ్రిగారు కొని యిచ్చిన జంత్రముపై నేను దానిని పాడితిని.

ఆసమయముననే నాటకసమాజ మొకటివచ్చి హరిశ్చంద్రనాటకమును ప్రదర్శించెను. నాటకము చూచుటకు నాకనుమతి దొరకెను. దాని నెన్నిమాటులు చూచినను నాకు విసుగులేదు. కాని మాటి మాటికిఁజూడ నాకనుమతి యేడ? అయినను నామదిలో దీనిప్రదర్శనము నూలుమాలులు జరిగియుండును. హరిశ్చంద్రుఁడు కలలలో నాకుఁగానవచ్చుచుండెను. ‘అందఱును సత్యహరిశ్చంద్రులేకారాదు?’ అని నేనెల్లప్పుడును అనుకొనుచుంటిని. హరిశ్చంద్రుని విపత్తులవంటి విపత్తుల ననుభవించి సత్యమును పాలించుటయే సత్యసత్యమని నేననుకొంటిని. నాటకమునందు హరిశ్చంద్రునికివచ్చిన విపత్తులన్నియు వాస్తవము లనుకొంటిని. హరిశ్చంద్రుని దుఃఖములఁగాంచి వానిని గుఱుతు

ఆ త్మ క థ

దెచ్చికొని నే నేడ్చుచుఁ గూరుచుంటిని. హరిశ్చంద్రుఁడొకరైతిహాసిక
పురుషుఁడు గాఁడని నాకిపుడు తోచుచున్నది. కాని నాహృదయ
మన నేటికిని శ్రవణహరిశ్చంద్రులు జీవించియే యున్నారు. నే నిపు
డానాటకములఁ జదువుదునేని నాకనులు తడిసి పోకుండఁజాలవు.

బాల్యవివాహము

ఈ ప్రకరణము వ్రాయకుండుట నా యభీష్టము. అయినను ఈ కథాక్రమమునందు ఇట్టి చేదు ఎంతయో మ్రింగ వలసియున్నాను. నేను సత్యమునకు పూజారి ననుచో మార్గాంతరము లేదు.

నాకు సుమారు పదుమూడవయేట పెండ్లి అయినది. ఈప యమిచట గ్రంథస్థము చేయుట నాకు పరితాపకరము. అయినను ఇది నాకు విధి. నారక్షణలో ఉన్న బాలురను, ౧౨, ౧౩ ఏండ్లప్రాయ మువారిని చూచుచుండఁగా, నాపెండ్లిగుఱుకు వచ్చి నామీద నాకు జాలిపుట్టును. నా దౌర్భాగ్యమును తప్పించుకొనుటజేసి వారి నభినందింప నాకు మన సగును. పదుమూడేండ్ల ప్రాయమున నైన నావివాహమును నైతికముగా సమర్థించుటకు ఏవిధియు నాకు కానరాదు.

పాఠకుఁడు పొరపడకుండుఁగాక; నాకు అయినది పెండ్లి; ప్రధానము కాదు. కారిత్యావాదమునందు ప్రధాన మనియు, పెండ్లి అనియు రెండు వేఱు వేఱు సంస్కారములు కలవు. పెండ్లికిఁగాను పిల్లల తలదండ్రులు ముందు చేసికొను ఒప్పందము ప్రధానము. అది అనతిక్రమణీయముగాదు. కుఱ్ఱుఁడు చనిపోవుచో ప్రధానమువలన పిల్లకు వైధవ్యము రాదు. అది కేవలము తలదండ్రుల ఒడంబడికయే కాని

ఆ త్మ క థ

కిల్లలకు దానితో సంబంధము లేదు. పిల్లలకు ఈ ప్రధానము సంగతి తలుచు తెలియదు. నాకు ముమ్మాలు ప్రధానము జరిగినటులు గుర్తు కాని ఎప్పుడు జరిగెనో ఎఱుగను. ప్రధానము అయిన మొదటి ఇరువురు బాలికలు ఒకరితరువాత ఒకరు చనిపోయి రని వింటిని. కావున నాకు ముమ్మాలు ప్రధానము అయినదని ఊహించుచున్నాను. మూడవ ప్రధానము నా ఏడవయేట జరిగెనని కొంచెము గురుతు ఉన్నది కాని దానిగుఱించి నాతో చెప్పినటులు మాత్రము గుఱుతు లేదు. వివాహమున వధూవరులు కర్మలు నెఱవేర్చవలసి యుందురు. ఈ ప్రకరణమునందు నా పెండ్లికి సంబంధించిన కొన్ని విషయములు మాత్రము వ్రాయుదును. నా పెండ్లి నాకు సరిగా గుర్తుకలదు.

మేము అన్నదమ్ములము మావురము అని చదువరులకు తెలిసి యున్నది. మొదటివానికి ఈవఱకే పెండ్లి ఆయెను. నాకంటె రెండు మూడు ఏండ్లు పెద్ద అయిన నా రెండవ అన్నకును, నాకన్న సుమా రొక యేడే పెద్ద అయిన మా పెత్తండ్రికొడుకునకును, నాకును కలిపి ఒకలగ్నముననే పెండ్లి చేయ నిశ్చయించిరి. ఇందు మా బాగోగుల తలంపు లేదు. మా ఇష్టానిష్టముల ప్రసక్తి మొదలే లేదు. అది కేవలము వారి ఆనుకూల్యమునకును, వ్యయమునకును వీనికి సంబంధించిన విషయము.

హిందూసంసారములందు పెండ్లి యనిన ఒక స్వల్పవిషయము కాదు. దాతృప్రతిగృహీతలు పెండ్లితో తలుచు కూలిపోవుదురు. వారు సొమ్మును, సమయమును వమ్ముచేయుదురు. బట్టలు పాతలు, నగలు నాణెములు, విందులు వింతలు తయారుచేయుటకు కొన్ని నెలలు పట్టును. ఇవి సమూహర్చుటలో నొకరినొకరు మించఁ బ్రయత్నింతురు. కంతమాధుర్యము ఉన్నను లేకున్నను, గొంతు బొంగురువోవపాడి రోగ

3 బాల్యవివాహము

ములుగూడ తెచ్చికొని ఇరుగుపొరుగువారి శాంతికి భంగముచేయుదురు. ఇరుగుపొరుగువారుగూడ ఈసందడిని దందడిని, ఈచెత్తను చెదారమును నెమ్మదిగా సైరింతురు. ఏలయనఁగా తమవంతు వచ్చినపుడు తామును ఇటులు చేయవలయునని వా రెఱుఁగుదురు.

మా పెద్దలు ఈపీఠ సంతయు ఒకసారియే ఝాడాచేయుట మేలనుకొనిరి. తక్కువవ్యయము, ఎక్కువవైభవము; ముమ్మాటు ఖర్చు పెట్టుటకుబదులు ఒకమాటు ఉదారముగా వ్యయము చేయ నగును గదా! నాతండ్రి పెత్తండ్రులు ముదుసండ్రు. వారు ఇంక జరుపవలసిన కడపటిశుభకార్యములు ఇవియే. చరమవయస్సున శుభకార్యములు చూచుకొనఁ దలఁచుట వారికి పాడియే. ఇన్ని సందర్భములఁబట్టి మూడు పెండ్లిండ్లును నిశ్చితము లాయెను. పైని చెప్పినట్లు పెండ్లి పనులు చేయుటకు కొన్ని నెలలు పట్టెను.

ఈప్రయత్నములఁ జూచియే మేము రాబోవు విషయమును పసిపట్టితిమి. మంచి బట్టలు, మేళతాళములు, ఊరేఁగింపులు, వింత విందులు, ఆడుకొన నొకకొత్తపిల్ల-ఇవన్నియు చేకూఱునని తెలియుటకంటె నాకు వేతేమియు తెలిసినటులు లేదు. భోగాభిలాష తరువాత. గ్రంథస్థము చేయఁదగినవి కొన్ని మాత్రమువ్రాసి నా సిగ్గుపాటును తెరచాటు చేయ సంకల్పింతును. అదిగూడ ముందు ఉగ్గడింతును. ఈ నా కథలో ముఖ్యముగా నేను వ్రాయఁదలఁచుకొనిన ప్రధానాంశమునకును, దీనికిని గల సంబంధము కొలది.

పెండ్లికిఁగాను నన్నును, మా అన్నను రాజకోటనుండి పోరు బండరునకు కొంపోయిరి. వివాహనాటకమునకు పూర్వరంగముగా జరిగెడి పసుపునలుగు మొదలగు తమాషాలు చాలఁ గలవు కాని వాని వివరింపక విడుచుట లగ్గు.

ఆ త్మ క థ

మాతండ్రి దివానయిన నేమి? నవుకరుగదా! రాజుగారికి విశ్వాస పొత్తుఁడు గాన మఱింత పరాధీనుఁడు. చివరనిమిషమువఱకు రాజు గారు ఆయనకు పోవ ననుజ్ఞ ఈయలేదు. పోరుబండ్లనకు రాజు కోటకును ఒంక్రోసులు; ఎడ్లబండిమీఁద అయిదునాళ్ల ప్రయాణము. రాజుగారు అంచెగుట్టపుబండ్లను ఉంచి మూడునాళ్ల కే చేరునటులు ఏర్పాటు చేసిరి. మూడవ మకాములో బండి బోల్తాపడెను. మాతండ్రికి గాటపుదెబ్బలు తగిలెను. ఒడలినిండ దెబ్బలతో ఆయన ఇలు చేరెను. ఆయనకును, మాకును ఉత్సాహము సగమాయెను కాని వివాహ మాగుటకు వీలు లేదు. ఏలన, లగ్నములు మార్ప శక్యమా? నేను బాల్యోల్లాసముతో పెండ్లి మాలాసాలో మునిగి మాతండ్రిగారి దుఃఖమును మఱచితిని.

నేను పితృభక్తుఁడనేకాని విషయభక్తుఁడను మాత్రము కానా? విషయములనఁగా ఇంద్రియవిషయములే కాదు, భోగమాత్రము. తలీదండ్రిల నుపచరించుటకు సమస్తమును త్యాగము చేయవలయునను ఉత్తమ ధర్మమును నే నింకను గ్రహింపలేదు. నాభోగాభిలాషను దండించుటకో యన ఒకటి జరిగెను. నాటినుండియు అది నన్ను బాధించుచునే ఉండెను. దానిని ముందు తెలిపెదను. నిష్కులానంగుఁడు ఇటులు చెప్పెను.

* క. ఎన్ని యుపాయంబులనుం
బన్ని నయేనియును విషయవాసన విడలే
కున్నను నీకుం ద్యాగం
బన్నది పెనుబండిసున్న యగుఁ జూడుమురా!

* త్యాగ న బళే రే వైరాగ యా, కరీ యే కోట్ ఉపాయ ది.

కాన ఆ మెయు నన్ను అట్టులే ప్రేమింపవలె నని నాకోరిక. అయితే అట్టి అన్యోన్యప్రేమ లేకున్నను, ఒకపక్షముననైన నను సంపూర్ణ మగు ప్రేమ ఉండుటచే అది తీరిని వెత కా లేదు.

నేను మిగుల భార్యాసక్తుడను. పాశశాలయందును అదే తల పోత. ఎపుడు చీకటి పడునా, ఎపుడు పోయివ్రాలుదునా, అనియే బెంగ. ఎడఁబాటు దుస్సహ మయ్యెడిది. కల్ల బొల్లి మాటలతో నడి రేయినఱకు నిదురఁ బోనిచ్చువాడఁ గాను. ఇట్టి మహాశనమును భోగా సక్తితోపాటు కర్తవ్యపరాయణతయే లేకున్నచో, నేను తెవులుగొంటనై యుందునో! అకాలమృత్యువువాతనే కూలియుందునో! లేక ఈ ప్రపంచకమున ఎట్టి జీవచ్ఛవమనై ఉండియుందునో! కాని ప్రతి ఉదయమున నిత్యకృత్యములు తీర్చవలసి యుండెను. కల్ల అనరాదు. నన్ను అనేక సమయములలో రక్షించినది ఈ తుదిచస్తువే.

కస్తురబాయికి చదువు రాదని లోగడనే చెప్పియుంటిని. ఆ మె కు చదువు చెప్పవలయునని నాకు కడు ఆతురత. కాని విషయాసక్తి కాలమును మిగుల విచ్చెడిది కాదు. మఱియు ఆమెకు ఇష్టము లేకున్నను చా వింశకలెను. అనియు రాత్రి. పెద్దలసమక్షమున దాపున ఉండుటకే నాకు సాహసము లేదు; ఇంక మాటలాడుట యేడ? కాఠి యావాడునందు నాడును, కొంతవట్టు నేడును, ఒక క్రొత్తరకపు పనికిమాలిన ఘోషా కలదు. కావున ఎలఁబ్రాయమున నేను కస్తుర బాయిని చదివింపఁ జేసిన ప్రయత్నములు చాలవట్టు వమ్ము ఆయెనని, ఇయ్యకొందును. కామాంధ్యముగడచి మెలకువ వచ్చుసరికి నాకు లోక యాత్ర మొదలై తీరిక దొరకకపోయెను. ఉపాధ్యాయులను పెట్టి చదువు చెప్పించు ప్రయత్నమును సాగలేదు. కాఁగా కస్తురబాయికి సామాన్యములగు ఉత్తరములు వ్రాయను, గుజరాతీపుస్తకములుచదువను

ఆ త్మ క థ

మాత్రము పట్టుపడినది. ఆ మెయెడ నాకు ఉన్మత్తప్రేమయే లేనియెడల ఆమె నేటికి వినుషియై ఉండెడిదని నా నమ్మకము. ఏలనఁగా, నేను అపుడు ఆమెకు విద్యయెడఁ గల అనిష్టమును తొలఁగించియుండును. శుద్ధప్రేమకు సాధ్యము కానిది ఉండఁబోదు అని నా విశ్వాసము.

లాలసయొక్క చెఱుపులనుండి కొలఁదిగనో, గొప్పగనో, నన్ను కాపాడిన ఒక విషయమును చెప్పియుంటిని. చెప్పఁదగిన మఱియొక విశేషము: 'ఎవనినిష్ఠ పవిత్రమై ఉండునో వానిని తుదికి పరమేశ్వరుడే రక్షించును.' అని అనేకదృష్టాంతములు నన్ను నమ్మించినవి. అతిబాల్యవివాహము అను దురాచారముతోపాటు దాని చెడుగులను కొంతనట్టు తగ్గించుటకు హిందువులలో మఱియొక ఆచారము కలదు. తలిసంఘ్రులు నూతనదంపతులను చిరకాలము ఒకచో కలసి ఉండనీయరు. నూతనవధువు అర్ధకాలముకంటె ఎక్కువకాలము పుట్టింటనే ఉండును. మాకును అటువలెనే. మాకు పెండ్లి అయిన అయిదేండ్లలో (౧౩ ఏడునుండి ౧౮ వఱకు) మేము కలసియున్న కాలము మొత్తముమీఁద మాఁడేండ్లకు పైబడదు. ఆఱు నెలలు కాకమునుపే పుట్టింటినుండి కస్తురబాయికి పిలుపు వచ్చెడిది. ఆనాఁడు ఆపిలుపులు నాకు కష్టముగ ఉండెడివి కాని అవి మమ్ము ఇరువురిని రక్షించినవి. పదునెనిమిదవయేట నేను ఇంగ్లాండునకు పోయితిని. అది మాకు చక్కని విలంబవియోగమంత్ర మాయెను. ఇంగ్లాండునుండి నేను మరలివచ్చినపిదపఁగూడ మేము ఆఱునెలకంటె ఎక్కువకాలము కలసి కాపురము చేయలేదు. ఏలనఁగా, నేను రాజకోటనుండి బొంబాయికిని, బొంబాయినుండి రాజకోటకును పరుగులెత్తనలసి వచ్చెను; తరువాత దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు పోవలసివచ్చెను. దానితో నాకు విషయభాసననుండి విముక్తి.

హైస్కూలులో

వాహకాలమున నేను హైస్కూలులో చదువుకొనుచుంటినని లోగడనే వ్రాసియుంటిని. మేము మాపురు సోదరులము ఒక పాఠశాలయందే చదువుచుంటిమి. జ్యేష్ఠునిది చాలపయితరగతి. నాతో పాటు పెండ్లి అయిన రెండవ సోదరుడు నాకు పైతరగతిలోనే ఉండెను. మాకు ఒకయేడు వినాహముతో విద్యానాశమామెను. ఈ నాఅన్న పని మఱి అన్యాయము. ఆయన బడి మానెను. ఎండు పిన్న వాండు ఆతని అవస్థకు పాలుపడితో దైవమునకే ఎటుక! నేటి మన హిందూసంసారములందు మాత్రము విద్యావివాహములు రెండును ఖమముగా నడచును.

నాచదువు ఎడతెగకసాగుచుండెను. హైస్కూలున నాకు మెద్ద బ్యాచి అని గణన లేదు. నాయెడ ఉపాధ్యాయులకు వాత్సల్యము. కుట్టిని నడవడిగూర్చియు, విద్యకు గూర్చియు తలిదండ్రులకు ప్రతియేడును ఉల్లాకు (certificate) పంపుచుండుట మామూలు. నాకు ఎపుడును చెడ్డ ఉల్లాకు లేదు. అదియటుండ, నేను రెండవతరగతి గెలుపొందినపిదప బహుమతులుమాడ సంపాదించితిని. అయిదవ తరగతిలో నాలుగును, ఆఠవతరగతిలో పదియును రూపాయలు విద్యార్థి వేతనము పడసితిని. ఇది కేవలము నాప్రజ్ఞవలనఁ గాదు; మఱి అదృష్టమువలన. నీలన, ఈవేతనములు అందఱకుఁ గావు; అవి కేవలము కాలియా వాడులోని సోరతు డివిజనునుండి నచ్చువారిలో శ్రేష్ఠులకుమాత్రము.

ఆ త్మ క థ

మజ్జీయు నలువండు, ఏబండు గల తరగతిలో సోరకునుండి నచ్చు కుట్టులును ఎక్కుడుమంది ఉండునారు కారు.

నా తెలివి తేటలవిషయమై నాకు తృప్తి ఉన్నటులు గుఱుతు చాలదు. బహుమతులుగాని, నేతనముగాని లభించినపుడు ఆశ్చర్యము కలిగెడిది. కాని ప్రవర్తనమును కడు మెలకువతో కాపాడుకొనుచుం డువాడను. నలుసంత దొసగు కానిపించినను కన్నుల జొటజొట నీరు ఉరలెడిది. దండ్యుడ నయినపుడుగాని, 'వీడు దండ్యుడు' అని గురువు అనుకొనినపుడుగాని నాచింతకు మేరలేదు. నే నొకతూరి దెబ్బలు తిన్నట్లు ఉన్నది. కొట్టిరని నే నంతగా వగవలేదు. కాని కొట్టడగిన నేరము చేసితి నని అనుకొనిపోవుదురుగదా అని మిగుల వగచితిని.; వెక్కి వెక్కి ఏడిచితిని. ఈ ముచ్చట నేను ఒకటవ తరగతి లో ఉండఁగనో, రెండవతరగతిలో ఉండఁగనో. నేను ఏడవతరగతిలో ఉండఁగా ఇట్టిదే మఱియొకటి: అపుడు హెడ్ మాస్టరు దొరాబ్జి ఎదుర్జి గిమి. అతఁడు శిష్యవత్సలుఁడు, నియమపాలకుఁడు, విధివర్తి, సుశిక్ష కుఁడును. ఆయన పయితరగతులలోని బాలురకు శరీరవ్యాయామము, క్రికెట్ వ్యాయామము తప్పనిసరిగా చేసెను. నాకు గెండును గిట్టనివి. ఈనియమమునకు ముందు నేను క్రికెట్ గాని, ఫుట్ బాల్ గాని, మఱి యేదిగాని ఆడిన పాపమున పోలేదు. దానికి కారణము నేఁడు నాకు తప్పని తెలిసిన బిడియమే. శరీర వ్యాయామమునకు చదు వుతో పొత్తు లేదని నాఁడు నాకు దురూహ. విద్యాప్రణాళికలో మనశ్శిక్షకు ఎంత తావు కలదో శరీరవ్యాయామమునకును అంత తావు ఉండవలయు నని నాకు నేఁడు తెలియును.

వ్యాయామమును వీడినందువల్ల నాకు లోటు లేదని చెప్పఁ గలను. విలన బయలున చాల డిప్ల్య నడచుట మంచిదని అచట నచట

చదివి ఆసలహాను గమనించి నేటికిని నేను అలవాటులో ఉంచుకొనిన నడకను అలవటిచుకొంటిని. ఈవ్యాయామముచే నాకు తగునీతి శరీరపాటువము కలిగెను.

మాతండ్రిగారికి పరిచర్య చేయవలయు నను మిక్కుటమగు అభిలాషయే శరీరవ్యాయామమునెడ అనిష్టమునకు కారణము. బహిష్కరణనే ఇంటికి పరువిడి మాతండ్రిని పరిచరించుచుండునాడను. వ్యాయామనియమము దీనికి అడ్డు తగిలెను. మాతండ్రిగారికి నేను పరిచర్య చేయవలయునుగాన నాకు ఈనియమములేకుండఁ జేయుచుని గిమిగారికి విన్నవించుకొంటిని. ఆయన నామాట వినలేదు. ఆరోజు లలో శనివారమునాడు ప్రాద్దుటిపూలు బడి. ఆశనివారపు సాయం కాలమున నాలుగుగంటలకు వ్యాయామమునకై ఇంటినుండి బడికి పోవలసివచ్చెను. నాకు గడియారము లేదు. మబ్బులు నన్ను మోసగించెను. నేను బడికి వెళ్లువఱకు అచట ఒకపిట్టయేని లేదు. మఱునాడు గిమిగారు హాజరుపట్టే పరీక్షించుచు నన్నుఁజూచి నీ వేల నిన్న హాజరు కానైతి వని అడిగిరి. నేను జరిగినది చెప్పితిని. ఆయన నామాట నమ్మక అణాయో, రెండణాలో కాని (నా కిప్పుడు గుఱుతు లేదు) జరిమానా వేసెను.

నేను అబద్ధాలకో రనిపించుకొంటిని. ఇది నాకు ఎంతో నింత కలిగించెను. నేను జూటాకోరును కానని ఎటులుసమర్థించుకొనఁగలను? ఉపాయాంతరము లేదు. మిగుల దుఃఖించితిని. సత్యమును నమ్ముకొన్న వాఁడు ఎల్ల పుడును జాగ్రత్తగాఁడండవలెనని నేను గమనించితిని. బడిలో నేను అశ్రద్ధగా నుండుటకు ఇదియే ఆద; ఇదియే అంతమును. జరిమానావేసిన సొమ్ము తిరిగి యిచ్చునటులు చేసికొనఁగలిగితిని నాకు కొంత గుఱుతు.

ఆ త్మ క థ

‘బడి వడిలగనే మావాడు నాకడ ఉండవలసియున్నా’ డని మానాయనగారి కోరికమీద తుదకు నాకు వ్యాయామమునుండి విడుదల కలిగినది. నేను వ్యాయామమును ఏమటుచే కొనవడకున్నను మఱి యొక ఏమఱికకు దండము లర్పించుకొనుచునే యున్నాను. ‘దస్తూరి విద్యలో ఒకభాగము కాదు’ అను ఈఉద్దేశము నాకు ఎపు డొదవెనో తెలియదు కాని, నే నీ ఉద్దేశమును ఇంగ్లాండు వెళ్లువఱకు నిలుచుండందు కొంటిని. తరువాతఁ దరుపత, ముగ్యముగా దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో అచట పుట్టి అచట విద్యావంతులైన సిన్నవారలయు, లాయరులయు చక్కని వ్రాతనుచూచి సిగ్గిల్లి నేను దానిని ఏమఱినందులకు పశ్చాత్తాపపడితిని. చెడుదస్తూరిని అసమగ్రమగువిద్యయొక్కచిహ్నముగా పరిగణింపవచ్చునని నే నరసితిని. పిదప నేను వ్రాయసమునకు పాటుపడితిని గాని తరుణము తప్పెను. నాబాల్యమునందలి లోపమును నే నెన్నఁటికిని దిద్దుకొనలేకపోతిని. నన్ను చూచి ప్రతిచిన్నవాఁడును, ప్రతిచిన్నదియు జాగ్రత్తపడుఁగాక ! మంచిదస్తూరి విద్యలో ఒక ముఖ్యాంశమని గుర్తించుఁగాక ! అక్షరముల దిద్దించుటకుముందు బాలురకు చిత్రలేఖనము నేర్పుట యుక్తతర మని నాకు నేఁడు తోచుచున్నది. పూవులు, పిట్టలు మొదలగు వానిని పరికించి గీయునటులే అక్షరములనుగూడ పరికించి వ్రాయుట తగును. వస్తువులను చూచి వ్రాయుట నేర్చికొన్న పిదపనే వ్రాతనేర్పుట తగును. అపుడు ఒరవడి అందముగా నిలుచఁబడును.

నాటి బడిమాటలు చెప్పఁదగినవి రెండు కలవు. వివాహముచే నాకు ఒకయేడు ఐద్యానాశము వాటిల్లినది. దానిని కూడఁదీయుటకు ఉపాధ్యాయుఁడు పయితరగతిలోనికి దాఁటించెను. కష్టించి వ్యాసంగము చేయువారికి సాధారణముగా ఈవీలు ఉండెడిది. కాన నేను మూడవతరగతిలో ఆఱునెలలే ఉండి వేసఁగి నెలవులకు ముందు జరుగు

పరీక్షలు అనుపివప నాలుగవ తరగతిలోనికి దాటింపబడితిని. నాలవ తరగతి మొదలుకొని చాల పాఠములు ఇంగ్లీషుననే బోధింపబడుచుండెను. నాకు నడిసముద్రములో ఉన్నటు లుండెను. రేఖాగణితము (Geometry) నాకు క్రొత్త. దానిసంగతి బాగుగా నాకు తెలియదు. ఆంగ్లములో బోధించుటచే అదిమఱికొంచెము రాయి ఆయెను. ఉపాధ్యాయుడు మంచి బోధకుడే కాని, నాకు మాత్రము తెలియకుండెను. పలుమాటులు మనస్సు చెదరి రెండేండ్ల చదువు ఒక యేడు మ్రింగడలచుట పేరాసయని మరల మూడవతరగతిలో చేరదలంచితిని. ఇటులు చేయుట నాకే కాక నాగురువునకును తలచంపుల మారిపని; ఏలన, నావ్యాసంగమును విశ్వసించికదా ఆయన నన్ను పైన వేసినాడు-అను ఈరెండుభయములును నన్ను ఆతరగతియందే ఉంచెను. ప్రబలముగా వ్యాసంగము చేసి యూక్లిడ్ లో ౧౩-వ ప్రాపోజిషన్ ఎఱకు రాగా, అటునుండి రేఖాగణితమునందలి సంపూర్ణ సౌలభ్యము గోచరించెను. తనంతట తాను తెలివి లేటలను, సరళ ప్రయోగమును ఉపయోగించి చూడఁదగిన విషయము ఏదియయినను రాకపోదు. నాడుమొదలుకొని ఎప్పటికిని నాకు రేఖాగణితము నెడ సౌలభ్యమును, అభిరుచియు కలిగెను.

సంస్కృతము మఱీ కష్ట మనిపించెను. రేఖాగణితమున ధారణలో ఉంచుకొనఁదగిన దేదియు లేదు. ఇక సంస్కృతముననో, ప్రతిదియు కంతపాఠముగా ఉంచుకొనవలెనని నా ఊహ. ఈ పాఠము మూడ నాలుగవతరగతినుండి ఆరంభింపబడును. ఆఱవ తరగతి లోనికి వచ్చుసరికి బెదరిపోతిని. సంస్కృతో పాఠ్యాయుడు పాఠము ఎక్కువ ఇచ్చి అంతయు ఒకమాటు నూటిపోయు స్వభావము కలవాడు. సంస్కృతోపాఠ్యాయులకును, ఫారసీకోపాఠ్యాయులకును ఏదో స్పర్ధ

ఆ త్మ క థ

ఉండెడిది. ఫారసీ మాల్వీ సౌమ్యుడు. ఫారసీ మిగుల తేలికయనియు, మాల్వీ విద్యార్థులయెడ దయాదాక్షిణ్యములు కలవాడనియు బాలురు తమలోతాము అనుకొనుచుండెడివారు. ఈ తేలికతనము నన్ను బెల్లిం చెను. ఒకనాఁడు పోయి ఫారసీ తరగతిలో కూరుచుంటిని. అందులకు సంస్కృతోపాధ్యాయుడు దుఃఖించెను. అతఁడు నన్ను పిలిచి, 'ఓయీ, నీ వేవరి కుమారుడవు? నీమతభాషను నీవు నేర్చికొనవా? నీకు తెలియనిచో నాకడకు వీల రావు? నాశక్తికొలది విద్యార్థులకు సంస్కృతము బోధించు కోరిక నాకు కలదు. చదివినకొలది తన్మయముచేయు విషయములు మీకు కానిపించును. అద్వైతము వలదు. మరల వచ్చి నా క్లాసులో కూరుచుండు' అనెను.

వారిదయచే నాకు సిగ్గు పుట్టెను. గురుప్రేమను తిరస్కరింపఁ జాలకపోయితిని. నేఁడు నాయాత్మ కృష్ణశంకరపాండ్యాగారి ఉపకారమును స్మరించుచున్నది. ఆనాఁడు ఆ కొలది సంస్కృతము నేని నేను చదివియుండనిచో మనశాస్త్రములందు ఆనందింప శక్తుడఁ గాక పోవు వాడనే. నిజమునకు 'నేను సంస్కృతము ఎక్కువ చదువుకొన లేదే' అని నాకు విచారము కలదు. వీలన ప్రతిహిందూబాలుఁడును, బాలికయు సంస్కృతము చక్కఁగా చదువుకొనితీరవలయునని ఇట్టి వల ఎఱిగికొంటిని.

భరతవర్షమున ఉన్నత విద్యాప్రణాళికలో మాతృభాషయు, ఉపరి హిందీ సంస్కృత ఫారసీ అరబ్బీ ఇంగ్లీషు భాషలు పాఠ్యములుగా చేయఁదగినవని నా ఆశయము. ఈసంఖ్యకు భీతిల్లఁ బనిలేదు. మన విద్య యింతకంటె క్రమబద్ధమై ఉండి బాలురకు ఇతరభాషలో పాఠములు నేర్వవలసిన బరువు లేకుండినచో ఈభాషలన్నియు నేర్చికొనుట ఒకశ్రమ గాక మహోల్లాస మగునని నాకు గట్టి నమ్మకము.

ఒక భాష శాస్త్రీయముగా అభ్యసించినచో మిగిలిన భాషలు సులభ
తరములు.

అసలు హిందీ గుజరాతీ సంస్కృత భాషలు ఏకభాషయే
అననగును. అట్లే ఫారసీ అరబ్బీ భాషలు ఏకభాష. ఫారసీ భాష
ఆర్యభాష అయ్యును, అరబ్బీ భాష హీబ్రూకు చెందియున్నను,
ఈ రెంటికిని ఒక దగ్గఱ చుట్టటికము ఉన్నది. ఈ రెండును ఇస్లాము
మతముతో వర్ధిల్లినవి. ఉరుమాభాషను వేరుగా ఎన్నను.. ఏలనఁగా,
దాన హిందీ వ్యాకరణసమావేశమును, ఫారసీ అరబ్బీ పదములును.
గలవు. గుజరాతీలోఁగాని, హిందీలోఁగాని, బంగాళీలోఁగాని, మరా
ఠీలోఁగాని మంచి ప్రవేశము ఉండవలయు నన్నచో సంస్కృత
మెటులు రావలయునో, ఉరుమాలో పాండిత్యము సంపాదింపవలయు
ననిన అటులే ఫారసీ అరబ్బీలు రావలెను.

దు ర్వా ర్త (౧)

హైస్కూలులో వేటువేటుసమయములందు నాకుఁగల కొలఁది మిత్రులలో ముఖ్యులు ఇద్దఱు. వీరి మైత్రులలో ఒకటి చాలకాలము మనలేదు. అయినను నేను నామిత్రుని పరిత్యజింపలేదు. నేను మఱియొకనిసావాసము పట్టితి నని అతఁడు నన్ను పరిత్యజించెను. ఈ రెండవవానిమైత్రి నాజీవితమున చింతాకరమైన ప్రకరణము. అది చాలకాలము ఉండెను. సంస్కారదృష్టితో నేను ఆచెలిమి చేసితిని.

అతఁడు తొలుత మాచిన్నన్న చెలికాఁడు. వారు ఇరువురును సహాధ్యాయులు. అతనిలోటులు నే నెఱుఁగుదుఁగాని అతఁడువిశ్వాస్యుఁడని నా తలఁపు. మాఅమ్మయు, పెద్దఅన్నయు, ధర్మపత్నియు చెడు సావాసము పట్టుచుంటినని నన్ను మందలించిరి. అభిమానము కల నేను ఆలి ఎచ్చరికను సరకుగొందునా? అయితే నేను మా అమ్మగారియు, అన్నగారియు మాటను ఉల్లంఘింప సాహసింపను. అయినప్పటికిని, 'మీరు ప్రతిపాదించు దోషములు అతనియందు ఉన్నమాట నిక్కమే కాని అతనిగుణము మీరు ఎఱుఁగరు. ఆతఁడు నన్ను చెడుదారికి త్రిప్పలేడు; ఏల యనఁగా, అతనిని మంచిత్రోవలోనికి తెచ్చుటకే నే నతని చెలిమి చేయుచుంటిని. అతఁడు తన దోషములను సంస్కరించుకొనుచో ఉత్తముఁడు కాఁగలడు. మీరు నాకొఱకు దిగులుపడవలదు' అని వారికి నచ్చఁబలికితిని.

ఇది వారికి నచ్చిన దనుకొనను గాని వారు నామాటలు విని నాదారిని మాత్రము నన్ను పోనిచ్చిరి.

నాదే పొరపాటని పిదప తెలిసివచ్చినది. సంస్కారము కావించుకొంటున్నను లోతునకుఁ బోవరాదు. సంస్కర్తకును, సంస్కార్యునకును గాఢమైత్రి ఉండుటకు వీలులేదు. మైత్రిలో అద్వైతభావన కలదు. అట్టిది ప్రపంచమున అరుదు. సమగుణశీలుర మైత్రియే శోభించును; నిలుచును. మిత్రులు ఒకరిపై మాటియొకరు ప్రతిబింబింతురు. కావున మైత్రిలో సంస్కరించుటకు అనకాశము కడుఁ గొలఁది. అతిమైత్రి తగదని నా యభిప్రాయము. వీలన నుజుఁడు గుణముకన్న దోషమును వడిగా గ్రహించును. ఆత్మమైత్రి, ఈశ్వరునిమైత్రి కోరువాఁడు ఏకాకిగా ఉండవలయును; లేదా ప్రపంచము నంతయు తనకు మిత్రముచేసికొనవలయును. ఈపయివిచార మంతయు యోగ్యమగుఁగాక, అయోగ్యమగుఁగాక గాఢమైత్రి చేయవలయునను నాపూనిక న్యర్థమయినది.

నాకు ఇతనితో పరిచితి కలుగునాళ్లలో రాజకోటలో సంస్కరణము తిరంగమువలె ఉబుకుచుండెను. మా ఉపాధ్యాయులలో పలువురు చాటుగా మద్యమాంసములు స్వీకరించుచున్నారని అతఁడు నాకు చెప్పెను. ఈజట్టునకు చేరిన సుప్రసిద్ధులగు రాజకోట వాస్తవ్యులను పలువురను అతఁడు పేరుకొనెను. ఇంకను హైస్కూలు పిల్లలుగూడ కొందఱు కలరనెను.

నాకు వింతయు, వెతయు కలిగెను. 'వా రటులు చేయుటకు హేతు వేమి?' అని నే నడిగితిని. అతఁడు ఇటు లనెను:

'మాంస భోజనము కాము కావున మనది దుర్బలజాతి. తెల్లవారు మాంస భోజులు కావుననే మనలను వీలగులుగుచున్నారు.

ఆ త్మ క థ

నే నెంత బలిష్ఠుడనో, ఎంతదవ్వు పరుగిడఁ గలనో నీ వెఱుఁగవా? ఏల? నేను మాంసాశిని. మాంసాశులకు మఱుపులును, గ్రంథులును పుట్టవు. ఒకవేళ పుట్టినను వెంటనే మానును. మన ఉపాధ్యాయులును, ఇంకను సుప్రసిద్ధులును వెట్టిపప్పులై మాంసము తినుచుండి రనుకొంటివా? దాని గుణము వారికి తెలియును. కాన నీవును అటులు యత్నింపవలయును. యత్నమువంటి దేదియు కాదు. తిని చూడు; దానినలన ఎంత బలము కలుగునో!

ఈవాద మంతయు ఒకనాటిది కాదు. ఇది అతఁడు అనేక దినములు నన్ను ఒప్పించుటకు సోదాహరణముగ చేసినదీర్ఘప్రసంగముల సారము. మా చిన్నన్న ఇదివఱకే ఈచలలో పడెను. కాఁగా అతఁడు నామిత్రుని వాదములను సమర్థించెను. నేను నామిత్రుని ముందరను, మాచిన్నన్న ముందరను దోమను; వా రిరువురును బలిష్ఠులు, ద్రఢిష్ఠులు, ధీరులును. నామిత్రుని పరాక్రమము మాచి నేను తీర్చిపడితిని. అతఁడు ఎంతదూర మేని తీర్చునఁ బాటును; ఎత్తు దూఁకుటలోను, దూరము దూఁకుటలోను పెట్టినది పేరు. అతనికి ఎన్ని దెబ్బలు కొట్టినను లెక్కలేదు. అతఁడు తఱుచుగా తనపరాక్రమమును నాకు చూపువాఁడు. తనకు లేని శక్తులు ఇతరులలో మాచి ఆశ్చర్యపడుట స్వాభావికము గాన నేనును ఇతనిఁ జూచి ఆశ్చర్యపడితిని. తరువాత అతనియంతవాఁడ నగుటకు నాకు ఆశ జనించెను. నేను దుముక లేను; పరుగిడలేను. నేను అతనివలె ఏల కాఁగూడదు?

మఱి నేను పిఱికిపందను. దొంగ లనిన, దయ్యము లనిన, పాము లనిన నాకు భయము. రాత్రి గడప దాటులేను. చీకటిలో ఎక్కడికి పోను. ఒకదిక్కునుండి దయ్యములు, మఱియొకదిక్కునుండి దొంగలు, ఇంకొక దిక్కునుండి పాములు నన్ను మ్రింగునటులు ఉండుట

ఎలన నేను చీకటిలో పడుకొనుట కల్ల. గదిలో దివ్యేలేక పరుండ లేను. నాప్రక్క నిదిరించు నాభార్యకు ఈయావనదశలో నాభయము లన్నియు ఎటులు చెప్పగలను? నాకంటె ఆమె ధీర అని నాకు తెలియును. నాలో నేను సిగ్గులితిని. ఆమెకు పాము లన్న, దయ్యము లన్న భీతిలేదు. ఆమె చీకటిలో ఎటుకేని పోగలదు. నాలోటు లన్నియు నా మిశ్రుఁ డెఱుఁగును. ‘నేను పాములను చేతితో పట్టు కొనగలను; దొంగలను తఱేమివేయగలను; దయ్యము లను నమ్మను’ అని ఆతఁడు నాతో చెప్పుచుండును. ఇది యంతయు మాంసాశన ప్రతాపమని చెప్పఁ బని లేదు.

ఆ కాలములో నర్మచక్రవి కట్టిన ఈ పాటను బడి పిల్లలందఱు పాడుచుండువారు:

*గీ. తెల్ల వానిని జూడరా నల్లవారి

నాయనమ్మలఁ జేసి యున్నాఁడు నేఁడు

దేన ననుకొంటివో వాఁడు తినును మాంస

మలరు నద్దాన మఱి పొడ వడుగు లైదు.

ఇది యంతయు అది చేయవలసిన పని చేసెను. నేను లోఁగితిని. మాంసాశనము మంచిదనియు, అది నన్ను బలిష్ఠునిగను, వీరునిగను చేయుననియు, దేశమంతయు మాంసము తిన నారంభించెనేని తెల్లవారిని జయింపవచ్చుననియు-ఈయూహలు నానాటికి నాలో నాటుకొనెను.

మాంసభక్షణమునకు శుభముహూర్తము నిశ్చయింపఁబడెను. అది చాటుగా జరుగవలెను. ఏలనః గాంధులది వైష్ణవసంప్రదాయము;

* ఆంగ్లేజో రాజ కడే, దేశి రహి దబా ఈ,
దేశి రహి దబాఈ, జోనే దేనాం శరీర భాఈ
వేలో సాంచ హథ పూహో, మాంససేవే.

అందును మాతలిదండ్రులు పరమవైష్ణవులు. వారు తప్పక ప్రతిదినము కోవెలకు పోదురు. మాకుటుంబమునకును ప్రత్యేకము కోవెలలు కలవు. గుజరాతులో జై నసంప్రదాయమునకు వ్యాప్తి ఎక్కువ. ప్రతిచోటను, ప్రతివిషయమునను దాని అధికారము మెండు. జై నులలోను, వైష్ణవులలోను గల యంత మాంసనిషేధము, మాంసతిరస్కారము హిందూదేశమునఁగాని, మఱియేదేశమునఁగాని లేవు. ఇది నేను పుట్టి పెరిగిన కుటుంబములోని సంస్కారము.

నేను నా తలిదండ్రులకు పరమభక్తుఁడను. వారు నేను మాంసము తింటినని విన్నవెంటనే నాలుక పీకుకొని చిత్తురనియు నాకు తెలియును. నాకు అపుడు సత్యనిరతియు ఎక్కువగనే ఉండెను. నేను మాంసాశనము చేయ మొదలిడుచో నాతలిదండ్రులను మోసగింప నలసి యుండునని తెలియదనికూడ చెప్పజాలను. ఇట్టిస్థితియందు నా మాంసాశన నిశ్చయము మిక్కిలి భయంకరముగ నుండెను ; కాని నామనస్సంతయు సంస్కారదీక్షమీద ఉండెను. నేను మాంసము తినఁదలఁచుట జిహ్వాచాపల్యమునఁ గాదు. మాంసము మంచి చవియని నే నెఱుఁగను. నాకు బలము కావలయును ; పరాక్రమము కావలయును ; నాదేశమువారు ఎల్లరును అటువంటివారు కావలయును. అటు లగుచో తెల్లవారిని జయించి హిందూదేశమును స్వతంత్రము చేయనచ్చును అని నాకోరిక. స్వరాజ్య మను పదము నాటికి నా కర్ణగోచరము కాలేదు. కాని స్వాతంత్ర్యమన నేమియో నాకు తెలియును. సంస్కారపు పిచ్చ నన్ను అంధుని జేసెను. రహస్యగోపనము చేయఁగలిగి, తలిదండ్రులకు ఈవిషయము తెలియఁబడకుండ కాపాడుకొనుట సత్యము నుండి తొలఁగుట కాదని నేను నమ్మితిని.

దుర్వార్త (౨)

నియతదినము వచ్చెను. నాటి నాస్థితిని వర్ణింప నలవి కాదు. ఒక సంక సంస్కరణమునందు ఉత్సాహము, జీవితమునందు ఒక మహా పరివర్తనము చేయు వింత ; ఇంకొకసంక దొంగవలె చాటుగా చేయు సిగ్గు. ఈరెంటిలో దేనికి ప్రాధాన్యమో నేను చెప్పజాలను. నదియొడ్డున ఏకాంతస్థలము వెదకుచు వెళ్లితిమి. దూరమున ఎచరికి కనరాని స్థలము లభించినది. అచట నాజీవితమున తొలిసారి మాంసమును మాచితిని. అచట కల్లు రొట్టెయు కలదు. నాకు రెంటిలో నేదియు రుచింప లేదు. మాంసము తోలువలె బిటుసుగా ఉండెను. దాని తినుట అశక్యమాయెను. నాకు చమనమునట్లుండుటచే దానిని పరిహరించితిని.

ఆరాత్రి నాకు ఇంతయైన నిద్రలేదు. ఏవేవో పీడకలలు. కన్ను మూతపడఁగనే నాకడుపులో బ్రతికియున్న ఒక మేక 'మే మే' యని అఱచినటులు కాఁగా సంతాపముతో త్రుళ్లిపడి లేచుచుంటిని. అయితే మాంసాశనము ఒక విధి గదా యని తెలివి తెచ్చుకొని క్రమ్మఱ రెండింతలు ధైర్యము తెచ్చుకొనుచుంటిని.

నామిత్రుఁడు అంతంతమాత్రమున నదలిపెట్టువాఁడు కాఁడు. అతఁడు మాంసముతో పలురకముల పాకముల రుచికరములుగ తయారు చేయ మొదలిడెను. ఇక తినుటయు నదీతీరమందు ఏకాంతమునఁ గాదు; ఒక గొప్పభవనమున. అందు భోజనశాలలు, మేజాబల్లలు, కుర్చీలు

ఆత్మకథ

కలవు. నామిత్రుడు అందలి ప్రధానపాత్రుని మంచిమాట చేసికొని ఆదివ్యభవనమును మాడపయోగమునకు పుచ్చుకొనెను.

ఈ యెర పాటినది. రొట్టెపైరోత పోయినది. మఱి మేకలపై జాలి జాటిపోయినది. వట్టి మాంసము కాకున్నను మాంసముతో కలిపి నండిన పంటకములలో రుచిమరగితిని. ఇటులు ఒక సంవత్సరము కడచెను. మాంసపు విందులన్నియు నెరసి ఆటుకంటె ఎక్కువ కాలేదు. ఏలనగా, ఆరాజభవనము ఎల్లప్పుడు చిక్కదు. మఱియు చవియు, విలువయుఁ గల మాంసపు పంటకములు మాటిమాటికి సిద్ధము చేయుట కాని పని. ఈ 'సంస్కరణమును' భరింప నాకడ ధనములేదు. దీనికి కావలసిన దంతయు నామిత్రుడే ఖర్చు పెట్టవలసియుండెను. అతనికి ఆడబ్బు ఎక్కడి నుండి వచ్చెడిదో తెలియదు. నన్ను మాంసభోజిగా మార్చుటకు, భ్రష్టునిగ చేయుటకు దీక్షితుడగుటచే ఎల్లో తెచ్చి ఖర్చు పెట్టుచుండెను. అయితే అతనికి ఆడబ్బు వచ్చు ఉపాయములును మితములయి ఉండవలయును గాన మా విందులు నూటి కొక నాడు, కోటి కొకనాడును కావలసి వచ్చెను.

ఈ దొంగవిందులు కుడుచ పొసగిననాడు నేను ఇంట అన్నము తినువాడను గానని చెప్పనక్కఱలేదు. మా అమ్మ ఎప్పటట్ల అన్నమునకు పిలిచి నా ప్రాలుమాలికకు కారణ మడిగెడిది. 'నాకు నేడు అన్నము అటుగ లేదు, ఆరలి లేదు,' అని నేను సాకులు చెప్పవలసివచ్చెడిది. నేను ఇటులు మందరికాళ్లకు బందములు వేయుట అతిభేదముతోడనే. బొంకుచుంటిననియు, విశేషించి మా అమ్మతో ననియు నాకు తెలియును. పిల్లలు మాంసభోజు లయిరని తెలియుచో

2 దుర్వార్త (౨)

తలిదండ్రుల గుండెలు స్వల్పగుననియు నాకు తెలియును. ఇది యంతయు నా గుండెలు నమలివేయుచుండెను.

మాంసము తినుటయు, దానిని హింమాదేశమున ప్రచారముచేయుటయు ఆవశ్యకమైనను, తలిదండ్రుల వంచించుటయు, వారితో బొంకుటయు మాంసమువిడనాడుటకంటె ఎక్కు. కాన వారు బ్రతికియుండఁగా మాంసము తినుట కానిమాట. వారి అనంతరము నేను పెద్ద నయినపిమ్మట బట్టబయలుగా మాంసము తిందును గాని ఆగడియ వచ్చునటకు ఇంక మాంసము ముట్టను అని నిశ్చయించుకొంటిని.

ఈ నా పూనికను నా మిత్రునకు తెలిపి మఱి దానిదెస మాడ లేదు. తమకొడుకు లిరువురు మాంసభోజు లయినని మా తలిదండ్రులెన్నఁడు ఎఱుఁగరు.

మా తలిదండ్రులకు బొంకకుండవలయు నను మంచి ఆలోచన చేతనే నేను మాంసమును పరిత్యజించితిని గాని నామిత్రుని సావాసము మాత్రము పరిత్యజింపలేదు. ఇతరులను సంస్కరింపవలయు నను నా ఉత్సాహమే నా కొంప ముంచినది. ఇట్లని అపుడు నాకు రవ్వంతయు తెలియదు.

అతని సంగడము నన్ను వ్యభిచారమునఁగూడ దింపియుండును గాని వెండ్రుకవాసిలో తప్పిపోయెను. ఒకనాఁడు అతఁడు నన్ను బోగముదాని యింటికి తీసికొనిపోయెను. చెప్పవలసినవి చెప్పి అతఁడు నన్ను లోనికి పంపెను. చేయవలసిన దంతయు లోఁగడనే ఏర్పాటు చేసెను. టొక్కము లోఁగడనే ఇచ్చివేసెను. నేను పాపపు కోతి లలో పడితిని; కాని భగవంతుఁడు అనంతకృపతో నా ప్రయత్నమును ప్రతిఘటించి నన్ను కాపాడెను. ఈ పాపగుహలో నాకు కనులు

ఆ త్మ క థ

కనబడలేదు; నోట మాట రాలేదు. నేను పలుపుమీద ఆమె ప్రక్కను కూర్చుంటినిగాని నానోరు బిగిసికొనిపోయెను. ఆమె ఎంతో సేపు ఓపిక పట్టలేక తిట్టుచు, తిమ్మచు ద్వారము చూపెను. దానితో నా మగతనమునకు కళంకము కలిగినటులు సిగ్గుపడి 'భూమి తనలోనికి దారి యీరాదా?' అనుకొంటిని. అయితే నా కీయాపద తొలగించి నందులకు పరమేశ్వరునకు మ్రొక్కుచునే యుంటిని. నా జీవితమున ఇట్టివే మఱి నాలుగు కలవు. వానిలో నా ప్రయత్నముకంటె నా అదృష్టమే నన్ను ఎక్కువరక్షించెను. నీతినిబట్టి పరిష్కరించుచో ఇది యన్నియు దోషములే. ఏలనః ఇందు విషయాభిలాషకలదు. క్రియ ఎట్టిదో అదియు అట్టిదే. లౌకికదృష్టిలో సాక్షాత్తు క్రియకే దోషమని పరిగణన. ఇట్టి దృష్టిలో మాత్రమే నేను దోషినికాను. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన కర్తకును, అతనికి సంబంధించినవారికిని గూడ తప్పిపోవు కొన్ని కర్మలు కలవు. అటులు తప్పిపోయినపిదప, సరియగు జ్ఞానము కలిగిన వెంటనే మనుష్యుడు తనను తప్పించినందులకుఁగాను ఈశ్వరానుగ్రహమును మననము చేయును. మనుష్యుడు ఎంత ప్రయత్నించి నను వికారము చెందుట మనకు తెలియును. అటులే భగవంతుడు అడ్డుపడి ఎదురొడ్డి రక్షించుటయు మనకు తెలియును. ఇదియంతయు ఎటులు సంభవించును? మనుజుడు 'ఎంతవట్టు స్వతంత్రుడు? ఎంత వట్టు పరతంత్రుడు? ఎంతవట్టు పురుషప్రయత్నము పనిచేయును? ఎపుడు ఈశ్వరేచ్ఛ రంగమున ప్రవేశించును? ఇది యంతయు గహనము; ఎన్నటికిని గహనమే.

ఇక ప్రకృతమునకు వత్తము. ఇంత జరిగినను నా మిత్రుని దుస్సాంగత్యము నెడ నా కనులు మాపికొనిపోయియుండెను. నే

2 దుర్వార (౨)

నెన్నడును అతనివిషయములో ఊహింపని కొన్ని కోవములు సాక్షాత్తు నా కంటికి కానబడనివలెను నాకుఁగాను కొన్ని కటు విషయములు నిలువయుండెను. వానిని పిదప సమయానుక్రమముగా తెలుపుదును.

అయినను ఒకవిషయముమాత్రము ఈసమయమునకే సంబంధించి నదిగాన ఇచట చెప్పదగినది. నాకును, నాభార్యకును మనస్సులు కలియక పోవుటకుఁ గల కారణములలో ఒకటి ఇతని నేస్తమే. తఱచు నాకు భార్యయెడ మిక్కిలి నలపును, అనుమానమును కలనని చెప్పియే యున్నాను. ఈ మిత్రుఁడు నా అనుమానాన్ని ప్రజ్వరిల్లఁజేసెను. మిత్రుఁడు కల్లలాడునని నే నెన్నడును అనుకొనలేదు. అతనిమాట నమ్మి నా ధర్మపత్నిని తఱచు హింసపెట్టితిని. నే పెట్టిన హింసకు నేను నన్ను ఎప్పుడును క్షమించుకొనలేదు. ఇట్టి కష్టములను ఒక్క హిందూస్త్రీయే సహింపఁగలదు. కావుననే నేను స్త్రీని క్షమయొక్క అనితారముగా పరిగణింతును. బంటును అకారణముగా అనుమానించుచో అతఁడు పని మానుకొనవచ్చును. కొడుకు శండ్రి యింటినీడ త్రొక్కకుండవచ్చును. మిత్రుఁడు మైత్రికి నీరు వడలవచ్చును. భార్య భర్తను అనుమానించుచో నోరు మూసికొని పడియుండును. కాని భర్త భార్యను అనుమానించుచో ఇతఁ ఆమె పని పాడే. ఆమె ఎటుకు పోవును? ఉచ్చవర్ణమునకు చెందిన హిందూననిత విడాకులకుఁగాను న్యాయస్థానముల కెక్కడు. న్యాయము ఆమెకు తారకముకాదు. నేను నా భార్యను అటువంటి బెడదలోనికి నెట్టుట ఎట్టులును ముఖవఁ జాలను; అందులకు నన్ను మన్నించుకొనను జాలను.

ఆత్మకథ

అహింసను నేను సాంగోపాంగముగా తెలిసికొనిన పిమ్మటనే నా కీ అనుమానప్రణామ మనిసోయెను. అపుడు నేను బ్రహ్మచర్యము యొక్క మహిమను తెలిసికొని భార్య భర్తకు ఘటదాసి కాదనియు, అతనికి సహచారిణి యనియు, సహధర్మిణి యనియు, ఆమెకు అతని సుఖదుఃఖములలో పాలు కలదనియు, తనదారి తాను చూచుకొనుటకు భర్త ఎంత స్వతంత్రుడో తానును అంత స్వతంత్ర యనియు నే నెఱిగికొంటిని. సందియములతో, అనుమానములతో నిండిన ఆ చీకటి దినములు తలచినపు డెల్ల నామూర్ఖతకు, విషయాంధమగు నిర్దయత్వమునకు క్రోధమును, నా మిత్రునితో చేసిన గ్రుడ్డిసావాసమునకు దుఃఖమును కలుగును.

దొంగతనము - ప్రాయశ్చిత్తము

ఈనా మంసాహారకాలమునను, తత్సార్వమునను నా అకార్యములు చెప్పుటకు కొంచెము బాకీఉన్నది. అవి నా వివాహమునకు కొంచెము ముందో, లేక వెనువెంటనో అయియుండును.

నా చుట్ట మొకఁడును, నేనును పొగత్రాగుటకు వేడుకపడితిమి. పొగత్రాగుటయందు మేలు కలదనికాదు; వానిపరిమళమునకు మోసాపడి కాదు. మా పినతండ్రికి ఈ యలవాటు కలదు. అతఁడు పొగద్రావు మండఁగా మాచి మేముకూడ సిగరెట్లతో చిన్న మబ్బులు తయారు చేయసలయునని తలంచితిమి. మానద్ద ధనము లేదు. కాన మా పినతండ్రి క్కాల్చిపాటవైచిన సిగరెట్టు ముక్కలను తీసి దాచు మొదలిడితిమి.

అవి అనుకొన్నపుడు దొర కెడివికావు; దొరకినను ఎక్కువ పొగ వచ్చేడిది కాదు. కావున నొకరుల సొంతసొమ్ములో నుండి డబ్బులు మ్రుచ్చిలించి బీడీలు (దేశవాళీ సిగరెట్లు) కొన మొదలిడితిమి. పిమ్మట వానిని దాచుట ఎచట అనునది ఒక పెద్దవిషయము. పెద్దల యెదుట మేము కల్పలేము గదా! ఈ దొంగడబ్బులతో కొన్ని .. గొమ్ములు ఎటులో కడపితిమి. ఈ లోపుగా కొన్ని మొక్కల కాడలకు సన్నని బెజ్జములు కలసనియు, అవి సిగరెట్ల పని చేయనియు వింటిమి. మేము వానిని తెచ్చి ఈక్రొత్తధూమపానము మొదలు పెట్టితిమి.

ఆత్మకథ

వీనితో మాకు తృప్తికలుగలేదు. మా పరతంత్రతకు కడు నగచితిమి. పెద్దల అనుజ్ఞ లేక ఏమియు చేయజాలకపోవుట మాకు దుర్భరముగ నుండెను. తుడికు విసిగి విసిగి ఆత్మహత్యకు తెగబడితిమి.

అయితే ఆత్మహత్యకు ఉపాయమేమి? మాకు విషము ఎచటి నుండి దొరకును? ఉమ్మెత్తగింజలు చెడ్డ విషమని తెలిసికొంటిమి. వానికొఱకు అడవిలో వెదకికొనుచు పోయి కడు దువ్వన వానిని సంసాదించుకొంటిమి. సాయంకాలము మంచిముహూర్తము నిశ్చయించుకొంటిమి. కేదారేశ్వరుని మందిరమునకుపోయి, దీపపుష్పమిదలో నేయివైచి, దేవిదర్శనము చేసికొని మాటుమూలకు వెదకితిమి. 'అయితే ప్రాణములు వెంటనే పోకున్నచో? చచ్చుటచే కలుగులాభమేమి? పరాధీనతతో మాత్రము బ్రతికి యుండగూడదా?' అను ఈ ఆలోచనలలో మా దైర్యము అడుగంటెను. అప్పటి కప్పుడే రెండుమూడు గింజలు మ్రింగివైచితిమి. ఇక తిన సాహసింపలేకపోతిమి. మాకు ఇరువురకును చా వనిన భయము కలిగెను. కొంచెము కుదుటఁ బడుటకును, ప్రాణములను పాపుకొను ఉపాయము తొలగించు కొనుటకును రామ మందిరమునకు పోవ నిశ్చయించు కొంటిమి.

ఆత్మహత్య చేసికొనుట తలఁచు టంత తేలికపని గాదని నాకు తెలిసివచ్చెను. నాఁటినుండియు ఎవఁడేని ఆత్మహత్య చేసికొందునని అనినచో నా కామాటమీఁద ఇంతయైన పాటిలేదు.

ఈ ఆత్మహత్యవిచారము తుదకు సిగరెటుసీకెలకు ఒకసలాము చేయింపను, సిగరెట్లు కాల్చుటకు నొకరుల డబ్బులు దొంగలింపకుండఁ జేయను పరిణమించెను.

౮ దొంగతనము—ప్రాయశ్చిత్తము

నేను పెద్దవాడనైన పిమ్మట ఎన్నడును పొగత్రాగు కోరిక పుట్టలేదు. అంతియకాక అది చాల అనాగరకము, హానికరము, రోత అని నా ఉద్దేశము. ప్రపంచమున దానికొఱకు ఇంత పెద్దమోజు ఎందుకో నాకు తెలియకున్నది. పొగత్రాగువారితో నిండిన రైలుబండ్లలో నేను ప్రయాణముచేయజాలను. అచట నాకు ఊపిరి ఆడదు.

దానిపిదప దానికంటెను మిగుల తప్పయిన నేరము మఱి యొకటి. నేను పండ్రెండు పదునూడే డేండ్లవాడ నయి యుండఁగా, —అంతకు తక్కువే కావచ్చును,—మొదట సిగరెట్లకోసము డబ్బులు దొంగిలించితిని. పదియే నేండ్లనాట రెండవ మ్రచ్చిమి. అది మాంస భోజియైన. మా అన్న మురుగునుండి కొంచెము బంగారము. ఈ యన్న ఇరువదియైదు రూపాయలు అప్పుపడెను. మేమిద్దఱము ఈ అప్పు తీర్చుట ఎట్లను విచారమున మునిగితిమి. అతనిచేత గట్టి మురుగు ఉన్నది. దానిలో ఒకతులము చిన్నముక్క తెగకొట్టుట ఎంతో పని కాదు.

ఆపనియు జరిగెను; అప్పు తీతెను. ఇది నా కసహ్యమయ్యెను. కాని ఇంక చౌర్యము చేయఁగూడదని నిశ్చయించుకొంటిని. మఱియు ఆవిషయమును మాతండ్రిగారితో మనవిచేసికొనను రూఢి చేసి కొంటిని. కాని వారియెదుట నోగు విప్ప సాహసింపజాలకపోతిని. నాతండ్రి కొట్టునని భయపడి కాదు. నాకు అట్టిభయము లేదు. ఆయన మాలో ఎవ్వరినేని కొట్టిన గుఱుకులేదు. ఇంక నేమి? ఆయనకు ఈమాట మనస్తాపము కలిగించిపోవునని. దోషస్వీకారము చేసినఁగాని శుద్ధి కలుగదు. కాన వారికి మనస్తాపము కలిగించుటకును ఒడి గట్ట నలెనని తోచెను.

ఆ త్మ క థ

తుదకు నేను నా తప్పును ఒక చీటిపై వ్రాసి మాతండ్రిగారికి నివేదించి శరణు కోరుటకు నిశ్చయించుకొంటిని. ఒకచిన్న కాకితము మీఁద వ్రాసి నేనే తీసికొని పోయి ఇచ్చితిని. ఈ చీటిలో నేను నా తప్పువ్రాయుటయే కాక దానికి తగిన శిక్ష విధింపుడనియు కోరి నా దోషమునకుఁగాను మీరు ఇంతయు దుఃఖింపవలదని ముగించితిని. ఇకమీఁద నే నెన్నఁడును చౌర్యము చేయననియు శపథము చేసితిని.

నేను ఆచీటిని మానాయనగారికి ఇచ్చుచు వడఁకిపోవుచుంటిని. ఆయన అపుడు భగందరమువలన బాధపడుచు మంచముపట్టి ఉండెను. ఆయన శయ్య ఒకబల్ల. చీటి వారి చేతికి ఇచ్చి నేను ఎదురుగా కూరుచుంటిని.

వారు దాని నంతయు చదివిరి. ముత్యములంతలేసి కన్నీటి బొట్లు గండఘటకములనుండి జాటి ఆచీటిని తడిపివేసెను. ఒక నిమిషము ఆయన కనులు మూసికొని ఆలోచనలో మునిగి పిదప ఆ చీటిని చింపివేసెను. లోఁగడ ఆయన దానిఁ జదువలేచెను. ఇపుడు మరల శయనించెను. నాకును అపుడు ఏడుపు వచ్చెను. నేను నాతండ్రి వేద నను గ్రహించితిని. నేను చిత్రకారుడనేని నేఁడు అది యంతయు చిత్రింపఁగలిగి యుందును. అది యింకను నాకనులకు కట్టినటు లున్నది.

అప్రేమబాష్పములు నా హృదయమును ధాతము చేసి నా పాపమును కడిగివైచెను. అనుభవించిన వానికే ఆ ప్రేమ తెలియును—

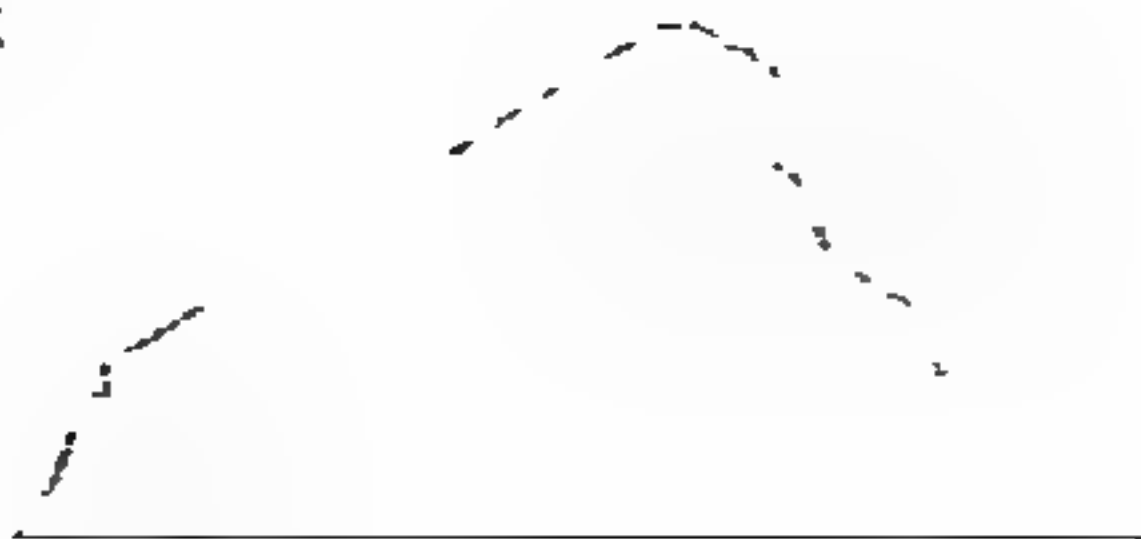
* ద్వి. అనురాగశరముల యనుభూతి వెలయు
మనుజునకే దాని మహిమలు తెలియు.

* గమ-రాణ వాగ్దాంత మోయ లే జాడెం.

౮ దొంగతనము—ప్రాయశ్చిత్తము

నాకు ఇది యొక అహింసాపాతము ఆయెను. అందు పితృవాత్సల్యముకంటె ఎక్కుడు ఏమియు నాకు అపుడు కానరాలేదు. కాని నేడు అది కేవలము అహింసయని తెలిసెను. అట్టి అహింస ఎప్పుడు వ్యాపకరూపముగా గృహీతమగునో అపుడు దాని స్వర్ణముండి ఎనెడు అలిప్తుడై ఉండగలడు? దాని శక్తికి మేరలేదు.

ఇంత శాంతమగు ఓర్పు మా తండ్రికి స్వభావేతరము. ఆయన కోపించునో, దూషించునో, తల పగులఁబట్టుకొనునో అని అనుకొంటిని. కాని ఆశ్చర్యము కలిగించు ఆయన శాంతికి కారణము నా దోషస్వీకారమే అని నా నమ్మిక. 'మరల ఈదోషము చేయను' అను శపథముతోఁ గూడిన దోషస్వీకృతి దానిని గ్రహించుటకు అధికారము గలనాని ముందు సమర్పింపబడినపుడే అది సరియగు ప్రాయశ్చిత్తము. నా దోష స్వీకృతివలన మా తండ్రిగారు ఇంక ముందు నా విషయమై ఘరవా లేదని అనుకొనెను. మఱయు వారికి నాపై వాత్సల్యమును ఇనుమడించెనని నాకు తెలియును.

నా పితృనిర్యాణము—నా మహావమానము

ఇప్పుడు నాకు పదునాఱవయేడు. నా తండ్రిగారు భగందరముచే బాధపడుచు మంచమెక్కినని పాతకులకు తెలియును. మా అమ్మ గారును, ఒక పురాణభృశ్యుడును, నేనును వారి ముఖ్యపరిచారకులము. నాది 'నర్సు' (Nurse) పని-అనగా-కట్టువిప్పి కట్టుకట్టుట, మండ్లు ఇచ్చుట, అక్కఱ కలిగినపుడు మందులు నూలుట, కలుపుట మొదలగునవి-నా పని. ప్రతిరాత్రియు నేను వారికాళ్లు పిసికి, వారు 'ఇంక చాలును' అని సెలవు ఒసగినపిదపనే విరమించువాడను ; లేక, వారు నిద్రించినపయినే విరమించువాడను. ఈసేవ నాకు మిగుల ప్రీయము. నేనిది ఎప్పుడును ఏమటినటులు గుఱుతు లేదు. నిత్యకృత్యములకు పోగా మిగిలిన కాలము నంతయు బడికిని, పితృసేవకును పంచుకొంటిని. నాకు వారు సెలవు ఇచ్చిన యప్పుడును, వారికి కొంచెము తిన్నగా ఉన్నపుడును మాత్రమే సాయంకాలము పికారు వెళ్లువాడను.

ఆ యేడే నా భార్య గర్భవతిగ నుండెను. అది నేడు నాకు ఇరుతెఱఁగులసిగ్గు. ఏలనః నేను విద్యార్థిని యుండియు బ్రహ్మచర్యమును విడుచుట ఒకటి ; నాకు విధియగు విద్యావ్యాసంగముకంటెను, మఱియు బాల్యమునుండియు నాకు శ్రవణుడు గుఱికాన పూర్వవిధికంటె బలవత్తరమగు పితృసేవకంటెను ఎక్కువగా భోగసేవజేయుట రెండు. ప్రతిరాత్రియు నా చేతులు మా తండ్రిపాదములమీఁద, వానస్సు పడక

౯ నా పితృనిర్యాణము—నా మహావమానము

గదిమీఁద. అందును స్త్రీసంగమమును వైద్యశాస్త్రము, మతము, లోక జ్ఞానము కూడ నిషేధించిన సమయము. వదిలిపెట్టిన చాలును అని సంతోషించి, మా తండ్రిగారికి నమస్కరించి సూటిగా పడకటింటికి పోవువాడను.

సరిగా ఆ దినములలోనే మా తండ్రిగారికి క్రమక్రమముగా వ్యాధి యొక్కువ అగుచుండెను. ఆయుర్వేదవైద్యుల పూతలు, హాకీ ములపట్టీలు, మారగాయవైద్యుల గుప్తాషధములు, అన్నియు అయినవి. ఒక ఆంగ్లేయవైద్యుడుకూడ తనశక్తిని వినియోగించెను. అతడు ఇంక శస్త్రచికిత్స తప్ప వేఱుగతి లేదని చెప్పెను కాని అందులకు కుటుంబ వైద్యుడు అడ్డమువచ్చెను. అంత పెద్ద యీడున శస్త్రచికిత్సకు అతడు సమ్మతింపలేదు. ఈవైద్యుడు సమర్థుడు, సుప్రసిద్ధుడును కావున ఆయన మాట నెగ్గెను. శస్త్రచికిత్స మూలమై యెను; అందులకుఁ గొన్న మందులన్నియు గోళమయ్యెను. కుటుంబవైద్యుడు శస్త్రచికిత్సకు అంగీకరించియుండుచో ప్రణామము కుదిరియుండునని నాతలఁపు. ఆ శస్త్రచికిత్సయు బొంబాయిలో ప్రసిద్ధుడైన ఒక గొప్ప వైద్యుని చేతనే చేయింపదలచినది. కాని ఈశ్వరేచ్ఛ భిన్నముగా నుండెను. మరణము నెత్తిమీఁద కూర్చుండినపుడు ఎవరికి మంచి ఉపాయము తోచును? అటుపిమ్మట ఉపయోగహీనమైన శస్త్రచికిత్సాసంబంధములకు పరికరము లన్నిటితో మా తండ్రిగారు బొంబాయినుండి ఇలుచేరిరి. ఆయనకు ఇంక జీవింపనని అద్వైత్యముకలిగెను. ఆయనక్రమక్రమముగా నీరసించిపోయెను. పడకలోనే అన్ని పనులు కావలసియుండెనుగాని, ఆయన చిట్టచివరనకును అట్టిదాని కియ్యకొనక పట్టుపట్టి ఎట్లో స్వయముగనే లేచి ఆవలికి వెళ్లుచుండువారు. బహిష్కర్తృత్వముయమై వైష్ణవవిధులు అంత కఠినమైనవి.

ఆ త్మ క థ

అట్టి శుద్ధి ఆనశ్యకమనుటకు సందియము లేదు. కాని రోగికి ఇసు మంతయు నొప్పి లేకుండ, శయ్యపై ఇంచుకయు మైలసోకకుండ, సంపూర్ణముగ పరిశుభ్రతతో ఆనశ్యకకృత్యములన్నియు, స్నానముతోఁగూడ, పడకయందే జరుపఁగలుగుట పాశ్చాత్య వైద్యశాస్త్రము మనకు నేర్పినది. అట్టి శుచి ఈ వైష్ణవమందు అంతర్గతమై యున్నది. కాని మాతండ్రిగారు అంతపట్టు పట్టుట నాకు కేవలము ఆశ్చర్యముగ ఉండేది. దానికి నేను మెచ్చుకొనువాడను.

కాళరాత్రి నచ్చెను. మా పినతండ్రి అపుడు రాజకోటలో నుండెను. మాతండ్రి అపాయస్థితిలో ఉండెనని తెలిసి అతఁడు రాజకోటకు వచ్చెనని కొంచెము గుఱుతు. వారిరువురకును సోదరప్రేమ మెందు. మా పినతండ్రి పగలంతయు మా తండ్రిపడకకడనే కూర్చుండి, రాత్రి మమ్ముల నందఱును నిద్రింపఁ బంపివేసి, ఆ పడక ప్రక్కనే పరుండి యుండువాఁడు. ఇదియే కడరాత్రి యని ఎవరికిని దెలియదు. ఎప్పుడును భయము మాత్ర ముండెడిది.

అది రాత్రి ౧౦-౧౧ గంటల సమయము. నేను కాళ్లు పట్టుమంటిని. మా పినతండ్రి 'నీవు పోయి పరుండుము; నేను ఉందును' అనెను. నేను సంతసించి నూటిగా పడకటింటికి పోయితిని. నా భార్య, పాపము, గాఢనిద్రలో ఉండెను. నే నచ్చట నుండఁగా ఆ మె యెటులు నిద్రపోఁగలదు? నే నామెను లేపితిని. అయిదాటు నిమిషములలో నొకరు తలుపు త ట్టెను. నేను కంగారు పడితిని. 'లెండు. నాయనకు చాల జబ్బుగా నున్న' దని అతఁడనెను. వారికి చాలజబ్బుగా ఉన్నదని నాకు తెలియనే తెలియును; కాని ఆ క్షణములో 'చాల జబ్బు' అనుదానికి

౯ నా పితృనిర్యాణము—నా మహావమానము.

నాకు ఏ శేషార్థము గోచరించెను. నేను మంచముపైనుండినుమికి, 'ఏమి జరిగినది? చెప్పు' మంటిని. 'నాయన లేడు' అని అతఁడనెను.

అంతయు అయిపోయినది. చేతులు కాలిన పిదప ఆకులు వెదకు టెందుకు? నాకు పట్టరాని దుఃఖమును, సిగ్గును కలిగెను. నేను మా తండ్రిగారి గదికి ఉటికితిని. పశుప్రవృత్తి నన్ను అంధుని చేయకున్న యెడల అంతిమక్షణములలో, మా తండ్రిగారి ప్రయాణవేదనలో, నేను పాలుగొనియుందునుకదా! అనుకొంటిని. నేను ఆయనకు కాళ్లు పట్టుచుండియుందును, ఆయన నాచేతులలో పోయియుందును. కాని ఆ భాగ్యము మా పినతండ్రికి లభించెను. మా పినతండ్రి అన్నగారియెడ పరమ భక్తుఁడు. కావున ఆయనకే అంత్యసేవ చేయుసౌభాగ్యము దక్కినది. మా తండ్రిగారు మరణము ఆసన్నమాయెనని తెలిసి, కలమును, కాగితమును సైగచేసి తెప్పించి, 'సిద్ధముచేయుఁడు' అని వ్రాసెను! పిదప తన దండ నున్న తాయెతును, మెడనున్న బంగారపు తులసి తావళమును తీసివైచెను. పిదప ఒక నిమిషముపైని ఆయన మఱి లేడు.

నేను గత ప్రకరణమున సూచించిన అచమాన మిదియే. తండ్రి ప్రాణము పోవుచున్న పుడుగూడ తరుణిపై మోహము. నాకు ఇది మాయని మచ్చ. నాకు తలదండ్రులయెడ భక్తి అపారమైనను, అందులకు నా సర్వస్వమును ధారపోయఁ గలిగినను, అది యింకను మిగుల కొఱవడియున్నదని తేలినది. ఏలన, ఏసమయమున మెలకువతో ఉండవలయునో ఆ సమయమున నా మనస్సు విషయసక్తమయియున్నది. కాన అది ఎన్నటికిని క్షమింపరానిది. కావుననే నేను ఏకపత్నీవ్రత పాలకుఁడనైనను కామాంధుఁడనని అనుకొందును. దీనిని మారణము చేయుటకు

ఆ త్మ క థ

నాకు చాలకాలము పట్టెను. దానిని నేను విశము చేసికొనుచును పలు గండములు దాటునలసినచ్యెను.

నాకు ఇరు తెలుగుల అవమానకరమైన ఈ ప్రకరణమును ముగింపక మునుపు నా భార్యకు కలిగిన నరమువంటి ఆ బిడ్డ మూడు నాలుగు నాళ్లకంటె ఎక్కువ జీవింప లేదని నేను చెప్పుదును. అంతగాక ఇంకేమి కాగలదు? నా ఉదాహరణమును గమనించి వివాహితు లందఱు మేలు కందురుగాక !

మతములలో స్వల్పప్రవేశము

నేను ఆటు ఏడు ఏండ్లు మొదలుకొని పదునాఱవ యేడనుఱకు విద్యావ్యాసంగము చేసితినిగాని బడిలో మతవిషయము తక్కి మిగిలిన విషయము లెన్నియో చెప్పుకొంటిని. సులభముగా ఉపాధ్యాయులవలన మాకు లభింపఁదగిన విషయము గూడ లభింప లేదు. నా పరిసరములలో కొంత కొంతయుఁగా కొన్ని విషయములు గ్రహించుచుంటిని. 'మతము' అను ఈ పదమును వ్యాపకమును అర్థమున ప్రయోగించుచున్నాను. మత మనఁగా ఆత్మసాక్షాత్కార మనికావి? ఆత్మజ్ఞాన మనికాని నా అభిప్రాయము.

మాది వైష్ణవ సంప్రదాయము. కావున నేను తఱుచు విష్ణ్వలయమునకు వెళ్లవలసియుండెడిది. కాని దానియెడ నాకు శ్రద్ధ కలుగ లేదు. దాని నైభవము నాకు అభిమతము కాలేదు. అచట కొంత దుర్మితయు జరుగునని విని దానియెడ ఉదాసీనుఁడ నైతిని. కావున కోవలవలన నాకు అబ్బిన దేదియు లేదు.

అయితే, నాకు అచట ఏది అబ్బకపోయెనో అది మా కుటుంబమునఁపురాణదాపివలన అబ్బినది. ఆమె వాత్సల్యము నాకు ఇప్పుడును గుఱుతున్నది. భూతప్రేతాదుల భయము నాకు కలదని లోఁగడ నే చెప్పితిని. రంభయని పేరు కల ఈ వా దాది ఈ భయము పోవుటకు రామనామము మందు అని చెప్పెను. నాకు ఆమె మందుమీఁదకంటె

ఆ త్మ క థ

ఆ మెమీద ఎక్కువ నమ్మిక. కావున ఆలేతవయసున భూతప్రేత భయనాశనమునకు రామనామమును జపముచేయ మొదలిడితిని. ఇది యితే ఎన్నోనాళ్లు జరుగలేదు కాని, ఆ లేతవయసున మనస్సులో పడిన బీజము పొల్లు కాలేదు. రామనామము నాకు నేడు అమోఘ మగు ఓషధి అగుటకు కారణము నాడు ఆ రంభ విత్తిన విత్తనమే.

సరిగా ఆ గోజులలో రామాయణ మనిన అత్యాదరము కల మా పెదతండ్రి కొడు కొకడు నా చిన్నన్నకును, నాకును రామరక్షస్తోత్ర ము నేర్పు నేర్పాటుచేసెను. మేము దానిని నల్లించి ప్రతి ఉదయమునను స్నానమయిన పిదప పారాయణముచేయ నియమించుకొంటిమి. మేము పోరుబందరులో ఉన్నంతకాలము ఆ దీక్ష సరిగా జరిగినది; కాని రాజ కోటకు సచ్చసరికి శిథిలమయినది. దానియందు నాకు అంతగా నమ్మకము లేదు. రామరక్షను పారాయణము చేయుటకు హేతువులు రెండు : ఒకటి - నాకు మా అన్న గారియెడఁ గల ఆదరము, రెండు - నేను రామరక్షను స్ఫుటముగా ఉచ్చరింపఁగల నను గర్వము.

మా తండ్రి జబ్బులో కొంతకాలము పోరుబందరునందు ఉండెను. ఆయన అచట ప్రతి సాయంకాలము రామాయణము వినుచుండువాడు. ఆ రామాయణపఠనము నాకు బాగుగా నెలకొనినది. చదువునతఁడు గొప్ప రామభక్తుడు. ఆయన పేరు లాధామహారాజు; బిల్వేశ్వరనివాసి. ఆయనకు కుష్టు ఉండెననియు, ఆయన మందులు మాకులు తినక బిల్వేశ్వరుని దేవాలయమున శివనిర్మాల్యమునందలి మారేడు పత్రని కట్టి రామనామము నిత్యము పాఠాయణము చేయుచుండెడువాఁడని యున్నందున కుష్టు పంపూర్ణముగా కుడిరె ననియు వింటిని. అతని విశ్వాసముచే అతనిది వ్రజకాయ మాయెనని అనుకొనిరి. ఇది నిక్కము

౧౦ మతములలో స్వల్పప్రవేశము

కావచ్చును, కాకపోవచ్చును. ఎట్లైనను మే మిక్కడ నమ్మితిమి. మరియు లాధామహారాజు రామాయణము చదువ మొదలిడిన నాటికి అతని శరీరముమీద ఒక మచ్చయైన లేదు. లాధామహారాజు స్వరము మధురము. అతడు * ద్విపదలు, † చౌపదములునుపాడి అర్థము చెప్పుచు పరవశుడై శ్రోతలను పరవశులను కావించుచుండెడు వాడు. నాకు అప్పుడు పదుమూడేండ్లు ఉండును; కాని ఆపురాణము వినినపుడు మై మఱచు చుండువాడ నని గుఱుతు. ఆరామాయణ శ్రవణమే నాకు రామాయణముపై ఆవరము కలిగించుటకు కారణము. భక్తిగ్రంథముల లో తులసీదాసు రామాయణము ఉద్దగ్రంథమని నేడు నే నెంచెదను.

ఇటు పిమ్మట కొన్నిమాసములకు మేము రాజకొటకు వచ్చితిమి. అచట రామాయణ కాలక్షేపము లేదుకాని ప్రతి ఏకాదశియు భాగవతకాలక్షేపము జరిగెడిది. అప్పుడప్పుడు నేను వినబోయితిని గాని పౌరాణికుడు శ్రోతలను పరవశులగావింప లేకపోయెడువాడు. భాగవతము భక్తి జనకమగు గ్రంథమని ఇప్పుడు ఎఱుగుదును. నేను దానిని ఘూర్జరభాషలో తన్మయుడనై చదివితిని. నామూడు వారముల ఉపవాస దీక్షలో పండిత మదనమోహన మాలవ్యులు మూలమునందలి కొన్నిఘట్టములు చదువగా వింటిని. మాలవ్యవంటి మహాభక్తునివలన చిన్నతనముననే దాని వినగల భాగ్యము నా కుండెనేని ఆవయస్సు ననే దానిపై గాఢప్రీతి కలిగెడికదా! అని అనుకొంటిని. ఆవయస్సున ఉత్పన్నములగు శుభాశుభ సంస్కారములు లోతుగా వేరుతొక్కుకొనుచు కావున ఆవయస్సున అటువంటి ఉత్తమగ్రంథములు ఎక్కువ వినజాలకపోతినే అని నాకు సర్వదా విచారము.

* దోహ † చౌపాళి

ఆత్మకథ

అయినను నాకు రాజకోటలో సర్వమత సంప్రదాయములందును సమత్వము అనాయాసముగా ఏర్పడినది. హిందూమతముయొక్క ప్రతిసంప్రదాయమునెడను ఆనిరభావము కుదిరినది. వీలయిన, అచట మా తలివండ్రులు రామాలయమునకును, శివాలయమునకును వెళ్లుచుండువారు. మమ్ములను తమతో తీసికొనిపోయెడివారు; లేక, మమ్ము పంపుచుండెడివారు. జై నధర్మాచార్యులు తఱుచు మా నాయనగారికడకు వచ్చుచుండువారు. మేము జై నులము కాకున్నను, నిషిద్ధమైనను, వారు మాయింట భుజించుచుండువారు. వారు మాతండ్రితో ధర్మచర్చయు, న్యరహారచర్చయుగూడ చేయుచుండువారు.

ఇంతేకాక, మాతండ్రికి మహమ్మదీయులలోను, పారసీకులలోను మిశ్రులు కలరు. వారు తమతమ నుతములగూర్చి తఱుచు మాటలాడుచుండువారు. మాతండ్రియు గౌరవముతోడను, శ్రద్ధతోడను ఆలకించుచుండువాడు. నేను వారికి 'నర్సు'గా ఉండుటచే తఱుచు వారి సంభాషణము విన వీలయ్యెడిది. ఈవిషయములన్నియు కలిసి అన్ని సంప్రదాయములందును సమత్వమును కలిగించుటకు సాయపడెను.

అపు డొక క్రైస్తవమతము మాత్రమే మిగిలినది. దానియెడ నాకు ఒక విధమైన అరుచి పుట్టెను. ఆరోజులలో క్రైస్తవమతబోధకులు హొస్కూలు దాపున ఒకమూల నిలువబడి హిందువులను, వారిదైనములను నిందించుచు ఉపన్యసించుచుండువారు. అందులకు నాకు సహనము లేకుండెడిది. వారిని వినుటకు నేను ఒక్కమాత్రే అచట చిలిచియుండునుకాని దానితో మరి పనిలేకపోయినది. ఆసమయముననే సుప్రసిద్ధుడగు ఒక హిందువు మతమునఁగలిసెనని వింటిని. అపు డతఁడు గోమాంసము తినక తప్పకపోయె ననియు, సారా త్రావకతప్పకపోయె

౧౦ మతములలో స్వల్పప్రవేశము

ననియు, వేషమునుగూడ మార్చక తప్పక పోయెననియు, పిదప అతఁడు హోటుతోగూడ సర్వము పాశ్చాత్యవేషముతో సంచరించుచుండె ననియు ఊరును నాడును మ్రోగిపోయెను. ఈమాట వినఁగా నాకు న్యకలిగెను. గోమాంసము తినుట, సారా త్రావుట, వేషము మార్చుట, వీనిని విధించు మతము మత మనిపించుకొన దని తలచితిని. ఈక్రొత్త క్రైస్తవుఁడు అప్పటికప్పుడే తన పెద్దల మతమును, వారి ఆచారము లను, వారి దేశమును నిందింప మొదలిడె ననియు వింటిని. ఇవి అన్నియు క్రైస్తవమతముపట్ల అరుచి పుట్టించెను.

ఈరీతిగా నాకు ఇతరమతములందు సమభావము కలిగె నన్నంత మాత్రమున నాకు ఈశ్వరునియందు గాఢమగు శ్రద్ధ ఉండె నన్న మాటకాదు. ఈసమయమున నాకు మాతండ్రిగారి గ్రంథసంచరమున ఉన్న మనుస్మృతి గూడ పొసఁగెను. అందలి సృష్టి మొదలగు విషయములు నాకు ఎక్కువగా శ్రద్ధ కలిగింపకపోవు టటుండ, కొంచెము నాస్తి కత కలిగించెను.

అపుడచట మాపితృశ్మశ్రుఁడు కలఁడు. అతఁడు గొప్ప మేధావి అని నాతలఁపు. అతనికి నాసందియము లేఁగిందితిని గాని ఆయన వానిని పోగొట్టలేదు. ‘నీవు పెద్దవాఁడ వైనపుడు నీయంతట నీకే తెలియఁగలవు. నీవేమి? నీయీడునకు ఈప్రశ్న లేమి? ఇవి నీ యీడునకు తగవు’ అని యీమాటలతో నన్ను పంపివేసెను. నేను ఊరకుంటిని గాని మనసులో తృప్తి లేదు. మనుస్మృతిలోని భిక్ష్యు ధక్ష్య ప్రకరణము మొదలైనవి లోకాచారమునకు విరుద్ధముగా ఉన్నటులు కానిపించెను. దీనికిగూడ ఆయన అదియే సమాధానము

ఆ త్మ క థ

చెప్పెను. తెలివితలుపు, విద్యయు బాగుగా అభివృద్ధి చెందినపిదప నేను బాగుగా తెలిసికొనఁ గల నని నాలో నే ననుకొంటిని.

అప్పుడు మనుస్మృతి అహింసను బోధింపలేదు. నేను నామాంస భోజనకథను పైన చెప్పియుంటిని. మనుస్మృతి ఆ మాంసభోజనము పక్షమే అని తోచినది.

పాములు, నల్లులు మొదలయినవానిఁ జంపుటకూడ నీతివిహితమే అని అనుకొంటిని. ఆసమయమున అదియొక విధి యనుకొని నల్లులు మొదలగు వానిని చంపియున్నటులు గుఱుతు.

కాని ఒకవిషయము నాలో వేరుతన్నుకొనెను. అది యేదనఁగా, 'సృష్టికి నీతి మూలము, నీతికి సత్యము మూలాధారము' అనునది. కావున నాకు సత్యమే కావలసినది. దైవనందనము సత్యము యొక్క మహిమ నాదృష్టిలో పెరుగుచున్నది; మరియు దానిని గుఱించి నాయొనర్చిన లక్షణమును విస్తారమగుచునే యున్నది.

మరియు ఒకగుజరాతీ నీతిపద్యమును నాహృదయమున అంకితమై పోయెను. అందలి 'అపకారికి ఉపకారము చేయుట' అనునది నాకు జీవనసూత్ర మాయెను. నేను అనేక ప్రయోగములు కూడ చేసి చూచితి ననిన నాకు దానిపై నెంతగుఱియో తెలియఁగలదు. ఇచట ఆచమత్కారములగు పద్యముల నుదాహరింతును.

సీ. జలమును నీ కీయఁగలవాని కెందేని నొసఁగుమీ కడుపార నోగిరంబు
వందనంబును జేయువానికిఁ జేయుమీ భక్తిమై సాష్టాంగనందనంబు
దమ్మిడి నీకిచ్చు ధన్యాత్మునకు మాటుగానిమ్ము మేల్మిబంగారుకాసు
కష్టంబులందు నక్కటవచ్చువానికి నిమ్ము నీనెమ్మేనినేని కోసి

౧౦ మతములలో స్వల్పప్రవేశము

ఒకటి యొసగినఁ బదిరెట్టు లొసఁగవలయు
చెట్ట చేసిన మేలును జేయవలయు
ప్రాతకాలము నాటి యీ చేత లెల
అనుపూర్విగ సత్యరహస్యముగను. .

* పాణి అపనె పాయ, బలుం భోజన తో దీజి,
అవి నమావే శిశ, దంశవత కోదే కీజి;
అవణ ఘన బామ, కామ మహూలో నుః శరీవ,
అప ఉగారే ప్రాణ, లే తణా దుఃఖ మాం మరీవ;
గుణ శీ దేతో గుణదళ గణో, మన వాచా శరే కరీ,
అవగుణ శీదే జీ గుణకరే, లే జగమాం జీవ్యో సహీ.

సీమకు ప్రయాణ సన్నాహము

నేను గూఢ సంవత్సరమున మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్ష ఇచ్చితిని. అపుడు అహమదాబాదు, బొంబాయియు పరీక్షా కేంద్రములు. దేశము దరిద్రమగుటచే కారీయావాదువిద్యార్థులు దాపున ఉన్నట్టియు, కొద్దిభిర్నుతో సరిపోవునట్టియు, అహమదాబాదు కేంద్రమునకే పోవ నభిలషింతురు. మా కుటుంబముయొక్క ఆర్థికస్థితికూడ అంతంతమాత్రముగా నుండుటచే నేనును ఆ కేంద్రమునకే పోవలసివచ్చెను. రాజకూట నుండి అహమదాబాదునకు ఒంటరిగ పయనించుట నాకదియే మొదలు.

మెట్రిక్యులేషను అయిన పిదప కాలేజీలో చదువుమని మా పెద్దలు ప్రోత్సహించిరి. భావనగరమునను, బొంబాయిలోను కాలేజీలు కలవు. భావనగరమున భిర్ను తగ్గను గాన అచటి శ్యామలదాసు కాలేజీలో జేరితిని. చేరితిఁగాని అక్కడ అంతయు అడవిగొడవ. ఉపాధ్యాయులు చెప్పనది నాకు తెలియలేదు. అది వారిలోటు కాదు. ఇంతియకాక అచటి అధ్యాపకులకు పెద్దపేరు. కాని నేను కసరుగా యను. మొదటి ఆటసాలలు ముగియఁగనే ఇంటికి వెళ్లితిని.

‘మావుజీ దవే’ అనువారు మా కుటుంబమునకు పురాణమిత్రము. మాకు మంచిచెడుగులు చెప్పవారు. బ్రాహ్మణులు; విద్వాంసులు; వ్యవహారకుశలురు. మా తండ్రిగారు గతించిన పిదపఁగూడ మా కుటుంబ కష్టసుఖములను ఆరయుచుండెడివారు. నా సెలవుదినములలో వారు

౧౧ నీమకు ప్రయాణసన్నాహము

మా యింటికి వచ్చిరి. ఆయన మా అమ్మగారితోను, పెద్ద అన్నగారి తోను సంభాషించుచు నా చదువునుగూర్చి ముచ్చటించిరి. నేను శ్యామలదాసు కాలేజీలో చదువుచుంటినని తెలిసికొని, “ఇప్పుడు కాలము తాముమాటయినది. తగినవిద్య లేక మీలో నెవరును మీ తండ్రిగారి హోదా పొంద నాశింపజాలరు. ఈ కుర్రవాఁ డింకను చదువుకొనుచు ఉండుటవలన ఇతఁడు ఆ హోదాను నిలుపుకొనునట్లు చూడవలెను. ఇతఁ డింకను బి. ఏ. ప్యాసు అగుటకు నాలుగై డేండ్లు పట్టును. అంతవఱకు తంటాలు పడినను నెలకు ఏబది అటువది రూపాయలు సంపాదింపఁగలుగునే కాని దివాను కాలేఁడు. ఇతఁడు నా కుమారునివలె లాయరు అగుటకు ఇంకను చాల కాలము పట్టును. నాటికి దివానుగిరికి ప్రయత్నించు లాయరులు పలువురు ఉందురు. మీ రితనిని ఇంగ్లాండు పంపుట శ్రేయమని నా అభిప్రాయము. బారిష్టరగుట చులకన అని నా కొడుకు కేవలరాము చెప్పును. మూడేండ్లకు తిరిగి రావచ్చును. వ్యయమును నాలుగైదు వేలకు మించదు. ఇంగ్లాండునుండి బారిష్టరై తిరిగివచ్చిన ఆక్రొత్తయాతఁ డెంత దర్జాగా ఉన్నాఁడో చూడుఁడు! అతఁడు అడిగినఁ జాలు, దివానుగిరి యిత్తురు. ఈ సంవత్సర మే మోహదాసును ఇంగ్లాండు పంపుట నాకు మిగుల అభిమతము. కే-

ఇప్పుడు నా ము

ఆత్మకథ

వినఁగ నే ఎగిరిపడి, 'నన్ను ఎంతసడిగా పంపిన అంత మే'లని అంటిని. పరీక్షలు వడిగా ప్యాసగుట సులభము కాదు. కావున 'అయ్యా! నన్ను వైద్యమునకు పంపఁజూడదా?' అని అడిగితిని.

మా అన్న నా మాటకు అడ్డముచచ్చి—“నాన్నకు వైద్యమనిన ఇష్టములేదు. 'మనము వైద్యపులము. మనకు పీనుగులను కోయుట పాడికాదు' అని వారు చెప్పుట నిన్ను ఉద్దేశించియే. నీవు వకేలు వగుట వారి కభిమతము” అనెను.

జోషీజీయు మా అన్నగారి పాటనే మరల ఇటులు పాడిరి: “నేను మీతండ్రినలె వైద్యవృత్తిని ద్వేషింపను. శాస్త్రనిషేధమును నాకు కానరాదు. కాని నీవు వైద్యము ప్యాసు అయినను 'దివాను' కాలేవు. నీవు దివాను కావలయును. చేతయినచో అంతకంటె గొప్ప వాడవు కావలెను. అటులయిననే మీ యీ గొప్పకుటుంబమును కాపాడఁగలవు. కాలము వడిగా మార్పుపొందుచున్నది. దినములు గడచినకొలది కష్టము పెరుగుచున్నది. కావున బారిష్టరగుట శ్రీవిగల పని” అని యిటులుచెప్పి, మా అమ్మగారితో “ఇంక నాకు

నేను చెప్పినది కొంచెము ఆలోచింపుఁడు. మరల నేను

ఆత్మకథ

కానిపింపదు. వారికి ఆహారమునెడ విధినిషేధములు లేవు. చుట్టలేక వారి నోరు ఎప్పుడును ఊరకుండదు. లజ్జ లేక వారు ఇంగ్లీషువారి ఉడుపులు ధరింతురు. ఇటు లుండుట మన కుటుంబసంప్రదాయము కాదు. నేను కొలదిలో తీర్థయాత్రకు పోవుచుంటిని. ఇక ఎన్నాళ్ల

౧౧ నీమకు ప్రయాణసన్నాహము

మా అమ్మగారును చింతలో శుడిరి. ఆ మెకు న న్నెడఁబాయుట అనిష్టము. కాని నన్ను మానిపించుటకు ఇటు లొక యెత్తు ఎత్తెను: “మీ పినతండ్రిగారు ఉన్నారకదా కుటుంబజ్యేష్ఠులు! మొదట వారితో ఆలోచింప వలయును. వారికి అంగీకారము అయ్యెనేని పిదప ఆలోచింతము.” అని.

మా అన్నగారికి మరియొక ఆలోచన కలిగెను. ‘పోరుబంద రుపై మనకు కొంతహక్కు ఉన్నది. అచట లేలీగారు వ్యవహారాధి కారులు. వారికి మన కుటుంబమనిన గౌరవము. మరియు పినతండ్రి పై ఆయనకు విశేషాభిమానము. నీ విద్యావ్యయమునకు సంస్థానము వారు కొంత సాయము చేయునటులు వారు తోడుపడవచ్చును’ అని మా యన్న నాతో ననెను.

నాకు ఈ మాటలు బాగుగా ఉండెను. పోరుబందరునకు పోవ మూట కట్టితిని. ఆరోజులలో రైలు లేవు. ఐదు దినములు ఎద్దుబండి ముందు నేను వెళ్ళి చెప్పనే చెప్పితిని. కాని శిశముముందు -

౧౧ నీమకు ప్రయాణసన్నాహము.

ము చేయబడదు' అని రెండుమాటలు చెప్పి పైకి వెళ్లిపోయిరి. నేను దొరగారిని మామటకు చాల తయారుచేసికొంటిని. నేను మెలకువతో కొన్ని వాక్యములు వల్లించికొనిపోయితిని. సంగి వంగి రెండుచేతులతో సలాముచేసితిని. కాని అవి యన్నియు ఉప్పునకుగూడ కా లేదు.

పినప నా భార్యనగలపై దృష్టి పోయెను. మాఅన్నగారి యెడ నాకు పరమవిశ్వాసము కలదు. ఆయన ఉదారత నిస్సీమము. ఆయనకు నాపై పుత్రవాత్సల్యము.

నేను పోరుబండరును విడిచి రాజకోటకు వచ్చి జరిగినదంతయు చెప్పితిని. నేను జోషీతో ఆలోచించితిని. అక్కటయగుచో అప్పు చేసియేని ఇంగ్లాండు వెళ్లుమని ఆయన సలహా యిచ్చెను. నా భార్య నగకట్టు రెండుమూడు వేలు చేయుననియు, దానిని అమ్మి ఇంగ్లాండు నకు పోదుననియు అంటిని. ఎటులేని ద్రవ్యమును సమహర్తునని మా అన్న వాగ్దానము చేసెను.

కాని మా అమ్మకు ఇంకను ఇష్టము లేదు. ఆమె నలుసులు ఏఱదొడగెను. ఇంగ్లాండులో యువకులు చెడిపోదురని ఆమె కెవరో చెప్పిరి. మరియొకడు గోమాంసము తిందురని, ఇంకొకడు కల్లులేనిది బ్రతుకనేలేరని చెప్పిరి. 'ఇది యంతయు నేమి?' అని ఆమె ప్రశ్నించెను.

నే నంటిని—'నన్ను నమ్మవా? నేను నీకడ బొంకను. నేను ఇవి యేమియు ముట్టనని ఒట్టుపెట్టుకొందును. మరియు అటువంటి అపాయ మేదేని ఉన్నచుడల జోషీజీ నన్ను వెళ్లు మనునా?'

'నాకు నీపై నమ్మిక ఉన్నది కాని అంతదూర దేశమున ఉన్నచో ఎటులు నమ్ముట? నా కేమియు తోచుటలేదు. జేచరజీస్వామిని అడిగి చూతును' అని ఆమె యనెను.

ఆ త్మ క థ

బేచరజీస్వామి అసలు మోడ్ వైశ్యుడు. పిదప జైన సాధువు ఆయెను. ఆయనయు జోషీజీవలెనే మాకుటుంబమునకు మేలు కోరు వాడు. ఆయన నా పక్షమునకు వచ్చి, 'ఇతనినుండి మూడు వాద్దా నములు పుచ్చుకొని ఇంగ్లాండునకు పంపవచ్చును' అని చెప్పి, 'మధ్య మును, మాంసమును, మహిళను ముట్టినని నాచే ప్రమాణము చేయిం చిరి. ఇది జరిగినపిదప మా అమ్మ అంగీకరించెను.

హైస్కూలునందు నన్ను వీడుకొలుపుటకు సమ్మేళనము జరి గెను. రాజకోటలోని ఒకపిన్నవాడు ఇంగ్లాండు పోవుట ఒక అసా ధారణ విషయము. నేను నాకృతజ్ఞత తెలుపుచు కొన్నిమాటలు వ్రాసితిని. కాని వానిని చదువ నాపని అట్టిట్లయినది. నాడు వానిని జదువ నాతల తిరిగినది. నామేను వడకినది. ఇది నాకు గుఱుతు.

పెద్దల దీవెనలతో బొంబాయికి పయనమైతిని. బొంబాయికి ఇదియే నాప్రథమప్రయాణము. మాయన్న నన్ను అనుగమించెను. కాని ఇల్లు అలుకఁగనే పండువా? బొంబాయిలో కొన్ని గండములు గడవనలసియుండెను.

జాతి బహిష్కారము

మా అమ్మ ఆజ్ఞను, ఆశీర్వాదమును బడసి పసుబాపను, భార్యను విడిచి అధికోత్సాహముతో బొంబాయికి బయలుదేరితిని. జూన్ జూలై నెలలలో భారతసముద్రము (Indian Ocean) చాల ఒడుదుడుకుగా నుండును. 'మీ తమ్మునికి సముద్రయానము ఇదియే మొదలు గాన నచంబరునాటకును వెళ్లుట మంచిది కాదు; మొన్న నీ నకుమనే తుపాను చే ఒక స్త్రీమరుమాడ మునిగిపోయినది' అని కొందఱు మిత్రులు బొంబాయిలో మా అన్నకు చెప్పిరి. కావున వెంటనే వెళ్లుటకు మా అన్న అంగీకరింపలేదు. అచట ఒక మిత్రునియింట నాకు బస ఏర్పఱచి మా అన్న రాజకోటకు మరలి తన యుద్యోగమునఁ జేరెను. నాకుఁ గాలసిన ప్రయాణ వ్యయమును మా బావదగ్గఱ నిచ్చి నా కిమ్మనియు, వలసిన సాయమునంతయు చేయుఁడని తనమిత్రులతోడను చెప్పి పోయెను.

బొంబాయిలో నాకు ప్రొద్దు పోయెడిది కాదు. రేయుంబవలూ సీమ ప్రయాణపు కలవరింతలే.

ఇంతలో మా కులమువారిలో నా సముద్రయానమునుగూర్చి ఆందోళనముసాగెను. అంతనాటకు మా వర్ణమువారైన మోడ్ బనియాలు ఎవరును సీమ తొక్కలేదు. నేను సీమకు పోదలఁచితఱి గాన నన్ను వెలివేయ వలయునని కులమున కొందఱకు ఆవేశము కలిగెను. అందులకు ఒకసభ జరిగెను. కులస్థులు చాలమంది వచ్చిరి. నన్ను పిలువనంపిరి. నాకు

అంత సాహసము ఎటులు వచ్చెనో నాకే తెలియదు; నే నాసభకు నిర్భయముగా వెళ్లితిని. ఆ కులపు పెద్దయ్య సేటునకును, మాతండ్రికిని నెయ్యము కలదు. మరియు ఆయన మాకు దూరబంధువు.

‘కులధర్మమునుబట్టి నీవు నీమ కేగుట పాడిగాదు. సముద్రయానము మనకు నిషేధము. మరియు అచట ధర్మపాలనము చేయుట అశక్యమనియు వింటిమి. అచట దొరలతో కలిసి తినుట, త్రావుట తప్పని సరి’ అని సేటు నాతో అనెను.

నేనిటులు బదులు పల్కితిని:—‘నీమకు వెళ్లుట ఎంతమాత్రము ధర్మేతరము కాదు. నే నచటికి విద్యకొఱకే పోవుచున్నాను. తాము వేనికి భయపడుచున్నారో వానిని తాకనని మా అమ్మచెంత శపథము చేసితిని. అది నన్ను కాపాడఁగలదు’.

‘నీ వక్కడికి వెళ్లిన పిదప ధర్మమెంతయు సాగకుండుట నిక్కువము. మీతండ్రిగారికిని, నాకును ఎట్టిచెలిమి కలదో నీ వెఱుఁగుదువు గాన నామాట నీవు వినవలెను’ అని సేటు పల్కెను.

‘అయ్యా, నే నాచెలిమి నెఱుఁగుదును. మీరు మాతండ్రినంటి వారే కాని నీమకు వెళ్లవలె నను నానిశ్చయమును మార్చుకొనఁజాలను. వేఱుడపాయము లేదు. మా తండ్రిగారికి మిత్రుఁడును, సలహా చెప్పువాఁడును, విద్వాంసుఁడును అగు ఒక బ్రాహ్మణుఁడు కలఁడు; ఆయనకు నీమకు వెళ్లుటయం దేమియు దోషము కానరాలేదు. మా అమ్మగారును, అన్నగారును అంగీకరించిరి’ అని నే నంటిని.

‘కులమువారి ఆజ్ఞను నీవు మన్నింపవా?’

‘నాకు వేఱుదారి లేదు. కులమువారు దీనిలో కల్పించుకొనఁ గూడ దనియే నా తలఁపు’.

ఈ ప్రత్యుత్తరముతో నేటునకు అగ్రహము కలిగి నాలుగు చీవాట్లు వేసినాడు. నేను నిబ్బరముగా మార్చుంటిని.

‘నేడు ఇతనిని వెలివేసితిని. వీనికి సాయముచేయువారికిని, వీనిని సాగనంపుటకు స్త్రీమరురేవునకు పోవువారికిగూడ ఒకరూపాయి పానలా జరిమానా వేసితిని’ [సాలగ్రామదానము] అని నేటు ఆజ్ఞా పించెను.

నేను ఇసుమంతయు చలింపలేదు. నేటుకడ సెలవు కైకొని వెడలివచ్చితిని. మా అన్నకు ఈవిషయము తెలిసినచో వెనుకకు సీకు నేమో అని అనుకొంటిని గాని ఆయన ‘కులమువారు వెలివేసినను భయపడవలదు; నీవు నీమకు వెళ్లుట మానవలదు.’ అని వ్రాయుట పరమభాగ్యము.

ఇది జరిగిన పిమ్మట నాకు తొందర ఎక్కువ ఆయెను. వీరం దలును మా అన్నగారికి ఎక్కువ ఒత్తిడి కలిగించినచో వారి అభిప్రాయము ఎక్కడ మూలనో యని నేను తొట్టుపడుచుండగా, జున ఘడు సకీలు ఒకడు ఇంగ్లండునకు బారిష్టరు పరీక్షకుఁగాను సెప్టెంబరు నాలుగనతేదీని బయలుదేలు ఓడపై పోవుచున్నాడని వార్త వచ్చెను. నే నావార్త మా అన్నగారి మిత్రులకు ఎఱిగించితిని. ఇట్టి సహవాసము పోగొట్టుకొనఁ గూడదని వారును అంగీకరించిరి. ఇంక అవకాశము ఎంతయో లేదు. మా అన్నకు తంతి నీయఁగా ఆయనయు అంగీకరించెను. మాబావను పైక మిమ్మచి అడిగితిని. అతడు నేటు ఆజ్ఞా ప్రస్తావించి, ‘నన్ను వెలివేసెదరు గాన ఈయఁజాలాననెను. పిదప నేను మా కుటుంబమునకు మిత్రులగు ఒకరి యింటికి వెళ్లి, నా పయనమునకు ఆవశ్యకమగు సొమ్మును బదులిచ్చి మా అన్ననద్ద ననూలుచేసికొనుడని

ఆ త్మ క థ

కోరితిని. ఆయన నాకోరిక నెఱవేర్చుటయ కాక నన్ను చాల ప్రోత్సహించెను. వారి కెంతయు కృతజ్ఞత తెలుపుకొంటిని. వారు ఇచ్చినడబ్బును పుచ్చుకొని వెంటనే టిక్కెట్టు కొంటిని. నే నిక ప్రయాణమునకు సరంజామా సిద్ధముచేసికొనవలెను. అనుభవశాలియగు ఒక మిశ్రుడు బట్టలు మున్నగు వానిని తయారుచేయించెను. అవి చాల వింతగా నుండెను. అందు కొన్ని నాకు బాగున్నవి; కొన్ని బాగులేవు. ఇటీవల నేను తాల్చుటకు అంగీకరించు నెక్కడై ఆనాడు ఏవగించుకొంటిని. పొట్టి చొక్కా (జ్యుకెట్టు) తొడుగుకొనుట నాకు సిగ్గాయెను. ఇంగ్లాండునకు పోవు ఉత్కటమగు ఇచ్చముందు ఈ అనిచ్చకు ఆట్టే తావు లేదు. ఇక పయనమున కావలసిన తినుబండము నాకడ నిండుగాఁగలదు. జునఘడ్ వకేలు త్ర్యంబకరాయి మజముదారుగారి గది (కేబిను) లోనే నామిశ్రులు సాకొక శయ్యను (బెర్డు) పుచ్చుకొనిరి; మఱియు వారితో నాకు పరిచయము గలిగించిరి. ఆయన వయసు వాడు; జ్ఞానము, లోకానుభవము కలవాడు. నేను ఇంకను లోకానుభవము లేని పదునెనిమిదేండ్ల కసరుగాయను. మజముదారుగారు 'ఇతని గుఱించి మీరు భయపడవల' దని చెప్పిరి.

ఇటులు నేను ౧౮౮౮ సం. ౪వ సెప్టెంబరునాడు బొంబాయి నుండి బయలుదేరితిని.

తుదకు నీమ

నాకు సముద్రయానమువలన తఱుచు అందఱకు వచ్చు వాంతి మొదలగు వ్యాధి రానేలేదు. కాని దినములు గడచిన కొలది ఆరాటముగా నుండెను. కొట్టు పెత్తనగానితో మాటలాడుటకుఁ గూడ నాకు కొంకు. నాకు ఇంగ్లీషు మాటలాడుట ఎప్పుడును ఆల వాటు లేదు. రెండవ సెలూనులో ఒక్క మజముదారుగారు తక్క తక్కినవా రందఱు ఆంగ్లేయులే. వారితో నేను మాటలాడఁజాలకుంటిని. వారు నాతో మాటలాడ తటస్థించినపుడు వారి ఉద్దేశము తెలియునది కాదు. తెలిసినపుడును బనులు చెప్పఁజాల కుంటిని. నేను పైకి తెలియఁ జెప్పుటకు ముందు ప్రతివాక్యమును లోపల కూడఁబలికికొనఁజరిపినచ్చె డిది. భోజనసమయములందు కస్తును, ముల్లుగరి టెలను వాడుట నే నెఱుఁగను; మఱియు చేసినపదార్థములలో మాంసములేని పదార్థ మేదో అడుగుటకు నాకు ధైర్యము చాలదు. అందువలన నే నెన్నఁడును భోజన శాలలో పదిమందితో కలిసి భుజింప లేదు. ఎప్పుడును నా గదిలోనే భుజించుచుంటిని. భోజ్యము లన్ననో, ముగ్ధముగా నేను తెచ్చు కొన్న చిటుదిండ్లును, పండ్లును. మజముదారుగారికి ఇట్టి బాధలేదు. ఆయన అందఱలోను కలిసిపోఁగలఁడు. ఆయన అందఱతోను కలిసి మెలిసి స్త్రీమరు పైతఱ్ఱున సంచరించుచుండఁగా. నేను పగలు నా గదిలో దాఁగియుండి, సాయంకాలమున కొలఁదిమఁది ఉన్నపుడే పైకిఁ బోవ సాహసించుచుండువాడను. మజముదారుగారు నీవును

ఆ త్మ క థ

బాటసారు లందఱతో కలిసి మెలిసి యుండుమనియు, బిడియపడక మాటాడుమనియు ఎల్ల పుడు చెప్పుచుండెను. మఱియు లాయరులు నోరు కలవారుగ ఉండవలయునని తన అనుభవములు కొన్ని చెప్పెను. మఱియు అవకాశము చిక్కినపుడెల్ల ఇంగ్లీషు మాటలాడుమనియు, తప్పులకు లెక్క గొనవలసినయు, పరభాషలో తప్పులు రాక మానవనియు వారు బోధించిరి. కాని ఏదియు నా జంపను తీర్చలేదు.

ఒక ఆంగ్లేయుఁడు దయతో నన్ను మాటలలోనికి దింపెను. అతఁడు నా కంటె పెద్ద. నీవు ఏమి తింటివి? నీ కేమిపని? నీవెక్కడికి వెళ్లుచుంటివి? నీ కీ మోమోట మేమిటి? ఈరీతిగా ప్రశ్నించెను. ఆయన నన్ను అందఱతో పాటు పంక్తికి రమ్మనియు సలహా ఇచ్చెను. నా మాంసత్యాగదీక్షకు నవ్వి, మిశ్రునివిధమున, మేము ఎఱ్ఱసముద్రము (Red Sea) లో ఉండఁగా, ఇటులు చెప్పెను—‘బిచ్చే సముద్రమును చేరనంతవఱకు నీ ఐనుకొన్నటు లుండును గాని పిమ్మట నీ నియమమును మార్చుకొనవలసి యుండును. మాంసము తిననియెడల బ్రతుకఁజాలనంత చలి ఇంగ్లండులో ఉండును.’

‘అచట మాంసము వర్జించియు బ్రతుకవచ్చునని జనులు చెప్పఁగా వింటి నే, అని నే నంటిని.

‘అది నట్టి కల్ల. నా యెఱుకలో అట్టివా రెవరును లేరు. ఒకటి మాదు: నేను సారా త్రౌవుమన్నను నిన్ను త్రౌవుమంటినా? కాని మాంసముతిని తీరవలెను. తినకున్న బ్రదుకఁజాలవు.’

‘మీ ఉపదేశమునకు చందనములు కాని నేను మాంసము ముట్టినని మా అమ్మగారికడ యథావిధిగ ప్రమాణము చేసితిని కావున తినఁజాలను. అది లేకుండ జరుగదేని ఇంటికి తిరిగి వెళ్లునయే మేలని తలఁతును.’

మేము బిస్కెసముద్రమునఁ జొరబడితిమి కాని మధ్యమాంసముల అక్కఱ కానరాలేదు. మాంసము ముట్టలేదని ఉల్లాకులు (సర్టిఫికేటులు) పుచ్చుకొమ్మని ఇంటికడ చెప్పిరి. కావున నే నా ఆంగ్లమిత్రుని ఒక సర్టిఫికేట్టు ఇమ్మని కోరితిని. అతఁడు సంతోషముతో ఇచ్చెను. నేను దానిని కొంతకాలము ముల్లెనలె దాచుకొంటిని. మాంసభోజులు మాడ మాంసభోజులు కానియటులు సర్టిఫికేటులను సంపాదించుచుండుట దాచినపిమ్మట నాకు దానిపై మోటు తగ్గెను. నా మాటను నమ్మనిచో సర్టిఫికేటు సంపాదించుకొని మాత్రము లాభమేమి?

ఎట్లొ ప్రయాణము ముగిసి మేము సౌతాంప్టన్ చేరితిమి. అది శనివారమని అనుకొందును. నా మిత్రులు తెల్ల ఉన్ని నూటు (లాగు, కోటు, వేస్టుకోటు) తయారు చేయించి యిచ్చిరి. ఓడలో నల్ల సూతే ధరించితిని. కేవులో దినపుడు నూటు బాగుగా ఉండునని దాని తాల్చితిని. అవి సెప్టెంబరు శుది దినములు. అచట నున్న వారిలో నేను గాక మఱి యెవ్వరును అట్టిగుస్తులఁ దాల్పలేదు. చాలమంది తమ సామగ్రిని తాళపుచెవులతో మాడ గ్రిండ్లీ కంపెనీ ఏజంటు సశేమున ఉంచిపోవుచుండుట దాచి నేనును ఆట్లు చేయవలయునని నా సామానును తాళపుచెవులతో అతని సశేముననే ఉంచితిని.

నా కడ డాక్టరు వ్రాసిన వన మెహతా, వలపతరాం శుక్ల, ర. శివ్ సింహా నువారాజు, దాదాభాయి శాండ్లీగార్ల పేర నామిత్రులు ఇచ్చిన సిఫార్సు ఉత్తరము లున్నవి. లండనులో ఓక్టోరియా హోటలులో బసచేయుఁడని ఓడలో ఒకరు మాకు సలహా ఇచ్చిరి. దాని ననుసరించి నేనును, మజముదారు గారును ఆ హోటలునకే వెళ్లితిమి. ఏడవ

ఆత్మకథ

సినటులు తెల్లదుస్తులలో ఉన్నది నేనొకడనే కాన అదియే దుర్భరమాయెను. మజ్జయు మఱునాడు ఆదివారమగుటచే గ్రండ్డే కంపెనీ వారు నాడు సామానుల నియ్యరని పూటేలులో తెలిసినందున నా రుసరుస మజ్జికొంత ఎక్కుడాయెను.

సౌతాంప్రనునుండి డాక్టరు మెహతాగారికి నేను తంతినిచ్చి తిని గాన ఆయన ఆదివారమున రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు పూటేలునకు నచ్చి నన్ను చాల నాదరించెను. నా ఉన్నిదుస్తులఁ జూచి ఆయన నవ్వెను. మాటలాడుచుండఁగా ఆయన టోపిని అచింతితముగా తీసికొని దాని మృదుత్వమును తెలిసికొనఁగోరి అనకతనకగా చేతితో అటిటు చమిరి దానిపై రోమములను కలఁచితిని. మెహతాగారు కొంచెము కోపవృష్టితో నన్ను వారించిరికాని అప్పటికే పొరసాటు జరిగిపోయినది. ఈఘటన ముండరికి మందలింపు. ఇది నాకు పాశ్చాత్యదేశాచారమున మొదటి పాఠము.—అందుల విశేషములఁగూర్చి మెహతాగారు ఇటులు ఉపదేశించిరి: ఇతరుల నస్తువుల తాఁకకుము. హిందూదేశము నందువలె ఇచట ప్రమపరిచయముననే ఎవరిని ప్రశ్నలు వేయకుము. బిగ్గలుగా మాటలాడఁవలదు. మనము హిందూదేశములో ‘అయ్యా (Sir)’ అని సంబోధించినటులు ఇచట సంబోధింపవలదు. వీలన, ఇచట నొకరులును, తాబేదారులును మాత్రమే వారి యజమానులను ‘అయ్యా’ అని సంబోధింతురు-ఇత్యాది. పూటేలువ్యయ మధికమగును గాన ఏదో ఒక కుటుంబమున ప్రవేశింపుమని ఆయన చెప్పెను. సోమ వారము ఆ విషయమును నిర్ధారింప నిశ్చయించితిమి.

శ్రీమజ్జముదారుగారికిని, నాకును పూటేలు కష్టముగానే యుండెను. మిగుల వ్యయము పూడ. మాల్టానుండి సింఘదేశీయు లొకరు మాతోపాటే వచ్చిరి. వారికిని మజ్జముదారుగారికిని నేస్తము కలిగెను.

వారికి లండను క్రొత్తగాను. ఆయన మాకు అద్దెగదులు విచారించునని చెప్పెను. మేమును అందు కంగీకరించితిమి. సోమవారమునాడు గ్రిండ్లేకంపెనీనుండి మా సామానులు రాగనే హోటేలువారికి ఈయ వలసిన సాములు ఇచ్చివేసి మా సింగుమిశ్రుడు మాకుఁగాను అద్దెకుఁ గొన్న గదులలో ప్రవేశించితిమి. హోటేలువారు మాఁడు పానులు అనఁగా మాఁడు కాసులు పుచ్చుకొన్నటులు గుఱుతు. నేను గుండెలు బాఁడుకొంటిని. నే నింత డబ్బిచ్చినను కటిక ఉపనాసము చేయవలసి వచ్చెను. ఏలన నాకేదియు రుచింపలేదు. ఒకపదార్థము త్రోసివైచి మఱియొకటి తెమ్మందునుగదా, అదియు నంజే. షబ్బో, కెంటీకిగూడ గూబలు నులిమి నున్నాయచేసిరి. ఇంతచేతు బొంగాయునుండి నేను తెచ్చుకొన్న పదార్థములు తినియుంటిని.

ఈ క్రొత్తగదులలోగూడ నాకు సరిగా లేదు. నా మనస్సు ఎప్పుడును దేశముమీఁద, ఇంటిమీఁద. అమ్మమీఁద బెంగ. రాత్రి ఇంటి సంగతులు గుర్తు వచ్చి కన్నీరు ఓడుచుండుటచలన నిద్రయను మాటలేదు. నా కష్టము నొకరితో చెప్పుకొనునది కాదు. ఒకశీత చెప్పి కొనినను ఫలమేమి? ఇది పోవు ఉపాయము లేదు. ప్రతిదియు క్రొత్త. ప్రజలు, వారి ఆచారములు, వారి యింట్లు గూడ క్రొత్త. సాశ్చర్య దేశాచారము నాకు సరిక్రొత్త కావున కడ్కుమెలకునతో ఉండ నా యెను. శాకాహార ప్రతిజ్ఞ యొకటి పై పెచ్చు. ఇంక భోజ్యములు మాడ అరుచ్యములు. నా పని అటుమాచిన నుయ్యి, ఇటుమాచిన గొయ్యి. ఇటు ఇంగ్లండులో ఉండలేను, అటు ఇండియాకు మరలను లేను. రానే వచ్చితివి, ఈమూడేండ్లు ఉండ నిశ్చయింపుము అని నా అంత గాత్ర భోధించెను.

నా ఆభిరుచి

డాక్టరు మెహతాగారు నేను విక్టోరియా హాస్టల్లోనే ఉండు ననుకొని సోమవారమునాడు అచటికి వెళ్లిరి. మేము అచటి నుండి ఇల్లితిమని ఎఱిగి మా క్రొత్త బస విహాసము తెలిసికొని మరల అక్కడికి వచ్చిరి. నేను ఓడలో నట్టి తెలివితక్కువచే తామర తెచ్చు కొంటిని. ఎట్లనగా-మేము స్నానాదులకు సముద్రోదకము ఉపయోగించు చుంటిమి. అందు సబ్బు కరగదు. నాగరకత అనుకొని నేను సబ్బు రుద్దుకొనుచుంటిని. దానిచలన శరీరము పరిశుభ్రము అగుటకు బదులు జిగటలు సాగ నారంభించెను. అందుచలన తామర పుట్టెను. నేను డాక్టరు మెహతాగారికి చూపగా వారు ఆసెటిక్ ఆసిడ్ (acetic acid) పూయునునిరి. అది పూయఁగనే భస్మన మండి ఏడ్చు వచ్చుట నాకు గుఱుతు. నాగదిని, అందలి ఏర్పాటును వారు పరీక్షించి బాగుగా లేదనునటులు తలఁచిప్పిరి. 'ఇచట బాగుగ లేదు. మనము ఇంగ్లాండు వచ్చుట విద్యాభ్యాసమునకే యైనను విశేషముగ ఇచటి ప్రజల ఆచారవ్యవహారములఁగూడ గ్రహింపవలయును. ఇందు లకు ఎవరి కుటుంబముననో ఒకరి కుటుంబమున ఉండుట ఆవశ్యకము. దానికి ముందు ఎవరికడనేని ఆ పద్ధతి నేర్చికొనవలెను. నే నట్టిచోటు నకు నిన్ను తీసికొని వెళ్లెదను రమ్మో' అని మెహతాగా రనిరి.

నేను కృతజ్ఞతతో ఇయ్యకొని వారి మిత్రుల బసకు చేరుకొంటిని. ఆ మిత్రుఁడు నన్ను సోదరునివలె చూచెను. ఇంగ్లీషువారి ఆచారాదుల

ను శిక్షించెను. ఇంగ్లీషు మాటలాడుటయు అలవాటు చేసెను. నా భోజనవిషయము మాత్రము కడు కష్టమాయెను. ఉప్పును పోపును లేని హారలు నాకు సయింపవు. నాకేమి చేయవలెనో భోజనము పెట్టు నా మెకును తోచెకుండెను. ఉదయమున ఓటుపిండిజావ (oatmeal porridge) ఉండెడిది. దానితో చాలవట్టు కడుపు నిండెడిది కాని మధ్యాహ్నమునను, సాయాహ్నమునను ఏమియు రుచించునది కాదు. ఇంచు మించు ఉపవాసము. ఆ మిశ్రుడు మాంసము తినవలెనని ప్రతిదినమును వాదించుచుండెను గాని నేను వా శిష్యమును తెలిపి ఊరకుండువాడను. మధ్యాహ్న సాయాహ్నములందు మరబ్బా, ఆకుకూర, రొట్టెయు ఉండెడివి. నేను బాగుగా తినువాడ నగుటచే అది సరిపోవునది కాదు. మరల నడిగి వేయించుకొనుట ఒప్పుకాదని నుటి రెండు మాడు రొట్టెముక్క లడుగుటకు బిడియపడువాడను. పైగా ఆరెండు పూటలలో నేనో ఒక పూట పాలు శూన్యము. ఈ పద్ధతి చూచి పట్టజాలక నా మిశ్రుడు "నీవు నా సోదరుడనై యుండువా" కట్టించియుండును. ఇచ్చట తప్పని సరియై రాని నీ తల్లికడ చేసిన మే కాదు. అది 'లా'ననుస

ఆత్మకథ

నేను మాత్రము చలింపలేదు. దీని గుఱించి కోజును వాడిప్రతి వాదములు జరుగుచునే యుండెను. ఆయన వాదించినకొలది నేను మఱి కొంచెము బిగియుచుంటిని. నేను ప్రతిదినము భగవంతుని రక్షింప ప్రార్థించుచుంటిని. ఆరక్షణయు కలుగుచుండెను. నేనటులు ప్రార్థించుట నాకు భగవంతునిగూర్చి బాగుగా తెలిసి కాదు. నన్ను అటులు చేయించునది నమ్మకము—అదియు చిన్న నాట రంభవిత్తిన విత్తనమే.

ఒకనాడు నా మిత్రుడు బెంగళాగారు వ్రాసిన Theory of Utility అను గ్రంథమును చదువసాగెను. నా పని అయినది. ఆ భాష నాకు తెలియలేదు. అతడు బోధింప మొదలిడెను. నేను ఇటులంటిని: "అయ్యా, నన్ను క్షమింపుడు. ఈ గహనవిషయములు నా తల దాటినవి. మాంసాహార మావశ్యకమని ఒప్పుకొందును. కాని నేను నా ప్రమాణమును జవదాటును; దాని గుఱించియు నాదింపను. నేను మీతో వాదించి జయింపలేనని ఒప్పుకొందును. అజ్ఞాడ నని గాని, పెంకెననిగాని, తలచి నన్ను విడిచిపెట్టుడు. తమ క్రేమకు మెత్తును. తాము నా హితైషులని నీటుగుదును. ఇతర కేమరలమరల చెప్పుచున్నారనియు తెలిజాలను. ప్రతిజ్ఞ ఎన్నడును గుము విశువం"

నాదారుపడిపోవుమననియు, ఈరీతిగా నున్నచో నాకు ఇంక నీమ ఇంద్రునియు ఆయనకు బెంగ.

ఇటులు నేనొకనెల ఉపేమవారి చేసితిని. ఆమిశ్రుని యిల్లు 'రివ్ మంపు'లో కలదు. కావున నారమునకు ఒకటి రెండు మాటుల కంటే లంఘన పోన వీలులేదు. కావున నా కొకకుంబమున బస ఏర్పఱుపవలయునని డా॥ మెహతాగారును, దిలపతరాం శుక్లాగారును నిశ్చయించిరి. వెట్టు-కెన్నింగ్టునులో ఒక ఆంగ్లో ఇండియను కుటుంబమున శ్రీశుక్లాగారు నాకు వసతి ఏర్పఱచిరి. ఆయింటియామె వితంతువు. ఆమెకు నా శపథ మెఱిగించితిని. ఆమె నన్ను మెలకువతో మానుననెను. నే నచట ప్రవేశించితిని. కాని అచటగూడ నాకు కట్టిక ఉపవాసమే. తినుబుడగు కొంత పంపుకుఁగాను ఇంటికి వ్రాసితిని గాని అప్పటికి కింకను రాలేదు. ప్రతిదియు అరుచ్యము. 'ఇదిబాగుగా నున్నదా?' అని ఆమె ప్రతిదినము ప్రశ్నించునది కాని ఆమె ఏమి చేయఁగలదు? నా బిడియము ఎప్పటట్లనే యుండెను. నా ముంగు పెట్టిన దానికంటే ఎక్కువ యేమియు అడుగ లేకుంటిని. ఆమెకు ఇరువురు గూతుండ్రు. నారు చేజేయొక రొట్టెముక్కను బలవంతముగా వేయుచుండిరి. రొట్టెకు రొట్టె వేసినఁగాని నాకు చాలదని నారికి తెలియదు.

నా కిప్పటికి నిలువ చిక్కెను. నేనింకను సరిగా చదువు నెంచు లిడలేదు. శుక్లాగారి ~~చదువు~~ చదువు చుంటిని.

ఆత్మకథ

ఇక నేను ఊరు తిరుగు మొదలు పెట్టితిని. మాంసము లేని దుకాణములు (restaurant) వెదుక్క జొచ్చితిని. నగరమున అట్టివి కొన్ని కలవని శేస్తురాలు (landlady) తెలిపెను. నేను ప్రతిదినము పది పండ్లెండు మైళ్లు తిరిగి చవుకపాటు దుకాణములో కడుపునిండ రొట్టె తినుచుండువాడను గాని ఎపుడును తృప్తిలేదు. ఇట్లు ఊరు తిరుగుచుండగా ఒకనాఁడు ఫారింగ్ డన్ వీధిలో శాకాహారాలయము (vegetarian restaurant) ను పట్టుకొంటిని. తనకు కావలసిన వస్తువు దొరికినపుడు బాలునికి ఎట్టి సంతసము కలుగునో దానిఁ జూడఁగనే నాకును అట్టి సంతసమే కలిగెను. నేను లోపలికి వెళ్లక ముందు ద్వారసమీపమున ఒక గాజు కిటికీలో అమ్మకమునకు ఉంచిన కొన్ని పుస్తకములను చూచితిని. వానిలో Salt's Plea for Vegetarianism అను పుస్తకము చూచి ఒక పిల్లింగునకు దాని కొని తిన్నగా భోజనశాలలోనికి వెళ్లితిని. నేను ఇంగ్లాడులో కాలు నెట్టిన పిదప కడుపార గుడిచిన దానాఁడే. భగవంతుఁడు నన్ను రక్షింప వచ్చినటు లుండెను.

నేను సాల్టుగారి పుస్తకము సంపూర్ణముగా చదివితిని. అది నాకు నచ్చెను. ఈపుస్తకము చదివిననాఁడు మొదలుకొని మనఃపూర్వకముగా నేను శాకాహారి నైతిని చెప్పుకొననద్యును. నేను మా అమ్మగారి ముందు ప్రమాణము చేసిన దినము నాకు ఆనందదాయకమాయెను. నేనైన ప్రమాణమును - ఇప్పుడు అనుసరించి అప్పటికి

సభ్యోక్తి కావలెనను

ఆంగ్ల వేషము

దిశదినము నాకు శాకాహారమునెడ నమ్మకము పెరుగనా
గెను. సాల్టుగారి పుస్తకము చదివిన పిదప ఆహారవిషయ
ములను గూర్చిన పుస్తకములను చదువలె నను ఆసక్తి మెండాయెను.
దొరికిన పుస్తకములనెల్ల చదివితిని. వీనిలో హోవర్డు విలియమ్సుగారు.
వ్రాసిన 'ఎతిక్స్ ఆఫ్ డయట్' అను గ్రంథ మొకటి. అందు ఆదికా
లమునుండి నేటివఱకు మనుష్యుల ఆహారములనుగూర్చి చర్చ కలదు.
మఱియు అందు పైథాగరస్, జీసస్ మొదలుకొని నేటివఱకును ఉన్న
మతకర్తలును, ప్రవక్తలును అందఱును ఆకు బువ్వయే తిన్నవారు అని
నిరూపింపబడినది. డాక్టర్ ఆనా కింగ్ స్ఫర్డ్ అనునామె వ్రాసిన
The Perfect Way in Diet అను గ్రంథము ఉత్తమ మైనది.
డాక్టరు అల్లికొసగారు ఆరోగ్యమును గుఱించి వ్రాసిన వ్రాతలు
ఉపాదేయములు. ఆయన రోగుల ఆహారపద్ధతిని నియమించి దానివలన
రోగముల కుదుర్చు ప్రణాళికను ఒకటి చూపించెను. అతడు ఆకు
బువ్వయే తినును. తనకడకు వచ్చురోగులకుగూడ ఆకుబువ్వయే తినక
తప్పదని చెప్పును. ఈగ్రంథములను అన్నిటిని చదివినందులన ఆహార
పరీక్ష నాజీవితమున ఒక ముఖ్యవిషయ మాయెను. ఈ పరీక్ష ఆరంభిం
చుట ఆరోగ్యము కొఱకే యైనను పిదప పిదప ఈ శాకాహారవిధాన
మునకు ధర్మవృత్తియే ప్రధానహేతు వాయెను.

ఆ త్మ క థ

ఇది యిటులుండగా, నామిత్రునకు నాభోజనమును గుజించిన బెంగ పోలేదు. మాంసము తిననినో నేను నానాటికి చిక్కిపోదు ననియు, మఱియు ఇంగ్లీషువారిలో కలిసియుండలేనందున మండుడ నయిపోదుననియు తలచి నన్ను మాంసము తినుమని పట్టుపట్టెను. ఇది యంతయు అతిప్రేమచేతనే. నేను శాకాహారగ్రంథములను చిగువుచుండుటచే నాకు విపరీతములు పూడ పుట్టునని అతనికి తోచెను. మఱియు నేను నాచదువుమాని ఆహారపరిశోధనలతో కాలముగడపుచు వ్యర్థుడ నయిపోదునని అతఁ డెంచెను. ఇటులు తలచి నన్ను మార్పుటకు చరమప్రయత్న మొకటి చేసెను. ఒకనాఁడు నన్ను నాటకము రమ్మని పిలిచెను. నాటకము చూడబోవుముందు హాల్ బర్న్ రెస్టూరెంటులో మా భోజనము. అది నాకొకనగరువలె నుండెను. విక్టోరియా హోటెలు వదలినపిదప అంతపెద్ద హోటెలును నేను చూడలేదు. విక్టోరియా హోటెలు నాకు అనుభవము కలిగించుటకు ఆటే ఉపయోగింపలేదు. ఏలనఁగా నేనచట ఇతికర్తవ్యతామూఢుడనై యుంటిని. నన్ను ఈహోటెలునకు తీసికొనిపోవుచో అక్కడ పలువురు భూంచుచుండువారు ఉందురనియు, నేను మధ్య సమిప్రశ్నించినను అవినయ ముననియు అతఁడు తలచి ఈ యెత్తు ఎత్తెను. మేము పలువుర నడుమ ఒకబల్లముందు కూర్చుంటిమి. మొదటి వాయి 'సూప్'. అది దేనితో జేసిరో అని నాకు విచికిత్స. కాని మిత్రుని అడుగరాదు. కాన వడ్డనవానిఁ బిలిచితిని. అది కనిపట్టి నా మిత్రుఁడు ఏల పిలుచుచుంటి వని గట్టిగా అడిగెను. 'ఇందు మాంసము కలియలేదుగదా అని అడుగుట'కని సంకోచించుచునే తెలిపితిని. 'నీవు ఇట్టి సమాజములో ఉండి దగవు. ఎటులు మెలఁగవలయునో నీకు తెలియనియెడల ఇంకొకభోజన శాలకు పోయి భుజించి నా వచ్చునటుకును వెలుపల వేచియుండుము'

౧౫ ఆంగ్ల వేషము

అని అతడు కోపముగా అనెను. నే నీ ప్రస్తావనకు సంతసించి నిర్దమించితిని. దావుననే ఒక శాకాహార శాల కలదు గాని ప్రాద్దుపోవుటచే అది మూయబడెను. ఆరేయి నాకు అన్నము సున్న. పిదప మే మిరువురమును నాటకము చూడబోతిమి. నా మిత్రుడు శుభుటననుగూర్చి మఱి యెన్నఁగఁచు ఒక మాటయేని లేలేదు. నాకును అట్టి పనితో పని లేదుకదా!

మా కిదియే తుట్టకుది మిత్రకలహము. దాన మామైత్రి కెట్టి భంగమును కలుగలేదు. ఈతని ప్రయాసమునకు మూలము క్రేమయే. కావుననే ఆచరణమందును, భావమందును మాకు భేషము ఉన్నప్పటికి ఆయనపై నాకు ఆదరము మెండాయెను.

నేను మాంసాహారము వర్జించినను మిగిలిన వ్యవహారములలో ఆంగ్లేయసమాజమున సరిగా మెలఁగికొనఁగలనని నామిత్రునకు ఎఱింగింప నిశ్చయించితిని. అందులకుఁ గాను నాకు అశక్యమైన ఆంగ్ల పద్ధతుల నన్నిటిని అవలంబింప దొరఁకొంటిని.

నే నిచట తొడుగుచున్నటు బొంబాయి తరహావి. అవి ఇంగ్లీషు సంస్కరమునకు పనికిరావని ఆర్మీ అండ్ నేవి స్టోర్సులో క్రొత్తవి తయారు చేయించితిని. పందొమ్మిది పిల్లింగులుపెట్టి చిమ్నీ పాట్ లోపి కొంటిని. అది ఆరోజులలో ఎక్కువ వెల. ఇది చాలక వేష నాగరకతకు నడిగడ్డయైన బాండ్ వీధిలో ఒక శువినింగ్ సూటునకు పది పౌనులు పొడుచేసితిని. మా అన్నగారికి రెండుపేటల బంగారు గడియారపు గొలుసును పంపుడని గ్రామంగా ఆయన దయతో పంపెను. సిగ్గుచేసి యుంచిన నెక్ట్ పైని తొల్పుట అనాచారము గనక దానిని ముడివైచి కట్టుకొనుట నేర్చికొంటిని. హిందూదేశమున

ఆత్మ కథ

ఇంటిమంగలి ట్రేరము చేయుచుండఁగా అద్దముచూచుకొనుట విలాసమునకే. ఇచట ప్రతిదినము ఒక పెద్ద అద్దముముందు నెక్కైని సవరించుకొనుచు సరియగు వేషాచారము ననుసరించి పాపట దిద్దుకొనుచు పది నిమిషములు పాడుచేసితిని. నాశేషపాశము మృదువు కాదు. బ్రష్తో దానిని దిద్దుట బ్రహ్మోష్టోబ్రహ్మ అయ్యెడిది. తలమీఁదటోపిని పెట్టినపుడును, తీసినపుడును, చేయి అలవోకగా తలపైకి వెళ్లి జుట్టును సవరించెడిది. తగుమనుష్యులలో, అనఁగా మంచి సమాజములోఁ గూర్చుండినపుడు తఱుచు చేతితో తలను సరిచేసికొనుచుండవలసినదే. ఇది యొక సభ్యక్రియ; వేషాచారము—అనఁగా ఫాషన్.

నృత్యము, శ్రేణిచిభాషను మాటలాడుట, ఉపన్యసించుట—వీనిని అభ్యసించినఁగాని ఫాషన్ పూర్తికాదని వింటిని. శ్రేణిచిభాష ప్రాస్నుదేశమునందే కాక యూరపురండమున కంతటికి రాష్ట్రభాష. నే నాదేశముల నన్నిటిని చూడఁదలఁచితిఁ గాన నృత్యము నేర్వ నిశ్చయించి ఒక పాఠశాలలో ఒక ట్రేరమునకు మూడుపానుల జీత మిచ్చితిని. మూడువారములలో ఆటుపాఠములు చెప్పికొని యుందును. తాళగతి గ్రహింప నా తరము కాలేదు. పియానాను అనుసరింప లేకపోతిని. ఇంక నా గతి యేమి? 'కాపీనసంరక్షణార్థ మయం పటాటోపః.' వెనుక ఒక సన్న్యాసి తన గోఁచిని కొలుకకుండ ఎలుకలకు పిల్లిని పెంచెనట. పిల్లిని పెంచుటకు ఒకఆవు. ఆ ఆవును కాచుటకు ఒక గొల్లఁడు. ఈరీతిఁగా గోచిగుడ్డకుఁగాను అతనికి సంసార మేర్పడెను. పాశ్చాత్యసంగీత మువరించుకొనుటకు ఫిడేలు నేర్చుకొనవలె ననుకొంటిని. మూడు పానులు ఫిడేలున కిచ్చితిని. జీతమునకు కొంత. ఉపన్యాసధోరణి నేర్పుటకు మఱొక గురువునకు ఒకగిన్నీ ప్రవేశపురుసుముక్రింద ఇచ్చితిని. ఆయన Bell's Standard Elocutionistను

౧౫ ఆంగ్ల వేషము

కొను మనఁగా దానిని కొంటిని. అది పాశ్చాత్యస్తకము. అందు పిట్టు గారి ఉపన్యాస మారంభించితిని.

కాని ఆబెల్* అను ఆయన నా చెవిలో గంట నాయించుటచే నేను మేలుకంటిని.

నేను యావజ్జీవము ఆంగ్ల దేశమున నివసింపను. ఎందుల కింక నీవక్తృత్వాభ్యాసము? ఈ నృత్యము న న్నెటులు సభ్యుని వేయును? ఫిడేలు ఇండియాలోనే నేర్వవలెను. నే నిచటికి విద్యార్థివై వచ్చితిని కాన విద్యాన్యాసంగము చేసితీయాలెను. ఇన్స్ ఆఫ్ కోర్టులో చదువుటకు యోగ్యుడను కావలెను. నా నవవడి నన్ను సభ్యునిఁ జేసినఁ జాలు. కానిచో ఆయాశ వలెను.

ఇట్టివిట్టివి మఱికొన్ని ఊహలుతోఁపఁగా, వానినన్నియు నక్తృత్వోపాధ్యాయునకు వ్రాసి, ఇకముందు రాజులనందులకు తమింపుఁడని ప్రార్థించితిని. అప్పటికి రెండుమూడు పాఠములే ఆయెను. అట్టిదే మఱియొక ఉత్తరము నాట్యాచార్యునకు వ్రాసి, ఫిడేలు ఉపాధ్యాయుకడకు స్వయముగా వెళ్లి, ఎంత వెల వచ్చిన అంత వెలనే ఆఫిడేలు అమ్మగోరితిని. నాతో చనవుగా ఉండును గాన నేను తప్పుదారిఁ బడితి నని తెలిసికొంటినని ఆమెకు చెప్పితిని. ఆమెయు నా నిశ్చయమును ప్రోత్సహించి సంపూర్ణముగా వీనిని మానుమని చెప్పెను.

నాకు ఈ వ్యామోహము రెండుమూడు నెలలు ఉండియుండును. వేషమును గుఱించి పట్టింపు చాల సంతృప్తములవలకు పోలేదు. ఇటుపయిని నేను విద్యార్థినయిపోతిని.

* బెల్ = గంట అని శ్లేష.

మార్పులు

అటపాటలలో పడి నేను ఇచ్చవచ్చినట్లు కాలము గడపితిని
 ఎవరును తలంపకుందురుగాక ! అపుడుగూడ నేను ఒడ లేటిగి
 యే మసలితిని పొంతకుడు పోల్చియుండును. ఆ వ్యామోహకాలము
 కొంత ఆత్మపరీక్షచేగాని పోలేదు. నేను వాడిన ప్రతి దమ్మిడికిని పద్దు
 వ్రాసితిని. వ్యయమునకు లెక్క కలదు. ప్రతి చిన్నపద్దును, అనగా
 మోటారు కీరాయి, తపాలబిల్లు, వార్తాపత్రికలకు వెచ్చించు ఒకటి
 రెండుకానులు మొ. అన్నియు వ్రాసి ప్రతిదినము పరుండబోవునపుడు
 నిలువ లేల్పుచుంటిని. ఆయలవాటు నేటికిని కలదు. దీనివలన చాల
 ప్రయోజనము లేర్పడెను. లక్షలకొలది ధర్మాదాయము అనేకవిష
 యములకు నా చేతులమీదుగా వ్యయమగుచున్నది. శాఖోపశాఖలైన
 ఇన్ని విషయములకు వ్యయముచేయుచున్నను, మితముగను, సరిగను
 వ్యయముచేసితిని. ఎపుడును బాకీలు రావలసియున్నవని లెక్కచూప
 లేదు. మఱి నిలువ చూపితిని.

ఈవిషయమును ప్రతిపిన్నవాడును శ్రద్ధతో గమనించి, తనకు
 వచ్చు ప్రతిపైసకు. తా నిచ్చు ప్రతిపైసకును లెక్కవ్రాయుచో, సుదకు
 నా వలెనే మేలు పడయగలుగుట నిక్కము.

నేను ఇంతశ్రద్ధగా నున్నందులనే వ్యయము తగ్గించుట ఆవశ్యక
 మని తెలిసికొనగలిగితిని. కాన వ్యయమును సగపడ తగ్గింప నిశ్చయించి
 తిని. నా పద్దుపుస్తకము చూడగా అందు బాధుగలు ఎక్కువ కాని

పించినవి. మఱియు నే నొక కుటుంబములో నివసించుచున్నందున ప్రతివారము వారికి ధన మీవలసివచ్చెను. మఱియు మర్యాదకొఱకు ఆ కుటుంబమువారితో విందులకుఁ బోవుటయు, విందులకుఁ గొంపోవుటయు తటస్థించెడిది. ఈ రెండు పక్షములలోను వ్యయము నేనేభరింప వలసివచ్చెడిది. ఏలన, విందునకు పిలిచిన ఆ మె స్త్రీయైనచో పురుషుఁడే వ్యయము భరించుట దేశాచారము. కుటుంబమువారు ప్రతివారము పుచ్చుకొను డబ్బులో విలుగఁగోసికొనరు. కావున ఇట్టి వ్యయము పరిహరింపవచ్చునని తోచెను. మఱియు ఈ దూఁబఱచిండిచే ధనికుఁడనను దురూహకు కారణ మనుచున్నదనియు తోచెను.

ఈ కుటుంబమున ఇంక నివసింపక ప్రత్యేకముగా గదుల నద్దెకుఁ గొనుట నిశ్చయించితిని. నేను చేయవలసిన పనినిబట్టి అనుమతముగా అచటికచటికి మాటుటకు నిశ్చయించితిని. దానివలన సమకాలముననే అనుభవమును గడింపవచ్చునని తోచెను. పని ఉన్న స్థలములకు కాలి నడకలో అరగంటకు చేరుటకు వీలైనంత దాపున గదులను అద్దెకుఁ గొనుచుంటిని. దాన బండ్ల బాడుగ తగ్గినది. ఇంతకు ముందు నే నెక్కడికి వెళ్లినను ఏదో యొకవిధ మగు యానముమీఁదనే పోవుచుంటిని. దాన గమనవ్యాయామమునకు కొంతకాలము వ్యయ పఱపవలసివచ్చుచుండెను. ఈ యేర్పాటుచే ధనము, తీజీకయు సూడివచ్చెను. ఇట్లు ప్రతిదినము చాలదూరము నడుచుచుండుటవలననే అంగ్ల దేశమున నాకు జబ్బు రాకుండుటయే కాక చాలవఱకు దార్ధ్యమును కలిగెను.

నేను రెండుగదులు తీసికొంటిని. ఒకటి మార్పుండుటకు, రెండవది పన్నుండుటకు. ఇది రెండవ దశ. మూడవది ముందు.

ఆ త్మ క థ

ఈ మార్పులు నా వ్యయములో సగము తగ్గించెను. బారిష్టరు పరీక్షకు సత్తిదినము కొలదికాలము వినియోగించినఁ జాలును. దీని విషయమై నాకు అద్దైర్యములేదు. ఇంక మిగులుకాలము? ఇంగ్లీషుభాషలో ప్రవేశము తక్కువ అను విచారము నన్ను మెండుగ ఏడిపించుచుండెను. 'మొదట బి.ఏ. ప్యాసుకమ్ము. పిదప నాకడకురమ్ము' అను సర్ ఫ్రెడరిక్ లేలీగారిమాటలు నే ముఱవలేదు. (ఆయన కప్పటికి సర్ బిరుదము లేదు. పిదప వచ్చెను.) కావున బారిష్టరుపట్టా కాక మఱియొకటి సంపాదించవలెను అని తలచి ఆక్స్ ఫర్డ్, కేంబ్రిడ్జి విద్యాలయములను గూర్చి నా మిత్రులతో సంప్రతింపఁగా, వారు ధనవ్యయమును, కాలవ్యయమును అధికముగ చేయఁగలుగుచో అట్లే చదువవచ్చు ననిరి. 'కఠినపరీక్షలో కృతార్థుడవు కాఁగో రినచో లండన్ మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు పెట్టుట మంచి' దని ఒక మిత్రుఁ డనెను. అందు ధనవ్యయము లేదు; పైఁగా మంచి కాలక్షేపము; మంచి లోకజ్ఞానమును కలుగును—అని మొదట నేను సంతోషముతో అంగీకరించితిని గాని పాఠ్యగ్రంథపట్టిక చూడఁగా అమ్మా అనిపించెను. లాటినుభాషయు, మఱియొక ఆధునికభాషయు అనివార్యములు. నాకు లాటి నెట్లు కొలుకఁబడును అని నే ననుకొనఁగా, నామిత్రుఁడు 'లాయరులకు లాటిను ఆవశ్యకము. దానివలన లా పుస్తకములు చక్కగా అర్థమగును. గోమనులా పరీక్షాపత్రము లాటినుభాషలోనే ఉండును. ఇంతియకాక లాటినువచ్చుచో ఇంగ్లీషు కరతలామలకమే' అని చెప్పెను. అది నాకు బాగుగా నచ్చెను. ఎంతకష్టమైనను లాటిను చదువ నిశ్చయించితిని. ఫ్రెంచిభాషను అదివఱకే ప్రారంభించితిఁ గాన అది మఱియొక భాషక్రింద ఉపయోగించునని తలంచితిని. ఒకప్రైవేట్ మెట్రిక్యులేషన్ క్లాసులో చేరితిని.

హాము తగ్గలేదు. నాకు లాటినులో ఆసక్తి కలిగెను. 'మరల' నమ్మనకు శ్రేంచినూడ నృద్ధియగును. నైన్సుగ్రూపులోమతాకక్రొ-
 క్షివయము తీసికొన నగును' అని తలచి మొదట కెమిస్ట్రీని (గసా-
 యనశాస్త్రము) తీసికొంటిని. అది మంచివిషయమే కాని ఎక్స్ పెరి-
 మెంట్లు లేవు కాన నాకు రుచింపలేదు. ఇండియాలో కెమిస్ట్రీ అని
 వార్యము కావున ఆంగ్ల దేశమునగూడ దానినే తీసికొంటిని. రెండవ
 సారి 'వేడి-వెలుగు' అను విషయముల తీసికొంటిని. అది సులభమని
 మిత్రు లనుటయు కాక నాకును అటులే యుండెను.

మరల పరీక్షకు పెట్టదలచితిని గాన నా వ్యయ వింకను
 తగ్గింపదలచితిని. ఇంకను నా ఖర్చుకరామతులు నాకుటుంబమునకు
 తగినటులు లే వనుకొంటిని. తాను జీవనమునకు ఎంత తొక్కటపడు-
 చున్నను నే నేడిగినపుడెల్ల ధనము పంపు మా యన్నను తలచికొన్న
 కష్టముగా నుండెడిది. ఇచట నెలకు ఎనిమిది మొదలు పదియేను
 పొనులవఱకు ఖర్చుపెట్టువారిలోపలువురు శిష్యభృతి(scholarship)
 పడసినవారే యని తెలిసికొంటిని. నా కంటే తక్కువఖర్చు పెట్టువారిని
 ఎఱుగుదును. ఒక విద్యార్థి బీద లుండుషేటు (slum) లో వార

పద్యే ఆద్యైకుఁగొంటిని. మం...
 హారము వండకొనుటయూ అగంభించితిని. ఓటుపిండి పులు
 ను కోకోను తయారు చేయటకు ఇరువది నిమిషములకంటె
 ఎక్కువ పట్టలేదు. మధ్యాహ్న భోజనము పరత్ర. సాయంభోజనము
 ఇంటికడ. కోకో కొట్టెలతో సరిపెట్టుకొంటిని. ఇందులకు దినము
 నకు సుమారు పదియేను పెన్నీలు సరిపోవుచుండెను. మఱియు నేను
 బాగుగా వ్యాసంగము చేసినకాల మదియే. మితవ్యయముతో సౌమ్య
 జీవనముచేయుటవలన విద్యావ్యాసంగమునకు నాకు కానరానింత
 తీటిక ఉండెడిది. నేను పరీక్ష నెగ్గితిని.

నే నిటులు పొదుపుగా ఉండుటవలన చాల కష్టముల పొల్లేతి
 నని పాఠకుఁడు తలపకుండుఁగాక ! అందులకు బదులుగా ఈమార్పు
 నా ఆంతరజీవితమునకును బాహ్యజీవితమునకును ఐక్యమాపాదించెను.
 నా కుటుంబాదాయమునకు తగిన రీతిగా న్యయమును సమహుర్చెను.
 జీవనము అధికసత్యమయ మాయెను. నా ఆనందిమున కంతము
 లేకుండెను.

భక్త్యపరిశీలనము

నేను లోతుగా పరిశీలించికొనినకొలది బాహ్యభ్యంతరములైన ఆచారములను మార్చుకొనఁజలసిన ఆవశ్యకత గోచరింపజొచ్చెను. ఉనికియందును, వ్యయమునందును మార్పు చేయుటతోపాటు గనో, అంతకు ముందుగనో భక్త్యములలోఁగూడ మార్పుచేయ మొనరిడితిని. శాకాహారమును గుఱించి వ్రాసిన గ్రంథకర్తలు మతవైష్య ప్రకృతిశాస్త్రానుగుణ్యముగను, ఆచరణానుగుణ్యముగను, లోతుగా పరిశీలించియే వ్రాసిరి. 'మానవుఁడు తక్కిన జంతువులకంటె అధికుడై కాపాడఁబడెను. మానవులలో మానవులకు పరస్పరము ఎట్టి సాహాయ్యకము ఉండునో మిగిలిన అన్నింటియెడలఁగూడ అట్టి సాహాయ్యకము ఉండఁబయును' అని వారు నైతికముగా నిర్ధారించిరి. మఱియు మానవుఁడు తినుట రుచికి కాదు, మఱి బ్రతుకుటకు, అను సత్యమును వారు పైకిఁ దీసిరి. ఆ గ్రంథకర్తలలో చాలమంది మాంసమునే కాక, గ్రుడ్లను, సొలను నిషేధించిరి. తామును అట్లు నడుచుకొనిరి. నును ఘృని శరీరనిర్మాణమునుబట్టి చూచినచో ఎండినపదార్థము సరిపడదనియు, పళ్లు వచ్చువఱకు తల్లిపాలు త్రావవలెననియు, పిమ్మట ఫలదులను తినవలెననియు కొందఱు వ్రాసిరి. వైద్యశాస్త్రమునుబట్టి క్షిరుగాయలు, పచ్చిళ్లు, పోపులు, మసాలాలు మొదలగునవి పరిత్యాజ్యము లనిరి. శాకాహారము అందఱకు అందుబాటులోనిదనియు, నెల తక్కువ యగుననియు వారు నిర్ణయించిరి. ఈ నాలుగు విషయములు.

ఆత్మ కథ

నా అనుభవమునకు వచ్చెను. శాకాహారభోజనశాలలలో ఈ నియమాములు సాటించువారిని పలువుర కలిసికొంటిని. ఆంగ్ల దేశమున శాకాహారప్రచారకసంఘముసూడ ఉన్నది. వారొక వారపత్రిక ప్రకటింతురు. నే నాసంఘమున చేరితిని. నే నాపత్రికకు చందాదారుడను. కొలదెనాళ్లలో నేను కార్యనిర్వాహకసంఘసభ్యుడంగా ఎన్నుకొనబడితిని. అందు శాకాహారమును బహునిష్కతో పరిపాలించువారు నాకు పరిచితులైరి. నేనును భక్ష్యపదార్థశోధన మొదలుచేసితిని.

ఇంటినుండి వచ్చిన చిటుతిండివస్తువులు, ఊరుగాయలు మొదలగు వానిని మానితిని. మనస్సు మాటుటచే వానిపై విరక్తి కలిగి, నెనుక రివ్మండులో ఉన్నపుడు నా జిహ్వకు చప్పగా కానిపించిన మసాలాలేని స్పినక్ (బచ్చలి) ఇపుడు రుచిగా ఉండెను. ఇట్టి శోధనలవలన రుచికి ముఖ్యస్థానము మనస్సుకాని నాలుక కాదని తెలిసెను.

ఆర్థికదృష్టి సర్వదా నా దృష్టిలో నుండెను. ఆరోజులలో కొందఱు కాఫీలు, టేలు హానికరములని నిరసించి కోకోను స్వీకరించుచుండువారు. తినుట శరీరవ్యాసారమునకే అని నిశ్చయించి, టీ కాఫీలు వదిలి కోకో పుచ్చుకొనుచుంటిని.

శాకాహారభోజనశాలలలో రెండు విభాగము లుండును. ఒక దానియందు కావలసినపదార్థములు తిని తిన్నవానికి మూల్య మీవలెను. అందు పూటకు ఒకటి రెండు పిల్లింగులుగూడ పట్టును. దానికి ధనికులు పోవుచుందురు. రెండవ విభాగమున ౬ పెన్నీలకు ఒక రొట్టె ముక్కయు, మఱి మూడు పదార్థములను పెట్టుదురు. నేను మితవ్యయదీక్షఁ బూనిన పిదప వాడుకగా ఆణిణాల (పెన్నీల) నిచ్చియే భుజింప మొదలిడితిని.

౧౭ భక్ష్యపరిశీలనము

ఈ పరిశీలనముతో ఉపపరిశీలనములుమాడఁగొన్ని కలవు. కొంత కాలము గంజి (starch) గల పదార్థములు వీడితిని. కొంతకాలము రొట్టె, పండ్లుమాత్రము తినియుంటిని. కొంతకాలము జున్ను, పాలు, గ్రుడ్లు. ఈవివరపరిశోధనము గమనింపఁదగినది. ఇది పదియేనునాళ్లకన్న ఎక్కువకాలము సాగలేదు. గంజిలేని పదార్థములు తినవలెనని బోధించిన సంస్కర్త గ్రుడ్లుతినుట మంచిదనియు, అది మాంసాహారము కాదనియు సమర్థించెను. గ్రుడ్లు తినుచో జీవజ్వంతువులకు హానిచేయుపని లేదుగదా అని సామాన్యముగా తోచెను. అందువలన కక్కుజీతి పడితిని. ఈ ప్రమాద మెంతో కాలము ఉండలేదు. నాప్రమాణమునకు క్రొత్తవ్యాఖ్యానము చెప్పుట నా పని కాదు. ప్రమాణము చేయించిన మా అమ్మగారి ఉద్దేశము నాకు తెలియదా! గ్రుడ్లుమాడ మాంసమనియే ఆమె యుద్దేశము. ఈ ప్రమాణముయొక్క సత్యమగుఉద్దేశము స్ఫురింపఁగనే గ్రుడ్లను, గ్రుడ్లతోపాటు పరిశోధనమును మానితిని.

ఈ విషయము గమనింపఁదగినది. ఇంగ్లండులో మాంసమును గుజించి మూడు లక్షణములు చూచితిని. మొదటి లక్షణమున పశు పక్షుల మాంసమే మాంసము. ఈ లక్షణానుయాయులగు శాకాహారులు పశుపక్షిమాంసము పరిత్యజించి మత్స్యముల స్వీకరించిరి; ఇంక గ్రుడ్లను స్వీకరించిరని చెప్పనక్కఱలేదుగదా! రెండవలక్షణము సకలజీవజ్వంతువుల మాంసము మాంసము. ఈ లక్షణమున మత్స్యహారము నిషిద్ధము కాని గ్రుడ్లు తినవచ్చును. ఇంక మూడవది: సకలజీవజ్వంతుమాంసమును, వానివలన ప్రభవించు పదార్థమును—అనగా, గ్రుడ్లు, పాలు మొదలైనవి, అంతయు మాంసకోటిలో పరిగణిత మగును. నేను మొదటిలక్షణ మంగీకరింతునేని గ్రుడ్లకాక చేపలఁ గూడ గొనవలసియుందును. నా ప్రమాణమునుబట్టి గ్రుడ్లు పనికిరావు. కాన నేను వాని వీడితిని. శా

ఆత్మకథ

హోరభోజనాగారములలో.. చాల పదార్థములలో గ్రుడ్లు కలియునని తేలినది. కావున నే నచట ప్రతిపదార్థమును గ్రుడ్లు కలిసెనా, లేదా అని అడుగవలసివచ్చినది. దీనివలన నా కొకివిధముగా చిక్కు తొలగినది: ఏలయన, నా ఆహారమును సాదావస్తువులకు నియమించుకొనఁ గల్గితిని. నాకు రుచించు చాల పదార్థములు పరిహరింపవలసిన చిక్కు కూడ పోసఁగెను. కాని నా ప్రమాణమును సరిగా అనుష్ఠించుచుండుట వలన ఈ చిక్కులు క్రమక్రమముగా తొలగి విస్పష్టముగా ఆరోగ్యకరమును, సుాక్ష్మమును, స్థాయీయు నగు చవియెడ అధికప్రీతి ఏర్పడెను.

ఇంకను సత్యపరీక్ష ముందున్నది. అది రెండవ ప్రమాణము గుఱించి. భగవంతుఁడు కాపాడుచుండఁగా ఎవరు హాని చేయఁగలరు?

ఈ ప్రకరణము ముగించుటకు, రెండవ ప్రమాణమునకు సంబంధించిన విషయములు చెప్పుట ఆవశ్యకము. ప్రమాణములకు తమకు తమ కనుహలముగా క్రొత్తక్రొత్త అర్థములు తీయుట జగత్తునం దంతటను గలదు. అది కలహకారణము. ప్రమాణము ఎంత విస్పష్టముగా నున్నను మూలమునకు తమకు అనుహలమగునట్లు అర్థము చెప్పుదురు. మహాధని కులనుండి నిఱుపేదలవలకును ఇట్టివారు కలరు. స్వార్థపరాయణత్వము వారిని అంధులఁ గావించును. వారు దానికి గోడమీఁది పిల్లి వాటముగా అర్థము చెప్పి, ఆత్మవంచన చేసికొని, లోకమును, దైవమును వంచింపఁ బ్రయత్నింతురు. ప్రమాణము చేసినవాఁడు ప్రమాణము చేయించిన వాని అర్థమును అనుసరించుటయే ఉత్తమపద్ధతి. ఈరెండు అర్థములు చెప్పవీలు కలిగినచోట దుర్బలుని అర్థము అంగీకరించుట ఒకపద్ధతి. ఈ రెండు పద్ధతులను త్రోసివేయుచో అన్యాయమునకును, కలహమునకును ఆస్పద మగును. సత్యమునే కోరువాఁడు సులభముగా ఉత్తమపద్ధతి నవలంబిం

చును. అతనికి క్రొత్త అర్థములకు విద్యాసంతుల సలహాతో పనిలేదు. మాంసమునకు ఉత్తమపద్ధతి ననుసరించి మా అమ్మగారి అర్థమేనాకును అర్థము గాని ఇంక నాగొప్ప అనుభవము గాని, పాండిత్యగర్వము గాని చెప్పు అర్థము ఒక అర్థము కాదు.

ఇంగ్లాండులో ఆర్థిక పృష్టిని, ఆరోగ్యదృష్టిని పురస్కరించుకొని నా పరిశోధనములు జరిగినవి. ధర్మదృష్టి ననుసరించి ఈవిషయము దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వెళ్లకముందు పరిశోధింపబడిలేదు కాని వెళ్లినపిమ్మట తీవ్రముగా పరిశోధనములు చేసితినని. వానిని ముందు తెల్పెదను. ఎటు లేని వీని యన్నిటికిని బీజము ఇంగ్లాండులోనే నాటబడెను. మతములో ఉన్నవానికంటె క్రొత్తగా మతములో చేరినవానికే పట్టుదల ఎక్కువ. ఇంగ్లాండులో శాకాహారము అనునది సరిక్రొత్త. ఇంచుమించు నాకును అట్టిదే. ఏలనఁగా, నాకు మాంసాహారమే మంచిదని నమ్మకము. కాని పిదప బుద్ధిచేత శాకాహారములోనికి మారితినని. కావున నేను నూతనముగా మతములో కలిసిన వాని అభిమానముతో నాకు నివాసమైన బేసువాటరుషేటలో ఒక శాకాహారపు క్లబ్బు పెట్టబడలఁచితిని. అచట కాపురమున్న సర్ ఎడ్విన్ ఆర్నాల్డుగారిని ఉపాధ్యక్షునిగాఁ గోరితిని. వెజిటేరియన్ పత్రికాసంపాదకుఁడు ఓల్డ్ ఫీల్డ్ గారు అధ్యక్షులు. నేను కార్యదర్శిని. కొంతకాలము ఆక్లబ్బు బాగుగనే నడచెను. కాని కొలఁదెనెలలలో అంతరించెను. ఏలనఁగా, కాలక్రమమున ఒకచోటి నుండి మఱియొకచోటునకు నేను మాటుట నియమముగా పెట్టుకొన్నందువలన నే నా ప్రదేశము వీడితిని. కాని వినయముతో మాడుకొనిన ఈ కొలఁదె అనుభవము కొన్ని సంస్థలు స్థాపించి ప్రచారములోనికి తేగలుగు శక్తిని నాకు ప్రసాదించెను.

బిడియము నా డాలు

శాకాహారసంఘసభ్యులు నన్ను కార్యనిర్వాహకసభ్యులలో

ఒకనిగా ఎన్నుకొనిరి. నేను ప్రతిసభకు వెళ్లుట పెట్టుకొంటిని. కాని ఎల్లపుడును నాకు వాగ్బంధము. రాక్టరు ఓల్డ్ ఫీల్డ్ గారు 'నీవు నాతో మాటలాడునపుడు చక్కగా మాటలాడుదువుకదా! సభలో ఒకనాడేని పెదవి కదుపవేమి? నీవు మగ తేనెటీగవు' అని మందలించిరి. ఈ పరిహాసమునకు నే నానందించితిని. తేనెటీగలు ఎప్పుడును పనిచేయుచుండును; మగ తేనెటీగమాత్రము పెద్దసోమరిపోతు. అందు సభలో తమతమ ఉద్దేశము లుద్ఘాటించుచుండఁగా నేను మెదలక కూర్చుండుట కొంత వింత కాకపోదు. నాకు మాటలాడవలయునని ఆశలేక కాదు, నుటి మాటలాడలేక; అభిప్రాయమును సరిగా మాటలలో పెట్టలేక. సంఘములో అందఱకును విషయగ్రహణము కలదనియు, నాకుమాత్రము లేదనియు నా ఊహ. ఎటులో మాటలాడి తీటవలెను అని సాహసించువఱకు విషయము మాటి మఱొకవిషయమునఁ బడుట పొసఁగెడిది. ఇటులు కొంతకాలము జరిగెను.

ఒకతూరి మాసంఘమున ఒక గంధీరవిషయము చర్చకు వచ్చెను. ఆసభకు వెళ్లకుండుట అనుచితమును, అవినయమును. మఱి మాటాడక మూఁగవోటు ఇచ్చుట పిఱికితన మనుకొంటిని. అందలి విషయ మిది: 'ఫేమ్స్ ఐరన్ వర్క్ సు కంపెనీ' అధ్యక్షుఁడగు హిల్ సుగారు ఆసభకు అధ్యక్షుఁడు. అతఁడు నీతివాది (Puritan). కేవలము వారి ద్రవ్య

సాహాయ్యముచేతనే ఆసంఘము నిలిచియున్న దననచ్చును. సభ్యులలో చాలమంది ఆయన గొడుగునీడలలో ఉండునట్టివారే. శాకాహార విషయమున సుప్రసిద్ధుడగు అల్లికొసకొగారు మాడ కాగ్యసంఘమున ఒక సభ్యుడు. అప్పుడు సంతానము కలుగకుండు ఉపాయములు చేయవలయునను విషయము కొత్తకొత్తగా మొలకెత్తినది. డాక్టరు అల్లికొసకొగారికి సంతాననిరోధ మభిమతము. దానినిగూర్చి ఆయన పాట కపు వారికి బోధించుచుండెను. ఈపద్ధతులు నీతిమూలచ్ఛేదకరములు అని. డాక్టరు హిల్ సుగారి ఆశయము. ఈశాకాహారసంఘము కేవలము ఆహారప్రచారమే కాక నీతిప్రచారము మాడ చేయవలయుననియు వారి ఉద్దేశము. ఇట్టి విపరీతభానములు కల అల్లికొసకొగారివంటి మనుష్యుల నీతిబాహ్యములైన ఉద్దేశములు సంఘమున ఉండరాదని హిల్సుగారి తలఁపు. కావున అల్లికొసకొగారిని ఆసభనుండి పాటా కొట్టుటకు తీర్మాన ముపపాదింపబడెను. ఈచర్చ నాహృదయము నాకర్షించెను.

సంతానము కలుగకుండ ఉపాయములు చేయవలయునను అల్లికొసకొగారి ఉద్దేశములు భయంకరములనియే నే నెంచితిని. హిల్సుగారు నీతివాది (Puritan) కావున అల్లికొసకొగారికి ప్రతిఘాటుడగుట ఒప్పునుకొంటిని. హిల్సుగారి ఔదార్యమునుబట్టి వారియందు నాకు ఆచరము కలదు. కాని నీతివిషయమున అభిప్రాయభేద మున్నంతమాత్రమున శాకాహారసంఘమునుండి ఒకసభ్యుని తొలగించుట పాడిగాదని నాకు తోచెను. హిల్సుగారు నీతివాది కాన వారికి ప్రత్యేకము ఆననుగలతె ఉండవచ్చునుగాని దానికిని, సంఘోద్దేశమునకును పొంతు లేదు. సంఘముయొక్క ఉద్దేశము శాకాహారమును విజేవిచేయుట గాని మఱి ఏనీతిమార్గమును విజేవిచేయుటగాదు. కాన నీతినిగూర్చి

ఆ త్మ క థ

అభిప్రాయము లేటు లున్నను శాకాహారు లైనవా రందఱును ఈ సంఘమున ఉండ నర్హులనియే నేను తలచితిని.

ఈ విషయమున సంఘసభ్యులలోఁ గూడఁ గొందఱు నాతో వీక్షింపించియున్నను ఈతూరి నేనే మాటలాడఁ దలచితిని. అదియెటులు పొసఁగును? నాకు దైర్యములేదు. కావున వ్రాసి జేబులో పెట్టి తీసికొని వెళ్లితిని. దానిని గూడఁ జదువలేక అధ్యక్షున కిచ్చితిని. అతఁ డింకొకరిచే చదివించెను. డా. అల్లికొసకొగారి పక్ష మోడినది. మొదటిప్రయత్నమునే నాకు పరాజయము కలిగెనుగాని నా అభిప్రాయము సరియైనదని సంతృప్తి నాకుఁ గలదు. పిదప నా సభ్యులకు నేను విడుదల కోరినటులు కొంచెము గుఱుతు.

ఆంగ్ల దేశమునందు ఉన్నంతవఱకు నాకు ఆ విడియము వదలనే లేదు. మిత్రుల యింటికి వెళ్లి నఁగూడ పదిమంది చేరుచో నాకు వాగ్బంధ మయ్యెడిది.

నే నొకతూరి 'వెంటనర్' అను ఊరు వెళ్లితిని. మాడ మజము దారుగారును గలరు. బస ఒక శాకాహారి యింట. 'ది ఎతిక్స్ ఆఫ్ డయట్' అను గ్రంథము వ్రాసిన హోవర్డుగారు గూడ అచటనే నివసించుచుండిరి. ఇది రేవును, ఆరోగ్యస్థానమును. మేము హోవర్డుగారితో మాటలాడితిమి. ఆయన శాకాహారప్రవర్తకసభలో ఉపన్యసింప మ మ్మాహ్వనించెను. అట్టి సభలలో వ్రాసికొనివెళ్లి చదువుట తప్పుగాదని తెలిసికొంటిని. పరస్పరసంబంధము పోకుండనుండుటకును, క్షత్తముగ నుండుటకును పలువురు అట్లే చేయుదురని నాకు తెలిసెను. ఆశువుగా ఉపన్యసించుట నా కసంభవము కాన అనుకొనిన విషయములను వ్రాసి తీసికొని వెళ్లితిని. అది ఒక ఫూల్ స్క్రీప్ టావుకంటె

౧౮ బిడియము నా డాలు

హెచ్చు లేదు కాని లేచి నిలువబడుసరికి నాకనులు పచ్చ బడెను. నేను నానాకు లాడితిని. అటులు కాగా మజముదారుగారు దాని చదివిరి. వారు ప్రశ్నేకముగను ఉపన్యసించిరి. అపుడు శ్రోతలు కరతాశ్చర్యములు చేసిరి. నాకు చాల లజ్జ పొడమెను. నా అసమర్థతకు విచారము కలిగెను.

నే నాంగ్ల దేశము విడుచునపుడు ఉపన్యాసమునకు చరమప్రయత్నము చేసితిని. అపుడు గూడ అస్తవ్యస్త మైనది. శాకాహారు లగు మిత్రులకు హాల్ బర్ ను రెస్ట్యురెంటులో విందు ఏర్పాటు చేసితిని. అది శాకాహారాగారము కాకున్నను నేను తదధిపతితో చెప్పి శాకాహారములనే చేయించితిని. నా మిత్రు లీక్రొత్తపద్ధతికి చాల సంతసించిరి. విందులన్నియు వినోదమునకే యైనను పాశ్చాత్యులు దాని నొక విద్యగా పట్టిరి. అవి చాల వైభవముతో, సంగీతములతో, ఉపన్యాసములతో జగుసంబంధము నేను చేసిన ఈ చిన్నవిందులోఁ గూడ అట్టివి కొన్ని లేకపోలేదు. అందు కొన్ని ఉపన్యాసములు కావలసినచ్చెను. నావంతు రాగానే నేను లేచితిని. ఆలోచించి ఆలోచించి ఒకవిషయమును కొలఁది వాక్యములలో సిద్ధముచేసికొంటిని. నాకు మొదటివాక్యముపైని ఇంక సాగలేదు. తొల్లి అడిసన్ గారిమాదిరి అయినది. హశాస్ అఫ్ కామన్సులో ఆయన ఉపన్యసింపలేచెను. అదియే ఆయనకు ఉపన్యసింప తొలిసారి. ఆయన అటులు లేచి,—‘నేను కనుచున్నాను నేను కనుచున్నాను నేను కనుచున్నాను’ అని ముమ్మాటు అనిరి. ఇంకపైని మాట నడవలేదు. అది మాచి ఒక పరిహాసకుఁడు లేచి, ‘ఇతఁడు ముమ్మాటు కనెనుగాని పుట్టినదేదియు కానరాదే?’ అనెను. నేనీవిషయమును మూలముగా తీసికొని హాస్యరసము ఊరునటులు మాటాడఁదలఁచితిని. దీనితో గణాధిపతిపూజ చేసితిని గాని వెంటనే స్వస్తి అయి

ఆ త్మ క థ

పోయినది. ఆగోచన అంతయు చూచితిని. నేను అందఱను నన్వింపఁ దలచి నేనే నవ్వులపాలైపోతిని. గురుకు 'తమరు దయతో విచ్చేసి నందులకు వందనములు' అని తుంచివేసి హలబడితిని.

నా కీ బిడియ మెన్నఁడును చదలలేదు గాని దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో చాలవఱకు తగ్గెను. ఆశువుగా నేను మాటాడఁజాలను. క్రొత్తవారు పలువురు కానిపించినచో నాకు కడు సంకోచము కలుగును. నేను మాటలాడుకుండ తప్పించుకొనుటకే యత్నింతును. నేటికైనను పదు గురు మిత్రులు కలిసినపుడు గాలి పోషచేసి మాటలాడుట నాచేతకాదు.

అపు డపుడు పరిహాసమునకు పాలగుట ఒకటే కాని ఈ బిడి యమువలన నాకు కలిగిన లోటులేదు. అందులకు బదులు అది మేలే చేసెను. అప్పుడు దుఃఖకరమైన ఈ సంకోచము ఇపుడు సంతోషకర మాయెను. దానివలన నాకుఁ గలిగిన ఫలము మితపదోపయోగము, తలఁపులను నిరోధించు శక్తి సహజమైపోయెను. నానోటినుండిగాని, కల మునుండిగాని, అర్థము లేని మాట ఒకటేనియు రాదని నాకు నేను ఉల్లాసు (సర్టిఫికేట్) నిచ్చుకొనఁగలను. నా మాటలోఁ గాని, వ్రాతలోఁ గాని తప్పు దిద్దుకొనవలసిన అక్కఱ కలిగినటులు గుఱుతు చాలదు. ఇట్లు చాల చిక్కులును, నృభాకాలవ్యయమును తప్పెను. సత్యారాధ కునకు మానావలంబనము ఆవశ్యకమని అనుభవము నాకు బోధించెను. తెలిసిగాని, తెలియకగాని అతిశయోక్తికి మొగ్గుటయు, సత్యమును మఱుఁగుపఱచుటయు మానవునకు సహజదౌర్బల్యము. దాని నతిక్రమించుటకు మాన మావశ్యకము. మితభాషి అర్థములేని మాటలు ఉపయోగింపఁడు. అతఁడు ప్రతిమాటను తూఁచి మాటాడును. మాటలాడుటకు మొగము వాచికొన్నవారిని మనము పలువుర నెఱుఁగుదుము.

౧౮ బిడియము నా డాలు

మాటాడుటకు అనుజ్ఞ కావలయునని వేధింపబడని అధ్యక్షుఁ డనుచు
నీసభయందేని ఉండబోఁడు. అనుమతింపబడఁగనే వక్త సామాన్య
ముగా కాలనియతి దాటును. మఱియు కాలము కావలయు ననును.
అనుమతి లేకున్నను ఉపన్యసించుచు నేయుండును. వీనివలన లోక
మునకు మే లేమియు లేదు. కేవలము కాలహరణము. నా బిడియమే
నాకు. డాలైనది. నన్నదియే పక్వము చేసినది. సత్కారాధనమున కది
మిత్ర మైనది.

అసత్య ప్రణామము

నలుబదియేండ్ల నెనుక ఆంగ్ల దేశమునందు హైందవవిద్యార్థుల సంఖ్య ఈ కాలమున బట్టి చూచినచో చాల తక్కువ. వారు వివాహితు లయ్యును అవివాహితులము అనియే చెప్పుకొనువాడు. దీనికి కారణము కలదు. ఇంగ్లాండులో విద్యార్థిమాత్రుఁడు బ్రహ్మచారియే. 'వివాహో వ్యసాశాయ' అని వారు విద్య పూర్తికానిచో పెండ్లియాడరు. పూర్వము మనము బ్రతికియున్న కాలములో విద్యార్థికి బ్రహ్మచారి యనిపేరు. మన కిప్పుడు బాల్యవివాహము వచ్చిపడినది. కాని ఇంగ్లాండులో దాని ఊరును పేరును ఎవరికిని తెలియదు. భారతీయవిద్యార్థులు స్కిల్లి తమకు వివాహ మైనదని చెప్పుకొనరు. ఇందులకు మఱియొక కారణము కలదు. ఆ దేశమున పెండ్లియైనవారు పెండ్లికాని యువతులతో కలిసి మెలిసి యుండరాదు. కావున తమకు వివాహ మైనదని తాము నివసించుచున్నవారికి తెలియుచో ఆకుటుంబమునందలి యువతులతో కలిసి మెలిసి యుండుటకును, ఆమోదప్రమోదములు చేయుటకును స్వాతంత్ర్యము ఉండదు. ఈ ఆమోదప్రమోదములు చాలవఱకు నిర్దోషములు. తలివండ్రులకును ఈ ఆమోదప్రమోదములు సమ్మతములు; ఏలనఁగా, ఆదేశమున వరుఁడే నధువును నిశ్చయించుకొనవలయుఁగాన కన్యలును, యువకులును కూడ సంచరించుట స్వాభావికము. ఇంగ్లాండు దిగుటతోడనే హైందవవిద్యార్థులు ఆంగ్లేయులకు ఎంతయు సహజమైన ఈ ఆచారమున పడినచో దాని పరిణా

మము భయంకరము. అట్టిని అనేకము విన్నాము. భారతయుచులు ఈ న్యసనియునకు పాల్పడి కన్యలతో కలిసి మెలిసి యుండుటకు ఆసత్య జీవనము జరప నొడంబడిరి. ఆంక్షేయులపట్ల అది అనింద్యము. భారతీయులకు మాత్ర మది తగదు. నేనును ఈ చలలలో పడితిని. నాకు పెండ్లియాయెను. కొడుకుల నెత్తిని. ఐనను అచట బ్రహ్మచారి నైతిని. ఆ నటనచలన నా కేమియు ఆనందము కలుగలేదు. నా బిడి యమును, మానమును నన్ను నట్టేట త్రోయలేదు. నేను మాటలాడ కున్నచో నాతో మాటాడుటకుఁ గాని, నాతో తిరుగుటకుఁ గాని, ఎవతె ఉత్సహించును?

నాకు పిఱికితన మెంతయో బిడియ మంత. 'వెంటనరు'లో నేను ఉన్నటుచంటి కుటుంబములలో ఇంటియామె నూగురు అతిథులను పికారునకు తీసికొనినెట్లు ఒక ఆచారము ఆమె ఒకనాఁడు నన్ను చేరువనున్న చక్కని గుట్టలకు తీసికొనిపోయెను. అసలు నాదే నడి నడక. ఆమెది నాకన్న. అదియు ఇదియు మాటలాడుచు నన్ను నడిగా లాగుకొని పోవుచుండెను. ఒకొక్కతడవ నేనను ఏదో చెప్పుచునే యుంటిని. శుదకు 'ఔను' అనియో, 'కాదు' అనియో, 'ఆహా, ఎంత బాగుగా నున్నది!' అనియో, మెల్లగా అనుచు పోవుచుంటిని. ఆమె పట్టవలె పోవుచుండెను. ఏంతనేపటికి మరల ఇంటికి పోగలమా అని నేను నివ్వెఱిపోవుచుంటిని. ఇటులు మేము పర్వతశృంగ మెక్కి తిమి. అంతటి ఎత్తు మడమల జోడు తొడిగికొనియు ఈఇరుచది ఇరు చదియైదేండ్ల కన్య శరవేగమున దిగుచుండెను. నేను క్రిందికి దిగుటకు క్రిందుమీఁ దిగుచుంటిని. పైపెచ్చు ఆమె ఎచట చూచిపోవునో యని లజ్జ. ఆమె నెనుదిగి నవ్వుచు ఇటు దిగు మటు దిగు మనియు, ఉత యిచ్చి దింపనా అనియు అడుగసాగెను. నావి కోడిపిల్లగుండెలు.

ఆత్మకథ

ఈశాయనుకూడ నెటులు చేయించుకొనఁగలను? తుదకు అతికష్టము మీఁద స్రాకియు దేకియు, కొన్ని చోటుల నూరుచుండియు, ఎటులో క్రిందికి ఊడిపడితిని. ఆమె శాబాష్ శాబాష్ అని బిగ్గిరిగా నవ్వి నన్ను ఎంత స్థిలజేయఁగలవో అంత స్థిలజేసెను.

అయితే అన్ని చోటులను ఈవిధముగా తప్పించుకొన శక్య మనునా? భగవంతుఁడు నా అసత్యవ్రామును మాన్పఁ దలఁచెను. బైబిల్ అను గ్రామము వెంటనడుచుంటి ఆరోగ్యస్థానము. ఒకతూరి నే నటుకు వెళ్లితిని. ఇది వెంటనరు వెళ్లుటకు ముందు, నే నాబైబిల్ నులో ఒక చూటచూళ్లయింటికి పోతిని. అందు సామాన్యస్థితిగతులు గల ఒక వృద్ధునితంతువు కానిపించెను. ఇంట్లో ఇది నాకు ప్రథమ వత్సరము. అచట అహారపదార్థనిరణము పరాసుభాషలో ఉండెను. నా కాభాష తెలియదు. ఆ వృద్ధునిధన ప్రక్కనే నే నుంటిని. నేను క్రొత్తనాడవనియు, కలవరపడుచుంటి ననియు ఆమె గ్రహించి, 'నీవు క్రొత్తవానివలె ఉన్నావు. ఏమియో కలవర పడుచున్నావు. ఏమియు అడిగి తెప్పించుకొనలేదేమి?' అనెను. నేను ఆ పదార్థపట్టి కలో ఒక్కొక్క అక్షరమే కూడఁబలుకుకొనుచు నడ్డనవానిని పిలువ వలె ననుకొనుచుండఁగా ఆమె పైరీతిగా అడిగెను. నే నామెకు వంశన మిడి, నేను శాకాహారి ననియు, నాకు పరాసుభాష రాచని యు, నీది గ్రాహ్యమో, నీది అగ్రాహ్యమో తెలియక తికమక పడు చుంటి ననియు చెప్పుకొంటిని.

అయితే నేను నీకు అంతయు తెలిపెదనని ఆమె అందలి భక్త్య భక్త్యములు తెలిపెను. ఈరీతిగా ఆమెకును నాకును ప్రగమపరిచితి. అది క్రమముగా మైత్రిగా పరిణమించి నేను ఇంట్లందున ఉన్నంత

వజ్రకును, పిదపఁగూడ. అనుస్మృత మాయెను. ఆమె లండనులో తన యింటి విలాసము ఇచ్చి ప్రతిఆదివారము తనయింటికి విందునకు నిమంత్రించెను. ఇంతియ కాక విశేషములు వచ్చినపుడును నన్ను నిమంత్రించుచుండెను. నా బిడియము పోగొట్ట నామె సాయపడెను. నన్ను పడుచులకుఁ జూపి నాకు వారితో సంభాషణభాగ్యమును కలిగించుచుండెను. ముఖ్యముగా ఒకపడుచు ఆమెయింట ఈసంభాషణములకుఁగాను ఉండెడిది. మేము మాటలాడుచుండఁగా ఆ వృద్ధకుటుంబిని అచటినుండి వెలిపిపోవుచుండెడిది.

మొదట మొదట నాకు ఆదియంతయు క్రింద ట్టు మీఁదట్టుగా ఉండెడిది. నేను మాకు కలుపలేను; పరిహాసములు పన్నలేను. కాని ఆమె నన్ను దారిలో పెట్టెను. నేను దారిని బడితిని. ఆదియంతయు ఆదివారమున కెదురు దూచి ఆపడుచు వెలితో సంభాషింప నుత్సహించితిని.

ఆవృద్ధవితంశువు నన్ను ఎక్కువగా ప్రలోభింపఁ జేయఁదొడఁగెను. మమ్ము సమావేశపఱుచుట కామె కేంద్ర ఉద్దేశము ఉండును.

నాపని సందేహములో పడెను. నాకు పెండ్లిఅయినదని చెప్పియుండినచో ఎంతబాధగా నుండెడిది? అని నే ననుకొంటిని. అటులు చెప్పియుండినచో ఆమె మాకు ఈసమావేశము హర్షియుండెడిది కాదు. అయినను ఈ తప్పు నిద్దికొనుటకు ఆలస్యము కాలేదు. నేను సత్యము చెప్పుచో అధికసంకటమున పులను. ఇటు లూహించి ఆమెకు ఈక్రిందిరేఖ వ్రాసితిని:—

‘బ్రెట్రనుగో మును పరిచితి కలిగిన నాటకుండి నే నన్న మీకు దయ. నన్ను కన్న కొడుకువలె భావించిరి. నాకు పెండ్లి వేయ

ఆత్మకథ

వలయు నని మీతలపు. అట్టితలపుతో నాకు పడుచుల చెలిమి కలుగజేయుచున్నాడు. విషయములు మదిరిపోకుండ నేను తమ దయకు అపొత్తుడనని అంగీకరింతును. మను మొదటనే నేను గృహ స్తుడ నని తమ కెఱిగించియుండవలసినది. భారతవిద్యార్థు లందఱును అవివాహితులము చెప్పుకొందురని యెఱిగి నేనును అటులే చేసితిని. అది తప్పని ఇపుడు తెలిసెను. మఱియు ఒకటి చెప్పవలసినది. నాకు బాల్యముననే పెండ్లియైనది. నా కొక కొడుకుగూడ. ఇంతకాలము నుండి మీ కిది మఱుగునవలసినందులకుచాల విచారించుచుంటిని. కాని సత్యము చెప్పు ధైర్యము ఈశ్వరుడనుగ్రహించినందులకు ఆనందించుచున్నాను. మీరు నన్ను క్షమింపరా? ఆపడుచుకడ నేను మేరదాటి పోలేదని నిక్కము చెప్పుచున్నాను. నే నుండవలయు స్థితి నాకు తెలియును. నా పెండ్లిమాట తెలియక మీరు సహజముగా మా సమావేశము కోరియుందురు. విషయములు ఇంతకు మించిపోకుండ నుండవలయు సత్యోద్ఘాటనము ఆవశ్యకము.

ఈశేషి అందినపిదప నేను మీ ఆతిథ్యమునకు అనర్హుడ నని మీకు తోచుచున్న నే నది తప్పుగా తీసికొనను. మీదయకును, మమత్వమునకును నే నెన్నటికిని అప్పు తీర్చలేను. ఇటుపయిని నన్ను నిషేధింపక మీ ఆతిథ్యమునకు అర్హుడ నని తలంతురేని నేను అన్ని విధముల ఆ అర్హతను కాపాడుకొని, యెప్పటివలె సుఖిని, దానిని మీ క్రేమకు చిహ్నముగా సరిగణింతును.

నేను అటువంటి ఉత్తరము ఒక నిమిషములో వ్రాయజాల నని పాపకుడు తెలిసికొనుగాక ! ఎన్ని చిహ్నలయినవో నే నెఱుంగ. కాని దానితో నాబరువు పోయినది. ఇంచుమించు తిరుగు తపాలా లోనే ఆమె కడనుండి ఉత్తరము వచ్చెను.—

౧౯ అసత్య వ్రణము

‘నీవు అంతయు పిప్పివేసి వ్రాసిన లేఖ అందినది. మే మిరువురమును చదువుకొని ప్రక్కలు పడ నవ్వుకొంటిమి. నీ అసత్యచరణము క్షమింపఁదగినది. సత్యము చెప్పి మంచి సని చేసితివి. నాపిలుపు ఎప్పటి వలెనే ఖాయము. లేపటి ఆదివారము నీ కెదురు చూతుము. నీబాల్య వివాహచరిత్ర నంతయు మాకు వినిచి వినోదపెట్టుదువుగాక! దీనివలన మన మైత్రీకి స్వల్పమును లోపము లేదని వే శోపమానము చూపవలయునా?’

నే నీకీతిగా అసత్యవ్రణమును మొదటికంట కోసివై చితిని. అటుపిమ్మట ఆవశ్యక మయినపుడు నావివాహమునుగూర్చి సత్యము వచింప సంశయింప లేదు.

మతపరిచితి

స్త్రి సులో నాయున్న రెండవయేడు చివర ద్విజ్ఞాన సామాజికులు ఇరువురు నాకు పరిచితులయిరి. వారు సోదరులు, అవివాహితులు. వారు నన్ను గీత చదువ ప్రేరించిరి. వారు సర్ ఎడ్విన్ ఆర్నాల్డు గారి గీతానువాదము చదువుచుండిరి. తమతో కలిసి సంస్కృతగీత చదువుటకు వారు నన్ను పిలిచిరి. నేను స్వీలితిని. ఏలన, నేను దానిని చదివియుండలేదు. సుజరాతీ అనువాదమునుగూడ చదివియుండలేదు. నావిషయమును వారికి కొంకుతో ఎఱిగించితిని. నాకు సంస్కృతమున ప్రవేశము అల్పమయ్యును అనువాదము మూలమునకు ఎచట భేదించెనో అది తెలిసికొను శక్తి కలదని తలచి, అవిషయమును తెలిపి, వారితో గీత చదువ దొరకొంటిని. ద్వితీయాధ్యాయమునందలి-

* 'ధ్యాయతో విషయాన్ పుంస స్సంగ స్తే షూపజాయతే,
సంగాత్ సంజాయతే కామః కామాత్ క్రోధోఽభిజాయతే.

క్రోధా ద్భవతి సంమోహా స్సమోహాత్ స్మృతివిభ్రమాః,
స్మృతిభ్రంశా మృద్ధినాశో బుద్ధి నాశా ద్వివశ్యతి.'

* చ. నెలకొని సంగమంబున జనించును కామము కామవృద్ధిశ్చ
దలకొనుఁ గ్రోధ మ్మృతేశిదం బగు క్రోధమునం దనర్చు మో
హలతిక మోహవృత్తి నుదయంబగు విస్మృతి విస్త తిం జరగా
దలఁచుఁబుద్ధి బుద్ధి చనినన మటి తొ జెడు మానువుం డిలన్.

(శేష.—౧.)

ఈశ్వోకములు నా మనస్సున నాటకొన్నవి. నేటికిని వాని ధ్వని నా చెవులలో జమ్మనుచున్నది. భగవద్గీత అమూల్యగ్రంథ మను విశ్వాసము దినదినము ప్రబలుచున్నది. తత్త్వజ్ఞానమున దానితో సాటి యగు గ్రంథము మఱొండు లేదని నిక్కముగా నా నమ్మిక. నాకు మనసు చెరిగినపుడు గీత అమూల్యమును సాయము చేసెను. ఇంచు మించు ఆంగ్లగీతానువాదము లన్నియు నేజదిరితిని. ఆర్నాల్డుగారి అనువాదమే ఉత్తమమైన దని నాతలఁపు. అతఁడు మూలానుయాయు. అది ఒక అనువాదమువలె మండదు. నే నీ మిత్రులతో గీత చదివినను దానిని చక్కగా చదివితినని చెప్పజాలను. అటు పిమ్మట కొన్ని సంవత్సరముల యనంతరముననే అది నిత్యపారాయణములో పడినది.

మఱియు వారు ఆర్నాల్డుగారి 'లైఫ్ ఆఫ్ ఏషియా' అనుగ్రంథ ము (బుద్ధచరితము)ను చదువుమని చెప్పిరి. అంతకుముందు నేను ఆర్నాల్డు గారు ఒక గీతనే అనుసరించి రనుకొంటిని. నేను బుద్ధచరితము గీత కంటే ఎక్కువరుచితో చదివితినని. గ్రంథమును చేతఁ జెట్టుకొనినచో క్రింద నుంప ఇవముండెడిది కాదు. వారొకనాఁడు నన్ను బ్లానట్ స్కీ కీ భవనమునకుఁ గొంపొయి మదాం బ్లానట్ స్కీ గారికి, ఆనిబసెంటు సతిగారికిని నన్ను పరిచితుఁ జేసిరి. బిసెంటుగారు అపుడే ద్యోజ్ఞాన సమాజమున కలిసిరి. అపుడు ఆమె కలయికను గూర్చి పత్రికలలో చమత్కారముగా చర్చలు జరుగుచుండెడివి. నేను ప్రతిచర్చను ఆసక్తి తో గమనించుచుంటిని. వారు నన్ను సమాజమున చేర సలహా నిచ్చిరి. 'నా మతమును గూర్చియే నా కేమియు తెలియనపు డొక ఇతరమతిసంప్రదాయమున చేరుటయా?' అని నేను వినయముతో నిరాకరించితిని. వారు చెప్పిన మీఁదట నేను 'కీ టు ఫియాసఫీ' అను మదాంబ్లానట్ స్కీరచితమగు గ్రంథమును చదివినటులు

ఆ త్మ క థ.

గుఱుతు. ఆ పుస్తకము హిందూమతగ్రంథములఁ జదువ తృప్త కలిగిం
చేను. మఱియు హిందూమతము అంధవిశ్వాసయుత మని ఘోషింపఁ
బోయి హిందూమతముపై మోపిన నిందను తొలగించెను.

ఆ కాలముననే మాంచెస్టరునుండి వచ్చిన ఒక మంచికైస్త్ర
వుఁడు శాకాహారాగారమున నాకు కలిసెను. అతఁడు కైస్త్రమతము
గుఱించి మాటలాడెను. రాజకోటలో నే నెఱిగిన ఘోషింపఁబడిన
అతనికి చెప్పితిని. అతఁ డని విని నగచెను. 'నేను శాకాహారిని. నేను
త్రాసను. నా తోడికైస్త్రవులు మాంసభోజులు, మద్యపానములు-
నీస్సంశయము. కాని ఈ రెంటిని బైబిలు తిను మని విధింపదు. బైబిలు
చదువుచో తమకే తెలియును' అనెను. నేను సరి యంటిని. అతఁడు
నా కొకబైబి లిచ్చెను. ఆయనయే బైబిలులను. అమ్మచున్నటులును,
పటములు, అనుక్రమణిక మొదలగునవి కల ఒక ప్రతిని నే నాయన
కేడ కొంటిననియు కొంచెము గుఱుతు. దాని చదువ మొదలిడితిని.
కాని ఓల్డ్ టెస్టామెంటు (ప్రాతనిబంధన) సాగలేదు. నృప్తిని
గూర్చిన అధ్యాయములును, పదపడి అధ్యాయములును చదువు
చుండఁగా నిదురవచ్చెను. చదివితే ననిపించుకొనుటకు ఎట్లొ మిగిలిన
భాగములును చదివితని. ఏవియు రుచింపలేదు. 'నంబర్సు' అను
భాగము పేగుటగా నుండెను.

కాని న్యూ టెస్టామెంటు చాల ఆకర్షించెను. ముఖ్యముగా
అందలి 'సెర్మన్ ఆన్ ది మాండ్' (గిరి-ప్రవచనము). గీతకును, దీనికిని
సాటి యనుకొంటిని.

'ఎవరు ఎటులు చేయుదురో వారు ఆట్టిఫలము అనుభ
వింతురు. అనఁగా అన్యాయమును పాటదోలవలయునని మీ

తలంపు. కాని నే నందునుగదా, అన్యాయముచే అన్యాయమును పాటించ్రోలలేదు. ఎవరేని నీ కుడి చెంపమీఁదలెంపకాయ కొట్టినచో, నీవు నీయొడిమచెంప సూడ వానికసి తిప్పుము. ఎవరేని నీ యుత్తరీయమును లాగికొన్నచో, నీ యంతరీయమును సూడ ఇచ్చివేయుము.* అను ఈవాక్యములు నాకు అత్యంతము కలిగించివి. 'జలమును నీ కీయఁగలవాని కందేని ఒసఁగుమీ కడుపార నోగిరంబు' అను శ్యామలభట్టు వాక్యములు మానసున తగిలెను. అపరిపక్వమయిన నా మనస్సు గీత, బుద్ధచరిత, శి-ప్రవచనము, వీనిబోధములలో ఐక్యమనేవేషింపఁ జొచ్చెను. అట్టిత్యాగమే ఉత్తమమత మని నాకు నచ్చెను.

ఈ వ్యాసంగము అన్యమతాచార్యుల జీవితములు చదువ ప్రేరించెను. కార్లయిలు వ్రాసిన 'హీగోస్ అండ్ హీరో వర్షిష్' అను గ్రంథము నొక మిత్రుఁడు చదువుమనెను. అందు మహమ్మదుజీవితము చదివి అతని సాహసత్వమును, వీరత్వమును, తపశ్చర్యను తెలిసికొంటిని.

పరీక్షలు దాపరించుటచే ఇంక అవకాశము లేక అపుడు ఇంక నేమియు చదువలేకపోతిని. కాని వివిధమతములను తెలిసికొనవలెనని మాత్రము మనుస్సులో వేసికొంటిని.

నా స్తికమతము సూడ తెలిసికొనుట మంచిదికదా అనుకొంటిని. బ్రాహ్మణగారిపేరును, షేరుతోపాటు అతని మతమును ప్రతిహిందువును ఎఱుఁగును. నా స్తికతగుఱించి నే నొకపుస్తకము చదివితిని. దానిలోను మాత్రము గుఱుతు లేదు. నా కది రుచిగా లేదు. ఏలన, నే నపుడే

* 'But I say unto you that ye resist not evil: But whosoever shall smite thee on thy right cheek, turn to him the other also. And if any man take away thy coat let him have thy cloak too.'

ఆ త్మ క థ

నాస్తికమరుఘూమిని చాటితిని. అపుడే బిసెంటుగారు నాస్తిక మతమునుండి ఆస్తికమతములో కలిసిరి. ఆ విషయమునూడ నాస్తిక మతమునెడ అనిష్టకారణ మాయెను. బిసెంటుగారు వ్రాసిన 'హా ఐ బి కేమ్ ఎథియాసఫిస్ట్' (నేను ఎటులు దివ్యజ్ఞానసమాజమున కలిసితిని) అను గ్రంథము నేను చదివితిని.

ఆరోజులలోనే బ్రాడ్లాగారు చనిపోయిరి. వోకింగ్ సెమిస్ట్రీలో ఆగునను పూడ్చిరి. అపుడు లండనులోని భారతీయు లంపటు ఆశన మతో నెల్లిరి. నేనును అంత్యక్రియలు మాచుటకు కొంపలు ఫాది రీలునూడ పచ్చిరి. తిరిగివచ్చునపుడు స్టేషనులో రైలుకొటకు వేచి యుండనాయెను. అచట ఒక నాస్తికాగ్రేసరుడు ఒకఫాదిరీని చూచి 'దేవుడు కలడా?' అనెను.

'ఉన్నాడు' అని ఆ మంచిఫాదిరీ మెల్లగా ప్రశ్నత్తరించెను.

'భూమి చుట్టుకొలత ౨౫,౦౦౦ మైళ్లుఅని మీరును అంగీకరిం శురా?' అని ఆనాస్తికుడు ఫాదిరీకి పరాజయముపూర్వదలచి అడిగెను.

'అంగీకారము.'

'అయిగే, అయ్యా! ఈశ్వరుని కొలత ఎంత? ఆయన ఎచట ఉండును?'

'మనము తెలిసికొనవలయును గాని ఆయన మన యిరువుర పూ దయములందును కలడు.'

'అయ్యా అయ్యా! ఇప్పటికిని నన్ను పసికాయనుగా తలప కుడు.' అని అతడు మా కేసి జయవృష్టితో మాచుచు అనెను.

ఫాదిరీ నమ్రుడై మౌనము తొలెచెను.

ఈ సంభాషణయు నాకు నాస్తికమతముపై అనూయ పెంచెను.

నిర్బల కే బల రామ్ *

నాకు హైందవమతమునందును, జగత్తులోని ఇతరమతములందును కొంచెము ప్రవేశము ఉన్నను, విషమసమయములలో అది నన్ను రక్షింపజాలవని నేనెఱిగియుండవలసివది. ఆపత్సమయమునందు నీవస్తువు మనుష్యుని రక్షించునో ఆసమయమున దానిగుఱించి భానము ఉండదు. జ్ఞానమును ఉండదు. నా స్తికుఁడు తన ఆపత్తు తప్పుటకు స్వభావము కారణ మనును; ఆ స్తికుఁడు తనను ఈశ్వరుఁడు రక్షించె ననును. ముఱియు తన వేదాంతాధ్యయనముగాని, రపస్సు లేక సాధన గాని, ఒక కారణముగా ఎంచును. ఈ రీతిగా ఎవరికి తోచినటులు వారికి అనుమింప అధికారము ఉన్నది. కాని రక్షింపబడిన సమయమున తనను తన సాధనయే రక్షించినదో, మఱి యెవఁడేని రక్షించెనో తనకు తెలియదు. ఎవఁడు తన నిష్ఠాబలమునకు గర్వింపునో వాఁడు తన నిష్ఠాబలము గుమ్ముధూళి అగునని ఎఱుగఁడా? అట్టి సమయములందు అనుభవము లేని శాస్త్రజ్ఞానము వృథా.

కేవలశాస్త్రజ్ఞానముయొక్క పైయర్థము మొదట నా కనుభవ మైనది సీమలో. అంతకు ముందు జరిగిన విషయములలో నాకు రక్షణ మెట్లొదవెనో చెప్పజాలను. అప్పటికి నేను చిన్న వాఁడను. కాని నేఁడు నా కిరుచదేండ్లు. గృహస్థాశ్రమము బాగుగా అనుభూత మైనది. పెండ్లము, పైఁగా పిల్లలు

* బలము లేనివారికి రాముఁడే బలము.

ఆ త్మ క థ

నాకు గుఱుతు కలంతవఱకు సీమలో నాయున్న చిరం ఏడు, అది ౧౮౯౦ సంవత్సరము, ఆ సంవత్సరమున పోర్ట్ సుమశులో శాకాహారసభ జరిగెను. దానికి నేనును, నా మిత్రుడొకఁడును ఆహూతుల మైతిమి. పోర్ట్ సుమశు సముద్రపురేవు. ఆయూరునందు నావిక జనము బహుళము. అచట చెడు పేరు గలస్త్రీలు సాక్షాత్తు బోగము వారు కారు. కాని నీతియెడల ఏమియు పట్టువల లేనివారు పలువురు కరు. మేము అటువంటి ఒకయింట దిగితిమి. సన్మానసంఘమువారికి ఆ విషయము తెలియదని వేల చెప్ప నక్కఱలేదు. ఎపుడో ఒకసారి వచ్చిపోవు మా వంటి బాటసారులకు పోర్ట్ సుమశువంటి పత్తనమున ఏవి మంచి బసలో, ఏవి చెడుబసలో తెలిసికొనుట దుస్థరము.

రాత్రి సభనుండి మే మింటికి వచ్చితిమి. భోజనానంతరమున పేకాటకు కూర్చుంటిమి. సీమలో గొప్పగొప్పచారి యిండ్లలోగూడ గృహిణులు అతిథులతో పేకాడుట ఆచారము. ఆ పేకాటలో అందఱును నిర్దోషములై న ఛలోక్తుల నాడుచుందురు. ఇచట శీభత్సవిరోధ మారంభమాయెను.

నామిత్రుడీవిద్యలో నేర్పరియని నే నెఱుంగ. నాకును ఈవిరోధము ఇంపిత మాయెను. నేనును అందు దిగితిని. మాటలు చేతలలోనికి దిగజొచ్చెను. పేక నావల నుంచు నవసరము వచ్చెను. కాని భగవంతుఁడు నా మిత్రుని హృదయమున ప్రవేశించెను. అతః డిట్లనెను: “నీవు నా, ఈ ఘోరకలిలో? ఈపాపములో? నీకిచట పనిలేదు పో, లేనిపో.”

నేను సిగ్గున మగ్గితిని. అతని మువల కైకొంటిని. హృదయమున నా మిత్రునకు కృతజ్ఞత చూపితిని. మా అమ్మగారిముందు నా చేసిన ప్రమాణము గుఱుతు తాఁకెను. నేను పాటిపోతిని. నేను వడకుచు నా

౨౧ నిర్బల కే బల రామ్

గదికి పోతిని. వేలుకాని తప్పించుకొన్న లేడివలె నాగుండెలు తటతట కొట్టుకొనెను.

పరకాంత యెడల నాకు వికారము కలుగుట కిది ప్రథమపర్యాయము. ఆరాత్రి నాకు నిదురపట్టలేదు. అనేకవిచారములు నన్నాచరించెను. ఈ యింటినుండి లేచిపోనా? నే నీపత్తనమునుండియే పోజీపోనా? నే నెచట నుంటిని? నేను కాపునలమీఁద నుండనిచో నాగతి యేమగును? ఇటు లనుకొని అప్పటినుండి అతిజాగ్రత్తతో మెలఁగ నిశ్చయించుకొంటిని. ఆయింటినేకాక యెట్టులేని పోర్ట్ సుమనుసే విడిచిపోవలెచిలిచితిని. సభలు ఇంక రెండునాళ్ల కెక్కునజరుగవు. ఆ మఱునాటి సాయంకాల మే నేను పోర్ట్ సుమనునుండి నిష్క్రమించినటులును, నా మిత్రుఁడు మఱికొంతకాల మచట నున్నటులును గుఱును.

ఆ సమయమున నాకు మతమునుగూర్చిగాని, దైవమునుగూర్చిగాని, దైవసాహాయ్యమునుగూర్చి గాని తెలియదు. నన్ను ఆసమయమున ఈశ్వరుఁడు రక్షించెనని అనుకొనుట తెలిసీ తెలియని స్థితి. అన్ని ఇక్కటులలో న న్నతడు రక్షించెను. కాని జీవితముమొక్క వివిధ రంగములందు నా కిది యనుభవము. ‘ఈశ్వరుఁడు నన్ను రక్షించె’ అను నాశ్చర్యమునకు అర్థము నేఁడు నాకు చక్కగా తెలియును; కాని యింకను దీనివిలువ సరిగా గుఱుతింపజాలకున్నా ననియు నే నెఱుఁగును. అనుభవముచేతనే అది తెలియఁదగినది. కాని యెన్నియో ఆధ్యాత్మిక యత్నములందును, లాయరుపనియందును, సంస్థాసంచాలనములందును, రాజకీయోపహారములందును నాకు పొసఁగిన విషమఘటనలలో భగ సంఘటన నన్ను రక్షించెనని చెప్పఁగలను. ఉపాయము లన్నియు ఊరేఁగినపుడు, సహాయులు దిగనాడినపుడు, అనువు లంతరించినపుడు, ఎందుండియో, ఎటులో ఆసాహాయ్యము వచ్చునని నా యనుభవము.

ఆత్మకథ

స్తుతియు, ఉపాసనయు, ప్రార్థనయు, ఇవి గ్రుడ్డివమృతములు కావు. అవి పాననోజనస్థానగమనముల కంటె అధికసత్యములు. ఇఁక సత్యములు, మిగిలినవి అసత్యము లన్నచో అతిశయోక్తి కాజాలను.

ఈ ఉపాసన, ఈ ప్రార్థన వాణీవైభవము కాదు. దీనికి కాణాచి నాలుక కాదు, స్పృహయును. కావున భక్తిని నించి హృదయమును నిర్మలము చేసికొంటి మేని, మన మా అనంతమున కెగురగలము. ప్రార్థనకు జిహ్వాతో పని లేదు. అది స్వభావముచేతనే అద్భుతవస్తువు. వికారరూపములగు మలములను, అనఁగా కామాదులను, శుద్ధి చేయుటలో హృదయపూర్వక మైన ఉపాసన ఉత్తమ సాధనమని చెప్పుటకు నేను సందేహింపను. అయితే ఆ ఉపాసన అతి వినతితో, అతి నమ్రతతో పొంది పాసఁగి యుండవలయును.

నారాయణ హేమచంద్రుడు

క్రిశ్ణజులలో నారాయణ హేమచంద్రుడు నీమకు వచ్చెను.

అతడు మంచి శోకరి అని వినియుంటిని. నేషనల్ ఇండియన్ అసోసియేషన్కు సంబంధించిన మానింగ్ కన్వెన్షన్లను మేము కలిసికొంటిమి. నేను ఇతరులతో కలిసి మెలిసి యుండలేనని మానింగ్ కన్వెన్షన్ ఎటుగను. నేను ఆ మె యింటి కేగినపుడు, ఎవరేని పలుకరించి నపుడు తప్పు, నేను మునిషిధానముగా సూర్యుండువాడను. ఆ మె నాకు అతనితో పరిచితి కలిపెను. అతనికి ఇంగ్లీషు రాదు. అతనిది వింతవాల కము. ఒక వివారపు వారు, అట్టిదే పార్శ్వద్దశిని ముడతలుపడి ముజ్జికి యైన బూడిదరంగు కోటు; నెక్ టైగాని, కాలరుగాని లేకు. కున్నులు కట్టిన ఉన్నిటోపి. పైని పొడుగుపాటి గడ్డము.

అతడు బక్కపలుచన, పొట్టి. అతని గుండ్రపుమోమున మసూచి మచ్చలు. ముక్కు కొనదేలినదియుఁ గాదు, మెద్దు పొటను లేదు. మాటిమాటికి అతని చేయి గడ్డము మీఁద.

నాగరకసంఘమున అ వింతవాలకపు మనుష్యుడు వేలుపెట్టి చూపించునటు లుండుట సిద్ధము.

‘నేను తమ్ముడు గుఱించి చాల వింటిని. మీ గ్రంథములు కొన్ని చదివితిని. మీరు మా యింటికి యచ్చయరా?’ అని నే నంటిని.

ఆ త్మ క థ

అతనిది ఇంచుమించు బండగొంతుక. నవ్వుచు అతఁ డిట్లు నెను—
'మీ బస ఎచట?'

'స్టోరురూమ్ లో.'

'అగుచో మనము ఒకచోటివారమే. వాకు ఇంగ్లీషు చదివి
కొనసాగెనని ఉన్నది. చెప్పెడరా?'

'నాకు తెలిసినదానిలో మీకు చెప్పుటకు నాకును సంతసమే.
నాశిక్షియైతి చెప్పెదను. మీకివ్వమేని నేనే తమకడకు వచ్చెదను.'

'చలదు, నేనే వత్తును. నా కడ పాఠశాల కలదు; దాని తీసి
కొని వత్తును.'

సమయము నిశ్చిత మాయెను. వడిగా మాకు నిర్దుష్టనెయ్యము
కలిసెను.

నారాయణహేమచంద్రునకు ఇంచుకయు వ్యాకరణము రాదు.
అతనికి స్థూలము అనునది క్రియ. పరునెత్తుట అనునది విశేష్యము.
ఇట్టి విచిత్రోదాహరణము లింకను కొన్ని నాకు గుఱుతు కలవు.
కాని అతని అజ్ఞానము నాకు కొఱుకఁబడలేదు. నా స్వల్పవ్యాకరణ
జ్ఞాన మాతనిమీఁద పాఠలేదు. వ్యాకరణము రాకపోయేనే అను దుగ్ధ
అతనికి లేదు.

కొంచెమేనియు చింత లేక అతఁ డిటు లనెను—'నే నెన్నఁడును
మీనలె బడికి పోలేదు. నాఉద్దేశము ప్రకటింపఁబడినపుడు వ్యాకరణా
వశ్యకత నాకు కానరా లేదు. సరియ, మీకు బంగాలీ వచ్చునా? నాకు
వచ్చును. నేను సంగదేశము తిరిగితిని. మహర్షి దేవేంద్రనాథ తామర
గ్రంథములు సుజరాతీవారికి అనువదించి ఇచ్చినది నేను. ఇంకను

౨౨ నారాయణహేమచంద్రుడు

ఇతరభాషలనుండి గొప్ప గ్రంథములను అనువదించి గుజరాతీవారికి సమర్పింపవలెను. నా అనువాదము మక్కికి మక్కి కాదు. భావ మాత్రము తెచ్చినఁ జాలును, నాకు తృప్తి. నాపిమ్మట ఇతరులు వారి విజ్ఞానముతో ముందుముందు ఇంకను చక్కఁగా చేయఁగలుగుదురు. వ్యాకరణసాహాయ్యము లేక నేను గ్రహించినది నాకు చాలును. తృప్తిఁగి. నాకు మరాఠీ, హిందీ, బంగాలీ ఈమూఁడును వచ్చును. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషు మొదలు వేసితిని. నాకు కావలసినది శబ్దరాశి. అంతటితో నా ఆశ తీటు ననుకొంటిరా? ఊహుఁ. నేను ప్రాన్ను నెళ్ల వలెను. క్షేపించి నేర్వవలెను. ఆ పరాసుభాషలో మంచిగ్రంథములు కొల్లలుగా ఉన్నవని వింటిని. వీలు అయినచో జర్మనీ నెళ్లవలెను. ఆ భాష నేర్వవలెను. అని యిటు లాతఁడు విడిచిపెట్టక మాటలాడుచుండువాఁడు. ఆయనకు భాషల నన్నిటిని చుట్టఁబెట్టి మ్రొంగవలయు నన్నంత ఆశ. మఱి పరదేశములు తిరుగను అట్టి యాశయే?.

‘అయితే మీ ర మెరికాకును పోవుదురా?’

‘తప్పక. ఆ క్రొత్తప్రపంచము మాడక నుటి ఇండియాకు మళ్లుదునా?’

‘అయితే డబ్బు?’

‘నాకు డబ్బుతో పని లేదు. నాకు మీవలె హోషు అక్కఱలేదు. నేను నీనున దెంతతాల్పడి దేమి? నా పుస్తకము లిచ్చు కొలది డబ్బును, మిశ్రు లిచ్చునదియు చాలు. నేను మూడవ తరగతి లోనే పయనింతును. ఆ మెరికాకు వెళ్లుచో డెక్ మీదనే.

నారాయణ హేమచంద్రుని ఈ మాదిరి ఋజునర్తన మనునది అగల ఆయాస సౌంద్యము. మఱియు దానికి తూఁగు మంచి మనస్సును

ఆత్మకథ

ఆయనకు కలదు, గర్వస్పర్శయు లేదు. అయినను ఒకటి: తన శక్తిని గుఱించి మించిన నమ్మకము.

మేము రోజును కలియుచుంటిమి. మాఝనులలో, చేతలలో కొంతవట్టు పోలిక కలదు. మేమిరువురము శాకాహారులము. తఱుచు మాకు ఒక్కెడనే భోజనము. ఇది నాకు నేనే వండుకొని వారము ౧౭ పిల్లింగులతో గడుపు కాలము. నేనొక్కొక్కపుడు అతని గదికిని, అతఁడొక్కొక్కపుడు మా గదికిని పోవుచు వచ్చుచుండువారము. నా వంటక మింగ్లీ షుమాదిరి. అతనికి హిందూమాదిరి తప్ప మరొకటి గిట్టదు. అతనికి పప్పు లేనిది ముద్ద దిగదు. నేను ముల్లంగితో సూపు చేయఁగా ఆయన మూతి ముఱకటించువాఁడు. ఒకనాఁడు ఆయన ఎటులో వేటు సెనగ లంకించుకొని వచ్చి వండి నాకు పెట్టవచ్చెను. నేను లొట్టలువేయుచు తింటిని. ఈరీతిగా నే నాయనకు, ఆయన నాకు పెట్టుట సతమాయెను.

ఆ దినములలో కార్డినల్ మానింగుగారి పేరు ప్రతివాని పెదవుల మీఁదను ఆడుచుండెను. నౌకాశ్రయమునందలి పనివాండ్లు కట్టిన సమ్మెజాన్ బరన్ సు గారును, కార్డినల్ మానింగుగారును చేసిన ప్రయత్నముల వల్ల అంతమొందెను. కార్డినల్ మానింగుగారి నిరాడంబరమైన సామ్యజీవనమును గూర్చి డిజరాలీ మంత్రిగారి అభినందనమును నేను హేమచంద్రునికి చెప్పితిని: 'నే నా సాధుపురుషుని చూచుట జూరదు' అని అతఁడనెను.

‘అతఁడు చాల గొప్పవాఁడు. నీ కెటులు చూడ వీలగును?’

‘ఓ, కలుగును. దానికి మార్గము చెప్పెదను. నేనొక గ్రంథకర్తయి నట్లును, ఆయన పరోపకారప్రవీణతకు ప్రత్యక్షముగా ధన్యవాదముల నర్పింపఁ దలఁచినట్లును; మరొకటి, నాకు ఇంగ్లీషు రాదు గనుక

౨౨ నారాయణహేమచంద్రుడు

మిమ్ముడు బాసిగా తీసికొనివచ్చునట్లును-ఈయర్థమంతయు వచ్చునటులు నా పేరున మీ రొకఉత్తర మాయనకు వ్రాయుడు. తెలిసినదా?

నే నటు లొక లేఖ వ్రాసితిని. రెండుమూ న్నాళ్లలో కార్డినల్ మానింగుగారు సమయ మేర్పఱచుచు ప్రత్యుత్తరించిరి.

మేమిరువురము వెళ్లితిమి. నేను ఒకరి దర్శనమునకు వెళ్లునపుడు తొడుగుకొను మామూలైన దుస్తులను తొడిగితిని. నారాయణహేమచంద్రుడు తన సనాతనపద్ధతిలోనే యుండెను: మామూలు కోటు, మామూలు లాగు. నేను కొంచెము పరిహాసము చేసితిని. అతడు నానవ్వె గురఁగొట్టి యిట్లనెను: 'నాగరకపు పిల్లకాయలు మీరందఱు పందఱు. మహాపురుషులెన్నఁడును హృదయమును చూతురుగాని పైపైనిచూడరు.'

మేము కార్డినల్ మహాలు చొరబడితిమి. అది పెద్ద నగరు. మేము హర్షున్నంత నే బక్కపలుచని పొడుగుపాటి ముదుసలి యొకఁడు వచ్చి కరస్పర్శ చేసెను.

నారాయణహేమచంద్రుడు అభివందనముతో ఇటు లనెను:—
“నేను మీ సమయ మపహరింపను. నేను మీకీర్తి చాల వింటిని. మీరు సమ్మెకట్టిన పనివాండ్రకు ఉపకారము చేసితిరి. ఇక్కడికి వచ్చి మిమ్మభినందింపవలెనని మనసు పుట్టినది. ప్రపంచమున సాధుపురుషుల దర్శనము చేసికొనుట నాకు రివాజు. అందులకు తమ కీ కష్టము మార్చితిని.”

అతని గుజరాతీ పలుకులకు నేను తర్జుమాచేసితిని. ‘మీ రాకకు సంతసము. మీకు ఇచ్చట నివాసము సుఖకర మగుఁగాక! అని ఆసింతును. మఱియు మీ రిచటి జనముతో పరిచితు లగుమరు గాక! భగవంతుఁడు మీకు మంగళ మొసఁగుగాక!’ అని మానింగుగారు ఈమాటలు పలికి నిష్క్రమించిరి.

ఆత్మకథ

నారాయణ హేమచంద్రుఁ డొకనాఁడు షర్టు తొడుగుకొని, దోవతి కట్టుకొని నాబసకు వచ్చెను. ఆ యింటి గేస్తురాలు తలుపు తీయఁచునే భయపడెను. తత్తఱపాటుతో (నేను మాటిమాటికి మకాము మాట్టుచుంటినని పాతకుఁ డెఱుఁగు. ఇది మరల క్రొత్త మకాము. ఈమె క్రొత్తయామె. ఈమె నారాయణ హేమచంద్రు నెఱుఁగదు), నా కడకు పరువెత్తుకొని వచ్చి, 'ఒక రకపు పిచ్చివాఁడు మీకొఱకు వేచి యున్నాఁ' డని చెప్పెను. నేను ద్వారముకడకు నెళ్లి నారాయణ హేమచంద్రునిఁ జూచి నివ్వెఱ పోయితిని. అతఁ డెప్పటివలె నవ్వుచునే ఉండెను.

‘బజారులో పిల్ల లెన్వరును మిమ్ముఁజూచి అల్లరిచేయలేదా?’

‘వారు నానెంటఁ బడిరి కానీ నేను వారివంక కన్నెత్తలేదు.. దానితో నెనుదిరిగి పోయిరి.’

లండనులో కొన్ని మాసము లుండి నారాయణ హేమచంద్రుఁడు పారిస్ వెళ్లెను. అతఁడు పరాసుబాస చదువను, పరాసు పుస్తకముల ననుసదింపను బూనుకొనెను. అతని అనువాదము సరిచూడఁగలిగినంత ప్రేమచి నాకును వచ్చును గాన నా కతఁడు వానిని చదువ నిచ్చెను. అది అనువాదము కాదు, మఱి పట్టి భావార్థము.

తుద కతఁడు అమెరికా వెళ్ల వలయునను తన నిశ్చయమును నిర్వహించెను. తంటాలు పడిపడి డెక్ టిక్కెట్టు సంపాదించెను. షర్టు, దోవతి కట్టుకొని బజారులోనికి వెళ్లఁగా, అది అచట ఆసభ్యవేషమైనందులన యునై టెడ్ స్టేట్స్ లో అతఁడు ప్రాసిక్యూషన్ చేయఁబడెను. తరువాత అతనిని విడిచిరని గుర్తు.

గొప్పసంత

పారిసులో 1890 సంవత్సరమున గొప్పసంత (Exhibition, జరిగెను. అందులకు పెద్దపెద్ద ఏర్పాటులు చేయబడుచుండె నని పత్రికలలో చదివితినని. నాకు పారిసు చూడ చాల వేకుక. రెండును కలిసి వచ్చునని ఆ సమయమునకు నెళ్లఁదలచితినని. ఆ సంతలో ఏఫిల్ టవర్† అనునది వింత. అది వేయి అడుగుల పొడుగున కేవలము ఇరుముతో కట్టబడినది. ఇంకను వింతలు పెక్కు కలవు. కాని ఆ గోపురమే వింత. అంత ఎత్తుగల కట్టడము ఆగదని అంతకుముందు వాడుక.

పారిసులో శాకాహారాగార మొకటి ఉన్నదని వింటిని. నేను అం దొకగది కుదుర్చుకొంటిని. ఏడ్లా స్లుంటిని. మితవ్యయముతో పారిసు వెళ్లుటకును, అచటి ప్రదేశములు చూచుటకును ఏర్పాటు చేసి కొంటిని. పారిసు పత్తనపు పటమొకటి, సంతకు సంబంధించిన ప్రతివిషయమును తెలుపు పుస్తక మొకటి, ఈరెండును దగ్గఱఁ బెట్టుకొని చాలప్రదేశములకు నడచియే నెళ్లితిని. రాజవీధులకును, దర్శనీయములకు ముఖ్యప్రదేశములకు పోవుటకును ఇవి యున్న చాలును.

ఆ సంత నా కంతగా గుర్తు లేదు-దాని వైశాల్యము, వైవిధ్యము తక్కు. రెండుమూడు సార్లు ఎక్కుటచే ఏఫిల్ టవరు నాకు చక్కగా గుర్తు. ప్రథమపరిధిలో భోజనశాల కలదు. అంత ఎత్తున భుజించితిని చెప్పుకొనుటకు దాని పొట్టన ఏడు పిల్లింపులు పెట్టితిని.

† గోపురము.

ఆ త్మ క థ

పారిసులోని ప్రాతగుళ్లు (చర్చి) నాకింకను గుర్తు. వాని మహాత్వము, శాంతియు మఱపు రావు. నోటర్ డేమ్ - కట్టడపుపనిలోపలి చిత్తరు చెక్కడపుపని మఱచిపోవుద మనుకొన్నను మఱవ వీలులేదు. అట్టిదేవళములకు లక్షలు వెచ్చించినవారి హృదయాంతరాళములలో ఈశ్వరభక్తి ఉండక తక్కదనుకొంటిని.

పారిసులో ఫాషన్, స్వేచ్ఛాచారము, భోగవిలాసములను గుఱించి చాల చదివియుంటిని. ఇవి గల్లిగల్లీలో కానవచ్చును కాని దేవళములు వేలుపెట్టి చూపించునటులు విడి. ఈదేవళములలో కాలు పెట్టగానే బయటిగోలనంతయు మఱువనగును. వర్తన మాటును. వర్జిక్ మేరీ కడ మోకారించి యున్నవారి ముందునుండి పోవుచున్న పుడు భయభక్తు లుత్పన్నము లగును. మోకారిలుట, ప్రార్థించుట, ఇవి అంధవిశ్వాసము కాదు అని నాఁడు నే తలచితిని. ఆ తలపు నాటికి నాటికి పెరుగుచునే యున్నది. వర్జిక్ మేరీ విగ్రహముముందు అత్యంతభక్తులైన జీవులు మోకారిలుట, అది వట్టిరాతికి రప్పకు మోకారిలుటయా? వారు భక్తిచే తన్మయులై రాతినిగాక దానికొ అర్థమైన ఈశ్వరుని కొలిచిరి. వా రీపూజచే నీశ్వరుని మహిమను తగ్గింపక హెచ్చించు చున్నారని నే ననుకొన్నటులు గుర్తు.

ఏఫిల్ టవరును గుఱించి రెండుమూడు మాటలు చెప్పవలయును. నేటికి దాని ఉపయోగ మేమియో తెలియదు. అపుడు దానిని కొందఱు నిందించినటులును, కొందఱు భూషించినటులును వింటిని. దాని నిందించినవారిలో ముఖ్యుఁడు టాల్ స్టాయి అని గుర్తు. అతఁడు ఏఫిల్ టవరు మానవుని విజ్ఞానమునకుఁగాక అజ్ఞానమునకు చిహ్నమనెను. 'మాదకద్రవ్యములలో పొగాకు కడునీచము. దాని నలవాటు పడినవాఁడు త్రాగుబోతులు చేయని నేరములు చేయును. త్రాగుడు

౨౩ గొప్ప సంత

వలన ఉన్నాడము కలుగును, కాని పొగాకువలన బుద్ధి తనమనస్సులో పడి పోవును. కాఁగా పొగాకు ఉపయోగించువాఁడు ఆకాశసౌధములు కట్టజూచును.' అని ఇట్లు టాల్ స్టాయి ఏఫిల్ టవరును గూర్చి వివరించెను. టాల్ స్టాయి చెప్పినటులు ఏఫిల్ టవరు అట్టి న్యసనపరిణామమే. ఏఫిల్ టవరునందు శిల్పము లేదు. అది ఈసంతకు ఏవిధముగా నైనను అందము తెచ్చె ననరాదు. దాని క్రొత్తదనమును, వింతకొలతలును చూచి మనుష్యులు మూఁగెడువారు, మఱి యెక్కుచుండెడువారు. అది సంత బొమ్మ. మనము బాలురమైయున్నంతవఱకు బొమ్మలపై మోహము ఉండును. మనకు ఎంతవఱకు అట్టి మోహముండునో అంతవఱకు మనము బాలురమే యని ఈ ఏఫిల్ టవరు చెప్పక చెప్పుచున్నది. ఇట్లు చెప్పుటకు ఈ ఏఫిల్ టవరు ఉపయోగించుచున్న దనవచ్చును.

పట్టా పుట్టినది-కాని పిచ్చుట ?

బారిష్టరు పరీక్ష నిచ్చుటకు నేను నీమకు వెళ్ళితిని. అది ఏమై నది ? దీని గుఱించి లోగడ చెప్పనైతిని. దాని గుఱించి కొంచెము వ్రాయుటకు ఇది తఱి.

బారిష్టరు పరీక్ష నిచ్చుటకు రెండు నియమములు: ఒకటి నియత కాలపరిపాలనము, రెండు పరీక్ష లిచ్చుట. ఇంచు మించు మూడేండ్ల పరిమితమైన కాలమును పండ్రెండుగా విభాగించి, అటులు ప్రవిభక్తమైన కాలమున ఒక్కొక్క ప్రవిభాగమున జరుగు ఇరువది నాలుగు విందులలో కనీసము ఆఱువిందులు కుడుచుట నియతకాలపరిపాలనము.* విందులు కుడుచుట అనగా సాక్షాత్తు తినుట కాదు. నియతములగు గంటలయందు హాజరై విందు జరుగు కాలమంతయు ఉండుట. సామాన్యముగా అందఱును పక్వాన్నములు భుజింతురు. కొరు కొన్న మద్యము త్రోలుదురు. ఒక్కొక్కవిందునకు రెండుమూడురూకలవెల. ఇది మితమే. ఏలయన్న, హోటెలులో ఒక్క మద్యమునకే అంత వెల యుండును. నవనాగరకులు కాని హిందువులకు అన్నము వెలకంటె తదంతర్లీచమైన మధువునకు అంతవెల అయిన దన్నచో వింతయే. నీమలో నాకీసంగతి క్రొత్తగా తెలిసినపుడు హృదయా

* అనగా మూడుసంవత్సరములకు పండ్రెండు టెరములు (terms); సంవత్సరమున కిట్టి టెరములు నాలుగు, విందులు తొంబదియఱు.

౨౪ పట్టా పుట్టినది-కాని పిమ్మట?

ఘాతము కలిగెను. త్రాగుడునకు ఇంత డబ్బు ఏల పాడు చేయుదురని ఆశ్చర్యమయినది. తరువాత నా కది అర్థమైనది. నేను తఱుచు అందు తిన్నది లేదు. ఏలనఁగా, అందు నాకు తినఁజగిసవి రొట్టెయు, బంగాళాదుంపయు, కాబేళియు మాత్రము. మొదట వీనియందు నా కిష్టములేక తినలేదు; రుచిపడిన పిమ్మట ఇంకను పెట్టుమని అడుగుటకు సాహసించితిని.

విద్యార్థులకిడు నాహారముకన్న ఉపాధ్యాయుల కిడు నాహారము మేలుతరమైనది. నాతోపాటు శాకాహారి ఒక పార్సీవిద్యార్థి కలఁడు. మేము శాకాహారులము కావున ఉపాధ్యాయులకు పెట్టు శాకాహారములలో కొన్ని మాకు పెట్టుఁడని విన్నవించుకొంటిమి. మా విన్నపము కైకో లాయెను. మాకును శాకములు, ఫలములు రాదొడఁగెను.

అందు నలువురు విద్యార్థుల ముఠాకు రెండు సారాబుడ్ల నిత్తురు: నేను సారా సోకను. కావున ముఠా నిండుటకు ప్రతివారును నన్ను ఆహ్వానించువారు. ఏలనఁగా వారు మావురే రెండుకాయలను పీల్చి వేయవచ్చును. ప్రతి యిరువదినాలుగు విందులకును ఒకటి పెద్దవిందు. దానికి గ్రాండు నైట్ అని పేరు. అందు మామూలువి కాక హంపేన్, పోర్టువైన్, పెర్రీ మున్నగు మద్యములు ఉండును. ఆనాడు నాకు ప్రత్యేకముగా పిలుపునిొడ పిలుపు, పిలుపునిొడ పిలుపు ఉండెడిది.

ఈవిందులవలన బారిష్ట రగుటకు అధిక ఆర్హత ఎటులు కలుగునో నాటికిని, నేటికిని నాకు తెలియరాదు. మొదటమొదట ఈవిందులకు కొలఁదిమంది విద్యార్థులు నెల్లెడనువారు విద్యార్థులకును, ఉపాధ్యాయులకును పరస్పరము సంభాషణములకు అవకాశము ఉండెడిది. ఉపన్యాసములును జరిగెడివి. వీనివలన మెఱుఁగువడిన లోకజ్ఞానమును, కొంత నాగరకతయు, ఉపన్యాసమర్థతయు

ఆ త్మ క థ

విద్యార్థులకు అబ్బేడివి. నా కాలము వచ్చుసరికి అవన్నియు దాటిపోయెను. ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులకు ఎడముగా కూర్చుండిరి. దాని అర్థ మంతరించెను. ఆచారము మిగలెను. పూర్వాచారపరాయణమైన ఇంగ్లాడునందు ఆ ఆచారము వదలక వచ్చుచున్నది.

బారిష్టరు పరీక్షకు చదువవలయు గ్రంథములు చులుకన కావున బారిష్టర్లకు డిన్నర్ బారిష్టర్లని నవ్వులాటపేరు. డిన్నరు బారిష్టర్లనగా తిండిపోతు బారిష్టర్లు. నామమాత్రమునకు పరీక్షలని అందఱకు తెలియును. నారోజులలో రెండు పరీక్షలు: రోమన్ లాలో, కామన్ లాలో. ఈపరీక్షకు నియతగ్రంథములు కలవు. విడివిడిగా చదివి, విడివిడిగానే పరీక్ష నీయనగును. కాని ఎవ్వరును చదివిన పాపమునబోరు. రెండువారములు రోమన్ లాటికను బట్టి నెట్టియు, రెండుమూడు నెలలు కామన్ లా టీకను చదివియు పరీక్ష ఇచ్చినవారిని చాలనుందిని నే నెఱుఁగుదును. ప్రశ్నములు తేలిక; పరీక్షకులు ఉదారులు. రోమన్ లా పరీక్షలో నూటికి ౯౫నుండి ౯౯ మంది వఱకును, అసలు పరీక్షలో నూటికి ౭౫ గుఱును, అంతకు ఎక్కువమందియు నెగ్గుచుండెడివారు. ఈరీతిగా పరీక్షాభయములేదు. సాలునకు పరీక్షలు నాలుగుతూరులు. ఇంత వీలైన పరీక్షలు కష్ట మనిపింపవు.

నేను అసలు పుస్తకములన్నియు చదువఁ దలఁచితిని. ఈగ్రంథములు పఠింపకుండుట మోసమని నా తలఁపు. నేను వానికొఱకు చాల వెచ్చించితిని. రోమన్ లాను లాటిన్ భాషలో చదువ నిర్ణయించితిని. నేను లండన్ మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షకు లాటిన్ చదివియుంటిని. అది యిపు డుపకరించెను. ఈ చదివిన చదువునకంతయు విలువ లేకపోలేదు. అది దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో ఉపయోగించెను. దక్షిణ-

౨౪ పట్టా పుట్టినది-కాని పిమ్మట ?

ఆఫీకాలో రోమన్ డచ్చిలా ప్రమాణము. ఇటులు లాటిన్ చదివి. కొనుట దక్షిణ-ఆఫీకాలా తెలిసికొనుటకు సాయపడినది. ౧

ఇంగ్లాండు కామన్లాను అహోరాత్రములు చదువఁగా నాకు ఒరుపుగా తొమ్మిది నెలలు పట్టెను. బ్రూముగారి 'కామన్లా' పెద్దదికాని. రుచిగా ఉండెను. కాని కాలమును మ్రింగివేసెను. స్నెల్ గారి 'ఈక్విటీ' హృదయంగమము కాని ఆర్థము చేసికొనుటకొంచెము కష్టము. వైట్ ట్యూడర్ రచితమును 'లీడింగ్ కేసెస్' అను గ్రంథమునుండి కొన్ని కేసులు పఠితన్యములు. ఆ గ్రంథము మనోహరము, జ్ఞానదాయకమును. విలియమ్ ఎడ్వర్డ్ గార్ల 'రియల్ ప్రాపర్టీ' గుప్ట్ గారి 'పెర్సనల్ ప్రాపర్టీ' అను గ్రంథములు సంతోషముగా చదివితిని. విలియంగారి పుస్తకము నవలవలె తీసికొనిపోవును. అట్టి అభిరుచితోడనే నేజదివిన గ్రంథము మెయిన్ గారి 'హిందూలా'. హిందూదేశమునకు నేను మరలి. వచ్చునపుడు స్త్రీమరులో దానిని చదివిన గుర్తు. హిందూలా గ్రంథములఁ గూర్చి ఇచట వక్కాణించుట కిది తావు గాదు.

నేను పరీక్ష అయితిని. గూగ సం. జూన్ ౧౦ వ తేదీని పట్టా పుట్టెను. ౧౧ వ తేదీని ఇంగ్లాండు హైకోర్టులో రెండున్నరషిల్లింగు. లిచ్చి షేరు రిజస్టరు చేయించుకొంటిని. ౧౨ వ తేదీని ఇంటికి బయలు దేటితిని.

ఇంత చదివినను నా బెంగకును, భీతికిని అంతు లేదు. కోర్టులో వాదించుటకు నేను తగినని భయము వేసినది.

ఆ ఊభ వర్ణించుటకు మఱొక ప్రకరణ మావశ్యకము.

బారిష్టరువరీక్ష ఇచ్చుట సులభమే కాని బారిష్టరుగా పని చేయుట దుర్లభము. నేను లా అంతయు నేర్చితినిగాని వాదించుట నేర్వలేదు. నేను ధర్మసిద్ధాంతములను (Legal Maxims) అభిరుచితో చదివితిని కాని వానిని నా వాదములలో ఎపు డెపుడు ఉపయోగపఱచుకొనవలయునో తెలియదు. 'ఇతరులకు అపకారము కలుగకుండు రీతిని నీరస్తువును వాడుకొనుము' అను నిది ఒకధర్మవచనము. ఈధర్మవచనము తన క్లయింటుకు లాభించుటకు ఏ చందముగా ఉపయోగింపవలయునో నాకు తెలియలేదు. • ఈసిద్ధాంతశీర్షి కక్రింద ముఖ్యములైన కేసు లన్నియు చదివితిని కాని అవి వాదించుపట్ల ఈధర్మవచనము ఉపయోగించునను నమ్మకము కలిగింపలేదు.

మఱి నేను ఇండియన్ లా చదువనే లేదు. హిందూలామహా మృడకొలాలు అస లెట్లుండునో ఎఱుగను. స్లయింటు ఎటులు వ్రాయవలయునో నేర్చికొనలేదు. నట్టేట నున్న ట్లుంటిని. సర్ ఫేరోజీ మెహతా గారు కోర్టులలో సింహగర్జనములు చేయుదురని వింటిని. అతఁ డీవిద్యను. సీమలో ఎటులు నేర్చెనో అని నేను ఆశ్చర్యపడితిని. ఆయన నైపుణ్యము ఈజన్మమున నాకు రాదనుట నిక్కమేకాని ఈవృత్తిలో ఉదరపోషణమైన చేసికొనఁగలనా, లేనా? అని నా సంశయము.

నేను లాచదిఁగొను రోజులలోనే ఈ సంశయములచే ఖోభపడితిని. ఒకరిద్దరు మిత్రులకడ తలపోసికొంటిని. దాదాభాయి నారోజీ గారి సలహా వుచ్చుకొమ్మని అందొక రనిరి. నేను సీమకు వెళ్లునపుడు

దాదాభాయిగారికిగూడ ఒకసిఫార్సు ఉత్తరమును తీసికొని వెళ్లితిని నని లోగడ చెప్పియుంటిని. నే నా ఉత్తరమును చాలకాలమునకు బయటికి తీసితిని. ఏలనగా, ఈమహాపురుషుని దర్శించుటకు నా కేమి అధికారము కలదు? వారి ఉపన్యాసము జరుగునని వినినపు డెల్ల నేను ఘోజునై ఒకమూల పూర్చుండి, చెవులార విని, కన్నార గాంచి పోవుచుంటిని. విద్యార్థుల మేలుగీళ్లు బాగుగా తెలిసికొనుటకు ఆయన ఒకసంఘ మేర్పఱచెను. నేను ప్రతి సభకు వెళ్లెనువాడను. దాదాభాయిగారికి విద్యార్థులపట్ల గల శాస్త్రల్యము, విద్యార్థులకు వారి యెడ గల భక్తిని చూచినపుడు నాకు అంద మయ్యెడిది. క్రమముగా ఒకనాడు నేను ధైర్యము తెచ్చుకొని సిఫార్సు ఉత్తరము తీసికొని వెళ్లితిని. 'నీ కిష్టమైనపుడెల్ల వచ్చి నా సలహాను పొందవచ్చును' అని ఆయన అనెను. కాని ఆ అవకాశమును నే నుపయోగించుకొనలేదు. అత్యవశ్యకత లేనిది ఆయనకు కష్టమిడుట తప్పని తలచితిని కావున 'నీతో భ సంతయు దాదాభాయికి చెప్పికొనుము' అని నా మిత్రుని సలహాను ఆ సమయమున గ్రహింప సాహసింపలేదు. ఫ్రెడెరిక్ డిన్ క్లర్ గారిని దర్శింపుమని అతడె సలహా చెప్పెనో, మరొక మిత్రుడే చెప్పెనో, గుర్తు చాలదు. అతడు పూర్వాచారపరాయణుడు (Conservative). ఆయనను భారతీయవిద్యార్థులపై ఆయన ప్రేమ నిర్మలము, నిస్సావ్యర్థము. విద్యార్థు లందఱును ఆయనసలహాకు పోవుచుం గురు. నేనును వారి దర్శనము కోసగా వా రంగీకరించిరి. నేను దర్శనమునకు వెళ్లితిని. ఆసంభాషణము నాకు ముఖపురాదు. ఆయన మిత్రునితో సంభాషించినటులు నాతో సంభాషించెను. నా బెంగ సంతయు ఒక్క నవ్వుతో ఎగురవచ్చెను. 'ఏమిటి? అందఱును ఫిరో జిషా మెహతాలు కావలయునా? ఫిరోజిషాలు, బదురుద్దీనులు అరు

ఆత్మకథ

దుగా నుందురు. మామూలు లాయ రగుటకు గొప్ప తెలివితేటలు కావలయుననుకొనకుము. సాధారణమైన ప్రామాణికత్వము, శ్రద్ధయు ఉండి నచో చాలును. దాన తగునీతి ద్రవ్య మార్జింపనగును. దావాల్నియు గుంటచిక్కులుగా నుండవు. మంచిది; నీవేమేమి పుస్తకములు చదివితివి? పాఠపుస్తకములు కాక ఇతరపుస్తకము లే మేమి చదివితివి? అని ఆయన అడిగెను.

నేను చదివిన అల్పగ్రంథములు చెప్పితిని. ఆయన కొంచెము వైరాళ్యము చెందెను. అయినను అది తుణికము. వెంటనే ఆయన చిరునవ్వుతో ఇటు లనెను: 'నీతోభ. నాకు తెలిసినది. నీకు ఇతర గ్రంథపరిచయమువలనఁ గలుగు జ్ఞానవిశేషము కొలది. నీకు ప్రపంచ జ్ఞానము లేదు. అది వకీలునకు ప్రాణము. నీవు హిందూదేశచరిత్రము నయినను చదివియుండవలెతివి. వకీలైనవాఁడు మనుష్యస్వభావము నెఱిగియుండవలయును. అతఁడు మొగము చూచి మనుష్యుఁ డెట్టి వాఁడో కనిపట్టవలయును. మఱియు ప్రతిహిందువు హిందూదేశచరిత్ర తెలిసికొని తీరువలయును. లాయగునకు దానితో సంబంధము లేక పోవుఁగాక, దాని తెలిసికొనుట విధి. కేమలెసన్ గార్లిరువురును వ్రాసిన 1842 సం. విప్లవచరిత్రగూడ (Mutiny) నీ వెఱుఁగవు. వెంటనే ఆపుస్తకమును, మఱి మానవస్వభావ మెఱుఁగుటకు ముఖసాముద్రకమును (Physiognomy) గూర్చి లావేటరుగారును, షెమ్మెత్ పెన్నిక్ గారును వ్రాసిన గ్రంథములు రెంటిని సంపాదింపుము.' అని ఆరెండు గ్రంథముల పేరులు వ్రాసియిచ్చెను.

ఈ మిత్రపాదులకు నే నెంతయు కృతజ్ఞుఁడను. ఆయన యెదుట నా భయము ఎగిరిపోయెఁ గాని కాలు బయటఁ బెట్టఁగనె ఎప్పటాట. దారిపొడుగునను 'ముఖముచూచి మనుష్యుఁ డెట్టివాఁడో కనుపట్టుట'

స్వీయములు నామద్రవ్యమును గుఱించి తెలిసికొను
కలుగ లేదు.

లావేటరు పుస్తకము నాకు ఉపయోగింపలేదు. పిన్ కటుగారి
ఉపదేశము నాకు సాక్షాత్తు ఉపయోగింపలేదు కాని వారి నెయ్యము
చాల తోడుపడెను. వారి నగవు మోమును, ఉదారాకృతియు నాహృ
దయమున నిలిచియున్నవి. మంచి లాయరగుటకు ఫిరోజీషా మెహతా
గారి నైపుణ్యమును, ధారణయు, శక్తియు ఆవశ్యకములు కావు. మఱి
ప్రామాణికత్వమును, శ్రమపడి పనిచేయుటయు, అనునవి ఉన్నచో
చాలునని ఆయన సలహాను నేను విశ్వసించితిని. ఈరెంటియందును
నేను భాగస్వామి నగుటవలన మరల నాకు ఆశ కలిగెను.

సీమలో నేను కేగారును, మాలెసన్ గారును కలిసి వ్రాసిన
గ్రంథములను చదువలేకపోతిని. కాని నాకు సమయము చిక్కుచో
మునియుందు ఈగ్రంథములనె చదువ నిశ్చయించుకొంటిని. దక్షిణ-
ఆఫ్రికాయందు ఆ మనోరథము తీతెను.

ఇట్టి బెంగలో కొలది ఆశగాని 'అస్సాము' అను స్త్రీమరునుండి
బొంబాయిరేవులో దిగితిని. రేవులో సముద్రము అల్లకల్లోలముగా
నుండెను. లాంచిలో ఒడ్డు చేరితిని.

మొదటి భాగము

128

ఆత్మకథ

రెండవ భాగము

దాయచందుభాయి

బొంబాయి రేవులో సముద్రము ఒడుదొడుకుగా ఉన్నదని వెనుకటి ప్రకరణమున వ్రాసియుంటిని. జూన్ జూలై నెలలలో అరేబియా సముద్రము అటు లుండుట క్రొత్తగాదు. ఏడెన్ మొదలుకొని సముద్రము కల్లోలముగ నే ఉండెను. ఓడలో అందఱును అస్వస్థులైపోయిరి. సరిగా ఉన్నవాడెను నే నొక్కడనే. డెక్కు మీదనుండి తుపానును చూచి ఆనందించుచుంటిని. ప్రాద్దుటి భోజనమునకు నాతో పాటు ఒక రిద్దఱు ఉండువారు. మేము పల్లెరములను జాగ్రత్తగా పట్టుకొని ఓటుపిండిగంజి త్రావుచుంటిమి. ఏలన ఏమాత్రమేని దానికేసి చూడకున్నచో దానిదారి అది చూచుకొనును.

ఈ బయటితుపాను నా లోపలి తుపానునకు చిహ్నమాత్రము. బయటితుపానునకే నేను చలింపనపుడు లోపలితుపానునకుఁగూడ. చలింపలేదని వేటుగా చెప్పనక్కఱలేదు. బొంబాయిలో దిగి యింటికి వెళ్లఁగనే జాతిబహిష్కారము సిద్ధముగ నున్నది. స్టీడరు వృత్తికి నే నసమర్థుడనని వెనుకనే చెప్పికొంటిని. మఱి నేను సంస్కర్తను. కాబట్టి కొన్ని కొన్ని విషయములు ఎటలెటులు సంస్కరించిన, బాగుగా నుండునోయని ఆలోచించుచుంటిని. కాని అతర్కితములకు విషయములు కొన్ని నాకొఱకు కనిపట్టుకొని యుండెను.

నన్ను కలిసికొనుటకు మాపెద్ద అన్న రేవులోనికి వచ్చెను. డా. మెహతా గారితోను, వారి పెద్ద అన్న గారితోను ఆయన కదివఱకే

ఆత్మకథ

పరిచితి కలదు. డా. మెహతాగారు మా యింటికి రండని గట్టిపట్టు పట్టుటచే మే మందఱము వారి యింటికే వెళ్లితిమి. దాన, సీమలో మొలకెత్తిన మా పరిచయము ఆకు దొడిగినది. ఇక్కడ వారి కుటుంబమునకును, మాకుటుంబమునకును నెయ్యపువియ్య మెక్కువ అయినది.

‘అమ్మను ఎన్నఁడు చూతునా’ అని నే ననుకొనుచుంటిని. ఆమె ఈ లోకమును విడిచిపోయెనన్న వార్త మా యన్న నాకు తెలియనీయ లేదు. ఓడ దిగినపిమ్మట చెప్పెను. నేను సూతకస్నానము చేసితిని. నేను సీమలో నుండఁగనే ఆమె చనిపోయెను. కానిదేశములలో వెతచెందెదనని అంతనఱకును నాకు తెలుపలేదు. ఈ వార్త వినఁగనే నాకు మిక్కిలి నెత గలిగినది; కాని ఆ గాఢ ఇపు డప్రస్తుతము. మా తండ్రిగారు పోయినప్పటి నెతకన్న అది మిన్న. నా కోరిక లన్నియు గొంతెమ్మకోరిక లయినవి. కాని అపుడు నేను దుఃఖమునకు కల్గెము వదలనటులు గుర్తు. నేను కంట తడిఁ బెట్టలేదు. మా అమ్మగారు చనిపోవని రీతిగనే గంభీరించి నా వ్యవహారములు నేను చేసికొనిపోవు చుంటిని. అపుడు డా. మెహతాగారు నాకు పలువురతో పరిచితి కలిగించిరి. వారిలో రేవా శంకరజగజీవన్ గారు ఒకరు. వీరు మెహతా గారి సోదరులు. వీరితో అపుడు కలిసిన మైత్రి యావజ్జీవమైత్రి ఆయెను. అపుడే డా. మెహతాగారు నాకు రాయచంద్ర లేక రాజచంద్రకవి గారితో పరిచితి కలిగించిరి. వీరు డా. మెహతాగారి పెద్దన్నగారి అల్లుఁగుట్టులు; రేవా శంకర జగజీవన్ గారి నగల దుకాణమున భాగ స్వాములు. నాకు వీరి పరిచయ మనునది చాల గొప్పమాట. వారి కపు డు ఇరువది యైదేండ్లే కాని చూడఁగనే వారు విమలచరిత్రులనియు, విద్వాంసులనియు తెలిసికొనఁ గలిగితిని. మరియు వారు శతావధా నులు. డా. మెహతాగారు రాజచంద్రకవిగారి ధారణాపటిమను

కొంచెము చూడుమనిరి. నాకు వచ్చిన పాశ్చాత్యభాషాభండారమును కొల్లవెట్టితిని. నేనెటులు చదివితినో రాజచంద్రకవిగారు అటులు చదివిరి. ఆయన సామర్థ్యమును చూచి నేనోర్వలేకపోతిని. కాని ఈ ధారణ, ఈ శతావధానము, ఈ శక్తులకు నేను ముగ్ధుడను కాలేదు. ఏది నన్ను ముగ్ధునిజేసెనో అది తరువాత తెలియనాయెను. అది యేదనగా: వారి విశాలశాస్త్రజ్ఞానము, నిర్మలచరిత్రము, ఆత్మజ్ఞానమునెడల తీవ్ర మగు ఆవేదన. ఈచివరదాని కొఱకే ఆయన జీవితమును వినియోగించె నని నాకు పిదప పిదప తెలియజొచ్చెను.

ఆ. ఆటలందు పాటలందున బాసట

గాఁగ హరిని జూడఁ గందునేని

పుట్టు విద్ది తుదిని ముట్టు ముక్తానందు

బ్రదుకునకును సూత్ర మిదియ తలఁప.*

అను ఈ ముక్తానందుని గేయమును రాజచంద్రకవి ఎప్పుడును శ్రోరించుచుండును. ఈపాట అతని హృదయమున అంకితమైపోయెను.

ఆయన వ్యాపారము లక్షలమీఁద. వ్యాపారమా ముత్తైములతో, వజ్రములతో, రత్నములతో. అం దతని ప్రజ్ఞ అసామాన్యము. ఎంత చిక్కైనను అతఁ డిట్టే విడదీయును. కాని ఆయన బుద్ధి వేటొకచోట. ఆయన కెప్పుడును పురుషార్థము, ఆత్మసాక్షాత్కారము, హరివర్చనము ఇదియేమాట. అతని వ్రాతబల్లపై చిత్తాలతోపాటు పేదోయొక వేదాంతగ్రంథము, దినచర్య (డయరీ) యు ఎల్లప్పుడును

* హాసతాం రమతాం ప్రగట హరి దేఖుం రే

మాయం జీవ్యం సఖల తవ లేఖుం రే

ముక్తానంద నో వాథ వివారీ రే

ఓధా జీవన దోరీ అమానీ రే.

ఆత్మకథ

ఉండును. వ్యవహారము ముగిసీ ముగియనిముందే ఆయన ఆరెంటిలో ఒకటి చేతఁ దీసికొనును. ఆయన గ్రంథరూపములుగ ప్రకటించిన పలువిషయములు ఈ దినచర్యలనుండి ఎత్తబడినవే. అతఁడు లక్షలకొలది వ్యాపారస్థులతో మాటాడి వారిని పంపిన వెంటనే ఆత్మజ్ఞానమునకు సంబంధించిన గూఢవిషయముల వ్రాయుచుండును. చూడఁగా అతఁడు సామాన్యవర్తకుఁడు కాఁడు. కేవలము జ్ఞానికోటిలోని వాఁడు. దుకాణములో వ్యాపారములనడుచు ఈశ్వరనిమగ్నుడై యుండఁగా అతనిని నేను పెక్కుమారులు చూచితిని. ఇతఁడు సమత్వమును వీడిన నిమిష మొకటియు నాకు కానరాలేదు. ఆయనకు నాతో స్వార్థ మేమియు లేదు. కాని నాకు వీరితో. గాఢపరిచయము కలిగెను. నేనప్పటికింకను పనిపాటలులేని బారిష్టరును. నేను వారి దుకాణమునకు వెళ్లి నపుడు వేదాంతము వినా వేటొకమాట లేదు. నాకప్పటికి వేదాంత విషయములందు అంతగా ఆసక్తి లేకున్నను నాకు వారి మాటలే మంత్రములుగా ఉండెను. ఇటు పిదప నే ననేకమతాచార్యులను దర్శించితిని. ప్రత్యేకముగా నే నాచార్యు నన్వేషించితిని. కాని రాయచందుభాయి ఉపదేశములవంటి వేవియుఁ గావు. ఆయన ఉపదేశము సూటిగా నా మది నాటుకొనెను. వీరి బుద్ధియందును, వీరి ప్రామాణికత్వమందును నాకు పరమాదరము. మఱియు ఆయన నన్ను అన్యమార్గమునకు గొనిపోవఁడని నాకు విశ్వాసము. ఆయన హృదయగుహలోని భావములు కొన్ని సార్లు కెఱిగించుచుండువారు. ఈశ్వరుని తెలిసీ తెలియక కొట్టుకొనునపుడు ఈ ప్రకారణములచే ఆయనయే నాకు శరణ్యమగుచుండెను. రాయచందుభాయియెడ నాకు ఇంత ఆదర మున్నను నా హృదయసింహాసనమున అతని గురునిగా అభిషిక్తుని చేయఁజాలకపోతిని. ఆసింహాసనమింకను ఖాళీగా నేయున్నది. నా అన్వేషణమింకను జరుగుచు నేయున్నది.

హిందూవేదాంతము గురుపదమునకు ఏమహత్త్వ మిచ్చెనో దానిని నేను మన్నింతును. గురువు లేక గుఱుతు తెలియ దనుమాట సత్యము. అక్షరజ్ఞానము కలిగించు గురువు అసమర్థుడైనను అంత ఇబ్బంది లేదు; కాని ఆధ్యాత్మికగురువు అసమర్థుడగుచో సాగదు. గురుపదమునకు పూర్ణజ్ఞానియే అర్హుడు. జ్ఞానముఁ బడయుటకు సర్వదా అన్వేషణము వలయు. శిష్యుని యోగ్యత ననుసరించి గురువు లభించును. తనతన యోగ్యత ననుసరించి ప్రతిసాధకునకు ప్రయత్నము చేయుటకు సంపూర్ణాధికారము కలదు. ఫలము ఈశ్వరాధీనము.

దీనివలన నేను రాయచందుభాయిని నా హృదయస్వామిగాచేసి కొనకున్నను పలుమాఱు లాతఁడు నాకు మార్గదర్శకుఁడుగను, సహాయుఁడుగను తోడ్పడియెనని ముందు ముందు చూడఁగలరు. నా జీవితమందు తమ చిహ్నములను గాఢముగా హత్తిపోయినవారు మూవురు. వారు ఆధునికులు. రాయచందుభాయి వారి ప్రత్యక్షసంస్పర్గమువలనను, టాల్ సాయి 'వైకుంఠము నీహృదయములోనే' * అను పుస్తకమువలనను, రస్కిను 'సర్వోదయ' † మను పుస్తకమువలనను నా హృదయము చూఱి కొనిరి. ప్రసక్తి కలిగినపుడు వీరిని వివరింతును.

* The Kingdom of God is within you.

† Unto this last.

జీవయాత్ర

మా అన్న నాపై ఆశలు పెట్టుకొని యుండెను. ఆయనకు ధనము, కీర్తి, పదవి-వీని లోభ మెక్కుడుగా నుండెను. ఆయన దోషమును తుమింపఁగల విశాలహృదయుఁడు. దానికి తోడు నిరాడంబరమైన వర్తనము. కాన ఆయనకు పలువురు మిత్రులైరి. అతఁడు ఈ మిత్రుల సాయమున నాకు కేసులను తెప్పింప నెంచెను. నా స్త్రీడరువృత్తి పెద్దగా సాగునని ఊహలు పెంచుకొని వానితో పోటు గృహవ్యయమును మిగుల పెంచెను. ఆయన నా ప్రాక్టీసునకు పూర్వరంగము తయారుచేయుటకు చేయని యత్నము లేదు.

నా సముద్రయానమును గుఱించిన తుపా నింకను, వీచుచునే యుండెను. మా కులమున రెండు పక్షములు బయలుదేఱెను! అందొక పక్షమువారు నన్ను వెంటనే కలుపుకొనిరి. రెండవ పక్షమువారు వెలివెట్టు పట్టుమీఁదనే ఉండిరి. మమ్ము కలుపుకొనిన పక్షమును సంతసపెట్టుటకు మా అన్నగారు రాజకోటకు పోకముందే నన్ను నాసికకు తీసికొనిపోయి అచట నదీస్నానము చేయించిరి. రాజకోట చేరఁగనే కులమువారికి విందిడిరి. దీనికి నా మన సొప్పలేదు. కాని మా అన్నకు నాపై అపారప్రేమ. దానికి తగినటులే వారియెడ నాకు భక్తియు ఎక్కువ. కాన నేను వారి మాటనే మంత్రముగా గ్రహించి వారు చెప్పినట్లులు చేసితిని. ఈ కీతి జరిగెను. గనుక నెలి యనుమాట మరల ఎవరును అనుకొనలేదు.

౨ జీవయాత్ర

నన్ను వెలివేసిన వారిలో చేరుటకు నే నెన్నడును ప్రయత్నింపలేదు. అయినను ఆ పక్షమునందలి పెద్దలపై ఎన్నడును ఈసు పెంచుకొనలేదు. వారిలో కొందఱు నన్ను ఏగించుకొనుచుండెడు వారు గాని నేను వారి కొదిగి యొదిగి యే పోవుచుంటిని. నెలికి విధించిన కట్టుబాటుల కన్నింటికిని నేను తలయొగ్గితిని. ఎస్వరేని, తుడకు మా అత్తమామలుగాని, అప్పబాచలు కాని నన్ను భోజనమునకు పిలిచినచో వారికి వెలి. నేను వారియిండ్ల జలమేని పుచ్చుకొనకుంటిని. కాని వారు చాటుమాటుగా మాలో కలియుటకు మొగ్గుచుండిరి కాని నీటుగా చేయరాని పని చాటుగా చేయుట యనిన నాకు తలపోటు.

నే నిటులు మెలకువతో నున్నందున కులమువారు నాకేమియు ఎద్దశి తెచ్చి పెట్టలేదు. ఇంతియకాదు; నన్ను నెలివానిగా చూచుచున్నను ఆ శాఖీయులలో చాలమందికి నాపై శ్రేమ. నేను మా కులమున కేదో తెచ్చి పెట్టెదనని తలఁపకయే వారు నాఘానికకు సాయముగూడ చేసిరి. నేను ప్రతిక్రియ ఏమియు చేయనందువల్ల ఇట్టి మేలు కలిగెనని నా నమ్మిక. నన్ను కులమున కలుపుకొనుటకుఁగాను నేను గందరగోళము చేయ మొదలిడినయెడల, మఱియు అప్పటికున్న పక్షములను ఇంకను పెంపఁచలఁచి శాఖీయులను శ్రేరించినయెడల, వారు తప్పక ప్రతిక్రియ చేసియుందురు. మఱియు నేను సీమనుండి దిగఁగ నే నిర్ణేపముగా ఉండుటకు బదులు ఈ కలత సుడిఁకుండములోఁ బడి కేవలము కపట నాటకమున ఏదో వేషము వేయుచుండియుందును.

మా దారపత్య మింకను నే ననుకొన్నటులు కుదుర లేదు. నేను సీమకు వెళ్లి నపిమ్మఱుగూడ ద్వేషదృష్టస్వభావము నన్ను విడువలేదు. అడుగడుగునకు తప్పు లేన్ను నా వైజము యథాప్రకారముగనే

ఆత్మ కథ

యుండెను. దీనివలన నా మనోరథ మీడేలేదు. నాభార్యకు వ్రాత-
కోతలు నేర్పఁజలయును; కాని నా కామోద్రేకము దాని కడ్డు;
లోపము నాది; కష్టానుభవ మామెది. ఒకతూరి ఆమెను పుట్టినింటికి
పంపివేయు పనికిఁగూడ పాల్పడితిని. కడు కష్టముల పాలుచేసిన పిద
పనే మరల స్వీకరించితిని. కొంతకాలమునకు తప్పంతయు నాదే యని
గ్రహించితిని.

బాలుర విద్యాభ్యాసమును సంస్కరింపఁదలచితిని. మా అన్న
గారికి పిల్లలు కలరు. సీమకుఁ బోవుముందు నాకుఁ గలిగిన పిల్లవానికి
ఇపుడు సుమారు నాలుగేండ్లు. కసరతు చేయించి ఈపసికాయల వజ్ర
కాయలఁజేసి, ఎపుడును నా కనుజూపులలో పెంపవలెనని నాతలఁపు.
మా అన్నగారు నాకు సాయపడిరి. ఈ కారణముచే ఈవిషయమున
ఇంచుమించు కృతార్థుఁడనైతిని. పిల్లలలో ఉండుట నా కెపుడును అభి
మతము. పిల్లలతో ఆడుకొనుట, పిల్లలతో నవ్వులాట నాకు నేటికిని
అలవాటు. నాఁటినుండియు నేను పిల్లలకు మంచి పంతులనని అను-
కొందును.

అన్నపానసంస్కరణ మావశ్యక మనుట విస్పష్టము. అపుడే
మా యింట టీకాఫీలు ప్రవేశించెను. నేను సీమనుండి దిగుచుకే మా
యింటికి దొరలయింటిపోశెము కలిగించుట పోలునని మా అన్నగా-
రనుకొనిరి. దానికిఁ దగినటులు ఎపుడో ఉపయోగించు పింగాణి
సామాను నిత్యమాయెను. నేను ఈ దిగురీతిగా పరిపూర్తిచేసితిని:
టీకాఫీలకు బదులు కోకో ఓటుపిండి జావలు మార్చితిని. పేరునకే
ఈ మార్పు గాని వాస్తవమునకు ఇవియు టీకాఫీలకు తోడాయెను.
మోజాలు, మేజోళ్లు లోఁగడనే వచ్చెను. నేను కోటు, పంట్లము-
తొడిగి గృహపావనము చేసితిని.

౨ జీవయాత్ర

ఈ దెస ఖర్చు పెరిగెను. దైనందినము కొత్తవస్తువులు వచ్చి చేరుచుండెను. ఇంటి మందు వెల్లెనుగును గట్టితిమి. దీనికి వలసిన ఆదాయ మేడి? రాజకోటలో ప్రాక్టీసు పెట్టుట నాకు నగుబాటు. నకీలునకు ఉండవలసిన జ్ఞానము నాకు లేదు. కాని ఫీజుమాత్రము నుంచి వకీలున కిచ్చుదానికంటె పదింత లీయవలయును. వ్యాజ్యము నకు నన్ను కుదుర్చుకొనునంత మార్బుడు ఎవ్వఁడును ఉండఁడు. ఒకవేళ అట్టివాఁ డొకఁ డున్నను, నా తెలివితక్కువకు తోడు అహంకార మును, మోసమును గూడఁ గలిపి నేను నా ప్రపంచముభారమును ఇంకను పెంచుకొనవలయునా?

బొంబాయి నెల్లి అక్కడ హైకోర్టులో కొంత అనుభవము గడించుకొనుచు, హిందూలా నదివికొనుచు, ఏవో కేసులతో కొన్నాళ్లు కాలము గడుపుట మంచిదని నా మిత్రులు కొందఱు అనిరి. నేను బొంబాయి నెల్లితిని.

ఇల్లు పుచ్చుకొంటిని. వంటవాని పెట్టుకొంటిని. నాకు అతఁడు తగినవాఁడే. బ్రాహ్మణుఁడు. అతనిని నేను దాసునినలె చూడలేదు. కుటుంబములో ఒకనిఁగా చూచితిని. అతఁడు లింగముపై నీళ్లు పోసి నటులు ఒడలిపై పోసికొనును. తోముకొనఁడు. కట్టుపంచ మడ్డి, జందెము మడ్డి, శాస్త్రజ్ఞానము సున్న. నాకు ఇతనికంటె మంచి వంట వాఁడు ఎటులు కుదురును?

“ఏమండీ రవిశంకరుగారూ, మీకు వంట చేతకాకపోయినను పోయె, రెండు సంధ్యాచందనపు ముక్కలు రాకపోయినచో నెట్లు లండీ?”

ఆత్మకథ

“అయ్యా, సంధ్యయా? నాకు సంధ్య నాగలి; నిత్యవిధి పాట.
ఏదో ఈమాదిరి బాపనయ్యాను నేను. తమ అనుగ్రహమువలన బ్రతుకు
చున్నాను. కానిచో నాచేతి ముల్లుకట్టి ఎచ్చటికి పోవును?”

నేను రవిశంకరునకు గురుత్వము చేయవలసివచ్చెను. నాకు
తీటిక కావలసినంత. సగము వంట నే నే చేయువాడను. శాకాహారము
వండుటలో దొరలపద్ధతి పెట్టితిని. ఒక మరపాయి కొంటిని. రవిశం
కరుడును, నేనును వంట. ఎవరితోనైనను సహభోజనమునకు నాకు
పట్టింపు లేదు. రవిశంకరునకును ఈ యాపత్తి లేదు. మాకు ఇరువురకు
జోడు కలిసెను. అయినను ఒక్క చిక్కు: మడ్డిగుడ్డలు విడువననియు;
అన్నము పరిశుభ్రముగా ఉంచిననియు రవిశంకరుడు పట్టిన ప్రతిజ్ఞను
భాగ్యతగా కాపాడుకొనుచుండెను.

బొంబాయిలో నాలుగైదు నెలలకంటె ఎక్కువకాల ముండు
టకు వీలు కాకపోయెను. దైనందినము వ్యయ మెక్కువ; రాబడి
తక్కువ.

ఇటులు నేను ప్రపంచములో ఈద మొదలిడి వకీలుతనము
మంచిది కాదనుకొంటిని. చూడ చూపులగుట్టము, తిన్నని తెలివిలేదు.
పై బొటారము, లో లొటారము. నేను నా కర్తవ్యమును గుఱించికడు
పరితపించితిని.

మొదటి కేసు

నేను బొంబాయిలో హిందూలా చదువుట ఒకవంక, భక్త్యపరిశీలనము మఱియొకవంక ఆరంభించితిని. ఇందుల నామిత్రుఁడు వీరచంద గాంధీ నాకు తోడు. ఇంకొకవంక మా యన్నగారు నాకు కేసులను తీసికొనిరాఁ బ్రయత్నించుచుండెరి.

హిందూలా చదువుట విసువుపని. సివిల్ ప్రొసీజరు కోర్టు నాకు నడువలేదు. మఱి ఎవిడెన్సు ఆర్టు చందము వేటు. వీరచంద గాంధీ సాలిసిటర్ పరీక్షకు చదువుచుండెను. అతఁడు బారిస్టర్లను, వకీళ్లను గూర్చి చిత్రచరిత్రలు చెప్పుచుండువాఁడు. లా లో, అగాధ జ్ఞానమే ఫిరోజిషాగారి యోగ్యతకును, నిపుణతకును కారణము. ఆయనకు ఎవిడెన్సు ఆర్టు అంతయు బట్టి. 32 వ సెక్షనులోని ప్రతి కేసును ఆయనకు కంతపాతము. బదరుద్దీన్ తయాబీగారి వాదశక్తి చూచి జడ్జీలు డిల్లపోవుదురు.

ఇట్టి అతిరథమహారథుల కథల వినఁగా నా గుండె నిలువున నీ రయ్యెడిది.

మఱియు అతఁ డిటు లనెను: 'క్రొత్త బారిస్టరులకు అయిదా టేండ్లు పని లేకుండుట క్రొత్త కాదు. కావుననే నేను సాలిసిటర్ పనిలో ప్రవేశించితిని. ఇక మూడేండ్లలో నీ పొట్ట నీవు పోసికొనఁ గలవేని అక్కడి కదృష్టనంతుడవు.'

తృ క థ

నెలనెలకు గృహవ్యయ మధికమగుచుండెను. ఇంటిబయట బారిష్టరు బల్ల కట్టుట, ఇంటిలోపల ఇంకను బారిష్టరు పనికి తరిఫీదు కావలసియుండుట-ఈ రెంటికిని లోలోపల నాకు పొందు కుదుర కుండెను. ఈ హేతువుచే గ్రంథపఠనమునకు సంపూర్ణమగు శ్రద్ధ పాసఁగకపోయెను. ఎవిడెన్సు ఆక్టుమీఁద ఎట్లొ శ్రద్ధ పుట్టించుకొంటిని. మెయినుగారి 'హిందూలా'ను ఉత్సాహముతో చదివితిని. కాని కోర్టులో వాదించుటకు గుండెలు లేవు. ఇక నా కష్టము దేవునికే యెఱుక. అత్తింటికి వచ్చిన కొత్త కోడలికంటె నాపని కనాకష్టమయిపోయెను.

ఈసమయముననే మమిబాయి యను ఒక యామె కేసు తీసికొంటిని. అది స్మార్త్ కాజు. దళారికి (Tout) కొంత రుసుము ఈయవలయు ననుమాట వచ్చెను. నేను పైసయు ఈయనంటిని.

‘ఓహో! ఫలానా గొప్ప క్రిమినల్ వకీలు నెలకు మూడు నాలుగు వేలు ఆర్జించునే, ఆయనయు రుసు మిచ్చునే!’

‘ఆయనతో పోటీ నాకేల? నాకు మున్నూఱు వచ్చినఁజాలు. మా నాయన అంతకన్న ఎక్కువ సంపాదించలేదు.’

‘అది ఇట్వొకుల కాలము. బొంబాయిలో దినవెచ్చము పెచ్చు పెరిగినది. వ్యవహార మెఱిగి చరింపవలయును.’

కాని నేను లొంగలేదు. నేను దళారికి రుసు మీకున్నను మమిబాయికేసు నాకే వచ్చెను. అది చాల తేలిక. ముప్పదిరూకలు ఫీజు పుచ్చుకొంటిని. దాని కొకనాటికన్న పని పట్టదు.

స్మార్త్ కాజ్ కోర్టులో నా కిది ‘హారిఁగ్స్’. నేను ప్రతివాది పక్షము. కావున వాదిపక్షపు సాక్షులను క్రాసుచేయవలసివచ్చెను.

లేచి నిలుచుందునుగదా; నాగుండెలు టువ్వు టువ్వు మనేను; నాతల తిరిగెను; కోర్వంతయు తిరుగుచున్నటు లుండెను. అడుగుటకు ప్రశ్న రాదు. జజ్జి నవ్వియుండును. ఈ తమాషా చూచి వకీళ్లు వినోదించి యుందురు. కాని నే నిది యంతయు చూడఁగలుగు సితిలో లేను. నేను కూర్చుంటిని. ఏజెంటును పిలిచి, 'నే నిక కేసును నడపఁజాలను. ఇక పటేలుగారిని పెట్టుకొనుట లగ్గు. నా కిచ్చిన ఫీజు ఇచ్చివైతును' అని అంటిని. అటులే ఏబదియొక్క రూకలకు పటేలుగారిని కుదుర్చు కొనిరి. ఆకేసు పటేలుగారికి బాలఫేల.

నేను గబగబ ఇంటికి పోతిని. ఆకేసు ఓడెనో గలిచెనో నే నెఱుఁగ. మిగుల సిగ్గులితిని. శక్తి కలుగువఱకు మరల కేసు పట్టఁగూడదని నిశ్చయించుకొంటిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు పోవువఱకు మరల అటు కేసి చూడలేదు. ఇటులు నిశ్చయించుకొనుట అంత గొప్పగుణము కాదు. అక్కఱనుబట్టి అది గుణమాయెను. కేవలము ఓడిపోవుటకు నాకు కేసులు అప్పగించునంతటి తెలివితక్కువగా ఎవఁడును ఉండఁడుకదా!

కాని బొంబాయిలో నా కొఱకు మఱొక కేసు వేచియుం డెను. అది కేవలము అర్జీ వ్రాయుట. పోరుబందరులో నిలుపేద యగు ఒక తురకవాని భూమిని సంస్థానమువారు జప్తుచేసిరి. మా తండ్రి గౌర వమును బట్టి అతఁడు నా సాయము గోరెను. అతని వాదము చాలదుర్బలము. అయినను అర్జీ వ్రాయ నియ్యకొంటిని. దానికి అచ్చు ఖర్చు అతఁడే పెట్టుకొనెను. నేను చిత్తు వ్రాసి నామిత్రులకు వినిచితిని. వారు బాగుగానున్న దనిరి. దానితో 'పోనీ, నే నిట్టి అర్జీలనైన వ్రాయఁ గలుగుదును' అను నమ్మిక గలిగెను. అది నిక్కము కూడ.

డబ్బు పుచ్చుకొనక ఇటులు అర్జీలను వ్రాయుచుండినచో నాకు చాల పని పట్టెడిది. కాని దాన బండి సాగు టెటులు? కావున ఒక

ఆత్మ కథ

ఉపాధ్యాయపదవికి చూచితిని. నాకు ఇంగ్లీషుభాష. సుమారుగా వచ్చును గాన మెట్రీక్యులేషన్ పిల్లకాయలకు ఇంగ్లీషు చెప్పు నుద్యోగము కుదిరినచో బాగుగా నుండును. దాన గృహవ్యయమునకు కొంత కలిసివచ్చును. ఇటు లనుకొనుచుండఁగా పత్రికలలో ఒక విజ్ఞాపన పడెను: “ఒక ఆంగ్లోపాఠ్యాయుఁడు కావలయు. ఒకగంట బోధింపవలయు. జీతము ౭౫ రూకలు”. ఆవిజ్ఞాపన ప్రసిద్ధికెక్కిన ఒక హైస్కూలువారిది. దానికి వినతి పెట్టుకొంటిని. వారు వచ్చి మాటలాడి పామ్మునిరి. ఎంతయో ఆనందముతో నెల్లితిని. కాని నేను బి. ఏ. ను కాకపోవుటచే ఆ హెడ్ మాస్టరు సవిచారముగ ఆక్కఱలే దనెను.

“అయ్యా, నేను లాటిన్ రెండవ భాషగా మెట్రీక్యులేషన్ పాసు అయితిని.”

“నిజమే కాని, మాకు కావలసినది బి. ఏ.”

ఇక ఆయాశ ఉడిగెను. చేతులు పిసికికొంటిని. మా అన్నయు చింతచే చివికెను. ఇక బొంబాయిలో ఎంతకాల మున్నను నిష్క్రమింపజనమని తేల్చుకొంటిమి. నేను రాజకోటలో ఉండవలయును. మా అన్నగా రక్కడ ఒక చిన్నవకీలు. ఆయన అగ్జీలు మొదలగువాని న్రాయసము నా కప్పగింపఁగలఁడు. రాజకోటలో సంసార ముండ నేయుండెను గాన బొంబాయిసంసార మెత్తివేయుచో వ్యయమును తగ్గును. ఇట్టి యూహలచే బొంబాయిలోని నా ఆఱునెలల చిన్న సంసారమును ఎత్తివైచితిమి.

బొంబాయిలో నేను ప్రతినాఁడు హైకోర్టునకు వెళ్లుచుంటిని గాని అచట నా కేమియు అంటలేదు. ఎక్కువ నేర్చికొనఁదగిన జ్ఞాన

3 మొదటి కేసు

మును నాకు లేదు. చాలమాటులు కేసు లర్థము కాక నిదురించుచుంటిని. ఇందు కొండలు నాకు తోడుండుటజేసి లజ్జాభారము నాకు కొంత తగ్గెను. కొంతకాలము పోగా పోగా, 'హైకోర్టులో కూర్చుండి కూర్చుండి కునికిపాట్లువడుట దర్జా (Fashion)' అనుకొని లజ్జాకారణమే మఱచితిని.

ఈ కాలమునగూడ బొంబాయిలో నావరటి పనిలేని బారిష్టరు లున్నచో వారి బ్రతుకుతెరువునకు నాచిన్న అనుభవమును చెప్పెదను. గిర్గాములో నామకాము. నే నెన్నడేని బండిలోగాని, ట్రాములోగాని పోలేదు. హైకోర్టునకు నడచి వెళ్లుట నానతము. వెళ్లుటకు నలుబదియైదు నిమిషములు పట్టెడిది. మరల వచ్చునపుడును నడకయే. నేను ఎండ నోర్వ నలవడితిని. దీని చాల ఖర్చు తగ్గెను. మఱియు నామిత్రులు పలువురు రోగములపా లగుచుండ నేనుమాత్ర మేపుడును జబ్బుపడ్డ గుర్తు లేదు. నాకు డబ్బు రాదొడగిన పిదప గూడ నడచియే ఆఫీసునకు వెళ్లువాడను. నాటి యలవాటునకు ఘోలము నేటికిని పొందుచున్నాను.

మొదటి దెబ్బ

బొంబాయికి నీళ్లు వదలి రాజకోట పట్టితిని. స్వయముగా ఆఫీసు పెట్టుకొంటిని. ఇచట కొంచెము బాగుగనే ఈడ్చితిని. అర్జీలు, విన్నపములు వ్రాసినందువలన నెలకు మున్నూరు రూపాయలు రాదొడగెను. ఈపని దొరకుటకును నా యోగ్యత కారణము కాదు. మా అన్నగారును, మఱియొక వకీలును ఉమ్మడిగా పనిచేయుచుండిరి. ఆవకీలునకు ప్రాక్టీసు ఖాయపడిపోయెను. ఆవశ్యకములును, రహస్యములునునగు అర్జీలనుగాని, లేక తాను ముఖ్యములైనవి అనుకొనినవానినిగాని పెద్దబారిష్టర్ల కతఁడు పంపెడువాఁడు. బీద క్లయింట్ల అర్జీలు నా వంతు.

‘ఎవరికిని రుసుము ఈయమ’ అన్నమాట బొంబాయిలో చెల్లించుకొంటినిగాని ఇచట కొంచెము రాజీపడవలసివచ్చెనని ఒప్పుకొందును. ఈ రెండుప్రదేశములలో విషయములు వేఱని వింటిని. బొంబాయిలో దళారులకు రుసుము; ఇచట వకీళ్లకు. ఇంతియ కాక, రాజకోటలో కూడ బొంబాయిరీతిగనే ప్రతిబారిష్టరు తనఫీజులో కొంతపాలు రుసుమిచ్చుచుండిరని వింటిని. మా అన్నగారు ఇటులనిరి: “చూడు! నేనింకొక వకీలుతో భాగస్వామినిగదా! నేను నీవు చేయఁగల కేసుల నన్నిటిని నీకే వచ్చునటులు చూడఁగలనుగదా! మఱియట్టియెడ నీవు రుసుమియనని పట్టినపట్టు వదలకుండినచో నన్ను ఇటుకునఁ బెట్టినవాఁడవగుటకాదా? మన మిరువురము అవిభక్తులము. నీకువచ్చిన ఫీజంతయు మన

ఉమ్మడిలో కలియును. దాన నాకు పాలుకలదు. ఇంక వాభాగస్వామికి? అతఁ డీకేసుల మఱియొక బారిష్టరునకు ఇచ్చుననుకొమ్ము; అపు డతనికి కావలసిన రుసుమంతయు రాదా?" నే నీవాదముచే లోబడిపోతిని. ఇంక బారిష్టరువృత్తికి ఇట్టికేసులలో పట్టుపట్టరాదని తోచెను. నాలో నేనిటులు తేల్చుకొంటినిగాని ఇది ఆత్మవంచన. అయితే మఱి యేకేసులందును రుసు మీయలేదని నాకు లెస్సగా గుర్తు.

ఇటులు నోటికిని, చేతికిని ఎడము లేకుండ చేసికొనఁగలిగినను ఈ సమయముననే నా జీవితమునకు మొదటిదెబ్బ తగిలెను. తెల్ల అధికారి ఎటు లుండునో నేను చెవులతో వింటిని గాని కనులతో చూచునక్కఱ నాకు కలుగలేదు.

గతించిన పోరుబండరురాణావారు గద్దె నెక్కుటకు పూర్వము వారికి మాఅన్న మంత్రిగను, ఉపదేష్టగను ఉండెను. ఆయన ఉద్యోగమున నుండఁగా రాణావారికి కుట్రసలహా చెప్పెనని నేరమొకటి ఆయనపై మోపబడెను. అది పాలిటికల్ వీజెంటుదాక డేకెను. అతఁడు మాయన్నపై కాటుపెట్టుకొనెను. నాకును అతనికి సీమలో ఎఱుక. నెయ్యము కూడ కలదు. అపుడు ఆ నెయ్యమును బట్టి ఉపశాంతి చెప్పి అతనికాటు పోగొట్టుకొనవలయునని మాఅన్నగారి కోరిక. నాకిది ఇసుమంతయు గిట్టదు. ఎప్పుడో సీమలో కలిగిన సాప్తపదీనమగు సశ్యమును ఇందులకు ఉపయోగించుకొనుట తగదని నా యూహ. మాయన్న నిక్కముగ దోషియైనచో నాఉపశ్రవణమువల్ల ఫల మేమి? దోషి కానిచో సక్రమముగా విన్నప ముంపుకొని తన నిర్దుష్టతను విశ్వసించి ఫలమున కెదురుమాచుట మేలు. మాయన్నకు ఇది రుచిగా లేదు. "నీకు కఠియావాడు తెలియదు. నీకింకను లోకజ్ఞానము సున్న. ఇక్కడ

ఆత్మకథ

పనిచేయున దొక్క పలుకుబడియే. నీవు నాకు తమ్ముడే వయ్యో నీకు నెయ్యుడైన ఒక అధికారితో ఒకమంచిమాట చెప్పుటకు వెనుదీసి నీవిధిని అతిక్రమించుట పాడి గాదు.”

నేను కా దవజాలకపోతిని. కావున నా కిష్టము కాకున్నను అధికారి కడకు పోవలసివచ్చెను. అతనికడకుఁ బోవుటకు నా కిసుమం తయు అధికారము లేదు సరికదా, అది నా ఆత్మగౌరవమునకుఁగూడ కొఱత కలిగించునని నాకు తెలియును. అయినను ఒక నాఁడు విన్నప మంపుకొని సెలవుపొందితిని. వెళ్లి మా పూర్వస్నేహము ఎత్తితిని. కాని కఠియావాడునకును సీమకును ఎంతభేదము? సెలవులో నున్న ఉద్యోగి వేఱు; పనిలో ఉన్న ఉద్యోగి వేఱు. ఆపొలికికత్ వీజెంటు మాస్నేహ మొప్పెను గాని దాని తడవుటలన మఱింత కఱకుతనము తెచ్చికొనెను. ‘ఓహో! నీ వాపరిచయభావమును దుర్వినియోగము చేయఁదలఁచుకొని వచ్చితివా?’ అని అతని కనులలో నేను చదినితిని. అయినను నా చదువు నేను మొదలు పెట్టితిని. దొరగారు చాల అధీ రులై, “మీయన్న చాల కుట్రగాఁడు. నే నేమియు వినను. నాకు అవ కాశము తక్కువ. ఏమయినను చెప్పుకొనవలసియున్నచో చెప్పుకొన వలసినరీతిగా మీయన్నను చెప్పికొను మనుము” అని అనిరి. నాకు ఈప్రశ్నోత్తరము చాలును. అది తగియున్నది. కాని ఆశ్చర్యకత గ్రుడ్డిది. నేను నాకథ నడుపుచునేయుంటిని. దొరగారు లేచి “మీ రిక వెళ్ల వలయును” అనిరి.

“కడసఱకు విను”డని నే నంటిని. దానితో అతనికి కోపము వచ్చెను. బంటును బిలిచెను. “వీరికి త్రోవ చూపుము” అనెను. నేను గొణగుచునే యుంటిని. ఆబంటు బుజములఁ బట్టి నన్ను బయటికిఁ బంపెను.

దొర వెళ్లెను; బంటును వెళ్లి పోయెను. నేను రోజు చురొప్పును పోలికి వెళ్లి వెంటనే చీటి వ్రాసితిని: 'మీరు నన్ను అవమానించితిరి. మీ బంటుచే నెట్టించితిరి. మీరు ఇందులకు పరిహారము చెప్పుకొననిచో మాననష్టమునకు మీ మీద దావా లేగలను' అని.

వెంటనే దొర నుజ్జిపు రాతుచేతికిచ్చి ఈ ప్రత్యుత్తర మంపెను:

'మీరు నాకడ అసభ్యముగా వ్యవహరించితిరి. నేను వెలుపలకు పొమ్మన్నను పోయితిరి కారు. గత్యంతరము లేక బంటును పిలిచి మిమ్ము బయటికిఁ బంపవలసినచ్చెను. బంటు పొమ్మన్నను మీరు పోరైతిరి. కావున మిమ్ము బయటికి పంపవలసినంత బలముమాత్రము ఉపయోగింపవలసినచ్చెను. మీ లేమి చేసికొన్నను సరే.'

ఈ ప్రత్యుత్తరము జేబులో మడచికొని, తల వంచుకొని ఇల్లు పట్టితిని. జరిగినదంతయు మాయన్నతో చెప్పితిని. ఆయన చాల దుఃఖించెను. న న్నేటులు ఊటడింపవలయునో ఆయనకు తోచలేదు. ఆదరపై కేసు పెట్టుట యెటులో నాకు తెలియదు. కావున మాయన్న తనకు మిశ్రులైన వకీళ్లతో ఆలోచించెను. సరిగా ఆసమయమున సర్ ఫిరోజీషా మెహతాగా రచటికి ఒక కేసులో వచ్చుట తటస్థించెను. నావంటి క్రొత్త బారిష్టరు వారిని సంవర్షించుట యెటులు? కావున వారిని తీసికొనివచ్చిన వకీలుచేతికి నాకాగితము లిచ్చి వారి సలహా వేడితిని. వారిటులు చెప్పిరి: "ఈరోజులలో చాలమంది వకీళ్లయు, బారిష్టరులయు అనుభవ మీరీతిగనే యున్నది అని గాంధీతో చెప్పుము. ఆతఁడు క్రొత్తగా నీమనుండి దిగెను. ఇంకను ఉడుకుపాలు. తెల్ల అధికారుల నతఁడెఱుఁగఁడు. ధనము కావలయుచో, సుఖముగా కాలము గడఁపఁదలఁచుచో, ఆచీటిని చింపివైచి, ఆ యవమానమును దిగమింగు మనుము.

ఆత్మ కథ

ఆతనితో కలహించుటవలన ఈతనికి నవ్వుమే కాని ప్రయోజన మావం
తయు నుండదు. ఆతని కింకను లోకజ్ఞానము కావలయును.”

ఈ యుపదేశము నాకు విషప్రాయముగ నుండెను గాని మింగక
తప్పకపోయెను. ఆయవమానమును దిగమింగి, దాన నిటీవల కొంతప్ర
యోజనమునుగూడఁ బడసితిని. ఇక ఇట్టిజోలికిఁబోయి స్నేహమును
ఇటు లెన్నఁడును దుర్వినియోగము చేయనని నిశ్చయించుకొంటిని.
నాటనుండియు ఆ నిర్ణయము నతిక్రమింపలేదు. ఈదెబ్బతో నా
జీవితము సంపూర్ణముగా మారెను.

దక్షిణ-అఫ్రికాకు

నే నాయధికారికడకు వెళ్లుట నిస్సంశయముగా తప్పే. కాని
యితని యధీరత్వముందు, ఇతని రోషముముందు, ఇతని ఔద్ధ
త్యముముందు నాతప్పు కడుఁ గొలఁదియైపోయెను. దానికి గెంటనక్కఱ
లేదు. నే నాతని యచకాశమును అయిదునిమిషములకన్న ఎక్కువ
స్థాయము చేసియుండను. అతఁడు నా మాట వినుటకే సైపలేఁడా
యెను. నన్ను సౌజన్యముగా వెళ్లుమని చెప్పనగును. కాని అతని
యధికారమదము పెచ్చుపెరిగిపోయెను. అస లతఁ డోర్పు లేనివాఁ
డని పిదపఁ బిదప తెలియనైనది. వచ్చినవారి నెల్ల తృణీకరించి పుచ్చుట
అతని కలవాటు. కొంచెము కష్టముతోఁచినఁ జాలు నతనికి మంట
లెత్తుకొని వచ్చును.

ఇక నాపని యంతయు ఈయధికారి న్యాయస్థానమునందే.
అతనిని త్రోవకుఁ దెచ్చుట కానిపని. ఆశ్రయించుట నాకుగిట్టదు. ముందు
దావా తెచ్చెదనని బెదిరించి తరువాత పలుకకుండుటకు మన సొప్పలేదు.

ఈనడుమ మా రాష్ట్రములోని చిన్నచిన్న రాజకీయవ్యవహారము
లనుభవమైనవి. కాయావాడు చిన్నచిన్న రాజ్యముల కూడలి. కావున
రాజనీతివేత్తలు ఓ యనిన వేపురు. సంస్థానములలో సంస్థానములకు
చిన్నచిన్న కుట్రలు. పలుకుబడికిఁగాను ఉద్యోగులలో ఉద్యోగులకు
కుట్రలు. ఆగోసు లట్టివి. సంస్థానాధిపతులకు ఎవ రెంత చెప్పిన
అంత. వారు ఇచ్చకములా చెప్పవారికి చెవు లప్పగించిరి. వారు దొర

ఆ త్మ క థ

గారి జవానునుగూడ బుజ్జగింపవలెను. ఇంక శిరస్తాదారు దొరగారికంటె ఎక్కువ, వీలన, శిరస్తాదారే దొరగారికన్న, దొరగారిచేవి; అతడే అతనిదుబాసి. శిరస్తాదారు పలుకే పాటి. అతని రాబడి దొరగారిరాబడి కెక్కువ. ఇది కొంచె మతిశయోక్తి యైనను మొత్తముమీఁద జీతమునకు మించిపోయిన సొమ్ము అతనికి వ్యయమగుచుండెననుట నిర్వివాదము.

ఈదేశమంతయు నాకు విషవాయుపూరితముగ కాననాయెను. నా కిది తగులకుండ నాస్వాతంత్ర్యము నెటులు గక్షించుకొందునా యని రేయుంబనలు దిగులు.

నా ఉత్సాహ మడుగంటెను. మా యన్న కనిపట్టెను. ఎక్కడనేని నాకు ఉద్యోగము చిక్కుచో ఈకుట్ర తప్పించుకొనవచ్చునని మాకు తోచెను. కాని కుట్ర లేనిచో మంత్రిత్యము గాని, జడ్జిపదవి గాని దొరకదు. ఇదియుగాక దొరకును నాకును పొసగిన పొరపు నా వ్యవహారమునకు అడ్డు.

అపుడు పోరుబందరుసంస్థానము ప్రభుత్వమువారి అధికారమునకు లోబడియుండెను. ఆసంస్థానాధిపతికి కొన్ని అధికారములు సంపాదించుఉద్యోగ మొకటి నాకు కలదు. ఇదికాక మేరు లను ఒక జాతివారిపై వేయబడిన హచ్చుపన్నుల విషయములో నే నా రాష్ట్రాధికారిని జూడవలసియుండెను. ఈ యధికారి హిందువైనను దురతాంకారమున దొరగారికి తాతవలె నుండెను. ఇతడూ సమర్థుడు. కాని దూనివలన రైతుల కేమియు ప్రయోజన మబ్బలేదు. నేను సంస్థానాధిపతికి కొన్ని క్రొత్త అధికారముల సంపాదించగలిగితిని; ముఱి మేరులకు కొంచెమేని ఘోష కలుగ లేదు. వారివిషయము మనస్సునకు లెస్సగా పట్టిరదుకొనలేదని నాకు తట్టెను.

కావున ఈవ్యవహారమునందును నేను నిరాశుడ నైతిని. నాక్లయంటులకు న్యాయము కలుగలేదు. న్యాయము కలిగింపఁదగిన సాధనము నా కడ లేదు. తుదకు పాలిటికల్ ఏజెంటునకో, గవర్నరునకో అర్జీ పెట్టుకొనఁవలయును. అటులు చేయుచో వారు 'దీనితో మాకెట్టి సంబంధమును లేదని త్రోసిపుచ్చి యుందురు. ఏశాసనము చేత నేని తీర్పు దిద్దు వీలున్నచో కొంత మేలుగా నుండెడిది కాని యిచట దొరగారి మాటయే శాసనము.

నా కిటులు ఉక్కిరిబిక్కిరి యాయెను.

ఇంతలో పోరుబందరునుండి మేమకొదుకాణమువారు మాఅన్నగారి కిటులు వ్రాసిరి: "మాకు దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో వ్యాపార మున్నది. మాది పెద్ద దుకాణము. మాకు అచటికోర్టులో ఒక పెద్దదావా కలదు. అది రం, ౦౦౦ పవునుల దావా. అదిచాలకాలమునుండి వచ్చుచున్నది. మేము అందులకు పెద్దవకీళ్లను, బారిస్టరులను పెట్టితిమి. నీవు మీతమ్మునిఁ బంపితివేని అతఁడు మా కుఫయోగించును. అతనికిని ఉపయోగము కలుగును. అతనికి క్రొత్తదేశముఁ జూడను, క్రొత్త క్రొత్త పరిచయము సంపాదించును అనుకూలించును."

మా యన్న నాతో ప్రస్తావించెను. అచటి వకీళ్లకు తెలియఁజెప్పటో, లేక వాదించుటో నాకు స్పష్టముగా తెలియలేదు. కాని అచటికి వెళ్ల కాతుకము కలిగెను.

'దాదా అబ్దుల్లా అండుకోలో భాగస్వామియగు సేట్ అబ్దుల్ కరీమ్ జావేరీగారికి (ప్రకృతము గలించిరి) మా యన్న నన్నుఁ జూపెను. ఆసేటు 'అది యేమంత కష్టము కాదు' అని నచ్చఁబలికి మఱియు ఇటులనెను: 'మా కచట గొప్ప గొప్ప తెల్లవారు మిత్రులున్నారు. వారితో

ఆ త్మ క థ

మీకు పరిచితి అబ్బును. మీరు మాకు మా దుకాణమున ఉపయోగింతురు. మా వ్యవహార మంతయు ఇంగ్లీషులోనే ఉండును. దాని కిని మీ రక్కఱవస్తురు. ఆదేశమునం దున్నంతవట్టు మీరు మా యతి ఘలు కావున మీకు విడిగా ఖర్చుండదు.

‘తమ కెంతకాలము నాతో పని? ఈవి యెంత యుండును?’ అని నే నంటిని.

‘ఒక సంవత్సరముకన్న నెక్కుడు పని పట్టదు. మీకు రాకపోకలకు మొదటితరగతి టికెట్టు ఇత్తుము. మఱియు నూటఅయిదు పౌనులు రొక్క మిత్తుము.’

ఈ కొలది మొత్తమున కచటి కేగుట బారిష్టరుపని కాదు; మఱి దాస్యము. అయినను నా కెటు లేని ఇండియాను విడిచి పెట్టనలయునని యుండెను. క్రొత్తదేశము చూచుకొరిక యొకటి, క్రొత్తఅనుభవము కలుగు నను అభిలాష యొకటి నన్ను ఊరించుచుండెను. మఱియు నేను మాయన్నకు ఆ నూట అయిదుపౌనులు పంపవచ్చును. అది కుటుంబవ్యయమునకు ఉపయోగించును. కావున మఱి బేరమాడక దక్షిణ ఆఫ్రికాకు నూటకట్టితిని.

నేచూల్

నీరుకు వెళ్లునపుడు కలిగిన వియోగదుఃఖము దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వెళ్లునపుడు నాకు కలుగలేదు. మా అమ్మగారు ఇప్పుడు లేరు. నాకు లోకానుభవము, విదేశయానానుభవము కలిగెను. బొంబాయిరాజ కోటలను తఱుచు రాకపోకలు చేయుచుంటిని.

ఈతూరి భార్యను విడిచి వెళ్లుట కొంచెము కష్ట మనిపించెను. సీమనుండి వచ్చినపిదప మరల నొకశిశువు కలిగెను. మాప్రేమ యింకను లాలసనుండి విడివడలేదు. కాని మెలమెల్లగా మెఱుగెక్కుచుండెను. సీమనుండి నేను వచ్చినపిదప మే మొకచో కొలదికాల ముంటిమి. అయినను నే నామె కుపాధ్యాయుడ నైతిని. ఎట్టెట్టుగో కొన్ని సంస్కారము లలనాటుచేయఁబూనితిని. అవి పరిశ్రాంతియుపబస మే మిరువుర మొకచో నాండుట ఆవశ్యకమని మే మనుకొంటిమి. కాని దక్షిణ-ఆఫ్రికాకుపోవు మహోత్సవమునుండు వియోగము వీసమైన కాలేదు. 'ఒక సంవత్సరముగో మగల కలియుదు' మని ఊహించి రాబకోట నుండి బొంబాయికి పయనించితిని.

దాదా అద్దొల్లా కంఠెనీవారి యేజేంటు మారీఫత్తున టికెట్టు రావలయును. ఓడగో కాబెన్ కాళీగా లేదు. ఇప్పుడు పయనింప కున్న ఇంకొక కలవఱకు బొంబాయిగోనే ఉండిపోవలసి వచ్చును. ఏజేంటు—“మేము మొదటితరగతి టికెట్టు సంపాదించుటకై కడు యత్నించితిమి. కాని లాభము లేక పోయెను. మీ రింక వెళ్లఁదలఁచు

ఆ త్మ క థ

కొనినచో డెక్కుమీఁదనే వెళ్లవలయును. మొదటితరగతి భోజనము మాత్రము ఏర్పాటుచేసితిని.” అవి నామొదటితరగతి ప్రయాణపు రోజులు. మఱియు బారిష్టరు డెక్కుమీఁద నెక్కి పయనించునా? అందులకు నేను ఇయ్యకొనలేదు. మఱియు మొదటితరగతి టికెట్టు దొరకలే దనఁగా వింత కలుగుటచే ఆయేజెంటుమాట నేను నమ్మలేదు. కాన అతని యెటుకమీఁద నేను ప్రయత్నించి ఒక టికెట్టు సంపాదించఁదలచితిని. నేను ఓడపైకిబోయి ముఖ్యాధికారిని చూచితిని. అతఁడు దాచుకొనియు లేకుండ నిటు లనెను:—“మాయోడలో నెన్నఁడును ఇంతయొత్తిడి యుండదు. కాని మొజాంబిక్ గవర్నరు జనరల్ గారు ఈ యోడలో వచ్చుచున్నారు. బెర్తు లన్నియు వారు స్వతఃకొనిరి.”

“ఏదోవిధముగా నా కొక్కనికి చోటు చేయలేరా?” అని నే నడిగితిని.

అతఁడు నన్ను ఎగదిగఁజూచి, చిటునవ్వి, “ఒక్కటే ఉపాయ మున్నది. నాగదిలో మఱియొక బెర్తుకలదు. అది బాటసారుల కిచ్చునది కాదు. అయినను నీకిప్పుడు” అనెను. నే నందుల కతని నభినందించి టికెట్టు కొనుటకు ఏజెంటును తీసికొని వచ్చితిని. ఈరీతిగా ౧౮౯౩ సం. ఏప్రిల్ నెలలో దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నాఅదృష్ట మెటులుండఁదో యని సంపూర్ణోత్సాహముతో బయలుదేరితిని.

మొదటి రేవు లామా. అటకు పోవఁ బదుమూఁడునాళ్లు పట్టెను. త్రోవలో నేమను, కెట్టెనును (ఓడఅధికారి) మిశ్రుల మయి తిమి. అతనికి చదరంగ మన్న ఇష్టము. కాని క్రొత్తగా నేర్చు

కొన్నవాఁడగుటచే అతనికి తనతో ఆడుటకు మజియొక్కసరి క్రొత్త వాఁడు కావలయును. కావున నన్ను పిలిచెను. నేను చదరంగమును గూర్చి చాల వింటిని గాని ఆట యెఱుఁగను. నేర్పరులు చదరంగమున తెలివితేటలకు చాల నవకాశ మున్నదని చెప్పుచు వచ్చిరి. ఆ కృపై ను నాకు నేర్పద ననెను. నాకు చాల నోర్పు ఉండుటచే మంచిశిష్యుఁడు దొరక నని అతఁడు సంతోషించెను. ఆటాటకు ఓటమికి నంతు నాదే. ఓడినకొలది నాకు బోధించుట కాతని కుత్సాహము మెండునుచుండెను. నా కాయాటపై ప్రీతి కలిగెను. కాని ఆయోడ దినపిదప ఆప్రీతియు నిలువలేదు; చదరంగములో నాప్రవేశమును రాజును మంత్రిని నడపుచుకంటెను మించలేదు. లామూరేవులో ఓడ మూఁడు నాలుగు గంట లాఁగెను. నేను రేవు మాడ దిగితిని. కృపైనుపాడ దిగెను. అతఁ డిటు లనెను: “ఈ సముద్ర మిచట డగాకోరు. మీరు వడిగా తిరిగి రావలయును.”

ఆరేవు చాల చిన్నది. నేను తపాలకచేరికి పోతిని. అచట గుమాస్తాలుగా నున్న హిందువులఁ జూచితిని. నాకు సంతోషము కలిగెను. వారితో మాటలాడితిని. అఫ్రికావాసులను కొంతమందిని చూచి వారి యోగక్షేమములు కనుఁగొన వేడుక గొంటిని. ఈ పనులచే కొంతకాలము గడచెను.

దెక్కువొడ పయనము చేయు కొందఱతో నాకు పరిచితి కలిగెను. వారు ఒడ్డున వంట చేసికొని తీరికగా భుజించుటకు దిగిరి. ఇపుడు వారు ఓడ నెక్కుటకు నావ కుదుర్చికొనిరి. నేనును అం దెక్కితిని. సముద్రము పొడిచెను. రేవు అల్ల కల్లోలముగా నుండెను. మానావకు తగనిబరు వాయెను. ఓడ నిచ్చెనకు సరిగా మానావను పట్టి నిలుపుటకు వీలు లేనంత బలముగా ప్రవహించుచుండెను. నావ

అ త్మ క థ

సరిగా నిచ్చినకడకు వెళ్లి వెళ్ళకముందే ప్రవాహము దానిని వెనుకకు ఈడ్చివేయుచుండెను. ఓడ బయలు దేలుటకు మొదటి యీల అప్పటికే వినది. నాకు తొందర ఎక్కువాయెను. కెట్టెను మాయస్థ నంతయు పైనుండి చూచుచుండెను. అతడు ఓడను మఱి యయిదు నిమిషము లాపుట కాజ్ఞయిచ్చెను. నామిత్రుఁ డొకఁడు ఓడకడ నున్న మఱియొక నావకు పదిరూపాయ లిచ్చి నన్ను తీసికొని రమ్మ నెను. ఈ బరువునాననుండి న న్నానావవాఁడు లాగుకొనెను. అప్పటికే ఓడపయికిఁ బోవు నిచ్చెన నెత్తినైచిరి. దాన నేనొక మోకు పట్టుకొని పైకి ప్రాకవలసి వచ్చెను. ఓడ వెంటనే సాగెను. సయాశ్రులు దిగఁబడిపోయిరి. కెట్టెను మువలకింపు నిక్కమని అపుడు తెలిసి వచ్చెను.

లామూ దాటినపిదప మొంబాసా; మొంబాసా దాటినపిదప జాంజిబారు. అచట ఓడ ఎనిమిది మొదలు పది దినములవఱకును ఉండును. అచట మఱియొక యోడకు మారవలసియుండెను.

కెట్టెనుకు నాపైఁగల ప్రేమకు నీమ లేదు. కాని అది విపరీతముగా పరిణమించెను. అతడు నన్నును, 'మఱియొక తెల్లవానిని 'విహారము'నకు రమ్మనియెను. 'మేము మూపురము' అతని నానపై ఒడ్డు చేరితిమి. 'విహార' మన నేమో నాకు సరిగా వారియర్థము తెలియలేదు. అట్టినిషయములలో నే నెంత తెలివితక్కువవాడనో అతఁడెఱుఁగడు. ఒక తార్పుగాఁడు మమ్ము మూపురను నీగ్రోస్త్రీల షేటకు తీసికొనిపోయెను. మాకు మువ్వరకు మూఁడుగదులు చూపిరి. నేను బిడియముతో మూఁగనై పోతిని. పాపము! ఆమె న న్నే మనుకొనెనో దైనమునకే యెఱుక. కెట్టెను నన్ను పిలిచెను. వెళ్లిన వాఁడను. వెళ్లినటులు నేను బయటికి వచ్చితిని. నా బేలతనము

నతఁడు కనిపట్టెను. అందులకు మొదట నాకు చిన్నతనముగా నుండెను. కాని ఆమాట తలఁచుకొన్నంత భయము తక్కు వేటు లేదు. కాన ఆ చిన్నతనపు చీఁగు చివికిపోయి, ఆఁడుదానియెదుట ఆవంతయు కలఁగకుండుటకు భగనంతుని తలఁచుకొంటిని. నాహృదయదౌర్బల్యమునకు వగచితిని. 'గదిలోనికి వెళ్లనని ధైర్యముగా ఏల అనలేక పోతినా' అని అనుతాపము చెందితిని.

నాజీవితమున ఇట్టివానిలో నిది మూడవది. కల్లకపటము లెఱుఁగని పలువురు పిన్నవారు అది యేమో చిన్నతన మనుకొని పాప లిప్తు లగుదురు. అటులు నేను అంటుసాంటు లేక బయటఁబడుట నాపురుషార్థము కాదు. మొట్టమొదటనే 'నే నాగదిలోనికి పోను' అని నిరాకరించినచో అది పురుషార్థము. నే నిటులు బయటఁబడుట కేవల మీశ్వరానుగ్రహము. ఈఘటన నాకు ఈశ్వరునిపై నెక్కువ ఆస్థ కలిగించెను. మఱియు కల్ల చిన్నతనమును చాలవఱకు పాఠఁ దోలెను.

ఈ రేవున ఏఱ్ఱా క్లుండవలసినందున నేను పత్తనమున బసపెట్టి చుట్టుపక్కల నెల్ల చూచివచ్చితిని. జాంజిబారునందలి వృక్షాదుల పెంపున కొక్క మలబారే సాటి. ఆచెట్లయెత్తు, ఆపండ్ల యురవు మాడ నాకు వింత ఆయెను.

పిదప మాయోడ మొజాంబిక్కులో ఆఁగెను. మేనెల చివర నేటూలు చేరుకొంటిమి.

కొన్ని అనుభవములు

నేటాలుదేశమునకు రేవుపత్తనము దర్శనము. దానికి పోయి
నేటాలు అనియు పేరు. అబ్దుల్లా నేటుగారు నన్ను తీసికొనిపోవు
టకు అచ్చటికి వచ్చిరి. నేటాలువారు తమతమ మిశ్రులదీసికొనిపోవ
వచ్చిరి. నాకుఁ జూడ వారికి హిందువులపై విశేషాదరము ఉన్న
టులు పొడఁగట్టలేదు. పరిచితులు అబ్దుల్లా నేటుగారిని తేలికగా
మాచుట నాకుపొడఁగట్టకపోలేదు. దానిఁ జూడ నాప్రాణము
చివుక్కుమనెను. అబ్దుల్లా నేటునకు అది అలవాటైపోయెను. అందఱు
నావంక వికారముగఁ జూచిరి. తతిమ్మా హిందువులకంటె నావేషము
వేటుగానుండెను. మీఁద ఫ్రాక్ కోటు. తలమీఁద బంగాళీల పగిడీ
వంటి తలపాగ.

నేటుగారు నన్నింటికిఁ గొంపోయిరి. తమగదికి ప్రక్కగదిని
ప్రత్యేకముగా నా కేర్పాటు చేసిరి. వారిసంగతి నాకును, నాసంగతి
వారికిని ఏమియు తెలియదు. తన తమ్ముఁడు నాచేతి కిచ్చి పుచ్చిన
కాకితములు చదివికొని ఆయన మఱింత గడబిడపడెను. తనతమ్ముఁడు
తన కొకవెల్లెనుఁగును పంపినటులు అతఁడు తలఁచెను. నావేషభాషలు
మాచి నాకు దొరల కగునంత వ్యయ మగు ననుకొనెను. మఱియు
అపుడు ప్రత్యేకముగ నియోగింపఁదగిన పని లేదు. వారివ్యవ
హారము కరుగుచున్నది. వెంటనే నన్నక్కడికి
నుఁ గాక నా సామర్థ్యమును గుఱించి,

2 కొన్ని అనుభవములు

యోగ్యతను గుఱించి యతఁ డే మెఱుఁగును? నన్ను కవిపట్టుచుండుటకు ఎప్పుడును ప్రిటోరియాలో అతఁ డుండవలయును. అది అతనికి వీలా? ప్రతివాదులు ప్రిటోరియాలో. వారు న న్నేవిధముగనైనను తమ పక్షములోనికి తిప్పుకొనెదరేమో? మఱి నా కాదావాలో పని యియక యింకేమిపని మాపుదురు? తక్కుఁగల పనియంతయు అతని గుమాస్తా లే నాకన్న బాగుగా నిర్వహింపఁగలరు. మఱియు ఆ గుమాస్తాలు తప్పు చేయుచో వారిని డండింప వీలు. నేను పొరపాటు చేయుచో నన్నటులు చేయ వీలా? ఈహేతువులచే ఆ దావాలో ఏదో పని నా కప్పగింపనిచో న న్నింటఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని ఊరక మేపవలసివచ్చును.

అట్లు నేటునకు అక్షరజ్ఞానము తక్కువ. కాని అనుభవజన్య జ్ఞానము కావలసినంత. అతని బుద్ధి కడు చుఱుకై నది. అదియు నతనికిఁ దెలియును. బాంకు మానేజర్లతో వ్యవహారము గడపుకొనుటకును, తెల్లవర్తకులతో వ్యవహారము నడపుకొనుటకును, వకీళ్లకు తన వ్యవహారములను తెలియఁ జెప్పుకొనుటకును తగినంత ఇంగ్లీషు అతఁ డలవఱచుకొనెను. భారతీయులకు ఆతఁడన్న గౌరవము. నేటుగారి వర్తక సంఘము అపుడున్న అన్ని వర్తకసంఘములలోను పెద్దది. ఒకవేళ కాకపోయినను హిందూవర్తకసంఘములందలి పెద్దవానిలో నిది యొకటి. ఇట్టి వీళ్లు ఉన్నను అతని తొకలోటు కలదు. అతనిది అనుమానస్వభావము.

అతనికి ఇస్లాము మతమునెడల చాల నభిమానము. తత్త్వజ్ఞానము గుఱించి మాటలాడ నతని కభిలాష. కురాన్ మరీఫునందును, ఇస్లాము తత్త్వగ్రంథములందును అతనికి సామాన్యజ్ఞానము కలదు. సంభాషణము నందు ప్రమాణవాక్యము లతఁడు కుప్పగూరలుగాఁ గ్రుమ్మరించును.

ఆత్మకథ

ఆతని కలయికవలన నాకు ఇస్లాముమతమున సామాన్యజ్ఞానము కలుగ నాయెను. మా మనస్సులు కలిసిన దాది ఇస్లాముతత్త్వమును గూర్చి ప్రసంగించుకొనఁ దొడఁగితిమి.

నే నచటికి వెళ్లిన రెండవనాఁడో, మూడవనాఁడో నేటుగారు నన్ను దర్బానుకోర్టునకు తీసికొని వెళ్ళిరి. అచట వారి మిశ్రులతో నాకు పరిచితి కలిగించిరి. కోర్టులో తన వకీలుప్రక్క నన్ను కూర్చుండఁ బెట్టిరి. మొదటినుండియు మేస్త్రీటు నా కేసి మిరిమిరి చూచుచుండెను. తుదకు 'తలపాగను తీసివేయుము' అని నా కాజ్ఞాపించెను. 'తీయ' నని నిరాకరించి నేను కోర్టునుండి వెళ్లి పోయితిని.

ఇక్కడికి వచ్చినను నా కొక తగవు వ్రాసిపెట్టియున్నది.

భారతీయులచే పాగలు తీసివేయించుటకుఁ గల రహస్యము అబ్దుల్లా నేటు నాకు తెలియఁజెప్పెను. మహమ్మదీయాచారము పూను వారు తలపాగలఁ దాల్చినచ్చును. కాని కోర్టులకు వచ్చేడు మిగిలిన హిందువులు. మాత్రము తలపాగ తాల్పరాదని శాసనము.

ఈ నూత్నభేదము తెలియఁజెప్పుటకు లోఁతునకు దిగవలయును.

ఈ రెండు మూఁజ్ఞాశ్లలో అచటి భారతీయులు పలుతెఱఁగులుగా నున్నారని తెలిసికొంటిని. ఒకరు తురకవర్తకులు. వీరు 'మేము అరబ్బులము' అని వ్యవహరించుకొనుచుండిరి. మఱియొకరు హిందూ గుమాస్తాలు, లేక పారసీ గుమాస్తాలు. ఇందలి పారసీగుమాస్తాలు 'మేము పారసీకులము' అని వ్యవహరించుకొనుచుండిరి. ఇంక హిందూ గుమాస్తాలు 'మేము అరబ్బులము' చెప్పుకొననిచో తమ పని అటూ కాదు, ఇటూ కాదు. ఈముత్రెగలవారికిని సాంఘిక సంబంధము కలదు.

2 కొన్ని అనుభవములు

మఱియు వీని యన్నటికంటె ఒక పెద్ద తెగ కలదు. అందు అఱవ వారు, తెలుగువారు, ఉత్తరహిందూస్థానము నుండి ఇకడెకచెర్లు కూలికి వచ్చినవారు, మఱియు కూలినాలి చేసుకొనువారు కలరు. ఇకడెకచెర్లు కూలీ లనగా అయిదేండ్లు నేటాలుదేశమున పనిచేయు టకు గుత్తగొనబడిన (అగ్రిమెంటు) కూలివారు. వీరి కచట గిర్మిటియా లని పేరు. ఈపదము అగ్రిమెంటుపదమున కపభ్రంశముగు గిర్మిట్ అను పదమునుండి ఉత్పన్నమైనది. పైమూడు తెగలవారును వీరి (గిర్మిటియా)తో కూలిచేయించుకొను పనితక్కు వేటుసంబంధము పెట్టు కొనరు. దొరలు వీరిని కూలీ లందురు. మఱియు భారతీయులలో పలువురు కూలివారు. కావున భారతీయు లందఱకు కూలీలని పేరు. సామి అని మఱియొక పేరు. సామి యనుపదము సామాన్యముగా అఱవపేర్లకు చివర నుండును. అది 'స్వామి' అను సంస్కృతపదము నకు వికృతి. చమత్కార మెఱుగు భారతీయునకు సామిపదసంబోధన మిష్టముకానిచో, తనను సంబోధించిన తెల్లవానితో 'నీవు నన్ను సామియన నగును గాని, సామి యనిన అధికారియని అర్థము: నేను నీ కధికారిని గాను గదా!' అనును. కొందఱు జంకి యూరకుందురు; కొందఱు కోపము తెచ్చుకొని తిట్టియో, పైబడి కొట్టియో పంపుదురు. ఏలన, సామిపద మతనికి నీచవాచకము. ఇంకొక అర్థమున నతనికి అప్రయుక్తము. దానికి అధికారియని అర్థము చెప్పుట అవమానించుట యగును.

కావున నాకు కూలిభారిష్టరు అని పేరు వచ్చెను. వర్తకులకు కూలివర్తకులని పేరు. ఈరీతిగా మాలియనుమాటకు అసలు అర్థము పోయి భారతీయులు అను నర్థము కలిగెను. తురకవర్తకుల కిది గిట్టదు. కనుక వారు వెంటనే 'మేము అరబ్బులము' అనియో, లేక

ఆ త్మ క థ .

‘మేము బేహారులము’ అనియో చెప్పుకొనుచుండిరి. ఆ తెల్లవాడూ మంచివాఁ డగుచో తుమాపణ కోరుకొనును.

ఇట్టి స్థితులలో నేను తలపాగ పెట్టుకొనుట వికటమాయెను. తలపాగను తీసివేయుచో అవమానము మింగి ఊరకుండుటయే. కావున. తలపాగ కొక్కసలాముచేసి ఇంకనుండి ఇంగ్లీషుహాట్ పెట్టుకొనుచుండి. నచో అవమానము లేక కుక్కజట్టిలు రాకపోవు ననుకొంటిని.

కాని అబ్దుల్లాసేటుగా రొప్పరైరి: “నీ వటువంటి దేమయినఁ జేసినచో విషమించును. ఇపు ఇటులు చేసినచో తలపాగ తాల్ప వలయు ననుకొనువారి నెల్లరను వంచింపినటు లగును. అదియుఁగాక, మనదేశపు తలపాగ మీ తలకు బాగుగ నుండును. ఇంగ్లీషుహాటు. పెట్టుకొన్నచో పూటెలులో సేవకుఁ డనుకొందురు.”

ఈ యుపదేశమున మంచి తెలివియు, దేశభక్తియు, మఱి లఘు. స్వభావమును గలవు. అందలి తెలివి తెల్లము. దేశభక్తి లేనిచో ఆమాటలు రావు. పూటెలు సేవకునియెడ నైచ్యము ఉండుటచే. సంకుచితదృష్టియున్నది. గిర్మిటియాలలో హిందువులు, తురకలు, కైస్తవులును అంతర్భూతులు. ఇందలి కైస్తవులు మతము పుచ్చుకొన్న గిర్మిటియాలసంతతే. ౧౮౯౩ సంవత్సరమునాటికే వారిసంఖ్య అధికము. వారు దొరలవేషములతో చాలమంది పూటెల్లలో సేవకులుగా నుండిరి. అబ్దుల్లాసేటుగారు హాటువిషయమున తేలికగా మాటలాడినది వీరిని ఉపలక్షించియే. పూటెల్లలో సేవకర్త్యము మిగుల నైచ్యము నకు గుటియగుచుండెను. నేటికిని చాలమందికి ఆనమ్మిక పోకున్నది.

మొత్తముమీఁద అబ్దుల్లాసేటుగారిసలహా నాకు నచ్చెను. ఈ తలపాగతగవు పొసఁగిన పిదప నాపక్షమును నేను సమర్థించుకొనుచు

2 కొన్ని అనుభవములు

పత్రికలకు వ్రాసితిని. తలపాగలపై చాల చర్చలు జరిగెను. 'అన్ వెల్ కమ్ విజిటర్'—పిలువని పేరంటకాడు' అని నాకు పత్రికలలో వేరు వచ్చెను. మూడు నాలుగు నాళ్లలో దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నాకు ప్రఖ్యాతి కలిగెను. కొందఱు నా పక్షమును సమర్థించిరి. కొందఱు నా పొగరుబోతుతనమును నోరార తిట్టిరి.

నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నున్నంతవట్టు నా పాగ నా తల మీదనే యుండెను. మఱియు అచటనే ఎన్నడు ఏ కారణమున తలదీర తఱలించితినో దాని గుఱించి ముందు ముందు తెలియఁగలదు.

౧

ప్రిటోరియా దారిలో.

ద్రాబ్బనులో నివసించుచున్న భారతీయకైస్తవులతో నాకు, పడిగా పరిచయ మాయెను. కోర్టులో దుబాసిగా ఉన్నపాల్ గారు రోమకాకేతలిక్కు. నే నతని సావాసము పట్టితిని. మజీయు ప్రోటెస్టెంటు మిషనులో బోధకుడైన సుభాన్ గాడ్ ఫ్రేగారి సావాసము పట్టితిని. వీరు ఇటీవల గతించిరి. దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీయప్రతినిధిసంఘసభ్యులుగ నిరుడు ఇండియాకు వచ్చిన జేమ్స్ గాడ్ ఫ్రేగారికి వీరు జనకులు. ఈ రీతిగనే అపుడు పార్సీరుస్తుంజీగారితోడను, ఆదంజీ మియాఖానుగారితోడను మైత్రి ఒప్పెను. వీ రిరువురును ఇటీవల గతించిరి. వ్యాపారములు వచ్చినపుడు తక్కు ఒండొండ కలసికొనని వీరు తుద కే విధముగా గాఢమిత్రులై రోముందు ముందు తెలియఁగలదు.

ఇటులు నాకు పరిచితుల సంఖ్య యెక్కు డగుచుండఁగా అబ్దుల్లాకంపెనీవారికి తమ వకీలుకడనుండి కేసునకు తయారుకావలయు ననియు, అబ్దుల్లాసేటుగారు తాము వచ్చుటయో, తమతరపున ఎవరినేని పుచ్చుటయో జరుగవలెననియు ఉత్తరము వచ్చెను.

అబ్దుల్లాసేటుగారు నా కాలేఖిను చదువ నిచ్చి 'ప్రిటోరియాకు వెళ్లెదరా?' అనిరి. 'నే నా వ్యవహారము సాంగోపాంగముగా ఆకలింపు చేసికొని మఱి వెళ్ళఁగలను. అక్కడ ఏమి చేయవలయునో నా కిప్పు

టికి 'తెలియలేదు' అని నే నంటిని. అనగా అతడు నా కావ్యవహారము తెలుప గుమాస్తాలను నియోగించెను.

నే నా కేసును ఆకలింపఁ బూనినతోడనే అందు గుంట ఓనమాలు దిద్ద మొదలుపెట్టవలెనని తెలిసెను. జాంజిబారులో నే నున్న కొలఁదిదినములు కోర్టునకు వెళ్లి అక్కడ పని పరిశీలించుచుంటిని. పార్సీవకీ లొకఁడు ఒకసాక్షి ఖాతాలో జమాఖర్చుల గుఱించి అడుగుచుండెను. జమాఖర్చులన్నచో నా కడవికొడవ. నేను ఇచ్చట నూకలు నఁగాని, సీమలోఁగాని ఖాతా (Book-keeping) నేర్చుకొనలేదు.

ఏ కేసును గుఱించి నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వచ్చితినో ఆ కేసు తయు ఖాతాకు సంబంధించినది. జమాఖర్చులెక్కలలో నిధియైన వాడే దానిఁ దెలిసికొని ఒరులకు తెలుపఁగలఁడు. ఆ గుమాస్తా ఇది జమ, అది ఖర్చు అని చెప్పకొనిపోవుచుండ నాకు మఱింత గండరగోళముగా నుండెను. పి. నోటు అన నేమియో నాకు తెలియలేదు. ఇంగ్లీషు నిఘంటువునందు ఆపదము దొరకలేదు. నాయజ్ఞతను గుమాస్తాకు తెలుపుకొంటిని. అతఁడు పి. నోటు అనఁగా ప్రామిసరినోటు అని చెప్పెను. ఖాతాకు (Book-keeping) సంబంధించిన గ్రంథమొకటి కొని చదివితిని. దానితో కొంత ధైర్యము కలిగెను. ఆ దావా అర్థమాయెను. అబ్దుల్లాసేటుగారు జమాఖర్చు వ్రాయుట యెటులో యెఱుఁగరు. అయినను ఎంత చిక్కు లెక్కలైనను చిటికలో విడదీయఁగల అనుభవము ఆయనకు కలదని నే నెఱిగితిని. 'ప్రిటోరియాకు వెళ్లుటకు ఇప్పుడు నేను తయారు' అని అంటిని.

‘మీ రెచట విడియుదురు?’

‘తమ రెచట విడియు మందురు?’

ఆత్మకథ

‘నేను మన వకీలునకు చీటి వ్రాయుదును. ఆయన మీకు విడిది నేర్పఱచును. ప్రిటోరియాలో నాకు మేమ౯ మిత్రులు కలరు. వారి కిని వ్రాసెదను. కాని మీరు వారియిండ్ల బసపెట్టవలను. మన ప్రతి పక్షులకు అచట చాల పలుకుబడి కలదు. మన రహస్యలేఖలను వారిలో నెవఁడేని చూడఁ జూసఁగెనా, కొంప మునిఁగెను. వారితో మీ రెంత విడిగా నున్న నంత మేలు.’

‘నేను మీవకీలు ఎచట నుండు మన్న నచ్చట నుండును. లేక నేనే వేఱుగా బస కుదిర్చికొందును. ఆవిషయమున మీకు విచారము పలదు. మన రహస్య మొక పిట్టకేని తెలియదని నమ్ముఁడు. కాని వారితో నేను కలిసి మెలిసిధే యుండును. ప్రతివాదులతో మైత్రి చేసికొన వలయు ననియే నామతము. వీలున్నచో ఈవ్యవహారము కోర్టున తెక్కకుంఠ పరిష్కరించుటకు ప్రయత్నము చేయుదును. ఇంతకు తైయబ్ సేట్ మీకు చుట్టమేకదా!’

ప్రతివాది స్వకీయ సేట్ తైయబ్ హాశీఖాన్ మహమ్మదు గారు అబ్దుల్లాసేటుగారికి దగ్గఱ చుట్టము.

రాజీమాట రాఁగనే అబ్దుల్లాసేటుగారు కలబెల పడ్డటులు కనుఁ గొంటిని. కాని నేను దర్బాను చేరి ఆతేడు దినము లగుటచే మే మొకరి హృదయ మొకర మెఱిఁగితిమి. నన్ను వెల్లేనుఁ గనుకొనుట దాఁటిపోయెను. ఆతఁ డిటు లనెను: ‘ఔ...నా...ను. కోర్టుతో పనిలేకుండ పరిష్కృతమగుచో అంతకన్న వేఱు మేలులేదు. అయినను మేము రక్తబంధువులము. ఒకరితరహా ఒకరికి తెలిసినవారము. తైయబ్ సేటు తగవు తేలికగా తేల్పువాఁడు కాఁడు. మన మేమాత్ర మజాగ్ర త్తతో నున్నను మన సంగతులన్నియు సంగ్రహించి తుదకు అధి

పాతాళమున కడగఁద్రొక్కును. కనుక ఏమి చేయఁదలచినను లెస్సగా ఆలోచించి మఱి చేయుఁడు.'

'ఆవిషయమై మీకు తొందర వలదు. దావావిషయమై లైయబ్ నేటుగారితోఁ గాని, మఱి యెవరితోఁ గాని ముచ్చటెంప నేమిపని? ఊరక లుకలుకలు పడకుండ ఏదో ఒకదారికి రండని సూచింతును.'

వచ్చిన ఏడవనాఁడో, ఎనిమిదవ నాఁడో దర్బానునుండి బయలు దేటితిని. నాకు మొదటితరగతి టిక్కెట్టు పుచ్చుకొనిరి. పలుపు వల యుచో అలాయిదాగా అయిదుషిల్లింగులు కట్టుట అచటి మామూలు. అబ్దుల్లానేటుగారు పలుపునుగూడఁ గొనుఁడని నొక్కిచెప్పిరి. కాని నట్టి పట్టుదలచే, గర్వముచే అయిదు షిల్లింగులు పొదుపుచేయ ను యునను తలఁపుచే వద్దంటిని. అబ్దుల్లానేటుగారు నన్ను ఇటులు ముదల కించిరి: 'మాడుఁడు. ఇది హిందూదేశము కాదు. అల్లా అశుభ్రహము వలన మనకు భోగించి త్యాగము చేయఁదగినంత సిరి కలదు. మీకు కావలసిన విషయములలో నెనుదీయవలదు.'

నేను ధన్యవాదములు పలికి ఘరవా లే దంటిని.

రైలు నేటాలుముఖ్యపత్తనమగు మారిట్టుబర్గునకు రాత్రి తొమ్మిది గంటలకు చేరెను. పడుకొనువారికి ఇచటనే పలుపు లిత్తురు. రైలు జవా నొకఁడు వచ్చి 'పలుపు కావలయునా?' అని అడిగెను. 'నాకడఁ గలదు. అక్కఱ లే' దంటిని. అతఁడు వెళ్లిపోయెను. ఒక బాటసారి వచ్చెను. నన్ను ఎగదిగ చూచెను. నేను నల్లవాడ నగుట చూచెను. అతఁ డోర్వ లేకపోయెను. పెట్టె దిగిపోయి ఒక రిద్ద టుద్యోగులను తీసికొనివచ్చెను. వారు మానముగ నుండిరి. ఇంతలో మఱియొక ఊద్యోగి వచ్చి, 'రావయ్యా! నీవు నెనుకపెట్టెలో హర్షుండవలయును. ఊఁ, లే' మ్మనెను.

ఆత్మకథ

‘నాకేడ మొదటి తరగతి టికెట్టు కల’ దంటిద.

‘ఘరవా లేదు. నామాట విను. వెనుక పెట్టెకు పద!’

‘నామాటగూడ వినుడు; దర్బానులో న న్నిందుఁ గూర్చుండ నిచ్చిరి. నే నిందే శయనింపక తక్కదు.’

‘ఏమి, లేచిపోవా? నీవు వెళ్లిపోవనిచో పోలీసును పిలిచి నెట్టింతును.’

‘సరి, వాని నే నెట్టినీ; నా యంతట నేను పోను.’

పోలీసు వచ్చెను. నాచేయి పుచ్చుకొని బయటికిఁ ద్రోసెను. నా సామానుగూడ బయటఁ బడనూకిరి. నే నా కడపటి పెట్టెలోనికి వెళ్ల నిరాకరించితిని. రైలు వెళ్లి పోయెను. నేను చేసించినిమాత్రము తీసి కొనిపోయి వెయిటింగు రూములో కూర్చుంటిని. సామాను పడవేసిన చోటనే యుండెను. రైల్వేవారు దాని కాపాడుచుండిరి.

అది చలికాలము. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని పర్వతప్రదేశములలో చలి యెక్కువ. మారిట్జుబర్గు మిక్కిలి ఎత్తున నుండుటచే మతీయెక్కువ చలి. నాఓవర్ కోటు సామానులో ఉన్నది. కాని దాని నిమ్మని కోరి నచో మరల నేమి యవమానము నెత్తిపైఁ బడునో యని అడుగక గడగడ వడఁకుచు సూరుచుంటిని. ఆగదిలో దీపము లేదు. నడికిరేయి ఒక బాటసారి ఆగదిలోనికి వచ్చెను. అతఁడు నన్ను కలుకరింపఁ దలఁచెనేమో కాని నేనుమాత్రము మాటలాడు స్థితిలో లేను

పిమ్మట. ఇప్పుడు నే నేమి చేయఁదలయునని ఆలోచించితిని. నాహక్కులకు పోరాడఁదలయునా? లేక వచ్చినటులు ఇండియా దారి పట్టవలయునా? లేక ఈయవమానము దిగమింగి నావచ్చినపని మాచు

కొని మఱి యిండియాకు పోవలయునా? వచ్చినపని చేసికొనక తిరిగి పోవుచో పిటికితనము. ఇప్పుడు నాపడిన పాటు మిగుల అల్పము, — ఇది లోపలి మహారోగమునకు బాహ్యచిహ్నము, — ఈ మహారోగము రంగును గుఱించిన పోరు. సామర్థ్యమున్నచో ఈ పాడురోగమును మొదటి కంట కుదుర్చు యత్నింతును. దీనిగుఱించి ఎన్ని కష్టములు వచ్చినను భరింతును. ఈవర్ణద్వేషమునకు సంబంధించిన అన్యాయమును తొలగింప నెంత ప్రయత్న మావశ్యకమో అంత ప్రయత్నము చేయుదును.

ఇటులు తలచి తరువాత వచ్చు రైలులో ప్రిటోరియాకు పోవ నిశ్చయించుకొంటిని.

మఱుసటి ప్రాద్దున రైల్వే జనరల్ మానేజరుకు ఒక పెద్ద తంతి కొట్టితిని. అబ్దుల్లా సేటుగారికిని ఈసంగతి తెలిపితిని. అబ్దుల్లా గారు వెంటనే జనరల్ మానేజరును చూచిరి. అతడు రైల్వేవారిది తప్పుకాదనుచు ‘గాంధికి ప్రయాణసౌకర్యము చూడు’మని మాస్టరుకు తంతినిచ్చితిని తెల్పెనట. అబ్దుల్లా సేటుగారు మారిట్టుబర్గులో హిందూ వర్తకులకును, మఱియు ఇతరస్థలములలోని మిత్రులకును నావిషయమున జాగ్రత్తపుచ్చుకొండని తంతి నిచ్చిరి. వారందఱును నన్ను జూడవచ్చి, తమకు తమకు జరిగిన అవమానములఁ జెప్పి, ఇటువంటివి ఆదేశమున క్రొత్తలు గావని న న్నూఁడించిరి. ఒకటి రెండు తరగతులలో ప్రయాణముచేయు భారతీయులు ఏ రైలు-ఉద్యోగులవలననో, ఏ తెల్లవారివలననో ఇట్టిపాట్లు పడుటకు సిద్ధులై యుండవలయును. ఆనాడంతయు వారి కష్టచరిత్ర శ్రవణముతోఁ గడచెను. రాత్రి రైలు వచ్చెను. అందు నా కొక బెర్తు ప్రత్యేకింపఁబడి యుండెను నిన్న దర్బానులో వలదన్న పట్టుపు టిక్కెట్టును నేడు మారిట్టుబర్గులో కొంటిని.

ఆరైలు నన్ను చార్లెస్ టౌనుకు తీసికొనిపోయెను.

ఎక్కువ కష్టములు

పాద్మతికి రైలు చార్జెస్ టౌను చేరను. ఆరోజులలో చార్జెస్ టౌను జోహాన్సుబర్గ్ నడుమ రైలుదారి లేదు. కాని రాకపోకలకు గుర్రపుబండ్లు కలవు. గుర్రపుబండి బాటనడుమ స్టాండర్డ్ అను ఊరికడ రాత్రిపూట ఆగును. నానద్దగుర్రపుబండి టికెట్టుకలదు. మారిట్జుబర్గ్ లో నే నొకదినము నిలువయున్నను ఆ టికెట్టు రద్దుకాలేదు. అదియుఁగాక అబ్బిల్లా సేటుగారు చార్జెస్ టౌను లోని గుర్రపుబండ్ల ఏజెంటుకు తంతి నంపిరి.

కాని ఆ యేజెంటు నన్ను దిగఁజూడ నుద్దేశించెను. మఱియు నేను కొత్తవాఁడ నగుట చూచి నీటికెట్టు రద్దుచేయఁబడిన దనెను. నేను వానికి తగురీతి సమాధానము చెప్పితిని. లోపల చోటు లేక కాదు. వాని మనస్సులో నున్నది వేఱు. 'బాటసారులకు బండిలోపల తా వీయ వలయును. నేను హాలీని; కొత్తవాఁడను. లీడర్ అనఁబడు నాగుర్రపు బండ్ల అధికారి నన్ను తెల్లవారితోపాటు లోపల కూర్చుండఁబెట్టుట తగ దనుకొనెను. ఆబండ్లికి ముం దిరుతెట్టుల రెండుఆసనము లుండెను. లీడరు ఈ రెండాసనములలో ఒకదానిపై తప్పక కూరుచుండును. కాని నేఁడు లోనఁ గూర్చుండి నాకు తన చోటు చూపించెను. అది శుద్ధ అన్యాయమనియు, మఱియు అసమానమనియు నా కు తెలియకపోలేదు. కాని ఆయసమానము వింటుంటే మేలనుకొంటిని. బల్కత్కరించి లోనఁ జొరఁబడ వీలుండదు. నే నతనితావునఁ గూర్చుండ నన్నచో నన్ను

దిగవిడిచి బండి తోలుకొని పోవుట కతఁడు సంసిద్ధుఁడు. అచట నేను దిగబడినచో మఱియొకనాఁడు వృథా. ఇక నామఱునాఁడేమగునో దైవమున కెఱుక. కాబట్టి మనసులో నెంతగుంజాటనపడుచున్నను మెదలక బండితోలువాని పక్కఁగూర్చుంటిని.

సుమారు మూడు గంటలకు బండి పార్టీ కోపునకు చేరెను. అచట ఆ గుర్రపుబండి-తెల్లఅధికారికి నేను కూర్చున్న చోట కూర్చుండవలయునని బుద్ధి పుట్టెను. అతఁడు సిగరెట్ కాల్చుకొన వలెను. మఱియు అతనికి మంచిగాలి కావలెను. అతఁడు బండి తోలు వానికడనుండి ఒక మైలగోనెతీసి దానిని తనపాదములక్రింద బల్లమీఁదఁ బఱచి, 'సామీ ! నీవు దీనిమీఁద కూర్చుండుము. నేను బండి తోలు వానిప్రక్క కూర్చుండఁ గోరుదును' అనెను. ఈయవమానము భరింప నాకు సామర్థ్యము లేకపోయెను. భయపడుచు భయపడుచు నేను 'లోపలఁ గూర్చుండవలసిన నన్ను ఇచటఁ గూర్చుండఁబెట్టితివి. నే నెట్లో సహించితిని. నీ విచటఁ గూర్చుండి సిగరెటు కాల్చుటకు నీకాళ్ల కడ కూర్చుండుమనుచుంటివి. నేను కూర్చుండను. బండిలోపలికి పోయి కూర్చుండెదను.'

ఈ మాటలు నానోర వచ్చెనో లేదో, అతఁడు నాగూబలు పగులఁగొట్ట మొదలిడెను. నాచేయి పట్టుకొని కిందికి ఈడ్వనెంచెను. 'నే నాబండి చువ్వలను గట్టిగాఁ బట్టుకొంటిని. మనికట్లు విఱిగినను మానె, విడువవలదను కొంటిని. బాటసారు లందఱు మమ్ము చూచుచుండిరి. అతఁడు బండుబూతులు తిట్టెను; క్రిందికి పడఁదోయ పాటుపడెను; కొట్టెను. నేను మాత్రము వదల లేదు. అతఁడు బలిష్ఠుఁడు. నేను దుర్బలుఁడను. చూడఁగాచూడఁగా తెరువరులకు జారి పుట్టెను. వారు—“పాప మతని విడిచిపెట్టు ! అతఁడన్నది నిక్కము.

ఆత్మకథ

అతని తప్పు లేదు. అక్కడ కూర్చుండనియెడల మాకడఁ గూర్చుండఁ గలఁడు. ఇటు పంపుము" అనిరి. 'దాటిపోలేదు' అని ఆతఁ డుచెను గాని అవమానపడి మఱి కొట్టలేదు. నాచేయి వదలి మఱి కొంచెము తిట్టి, బండి కావలిప్రక్కఁగూర్చున్న హాటెంటాట్ సేవకుని ఆగోనె ఖాదఁ గూర్చుండఁ జెట్టి అతనిచోట తాను కూర్చుండెను.

ఎవరి చోటులలో వారు కూర్చుండిరి. ఈల ఆయెను. బండి కదలెను. నాగుండెలు టువ్వుటువ్వు మనుచుండెను. ప్రాణములతో ఆయూరు చేరఁగలనా యని నాకు సంశయము. నడుమనడుమ నతఁడు నావంక చుటచుటఁజూచి, వ్రేలు చూపి, 'చూడు! స్టాండర్టుక్లో దిగనీ! అక్కడనిన్నేమి చేయుదునో!' అని గాండ్రు మనుచుండెను. నేను మాటాడక కూరుచుండి, 'ఏమి దైవమా! నాకు సాయమురా' మ్మని ప్రార్థించుకొనుచుంటిని.

చీకటి పడఁగనే స్టాండర్టుక్ చేరితిమి. అచ్చట హిందువుల ముఖములు కొన్ని కనఁబడెను. నాగుండెలు కుదుటఁబడెను. నేను బండి దిగఁగనే వారు వచ్చి, 'మేము తమకోసమే వచ్చితిమి. ఇసా నేట్ గారి దుకాణమునకు పోవుదము. అబ్బిల్లాసేటుగారు మాకు తంతి కొట్టిరి' అనిరి. ఇది నాకు సంతసము కలిగించెను. నేట్ ఇసా హాజీ సుమర్ గారి దుకాణమునకు పోతిమి. ఆసేటును, ఆయన గుమాస్తాలును నాచుట్టు మూఁగిరి. నేను జరిగినదంతయు చెప్పితిని. అందులకు వారం దఱు వగచిరి. మఱి తాము తాము పడిన కష్టము లొక్కొక్కటి చెప్పి నన్ను ఓదార్చిరి.

గుర్రపుబండ్ల కంపెనీ ఏజెంటునకు గతవిషయ మంతయు పెద్ద ఉత్తరము వ్రాసితిని. లీడర్ బెదిరింపులును వ్రాసితిని. మఱుసటి నాటి

౯ ఎక్కువ కష్టములు

బండిలో తగిన యేర్పాటు చేయుడని కోరితిని. అందుల కేజేంటు ఇటులు బసులు వ్రాసెను: 'ఇచ్చటినుండి మీరువచ్చిన బండికన్న పెద్ద బండి బయలుదేలును. దానిని నడుపువారు కొత్తవారు. మిమ్ము బెదరించినవాడు రే పచటికి రాడు. మీరు బండిలోపలనే కూర్చుండ వచ్చును.' ఈయుత్తరముతో కొంతబెంగ పోయెను. నన్ను కొట్టిన వానిపై కేసుపెట్టునుద్దేశము నాకు లేకపోవుటచే ఆకథ అంతటితో ముగిసెను.

మఱునాడు ప్రాద్దుననే ఇసానేటుగారి నొకరు నన్ను గుర్రపు బండి నెక్కించెను. లోపల మంచితా విచ్చిరి. ఆరాత్రికి సుఖముగా జొహాన్సుబగ్గు చేరితిని.

స్తాండర్టు కొచ్చిన్న డోరు. జొహాన్సుబగ్గు పత్తనము. అబ్దుల్లా సేటుగారు జొహాన్సుబగ్గునకును తంతి యిచ్చిరి. అచ్చట మహమ్మద్ కాసిమ్ కమరుద్దీనుగారి దుకాణము విలాసము నాకు చెప్పియుంచిరి. అచట కమరుద్దీనుగారి నొకరు నన్ను దీసికొనిపోష వచ్చెను. కాని నే నతనిజూడలేదు. అతడు నన్ను పోల్చలేదు. ఇకపూటెలునకు పోవ నిశ్చయించితిని. ఆపత్తనములోని పూటెళ్ల షేళ్లు కొన్ని యెటుగూ దును. బండి కుదుర్చుకొని గ్రాండ్ సేషనల్ పూటెలునకు పోతిని. పూటెలు మేనేజరును దూచి ఒకగది యిమ్మంటిని. అతఁడొక నిమిషము ఎగదిగఁజూచి చాల గౌరవముతో 'గదులుకాళీగాలే'వని సలాము కొట్టి వెళ్లి పోయెను. మరల బండిమీద కాసిమ్ కమరుద్దీనుగారి అంగడికి వెళ్లితిని. అచట నా కెదురుమాచుచున్న అబ్దుల్ గనీసేటుగారిని కలిసికొంటిని. వారు నన్నెంతో ఆదరించిరి. నాకు పూటెలులో జరిగిన మర్యాద చెప్పుకొంటిని. ఆయన పక పక నవ్వి, 'పూటెలులో మీ కెటులు ప్రవేశము కలుగు నను కొంటిరి?' అనిరి.

అ త్మ క థ

‘ఏ మది?’ అని నే నంటిని.

‘ఇక్కడ కొన్నాళ్లున్న చో మీకే గోచరమగును. మేమే ఈ దేశమున ఉండఁగలము. డబ్బుమీఁద ఆశచే ఎన్ని అవమానములు వచ్చినను మఱచిపోయి ఇక్కడ నివసించుచున్నాము.’ అని నేటుగారు. దక్షిణ-ఆఫ్రికాభారతీయుల కష్టములను చెప్పిరి.

ఈ నేటు అబ్దుల్ గనీగారిని గుఱిగించి యింకను ముందు ముందు తెలియఁగలదు.

ఆయన మరల నిటు లనెను: ‘ఈ దేశము మీబోంట్లు ఉండఁ దగినది కాదు. రేపు మీరు ప్రిటోరియాకు బయలుదేలుదురుగదా! ఇంక మూడవ తరగతి బండిలోనే పోవలసియుండును. నేటాలులో ఈ మాదిరి. ట్రాన్సువాలులో ఇంతకంటె. ఇచట ఒకటి రెండు తరగతుల టికెట్టులు హిందువులకు ఈయరు.’

‘మీ రందులకు తగిన ప్రయత్నములు చేయలేదేమో?’

‘మేము అర్జీలు పెట్టుకొంటిమి. కాని మావారే ఒకటి రెండు తరగతులలో పయనింప నొల్లరని ఒప్పుకొనక తప్పదు.’

నేను రైల్వే నిబంధనములను చదివిచూచితిని; అందొక లోపము కలదు. ట్రాన్సువాలు శాసనముల భాష ఋజునైనది కాదు. విస్పష్టముగా ఉండదు. విశేషించి రైల్వే నిబంధనములు.

‘నాకు మొదటి తరగతిలోనే పోవలయునని యున్నది. వీలు కానిచో ప్రిటోరియాకు సరాసరి గుర్రపుబండి కుదుర్చుకొందును; ముప్పది యేడుమైళ్ళకదా! అని నేను నేటుగారితో అంటిని.

౯ ఎక్కువ కష్టములు

బండ్లిపైఠా బోయిన ఎంత ధనవ్యయ మగునో, ఎంత కాలవ్యయ మగునో నేటుగారు తెల్పిరి. తెల్పి మొదటి తరగతి రైలుబండిలోనే వెళ్లుఁ దీనిరి. స్టేషన్ మాస్టరుకు నేను బారిష్టరు ననియు, ఎఫుడును మొదటి తరగతిబండిగాని మఱొకటి యెక్కననియు, నేను ప్రిటోరి యాకు వీలైనంత తొందరగా వెళ్లవలయుననియు, దీనికి ప్రత్యుత్తరము రాకముందే మిమ్ము కలిసికొందుననియు, మొదటి తరగతి టికెట్టు, తప్పక దొరకునని ఆశించుచుంటిననియు ఒక ఉత్తరము వ్రాసి పంపితిని. ఇందు నేను స్వయముగానే కలిసికొందుననుట కొక అర్థమున్నది. స్టేషన్ మాస్టరు నన్ను చూడనిచో ఈ హాలిబారిష్టరుమీఁద వీవో కొన్ని యూహలు కల్పించుకొని టికెట్టు ఇచ్చుటకు వీలు లేదని వ్రాసిపంపుటలో సందేహము లేదు. కాని నేను స్వయముగా తప్పె న్నుటకు వీలులేని తెల్ల వేషము వేసికొని ఎగుటబడి అతనితో మాటలాడి మోమోటపెట్టినను పెట్టవచ్చు ననుకొంటిని. ఫ్లాక్ కోటు తొడిగితిని. నెక్ టై కట్టుకొంటిని. టీకుటాకుగా పోయి బల్లపై ఒక కాసు పెట్టి టికెట్టు ఇమ్మని అడిగితిని. 'ఆచీటి వ్రాసినది మీరేనా?' అని అతఁడడిగెను.

‘ఔను. మొదటి తరగతి టికెట్టు నిచ్చితిరా, చాల కృతజ్ఞుఁడను. నేడే నేను ప్రిటోరియా చేరవలయును.’ అంటిని.

అతఁడు చిటునవ్వి, జాలిగొని, ఇటు లనెను: ‘మాది ట్రాన్సు వాలు కాదు, హోలండు. నాకు మీ ఉద్దేశము తెలియును. నాకు మీయెడ సానుభూతి కలదు. మీకు నేను టికెట్టిస్తును గాని ఒక షరతు మీఁద: గార్డు వచ్చి మిమ్ము మూడవతరగతిలోనికి పొమ్మన్నచో నామాట దక్కింపవలయును. అనఁగా రైల్వే కంపెనీవారిమీఁద దావా లేరాదు. మీ ప్రయాణము సుఖమగుఁగాక! మీరు యోగ్యు

ఆ త్మ క థ

అని నేను గ్రహింపఁగలిగితిని. ఇటులని అతఁడు టికెట్టు నిచ్చెను. నే నతనికి ధన్యవాదము లొసఁగి మీమాటకు బద్ధుఁడనని ఒప్పితిని.

నేటు అబ్బాల్ గనీ గారు నన్ను బంపుటకు స్టేషనుకు వచ్చిరి. ఈ జరిగినవిషయ మ్మాయనకు వింతఁజేయెను. కాని ఆయన ఇటు లనెను: 'ఆతంకము లేక మీరు ప్రిటోరియాకు చేరినచో చాల సంతోషము. కాని గార్డు మిమ్ము ఊరక వదలిపెట్టఁడని బెదరుగ నే యున్నది. అతఁ డూరకున్నను తెల్లబాటసారులు మాత్రము ఊరకుండరు.'

మొదటి తరగతి పెట్టెలో నెక్కితిని. రైలు బయలుదేఱెను. జర్మిస్ట్రా స్టేషనులో గార్డు టికెట్టు సోదా మాడవచ్చెను. నన్ను చూడఁగనే అతనికి కోపము హెచ్చెను. వెంటనే లేచి మూడవతరగతి బండిలోనికి పొమ్మని వ్రేలితో సంజ్ఞ చేసెను. నేను నా టికెట్టు చూపితిని. 'ఉన్న నేమి? మూడవతరగతిలోనికి పొమ్మని ఉఱిమెను.

ఆపెట్టెలో ఒక్కతెల్లవాడే ఉండెను. ఆయన గార్డును ప్రతిఘటించి, "ఎందుల కా పెద్ద మనిషినిబాధింతువు? ఆయన మొదటి తరగతి టికెట్టు నీవు కానవా? వారి సరసన కూర్చుండుటకు నాకు బాధ లేదు" అని పల్కి, నాకేసి తిరిగి, "మీరు కూర్చున్న కడనే కుదిరి కూర్చుండు"డని పల్కెను.

'కూలీతో కూర్చుండుటకు నీకే కొంకు లేనిచో మఱి నాకా? అని గొణుగుకొనుచు గార్డు వెళ్లిపోయెను.

రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు రైలు ప్రిటోరియా చేరెను.

ప్రిటోరియాలో మొదటిరోజు

దాదా అబ్దుల్లాగారి వకీలు ప్రిటోరియాస్టేషనులో నన్నుఁ గలిసికొని తీసికొని పోవుటకు ఎవరినేని బంపునని ఆశపడితిని. నన్నుఁ గలిసికొనుటకు భారతీయు లెవరును రారని ఎఱుఁగుదును. వీలన, నే నాపత్తనమున ఏభారతీయుని యింటను బసచేయనని అబ్దుల్లాగారి కభయ మిచ్చితిని. అది ఆదివారమగుటచే స్టేషనుకడకు ఎవరినేని బంపుటకు ఆవకీలుగారికి వీలు కలుగలేదని తరువాత తెలిసెను. నాకేమియు తోచలేదు. ఎచటికి వెళ్లుదును? ఏహోటెలునందును నాకు తా వీయరని దిగులుపడితిని.

౧౮౯౩ సంవత్సరమునందలి ప్రిటోరియాస్టేషను ౧౯౧౪ సంవత్సరపు ప్రిటోరియాస్టేషను కాదు. నాఁడు దీపములన్నియు మసక మసకగానుండెను. బాటసారులుకూడ పలువురు లేరు. బాటసారుల నందఱను వెళ్లనిచ్చి టిక్కెట్లకలెక్టరు తీరికగా నున్నప్పుడు నాటికెట్టు నిచ్చి ఏదేని చిన్న హోటెలు పేరుగాని, లేక నాకు తా విచ్చు మఱి యొకచోటును గాని చెప్పుమని అడుగుదు ననుకొంటిని. ఎచటను వీలు కలుగనిచో ఆరాత్రి స్టేషనులోనే గడపఁదలచితిని. కాని ఈ స్వల్పవిషయ మడిగినను అతఁ డెక్కడ అవమానించిపోవునో యని నేను జంకిపోయిన మాట నిక్కము.

స్టేషను శూన్య మాయెను. తుదకు నాటికెట్టును ఇచ్చి అదియు ఇదియు అడుగఁ దొడఁగితిని. అతఁడు వినయముతో ప్రత్యు

ఆ త్మ క థ

త్తరించెను గాని అది ప్రయోజనజనకము కాదు. కాని మా పార్శ్వమున నిలువబడియున్న ఒక అమెరికా నీగ్రో మామాట లందుకొని ఇటు లనెను: “మీ రీ యూరికి సరిక్రొత్తవారివలె నున్నారు. ఇచ్చు మీకు మిశ్రులును ఉన్నటులు తోచెను. నాతో దయచేయుఁడు. మి మ్మొక చిన్న హూటెలునకు తీసికొని పోవుదును. హూటెలు యజమాని అమెరికావాఁడు. వారిని నేను బాగుగా ఎఱుఁగుదును. అతఁడు మీకు వసతి నీయఁగలఁడు.”

ఈ పిలువని పేరంటము మొదట నాకు కొంచెము సంశయము కలిగించెను గాని పిమ్మట అతనికి ధన్యవాదము లర్పించి అంగీకరించితిని. అతఁడు నన్ను జాక్స్టన్ గారి హూటెలునకు తీసికొని పోయెను. అతనిని చాటునకు తీసికొని పోయి నాసంగతి చెప్పెను. జాక్స్టన్ గారు అంగీకరించిరి. కాని ఒక నియమము—అందఱలోఁ గాక నా భోజనము నాగడ్జిలోనే జరుగవలయును.

మఱియు అతఁ డిటు లనెను: “నాకు నలుపుతెలుపు లను నీ భేదములు లేవు. కాని మా హూటెలునకు వచ్చువా రందఱును తెల్ల వారే. మిమ్ము వారితోపాటు లోపల కూర్చుండఁ బెట్టినచో వారి కది అవమాన మనుకొందురో, మఱి లేచి పోదురో!”

“చిత్తము. ఈరాత్రియయినను నన్ను ఉండనిచ్చినందులకు మీకు వందనము. నాకు ఈదేశవ్యవహారము కొంచెముకొంచెము తెలిసినది. మీకష్టము నే నెఱుఁగుదును. నాగడ్జిలో నేను భుజించుటకు నా కెట్టి ఆటంకమును లేదు. రేపు మఱియొకచోట ఏర్పాటు చేసికొనఁ గల ననుకొందును.”

గదిని మాపిరి. లోని కేగితిని. భోజనమున కెదురు చూచుచుంటిని. ఒక్కడ నుండుటచే నేదో ఆలోచించుకొనుచుంటిని.

౧౦ ప్రిటోరియాలో మొదటి రోజు

బేకరుగా రీమాటలు విని ప్రసన్నులై, —“దక్షిణ-ఆఫ్రికా జన రత్న మిషనుకు నే నొక డైరెక్టరును. నేను స్వయముగా ఒక చర్చి కట్టించితిని. అందు నియమకాలమున తప్పక మతమును గుఱించి ఉపన్యసింతును. నాకు రంగుతెగులు లేదు. నాతోపాటు అచట ఇంకను ప్రచారకులు కలరు. అచట మేము దై నందినము ఒంటి గంటకు చేరి కొన్ని నిమిషములు శాంతిజ్ఞానోదయములకు భగవంతుని ప్రార్థించుచుందుము. తాము అక్కడికి వచ్చినచో చాల సంతోషించెదను. అచట నా సహచరులతో తమకు పరిచయము కలుగజేయుదును. వారును తమ పరిచితిచే స్త్రీకు లగుట నిక్కము. తమకు నేను పరిపకొన్ని గ్రంథములను ఇచ్చును. గ్రంథములలో నెల్ల బైబిలే మహాగ్రంథము. మిమ్ములను దానినే పఠింపుడని ప్రత్యేకముగా సిఫారసు చేయుదును.”

నేను బేకరుగారికి ధన్యవాదములు సమర్పించి ఒంటిగంట ప్రార్థనలకు అందుకొందునని మనవి చేసితిని.

“అటు లగుచో తమకొఱకు రేపు ఒంటిగంటకు ఇచటనే వేచి యుందును. మన మిచటనుండి ప్రార్థనామందిరమునకు కలసియేపోదము.” అని యీమాటలుకూడ వెనుకటిమాటలకు కలిపెను. మేము పరస్పరము నెలవు పుచ్చుకొంటిమి.

బాగుగా ఆలోచించుటకు నాకు ఇంతవఱకు ఎక్కువ అవకాశము చిక్కలేదు.

జాన్ స్టెన్ గారికడకు వెళ్లితిని. డబ్బు ఇచ్చితిని. క్రొత్తయింటికి వెళ్లితిని. అక్కడ భుజించితిని. ఆదిడ దొడ్డయిల్లాలు. ఆమె

ఆ త్మ క థ

నాకు శాకాహారము సిద్ధముచేసెను. వారి కుటుంబములో కలిసిపోవుటకు నా కెంతో కాలము పట్ట లేదు.

తరువాత నే నచటినుండి దాదా అబ్దుల్లాగారి మిశ్రుని మాడఁబోయితిని. అబ్దుల్లాగారు వారికి ఖీటి వ్రాసి యిచ్చిరి. నేను వెళ్లి ఆచీటి యిచ్చితిని. మాకు సరిచయ మాయెను. వీరు అచటి హిందువుల కడగండ్లు వినరించిరి. వీరు నన్ను తమయింట నుండుఁడని బలవంత పెట్టిరి. నేను వీరికి ధన్యవాదము లర్పించి నే నిదివఱకే బస ఏర్పాటు చేసికొంటినని మనవి చేసికొంటిని. 'తమ కేదేని కావలయుచో నన్ను దుగుటకు సంకోచింప పల దని వీరు మఱిమఱి చెప్పిరి.

సంజ ఆయెను. భుజించి నాగదిలో విశ్రమించి దీర్ఘాలోచనలో పడితిని. ప్రకృతము నాకు చేయఁదగు పని లేదు. ఆవిషయము అబ్దుల్లానేటుగారికి తెలిపితిని. బేకర్ గారు ఇంత మైత్రీచేయుట లోఁ గల అర్థ మేమి? వీరి సహచరులవలన నా కెంత జ్ఞానము లభించును? క్రీస్తుమతము ఎంతవఱకు చదువునును? హిందూమతమునకు సంబంధించిన గ్రంథములు నా కెటులు దొరకును? నా నిజమతమును సంపూర్ణముగా ఎఱుఁగనిచో క్రైస్తవమతస్వరూపము సరిగా నాకు ఎటులు తెలియును? నే నీనిర్ణయమునకు రాఁగలిగితిని. నాచదువంతయు నిష్పాక్షికముగా ఉండవలయును; ఈశ్వరుఁడు మాపించిన త్రోవ బేకరు గణముతో సంచరింపవలయును; నిజమతమును సంపూర్ణముగా తెలిసికొనక అన్యమతమును అంగీకరించు నాలోచనమును పెట్టుకొనను.

ఇటులు తలపోయుచు తలపోయుచు నిదురలోఁ బడితిని.

క్రైస్తవులతో పరిచయము

మఱునాఁడు ఒంటిగంటకు బేకరుగారి ప్రార్థనామందిరమునకు వెళ్లితిని. అచ్చట హోరిస్ కుమారితోడను, గాబ్ కుమారితోడను, కోట్సు మొదలగు వారితోడను పరిచయముకలిగెను. అందఱును ప్రార్థింప మోఁకారించిరి. నేనును వారి ననుకరించితిని. తమకోరికలను గుఱించి ఈశ్వరుని వేడుకొనుట అచటి ప్రార్థన. 'ఈదినము శాంతముగాఁ గడచుఁగాక!' అనిగాని, 'ఓ పరమేశ్వరా! నాహృదయద్వారమును తఱువుగాక!' అని గాని ప్రార్థిందుట అచట మామూలు. నాఁడు మాత్రము 'క్రొత్తగ వచ్చిన మా మిశ్రునకు మార్గము చూపుము. ఓప్రభూ! మాకు కలిగించిన శాంతినే ఇతనిఁగూడ కలిగింపుము. మమ్ము రక్షించిన ఏసురక్షుకుఁడే ఇతనిఁ గూడ రక్షిందుఁగాక! ఏసు నాథుని కేరనే మే మీ ప్రార్థనలు చేయుచున్నాము' అని వారందఱును పరమేశ్వరుని వేడుకొనిరి. ఈ సమాజమున భజనకీర్తనలు గాని, సంగీతముగాని లేదు. ప్రతిదినము ప్రార్థన అయిననెంటునే వెళ్లి పోయెడివారము. సరిగా అపుడు భోజనవేళ. ప్రార్థనకు అయిదు నిమిషములకంటె ఎక్కుడు కాలము పట్టెడిది కాదు.

హోరిస్, గాబ్ ఆను నీ యిరువురును అవివాహితప్రౌఢులు. కోట్సుగారు యౌవకులైతగవారు. పై ఇరువురు స్త్రీలును ఒకచో నివసించుచుండిరి. ప్రతిఆదివారము నాలుగుగంటలకు తమయింట లేసీరు త్రావుటకు నన్ను ఆచుంఠించిరి. ఆదివారములందు కోట్సు

ఆత్మకథ

గారుచు, నేనును కలిసినపుడు ఆవారమున నేను చదివిన గ్రంథముల జాబితా ఇచ్చుచుండువాడను. వానిగుఱించి నా అభిప్రాయములు గూడ చెప్పుచుండువాడను. ఈ వృద్ధకుమారికలుగూడ తమ అనుభవములను, తమకు కలిగిన పరమశాంతిని గుఱించి చెప్పుచుండెడివారు.

కోట్సుహృదయము శుద్ధము. అతడు బోళావాడు. పట్టుదల గల యువకుడు. ఈయనకు నాకును ఎక్కువ సంగాతము ఏర్పడెను. తఱుచు మేము కలిసి షికారు వెళ్లుచుండువారము. వీరివలన నాకు పలువురు క్రైస్తవుల పరిచయము లభించెను. మాపరిచయము వృద్ధియగు కొలది ఆతఁ డిచ్చుగ్రంథములును నాబీరువాలో అంతగా వృద్ధియాయెను. నేను కేవలము శ్రద్ధకు వశుడనై వానినన్నిటిని పఠింప ననుమతించితిని. ఈ పుస్తకములు చదివి వీనిలోని విషయములను చర్చించుకొనుచుండువాడను.

౧౮౯౩ సంవత్సరమున ఆట్టిగ్రంథము లనేకములు చదివితిని. వానిపేరులన్నియు నా కిపుడు గుఱుతులో లేవు. 'సిటీటెంపిల్' అను గ్రంథముపయి పార్కరుగారు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానమును, పియర్స్ ను గారు వ్రాసిన 'ఇన్ ఫాలిబిల్ ప్రూఫ్సు'ను, బట్లర్ గారు వ్రాసిన 'ఆనాలజీ'యును ఈ మొదలగునవి కొన్ని గుర్తు. ఈగ్రంథములలో కొన్ని కొన్ని భాగముల్కు నాకు తెలియకుండెను. కొన్ని నచ్చెను; కొన్ని నచ్చకుండెను. నాఉద్దేశములన్నియు కోట్సుగారికి తెలుపుచుంటిని. బైబిల్ మతము పరమప్రమాణ మనుటయే ఇన్ ఫాలిబిల్ ప్రూఫ్సు గ్రంథకర్తయొక్క ఉద్దేశము. ఈపుస్తకము నాకు నచ్చలేదు. ఈ పార్కరుగారి టీక నీతివర్ధకమే కాని ప్రచారమునందున్న ఏసు మతమున విశ్వాసము లేనివారి కది నిష్ప్రయోజనము. బట్లరుగారి

౧౧ కైస్తవులతో పరిచయము

ఆనాలజీ క్లిష్టము, గంభీరమును అగు గ్రంథము. దీని నయిదాటు సోరులు చదువవలయును. నా స్తికులను ఆ స్తికులనుగా మార్పఁదలఁచుట ఈగ్రంథోద్దేశ మనుకొందును. 'ఈశ్వరుఁడు కలఁడు' అనుసిద్ధాంతములు చదువుట నాకు లాభకారి కాదు. ఏలన, నేను నా స్తికావస్థలో లేను. ఏనే ఆద్వితీయమగు అవతారమనియు, అతఁడు మానవులకును ఈశ్వరు నకును సంధికర్తయనియు ఈమొదలగు సిద్ధాంతము నాకు హృదయం గమము కాలేదు.

కోట్సుగారు అంతమాత్రమున అపజయ మొప్పుకొనువారు కారు. ఆయనకు నాపైఁగల హక్కికి ఎల్ల లేదు. ఒకనాఁడు అతఁడు నామెడలో తులసిదండ చూచెను. చూచి దుఃఖితుఁడయ్యెను. 'ఈగ్రంథి నమ్మకము నీకు తగదు. దండను త్రెంపుదు నిటు రమ్మనెను.

‘హాడదు, ఇది మా అమ్మగారి ప్రసాద’మంటిని.

‘అందు నమ్మక మున్నదా?’

‘అంజలి రహస్యము నాకు తెలియదు. ధరింపకున్నచో కీడు కలుగునని నే ననుకొనను. ఆమె నాశ్రేయస్సు కోరి ప్రేమతో వేసిన యీదండను ప్రబలమగు కారణము లేక తీసివేయను. కాలము పక్వమై, ఇది జీర్ణమై తనంత తాను తెగిపోవుచో మఱియొక తులసిపేరు కొనుటకు నాకు లోభము లేదు. కాని దీనిఁ దెంప వలనుపడదు.’

నామతమున నమ్మిక లేదు కాన నావాద మతనికి నచ్చలేదు. నన్నతఁ డజ్ఞానకూపమునుండి వెలువరించుటకే ప్రయత్నించుచుండెను. మతాంతరములందు కొంత సత్య మున్నను, పూర్ణమగు సత్యము ఏను మతమునందే కలదనియు, ఆమతము స్వీకరింపనిచో మోక్షము చేహు

ఆత్మకథ

దనియు, ఏసునాథుడు మధ్యవర్తియై అడ్డుపడకున్నచో పాపప్రక్షాళనము కాదనియు, పుణ్యకర్మములతో నిసుమంతయు ప్రయోజనము లేదనియు అతడు వాదించి నన్ను ఒప్పింప ప్రయత్నించుచుండెను.

అతడు నాకు గ్రంథపరిచితి కలిగించినటులే ఏసుభక్తుల పరిచితినిగూడ కలిగించెను. ఈపరిచయసంబంధమున స్టీమత్ బ్రదరన్ కుటుంబ మొకటి.

స్టీమత్ బ్రదరన్ అనునది ఒక ఏసుసంప్రదాయము. నాకు కోట్సుగారినలన పరిచితులయినవారందఱును చదువుకొన్న వారు; పాపభీరువులు. కాని ఈ కుటుంబములో ఒకరు ఇటులు వాదించిరి:

‘మా మత సౌందర్యము నీ వెఱుంగవు. మానవుడు తన పాపములకు ఎప్పటికప్పుటికి ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలయు ననునది నీ వాదము అగుచో జన్మమెల్లను ప్రాయశ్చిత్తములతో సరి. ఎడతెగని ఈక్రియా కాండచే ముక్తి యెటులు కలుగును? నీకెన్నటికిని శాంతి రాదు. మన మందఱుమును పాపులమాని నీవును అందువు. మాడుము, మా కెంతవిశ్వాసము కలదో! మన ప్రయత్నములు వ్యర్థములు గాని ముక్తి కావలయును. ఈపాపభారము నెటులు మోయఁగలము? దానిని ఏసుమీఁదనే పాతి వేయవలయును. అతఁ డొకఁడే పాపరహితుఁడు. అతఁ డొకఁడే భగవానుని కుమారుడు. ఎవరు తనను నమ్ముదురో వారి పాపము పటాపంచలయిపోవునని ఆయన వర మొసఁగెను. అది ఈశ్వరుని అగాధ మగు ఉదారత. ఏసు ముక్తి నీయఁ గలఁడని నమ్ముదుమేని పాపములు మన కంటవు. మనకు పాపము చేయక తప్పదు. ఈప్రపంచమున పాపస్పర్శ లేకుండు టెటులు? కావున ‘ఏనే రక్షకుఁడు’ అని నమ్మినవానికే పరిపూర్ణశాంతి. కావున శాంతి మీకా, మాకా?’

౧౧ క్రైస్తవులతో పరిచయము

ఈవాదము నాకు నచ్చలేదు. వినయముతో నేను ఇటు లంటిని:

‘ఏసుమతమువా రందఱును ఇటులే వాదించు-నో నే నాయేసు మతమును అంగీకరింపజాలను. పాపము లొనర్చి తత్ఫలము నాకు అంటరాదని నే నెన్నఁడును ప్రార్థింపను. పాపకర్మమునుండి, మఱయు పాపప్రస్థితినుండి విముక్తుడై నగుటకు ప్రయత్నము చేయుదును. అట్టిస్థితి చేహుటకు ఆశాంతియే నాకు ప్రియతరము.’

అతఁ డిటులు బదు లాడెను:

‘ఇది యంతయు నిష్ప్రయోజనము. మరల నొకసారి నాచెప్పిన మాట లాలోచింపుము.’

పాపము! అతఁడు చెప్పినంత చేసితీరెను. బుద్ధిపూర్వకముగా అతఁడు సాపము అనుష్ఠించుచుండెను. అంతటితోఁ బోక వానివలన తన కేమియు మనస్సున చింతలేదని నాకు చెప్పెను.

ఇట్టి సిద్ధాంతములు క్రైస్తవులందఱకు సమ్మతములు కావని వీరిపరిచితికి నెనుకనే నాకు తెలియును. కోట్లు పాపభీరువు. ఈతని హృదయము నిర్మలము. సాధనచే హృదయము శుద్ధమగునని యితని నమ్మిక. ఆవృద్ధకుమారికలకుఁగూడ నిదియే నమ్మిక. నాచదివిన గ్రంథ ములలో కొన్ని భక్తిపరములు. స్టీమత్ సోదరప్రసంగమున నాబుద్ధి యెటులు మాటునో యని కోట్లుగారు భయపడుచుండిరి గాని అట్టిసం దియమున కవకాశము లేదనియు, అతని పెడమతముచేత ఏసుమతము యొక్క రూఢార్థముపై నాకు ఈసు కలుగదనియు నచ్చఁ బలికితిని. నాకుఁ గల తపన వేఱు. అది బై బిలునుగుఱించియు, దాని తత్వార్థమును గుఱించియు.

భారతీయులతో పరిచితి

కై స్తవులనుగూర్చి అధికముగా వ్రాయుముందు అప్పటి నా యితరానుభూతులను చెప్పుట ఆవశ్యకము.

నేటాలురాష్ట్రమున దాదా అబ్దుల్లాగా రెట్టివారో ప్రిటోరియాలో నేట్ తెయ్ బహోజీఖాన్ మహమ్మదుగారు అట్టివారు. అందఱకు ఉపయోగించు ఏకర్మకార్యమైనను అతఁడు లేక నెఱవేఱదు. నేనచటి కేగిన మొదటివారముననే వారితో పరిచితి గావించితిని. నేను ఆతనితో ఇటు లంటిని: 'నాకు ప్రిటోరియాలోని భారతీయులందఱతో పరిచయము సంపాదించవలయునని ఉన్నది. ఇచట హిందువుల ఆనుపానులు నాకు తెలిసికొనవలయునని ఉన్నది. కావున మీరు నాకు సాయము చేయవలయును.' ఇటులు నే ననగా నతఁడు అన్ని విధముల సాయము చేయుటకు ఉత్సహించెను.

భారతీయుల నందఱను ఒకచో సమావేశపఱచి వారి స్థితిగతుల నన్నింటిని వివరించి చెప్పుట ఆవశ్యకమని నాకు తోచెను. నేట్ హోజీ మహమ్మద్ హోజీజుసబ్ అనువారి షేర నాకడ పరిచయలేఖ కలదు. సభ వారిగృహమున, సభ్యులందఱు మేముకావర్తకులు. హిందువుల సంఖ్య వేళ్లమీఁద. ప్రిటోరియాలో ఉనికిగల హిందువులు కొలదిమంది.

నాజీవితమునం దిది ప్రథమోపన్యాసము. ఆయుపన్యాసము నకు నేను కష్టించితిని. ఉపన్యాసవిషయము సత్యము. వాణిజ్యమున

౧౨ భారతీయులతో పరిచితి.

సత్యము నడపుట అసంభవమని కొందఱునర్తకులు పలుమాఱులు నాతో పలికియుండిరి. నేనపుడును దాని విశ్వసింపలేదు; ఇపుడును విశ్వసింపలేదు. 'సత్యమును, బేహారమును ఈరెండును పరస్పరము విరుద్ధములు' అనుచుండు బేహారులు నేటికిని గలరు. 'బేహార మనునది వ్యవహారము; సత్య మనునది ధర్మము. కావున వ్యవహారము వేఱు; ధర్మము వేఱు' అని వారి రాద్ధాంతము. వ్యవహారమునందు శుద్ధసత్యము అశక్యము; యథాశక్తి సత్య మాడుట శక్యమని వారి మతము. నేను నాయుపన్యాసమున ఈవిషయ మునంతయు ప్రత్యాఖ్యానము చేసి బేహారులు రెండింతలు సత్యముగా ఉండవలయునని చూపించితిని. స్వదేశమునకంటె విదేశమున ఎక్కుడు సత్యనిష్ఠ ఉండవలయును. ఏలన, అచట నుండు ఏకొలదిమంది భారతీయులతో చూచి కోటానకోట్ల భారతీయులుగూడ వీరినలెనే యుందురని నిర్ణయ మగును.

నేను తెల్లవారిని ఉదాహరించి నల్లవాండ్లెంత అశుచిగ నుండురో, ఎంత దుష్ప్రవర్తనము చేయుదురో చాటిచెప్పితిని.

హిందువులు, ముసల్మానులు, పారసీకులు, క్రైస్తవులు, మఱియు గుజరాతీ, మదరాసీ, పంజాబీ, సింధీ, కచ్చీ, నూరతీ ఈమొదలగు భేదములు మఱివుండని ఉద్బోధించితిని. ఒకసంఘమును స్థాపించి మనవారు పడుచున్న కష్టనిష్ఠురములను అధికారులకు అర్జీలు పెట్టుకొనుడనియు, నాకు వీలు ఉన్నంతవఱకు వేతనము కోరకయే పని చేయుదుననియు ముగించితిని.

నా ఉపన్యాసము సభను ఆకట్టెనని గ్రహించితిని.

దానిపై చర్చలు జరిగెను.

ఆ త్మ క థ

తమతమకష్టముల నా కెఱిగింప కొంది అంగీకరించిరి. నాకును ఉత్సాహము కలిగెను. వారిలో ఇంగ్లీషు వచ్చినవాగు కొలదిమంది. ఆ పరదేశమున ఇంగ్లీషువచ్చినచో లాభకరమని నేను వారికి తెలిపితిని. కావున ఇంగ్లీషు చదువుడని కోరితిని. పెద్దవారై నను చదువుకొన వచ్చునని కొందఱి యుదాహరణము చూపితిని.

ఎచరయినను చదువుకొనువా రున్నచో చెప్పటకునేను సంసిద్ధుడ నంటిని. తమకు వీలయినపుడు నేను తమకడకువచ్చి బోధించుమరతు మీఁద కొందఱు ఇంగ్లీషు చదివికొన నంగీకరించిరి. క్రిలో ఇరువురు ముసల్మానులు. ఒకఁడు మంగలి. ఒకఁడు గుమాస్తా. మూడవవాఁడు హిందువు; ఒకచిన్న దుకాణాదారు. నే నందఱకు అనుహాలుఁడనై తిన్ని బోధకతలో నాకు సందియములేదు. నాశిష్యులుమాత్రము ఏమఱిగిగాని నేను విసువుగొనలేదు.

నేను వారియిండ్లకు పోవుటయకాని వారి కవకాశము లేకుండె డిది. కాని నే నోరిమిని విడనాడలేదు. ఇంగ్లీషుపండితుల మగుదమని వారి కెవరికిని కోర్కెలేదు. అయినను ఇద్దఱు ఎనిమిదినెలలకు కొంత తేలిరి. కొంచెము ఖాతావ్రాత (Book-keeping) కొంచెము వ్రాత కోతలు (correspondence) నేర్చిరి. తన ఖాతాదారులతో మాటలా డుటకు శక్తిగలుగుచో చాలునని మంగలి అనుకొనెను. వారిలో ఇద్దఱు ఇంగ్లీషు వచ్చుటవలన ధనార్జనము చేయు సామర్థ్యము గడించిరి.

సభవలన కలిగిన ఈప్రయోజనమునకు నాకు సంతస మయ్యెను. అట్టి సభలు ప్రతివారమో, ప్రతినెలయో చేయ నిశ్చయింపఁబడెను. ఇంచుమించుగా మే మనుకొన్నటులు సభలు జరుగుచుండెడివి. ఈసభ లలో ఒకరి ఉద్దేశము లింకొకరు తెలిసికొన వీలు కలుగుచుండెడిది.

౧౨ భారతీయులతో కరిచితి

ఈకారణముచే సింగోరియాలో నే నెటుఁగని భారతీయుఁడు లేఁడు. వారిగిగుఱించి నాకు తెలియనివిషయము లేదు. ఈకారణమున అచట నివసించుచున్న సురేష్ ము వీజెంటుతో పరిచితి చేసికొన నెంచితిని; వారిని సంబర్హించితిని. ఆయన పేరు జాకోబస్ డి వెల్. హిందువులపై ఆయనకు మంచి అభిప్రాయము. కాని అచట నతనికి తగిన పలుకుబడి లేదు. 'సమయము వచ్చినపుడు సాయపడుదు' నని ఊహించి, 'అక్కడ కలుగునపుడు నమఁ జూడర' నున్నది అతఁడనెను.

రైలువారితో వ్యవహారము జరుప నారంభించితిని. 'మీరు పెట్టుకొనిన ఏర్పాటులను అనుసరించియే హిందువులకు కష్టములు కలుగకుండఁ జూడఁజూడని కోరితిని. సరియగు నేషభాష లున్నయెడలనే పెద్దతరగతికికెట్టు లీయఁబడునని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను. దీనివలన తగిన ప్రయోజనము సమకూరలేదు. ఏలయనఁగా నేషభాషలు సరిగా నున్న ఐనుటకును, లేవనుటకును స్వేచ్ఛకొమాట్టరుగదా అధికారి!

హిందువులకు సంబంధించిన కొన్ని వ్యవహారపత్రములను బ్రిటిష్ ఏజెంటు నాకు చిదువనిచ్చెను. ఇట్టివి కొన్ని తెయబ్ నేటుగారుగూడ ఇచ్చిరి. ఆకెంజిస్ట్రీస్టేటునుండి భారతీయులు ఎంత నిర్దయముగా వెళ్లఁ గొట్టుబడికో ఆవిషయ మీకాకీతములవలన నాకు తెలియనాయెను.

నేదేమి? ట్రాన్సువాలుస్ట్రీస్టేటులలోని భారతీయుల జీవనము సాంఘికము, ఆర్థికము, రాజకీయము, సమస్తమును విశిష్టమై యెను. వీనిని చదువుటవలన ముందు ఇంత ప్రయోజనము నని నే ననుకొన లేదు.

ఆయోధ్య గజ

ముఖ్యము

కూలితనపు అనుభవము

ట్రాన్సువాలు ఆరెంజీ ప్రీస్టేటులలోని భారతీయుల దశను సంపూర్ణముగా చిత్రించుట కిది తావు కాదు. తెలిసికొనఁ దలంచువారు ధక్షిణ-ఆఫ్రికా సత్యాగ్రహేతిహాసమును చదువవలెను. కాని దాని గూఢరేఖ యిచ్చుట ఇచ్చట నావశ్యకము.

ఆరెంజీ ప్రీస్టేటులందు ౧౮౮౮ సంవత్సరముననో, అంతకుముందో పుట్టిన ఒక శాసనమువలన భారతీయుల స్వాతంత్ర్యము లన్నియు మాసిపోయెను. ఒకవేళ భారతీయుఁ డెవఁడేని అచట నుండఁదలఁచె నేని హోటళ్లలో నేవకుఁడుగనో, లేక మఱియొక బానిసతన మేదేని అవలంబించియో, ఉండితీరవలెను. నామమాత్రమునకు ముదరాయిచ్చి వర్తకులను తఱిమివైచిరి. వారు అర్జీలు పెట్టుకొనిరి. ప్రార్థనాపత్రములు పంపుకొనిరి. కాని వారి మాట లెవరు విందురు?

౧౮౮౫ సంవత్సరమున ఒక కఠినశాసనము పుట్టెను. ౧౮౮౬ సంవత్సరమున అది కొంచెము సంస్కరింపబడెను. దీనికి ఘాత మనగా, భారతీయుల ట్రాన్సువాలులో ప్రవేశించుటకు మూఁడు పవునులు పన్నెంకించిన స్థలములలో తప్ప మునకు అదియు భూలేదు. ఆసియాఖండ

౧౪ దావా సిద్ధపటచుట

పిన్కట్టుగారు చెప్పిన ఒకమాట నాకు అపుడు గుర్తు తగిలెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో గొప్ప బారిష్టరును, స్వర్గీయుఁడును అగు లియో నార్డు అనునాయన దీనిని సమర్థించెను. 'యథార్థవిషయములే ముప్పాతి కలా'-ఇది పిన్కట్టుగారి మాట. అపుడు నాయొద్దనున్న ఒకానొకకేసు నందు న్యాయము మాపక్షమైయుండఁగా 'లా' వ్యతిరేకముగ నుండెను. ఆశలుడిగి నేను లియోనార్డుగారి సాయము కోరితిని. వారికిఁగూడ దావా లోవిషయములన్నియు అనుకూలములనితోఁచెను. కాని అతఁడు- 'గాంధీ, నాకొకటి తోఁచుచున్నది. కేసులోనున్న యథార్థవిషయములయెడ మనము జాగరూకులమై యున్నచో పిదప న్యాయము తనంతఁ దా సమకూరును. ఈకేసులోనున్న విషయముల నన్నింటిని లోతుగా చూడవలయును. ఈకేసునంతయు చక్కగా చూచి మరల నాకడకు ర' మ్మనెను. మరల నే నా యంశముల మననముచేయఁగా అది అపూ గ్యముగా కానిపించెను. అటువంటిదే మజియొక దక్షిణ-ఆఫ్రికా కేసుగూడ మనసునకు తట్టెను. నే నందులకు సంతసించి ఆ విషయ మును లియోనార్డుగారికి తెలియఁజేసితిని. ఆయన యిటు లనెను: 'మన మిపు డీకేసు గెలువఁగలము. బెంచిమీఁది కేజ్జి వచ్చునో చూడ వలయును.'

దాదా అబ్దుల్లాగారి, కేసులో పనిచేయుచున్న పుడు యథార్థ వస్తువుల మహిమ యింత యని తెలియదు. యథార్థవస్తువనఁగా సత్యము. సత్యము మన మెపుడు కైకొందుమో అపుడు న్యాయము తనంత నదియే మన కనుకూలించును.

మా వాదిదావాలో యథార్థవిషయములు . బలవత్తరములు కావున 'లా' మావాదిపక్షము అయి తీరువలయునని తెలిసెను.

ఆత్మకథ

అంతియకాక యీ కేసును ఇటులే జరుగనిచ్చినచో చుట్టములును, ఒక పట్టణముననే నివసించువారును అగు ఈ వాదిప్రతివాదులు నాశనమయిపోవుదురనియు తెలిసెను. దావా తుద కెవరిపక్షమగునో ఎవరికి తెలియదు. కోర్టులలో దీని విడిచి యూరకుండుచో ఇటు లసంతముగా పోవుచు నేయుండును. దాన ఇరువాగులవారికిని లాభము లేదు. కావున, వీలగుచో వడిగా తేల్చుకొనుటకు నా రుంకించిరి.

నేను తైయబ్ నేటును అనురోధించి రాజీచేసికొమ్మని చెప్పితిని. అందులకు మీనకీలుతో సంప్రతింపుఁ డంటిని. వాదిప్రతివాదు లిరువురు విశ్వాసపాత్రుఁడగు ఒక మధ్యవర్తి చెప్పినటులు వినుకొనినచో కేసు సులువుగా తేలిపోవునని సూచించితిని. వీరు ఎంత గొప్పవర్తకులయినను వీరి ధనమంతయు శోషించిపోవునంత వడిగా వకీళ్ల ఫీజు పెరుగఁజూచ్చెను. ఈకేసు చూచుచో ఇంకొక పని చూచుకొనుటకు అవకాశము లేదు. కావున వారికి దీనితోనే సరిపోవుచుండెను. ఈనడుమ కాలమున ఒకళ్ల కొకళ్లకు లోలోపల దౌర్జన్యము పెరుగుచుండెను. నాకు వకీలుపని యన్నచో చీ యనిపించెను. ఒకరి నొక రోడించుటకు లాయరులు 'లా'వెదకుట సాజము. పెట్టిన ఖర్చులన్నియుగెలిచినవానికి రావనువిషయము తెలియుట నా కదియ ప్రప్రథమము. ఒకరు మఱియొకరికి ఖర్చు లిచ్చుటకు 'కోర్టుఫీజ్' రిగ్యులేషన్ ప్రకారము ఒకపద్ధతి యున్నది. కాని లాయర్ల కిచ్చు డబ్బు దానికంటె ఎంతయో యెక్కువ. దీనిని నేను సహింపలేకపోతిని. ఈ యిరువురికి రాజీ కుదిర్చి స్నేహము కలిగించుట నాకువిధి అని తలచితిని. ఈసంధి కుదుర్చుటలో నాప్రాణములు తోడుకొనిపోయెను. తుదకు తైయబ్ నేటుగా రంగీకరించిరి. మధ్యవర్తి యొకఁడు నియమింపఁబడెను. దావా అతనిముందు నడచెను. దాదాఅబ్దుల్లాగారు గెలిచిరి.

అయినను నాకు సంతృప్తి కలుగలేదు. మధ్యనర్తి ఘోసలాప్రకారము దాదా అబ్బిల్లాగారు వెంటనే అమలు జరిపినచో తైయబ్ హాజీఖాన్ మహమ్మదుగారు అన్ని రూపాయలు ఒక్కసారే తెచ్చి కుమ్మరింపలేరు. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నిసింతుచున్న పోరుబందర్ వర్తకులలో వ్రాయని శాసన మొకటి కలదు. దివాలాకంటె చావు మేలు. తైయబ్ నేటుగారు ఒక్క షెట్టున ముప్పదియేడువేల పానులును, ఖర్చులును ఈయలేరు. ఆయన ఘోసలతో బాకీ తీర్చడలచెను. కాని దివాలా తీసెనను అపరూటు వినరాదు. ఈదశలో ఒకటే దారి. సొమ్ము వాయిదాల మీద పుచ్చుకొనుటకు దాదా అబ్బిల్లాగా రంగీకరింపవలయును. ఆయనయు ఆసమయమున ఉండఁదగిన ఉదారతతో ఆసొమ్మును దీర్ఘ-వాయిదాల మీద పుచ్చుకొనుటకు కావలసినంత అనకాశ మిచ్చిరి. ఈయుభయలను రాజీపాఠములలో పడిన కష్టముకంటె ఈవాయిదాల కొప్పించుటకు పడినకష్ట మెక్కువ అనిపించెను. దీని కిరువురును సంతసించిరి. ఇరువురికి ప్రతిష్ఠ వచ్చెను. నాయానందిమునకు మేరయే లేదు. వకీలుపని యననేమో, దాని సత్యస్వరూపమన నేమో నా కపుడు తెలిసెను. నేను మనుజుల గుణమును—మనుజులలోని సత్యమును కనిపట్ట నేర్చికొంటిని. మనుజుల హృదయాంతరాళములోనికి చొరఁబాటు టెఱిగితిని. వేటుపడిన వాదిప్రతివాదుల కలుపుటయే వకీలునకు పరమధర్మమని యెఱిగితిని. ఈసత్యము మాయక నాలో నెల్లపుడును ఉనికి యేర్పఱచికొనుటచే నేను ప్లీడరీచేసిన ఇరువదియేండ్లలో చాలవఱకు వందలతరబడికేసులు కోర్టు కెక్కకుండఁగనే పరిష్కరింపఁ గలిగితిని. దాన నా కేమియు కష్ట కలుగలేదు; ధనమును గోల్పోవలేదు; ఆత్మనా, దానికన్న లేదు.

మ థ న

కైస్తవమిత్రులవలన నాకుఁ గలిగిన అనుభవములకేసి మరలుట కిది యదను.

బేకరుగారు నా భవిష్యత్తునుగుఱించి ఆతురపడుచుండిరి. అతఁ డు నన్ను వెల్లింగుటకొపత్తనమున జరిగిన సభకు తీసికొని వెళ్లెను. ప్రా టెస్టెంటు తెగవారు ధర్మప్రబోధమునకు, అనఁగా ఆత్మపరిశుద్ధికి-కొన్నికొన్ని దేండ్లలో అట్టి సమ్మేళనములను ఏర్పాటుచేయుచుండిరి. ఇవి ధర్మముయొక్క పునఃప్రతిష్ఠకు, లేక ధర్మముయొక్క పునరుద్ధారణకు ఉద్దిష్టమయినవి. వెల్లింగ్ టనులో జరిగిన సమ్మేళన మిట్టిది. దానికి అధ్యక్షుఁడు రివరెండు ఆంఝ్యమురే. ఆయన ఆపత్తనమున ప్రధాన మతాచార్యుఁడు; ప్రఖ్యాతుఁడు. ఈసమ్మేళనమున కలుగు మతప్రబోధమును, అచటికి వచ్చినవారి మతోత్సాహమును, దాని పవిత్రతయు చూచినచో, నేను ఏసు మతమున కలియకమాననని బేకరుగారి తలఁపు.

కాని బేకరుగారికి ప్రార్థనాబలమే చిరమబలము. ప్రార్థనపై ఆయనకు అతివిశ్వాసము. అంతఃకరణపూర్వకముగా చేయుబడిన ప్రార్థనను తప్పక ఈశ్వరుఁడు వినునని ఆయన నమ్మకము. ఐహికములు కూడ ప్రార్థనచే సిద్ధించి తీరునని నమ్మిన బ్రిష్టల్ నివాసియగు జార్జి ముల్లరువంటివారిని పలువుర నతఁడు ప్రమాణముగా ఉదాహరించును. ప్రార్థనామహిమను నేను తటస్థభావముతో వింటిని. అంతరాత్మ చెప్పినచో జగతిలోనుండు నేశక్తియు ఏసుమతమున కలియకుండ

న న్నాచలదని బేకరుగారితో చెప్పితిని. ఇటులు వాగ్దానము చేయుటకు నే నెంతమాత్రమును సంశయింపలేదు. ఏలయన, అప్పటి కప్పుడే నా యంతరాత్మ చెప్పినరీతి నడుచుట నా కలవాలైనది. అంతరాత్మ చెప్పినరీతి నడుచుట నా కానందము. విపరీతాచరణము కష్టజననము, దుఃఖిప్రదమును.

పిదప మేము వెల్లింగ్టన్ పత్తనమునకు పోతిమి. నా వంటి నల్లవానిని బాసటగ నుంచుకొనుటవలన బేకరుగారు చాల కష్టముల పాలైరి. కేవలము నావలననే దారిలో ఆయన కెన్నియో ఇబ్బందులు కలిగెను. నడుమ ఆదివారము తగులుటచే మా పయనము ఆగ్రహింపబడినది. బేకరుగారును, వారి ముఠాయు ఆదివారముల పయనింపరు. మే మాఁగిన స్టేషనులోని హోటలులుజమాని చాల నాదప్రతివాదములు జరిగిన పిదప నాకు అన్నమిడుట కంగీకరించెను. కాని అన్నశాలలో నాకుఅన్నమిడ నించుకయు నియ్యకొనలేదు. బేకరుగారో, సామాన్యముగా లోబడువారుకారు. హోటలుకువచ్చు అతిథులహక్కులఁగూర్చి ఆయనను నిలువఁదీయఁదొడఁగిరి. బేకరుగారికిఁగల కష్టము నే నెఱుఁగుదును. వెల్లింగ్టన్ పట్టణమునఁగూడ నేను బేకరుగారితో డనే ఉంటిని. నా వలన తానుపడుచున్న కడగండ్లను నాకుఁ దెలియకుండఁ జేయుటకై ఆయన పలుపాట్లు పడుచుండెను. కాని నా కవన్నియు తెలియుచునే యుండెను.

ఈ సభయందలి క్రైస్తవు లందఱును చాల శ్రద్ధాళువులు. వారి భక్తి నా కానందము కలిగించెను. నేను రివరెండు ముర్రేగారి దర్శనము చేసితిని. అచట చాలమంది నాకుఁగాను భగవంతుని ప్రార్థించుచుండుట చూచితిని. వారి భజనకీర్తనలు కొన్ని అతిమధురములు.

ఆత్మకథ

వెల్లింగ్టన్ సభ మూట్లాళ్లు. అచటికి వచ్చినవారి విశ్వాసము నాకు బాగుగా నుండెను. కాని తానన్నాశ్రమమున నా మతమును, నా విశ్వాసమును ఏల పరిత్యజింపవలెను? స్వర్గముగాని, ముక్తిగాని ఏసు మతమునఁ గలియనిచో రాదని నమ్ముట నాకు కాని పని. క్రైస్తవ మిత్రులతో నే నిటులు తెలుపఁగా వారి మనస్సు లెగిరిపోయెను. కాని నే నేమి చేయఁగలను?

నా కష్టము లింకను గహనము లాయెను. జీససు ఫర మేశ్వరుని ఏకపుత్రుడనుటయు, వారిని నమ్మినవారికే అమృతత్వము కలుగు ననుటయు నానమ్మికను దాటిన మాటలు. పరమేశ్వరునకు పుత్రులే ఉండునెడల మనమందఱమును ఆయన పుత్రులమే. జీససు భగవత్సముఁడుగాని, లేక సాక్షాత్తు భగవంతుఁడు గాని యగుచో, మానవులందఱును భగవత్సములు, లేక భగవంతులు. జీససు తన మృతిచేతనే, మఱియు తన రక్తముచేతనే జగత్తునందలి పాపముల కడిగివైచు నను వాక్యవాచ్యార్థము నమ్ముటకు నాబుద్ధి యెటులును సిద్ధము కాలేదు. వ్యంగ్యార్థము కొంత సత్యము కావచ్చును. క్రైస్తవమతానుసారము మనుష్యునకే ఆత్మ కలదు. జంతువులు మొదలగు ఇతరములకు ఆత్మ లేదు. వానికి చావుతో సరి. ఇది నాకు విపరీతమతము.

జీససు త్యాగి, మహాత్ముఁడు, మహాగురువు అని అంగీకరింతును. కాని అతఁ డొక అద్వితీయపురుషుఁడు కాఁడు. సిలువపై నతని మృతి జగత్తునకు ఒక మహాదృష్టాంతము. కాని, ఇతని మృతియందు రహస్యమును, చమత్కారమును అగు ఒకానొక ప్రభావ మున్నదని నాహృదయము సమ్మతింపజాలకుండెను. ఇతరు లీయఁజాలని ఏ మహాప్రసాదమును క్రైస్తవుల పవిత్రజీవితములు నా కీయలేదు. ఇతరధర్మము

లందును క్రైస్తవసంస్కారమును చూచితిని. సిద్ధాంతదృష్టిలో ఏసు సిద్ధాంతములందు అతాకికత నాకు కానరాలేదు. త్యాగమునందును హిందువులు క్రైస్తవుల నెన్ని రెట్లో మించిపోదురని తోచెను. క్రైస్తవమతము సంపూర్ణ మనిగాని, ప్రపంచమునందలి మతము లన్నిటిలో శ్రేష్ఠ మనిగాని నమ్ముట నా కసంభవ మాయెను.

సమయము దొరకినపుడెల్ల క్రైస్తవమిత్రులకు నా యీమధనను చెప్పుకొనుచుంటిని. కాని వారి ప్రత్యుత్తరములు నాకు సంతోషజనకములు కాలేదు.

ఈవిధముగా క్రైస్తవమతము సంపూర్ణ మనియు, అన్నిటికంటె శ్రేష్ఠమనియు నే నొప్పుకొనఁజాలకున్నను హిందూమతమైనను అట్టిదని నిశ్చయింపఁజాలకపోతిని. హిందూమతమునందలి దోషములు నా కన్నుల వ్రేలుచుండెను. అస్పృశ్యత హిందూమతమున కొక యంగమనినచో అదియొక జీర్ణాంగమైనఁ గావలయు, లేదా అధునాతనమగు దురాచారమైనఁ గావలయు. ఇన్ని నర్థములు, ఇన్ని శాఖలు, ఇవి యేమో నా కర్థము కాలేదు. వేదములు అపౌరుషేయము లనుట కర్థమేమి? అవి అపౌరుషేయములయిన బై బిలును, కొరానును అపౌరుషేయములు కావా?

క్రైస్తవమిత్రులు నన్ను ఏసుమతమునఁ గలుపుటకు ప్రయత్నించినట్లే మహమ్మదీయులును తమ మతమునఁ గలుపఁ బ్రయత్నించిరి. అట్టిలానేటుగారు మాటిమాటికి నన్నిస్లాముమతగ్రంథములను జదువ నొక్కి చెప్పుచుండిరి. ఆయన యెల్లప్పుడును దాని సొగసును గూర్చి చెప్పుచుండుట మామూలు.

ఆత్మకథ

కవిరాయచందు భాయిగారికి నాకలవర మంతయు ఒక ఉత్తరములో వ్రాసితిని. భారతదేశములోని ఇతరవిద్వాంసులకుగూడ ఉత్తరములు వ్రాసితిని. ప్రత్యుత్తరములు అందుకొంటిని. రాయచందుభాయిగారి ఉత్తరమువలన నాకు కొంత సంశ్చప్తి కలిగెను. 'ఓర్పుతో హిందూమతమును ఇంకను లోతుగా ఆరయు'మని అతడు వ్రాసెను. మఱియు, 'పక్షపాతము విడుచి' హిందూమతసిద్ధాంతముల సూక్ష్మతయు, అగాధతయు, ఆత్మవివేకమును, దయయు, ధర్మనిర్ణయమును ఇతరమతములలో కానరావని వ్రాసెను.

నేలుగారి కొర్రానుఅనువాదమును కొని చదువఁదొడఁగితిని. మఱి కొన్ని ఇస్లాముగ్రంథములగూడ సంపాదించితిని. ఇంగ్లాండులోని క్రైస్తవమిత్రులకు ఉత్తరములు వ్రాయఁ మొదలిడితిని. ఆమిత్రులలో ఒకరు నాకు ఎడ్వర్డు మెయిట్లండుగారితో పరిచయము కలిగించిరి. అతనితో ఉత్తరప్రత్యుత్తరము లారంభమాయెను. అన్నా కింగ్స్ ఫోర్డు గారును, తానును కలిసి రచించిన 'ది పర్ ఫెక్ట్ వే' అను గ్రంథమాయన నా కంపెను. ఇపుడు ప్రచారమునందున్న క్రైస్తవమతము యొక్క ఖండన మాగ్రంథమునఁ గలదు. మెయిట్లండుగారు 'ది న్యూ ఇంటర్ ప్రెటేషన్ ఆఫ్ బైబిల్' అను మఱియొక గ్రంథముగూడఁ బంపిరి. ఈగ్రంథములు హిందూమతము ననుసరించునటులు ఉండెను. టాత్ స్టాయిగారి 'ది కింగ్ డమ్ ఆఫ్ గాడ్ ఈజ్ విత్ ఇన్ యు' అనుగ్రంథము నన్ను ముగ్ధునిఁజేసెను. ఆగ్రంథము నా మానసమున అంకితమై సోయెను. అందలి స్వతంత్రవిచారశైలిని, ప్రౌఢనీతిని, శుద్ధసత్యమును బట్టి చూడఁగా, ఆగ్రంథముమందు కోట్లుగా రొసంగిన గ్రంథములన్నియు శుష్క-దండుగ.

౧౬ తేపటిమాట యెవరి కెఱుక?

పవలసియుండును. నాకు మీ 'లా' రాదు. కనుక కొన్ని లాపుస్తకములు నాకు కావలసియుండును. ఇది అంతయు ధనము వినా సమకూరదు. ఈపనియంతయు నెఱవేర్చుటకు ఒకఁడు చాలఁడని చెప్పఁ బని లేదు; పలువుర సాయము కావలయును.'

అందఱును ఏకగ్రీవముగా నిటు లనిరి: 'అట్లా అనుగ్రహమున ధనము తనంత నదియే నడచివచ్చును. జనము కావలసినంతమంది. మీరు మాత్రము 'ఆఁగుదును' అని యనుఁడు: అంతయు సరిపోవును.'

వీడుకొలుపు విందుకు వచ్చిన అతిథిబృందమే కార్యనిర్వాహక బృంద మాయెను. తొందరగా విందు ముగించి యింటికిఁ బోఁదగునని నేనంటిని. నేను నామనస్సులో ఇకముందు చేయవలసిన పోరితమునకు యాపరేఖ గీచికొంటిని. వోటరు జాబితాలలోఁ జేరియున్నవారి పేరులను గుర్తిండుకొని మఱియొకమాస మచటనే యుండ నిశ్చయించుకొంటిని.

ఈవిధముగా భగవానుఁడు దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నా జీవితమునకు పునాది వైచి ఆత్మసమ్మానసంగ్రామమునకు ఓజావాపము చేసెను.

బన పెట్టితిని

౧౮౯౩ సంవత్సరమున హాజీ మహమ్మదు హాజీ దాదా నేటుగారు నేటాలు రాష్ట్రమున నివసించు భారతీయులలో ప్రముఖులుగను, వారికి నాయకులుగను ఎన్నుబడుచుండిరి. సంపదలో హాజీ ఆదాం నేటుగారు అధికులు. అయినను ఆయనయు, తదితరులును అందఱు కుపయోగించు కార్యములు చేయుటలో హాజీ మహమ్మదు నేటుగారికే ప్రథమస్థాన మిచ్చుచుండిరి. కావున వారియాధిపత్యమున ఒక సభ దాదా అబ్దుల్లా నేటుగారి యింట జరుపబడెను. ఆ సభలో ఫ్రాంచైజు బిల్లును ప్రతిఘటింప తీర్మానము చేయబడెను.

స్వచ్ఛందసేవకులు ఏర్పాటుచేయబడిరి. నేటాలులో పుట్టి పెరిగిన భారతీయులు, అనగా భారతీయులగు క్రైస్తవులలో పిన్నవారు ఈసభకు ఆహ్వానింపబడిరి. దర్బానుకోర్టులో దుబాసిగా నున్న పాలుగారును, మిషన్ హౌస్కూలు హెడ్ మాస్టరు సుభాన్ గాడ్ ప్రేగారును సభ నలంకరించిరి. ఈసభకు భారతీయ క్రైస్తవు లెక్కువగా వచ్చుటకు వీరే కారణము. వీరందఱు స్వచ్ఛందసేవకులుగా చేరిరి.

ఆచుట్టుపట్టుల నున్న వర్తకులలో పలువురును స్వచ్ఛంద సేవకులయిరి. ఈయోగ్యుల పేర్లు స్మరణీయములు. దాఫూద్ మహమ్మద్, మహమ్మద్ కాసాం, కమర్ ఉద్దీన్, ఆదం జీ మియా ఖాన్, ఏ. కొలండ వేలుపిల్లై, సి. లచ్చీ రాం, రంగస్వామి పడియాచి, ఆమోదజీవ మొదలగునారు ముఖ్యులు. పార్సీరుస్తుంజీ ఉండనే యుండిరి. జోషీ, నరసీరామ్, మఱియు దాదా అబ్దుల్లాకంపెనీ మొదలగుకంపె

నీల గుమాస్తాలును స్వయంసేవకు లయిరి. అందఱకు ఉపయోగించు కార్యములలో దిగుటకు వీరికి కొంత ఆశ్చర్య మాయెను. ఇందులకు ఆహ్వానింపబడుటకును, సభలో పాలు గొనుటకును, తామెల్లరు వచ్చుటకును వారి కిదియ ప్రథమానుభవము. ఈ మహావిపత్తులో పెద్దలు పిన్నలు, ధనికులు పేదలు, నేవ్యులు సేవకులు, హిందువులు, మహమ్మదీయులు, పారసీకులు, క్రైస్తవులు, గుజరాతీలు, మదరాసీలు, సింధీయులు ఈమొదలగు భేదమును, తరతమభావమును పోయెను. అందఱు భారతసంతానము; అందఱు సేవకులు. బిల్లు రెండవతూరి ప్యాసు ఆయెనో, మఱి కాబోవునో! ఇట్టి కఠినశాసనమునకు భారతీయులు నిరోధము చూపింపకుండుటే వారికి వోట్ల హక్కు అక్కఱలే దనుటకు ప్రమాణ మని చర్చాసమయములలో నేటాలుఅధికారులు ప్రసంగించుచుండిరి.

నేను సభలో ఆవిషయమును ముచ్చటించితిని. బిల్లుచర్చను ఆపవలసినదని అస్సెంబ్లీ ప్రెసిడెంటునకు తంతి నిచ్చితిమి. ప్రధాన మంత్రి సర్ జాన్ రాబిన్సన్ గారికిని ఇట్టితంతినే మఱియొకటి యిచ్చితిమి. మఱియొకటి దాదా అబ్దుల్లాగారి మిత్రుఁడు ఎస్కాంబీ గారి కిచ్చితిమి. అస్సెంబ్లీ ప్రెసిడెంటు బిల్లుచర్చ రెణ్ణాళ్లవఱకు ఆపబడినదని నెంటనే జబా బిచ్చెను. ఇది మాకందఱకు ఆనంద మయ్యెను.

శాసనసభకు పంపవలసిన పిటిషనును తయారుచేసితిమి. దానికి మూఁడు నకళ్లు కావలసి వచ్చెను. పత్రికలకు పంప మఱొక ప్రతి కావలసి వచ్చెను. వీలయినన్ని చేవ్రాలు చేయింపవలయునని సంకల్పింపబడెను. ఇదియంతయు ఒక రాత్రిలో జరుగవలెను. ఇంగ్లీషు తెలి

అత్మకథ ౩౦

నీన స్వయంసేవకులును, తదితరులును రాత్రి యంతయు గూర్చుండి నకళ్లు ప్రాయంచుండిరి. వ్రాయసమున మంచి నేర్పరియగు ఆర్థర్ అను వృద్ధుఁ డొకఁడు మొదట పిటిమను వ్రాసెను. దీనిని ఒకరు చదువుచుండిరి; ఆయిదుగురు ఏకకాలమున ప్రతులు వ్రాసిరి. ఇటులు ఆయిదు ప్రతులు తయారాయెను. ఈ అర్జీలమీఁద చేవాలు చేయింప వర్తకపు స్వయంసేవకులు తమ సొంత బండ్లలోను, అద్దెబండ్లలోను ఎక్కి బయలు దేజిరి. వడిగా ఈపని నెఱవేఱెను. అర్జీ వెంటనే బటువాడా చేయబడెను. పత్రికలలో స్వాభిప్రాయములతోఁగూడ అది ప్రకటించుకొనబడెను. శాసనసభలోఁగూడ కలవరము కలిగెను. సభలో చర్చ జరిగెను. శాసనమునెడ పక్షపాతము తాల్చిన వారు అర్జీలోని ఖండనములకు జబాబులు చెప్పిరి. అవి కుంటిజబాబులు. ఏమి చెప్పిన నేమి? తుదకు బిల్లు ప్యాసు అయెను.

ఇటు లగునని మేము లోఁగడనే నిశ్చయించితిమి. కాని ఈ ఆందోళనమువలన భారతీయులలో నూతనప్రాణ ముద్భవించెను. అందఱ మొకటియనియు, వర్తకపుహక్కులను సంపాదించుటకు ప్రయత్నించినటులు రాజకీయములగు హక్కులకును ప్రయత్నించుట విధియని అందఱకుఁ దోచెను.

ఆకాలమున రిప్పన్ గారు కాలనీలకు సెక్రటరీ. ఒక పెద్ద అర్జీ నాతనికి పంపుకొన నిశ్చయింపబడెను. ఇది ఇంతలంతల పని కాదు. ఒక దినములోపుగ నగునదియు కాదు. స్వచ్ఛందసేవకులు చేర్చుకొనఁబడిరి. అందఱును తమ చేతనయిన సాహాయ్యమును చేసిరి.

అర్జీని తయారుచేయుట నాకు చాల పరిశ్రమ ముఁద్రయ్యెను. తద్విషయమైన కాకితములను, పుస్తకములను సంపూర్ణముగాఁ జదివితిని.

హిందూదేశములో మా కొకవిభమైన వోట్లహక్కు కలదు కావున నేటా లులోఁగూడ వోట్లహక్కు ఉండకమానదని నావాదము. ఈ వోట్ల హక్కు నుపయోగించుకొనఁ గలుగు భారతీయుల జనాభా చాలతక్కు నయగుటచే దాని నిచ్చుట మీకును వీ లనువిషయమును నావాదమునకు మశ్యబిందువుగాఁ జేసితిని.

పదియేను నాళ్లలో పదివేల సంతకములు సమకూరెను. సంతక ములు చేయించుట ఆ స్వయంసేవకులకు క్రొత్త విషయము. వారు రాష్ట్రమంతయు తిరిగి ఇన్ని సంతకములు చేయించుట సామాన్యకార్య ము కాదు. 'అర్జీలోని విషయములు సంపూర్ణముగ తెలియనివారి సంత కములు తీసికొనరాదు' అని మేము తీరుమానించియుండుటచే అర్జీకి అర్థము విప్పిచెప్పఁగల స్వయంసేవకులను ఏర్పాటు చేయవలసివచ్చె ను. గ్రామములు దూరదూరముగా గిరవాటు వేయఁబడినటు లుండె ను. ఎక్కువ పూనికతో పనిచేయఁగల సమర్థు లున్నఁగాని ఈకార్య ము నెట్టదు. అట్టివారు సమకూరిరి. వారందఱు తమకు నియోగింపఁబ డిన కార్యమును ఉత్సాహముతో నిర్వహించిరి. ఈ పంక్తులు వ్రా చుచుండఁగా దాఫూద్ మహమ్మద్ నేటు, రుస్తుంజీ, ఆవంజీ మియా ఖాన్, ఆమోదజీవ మొదలగువారు నాయెదుట మూర్తీభవించుచున్నా రు. వీరందఱకన్న ఎక్కువసంతకములు చేయించుకొని వచ్చిరి. దాఫూ ద్ నేటు కోజంతయు సంతకములకొఱకు బండిలోనే ఉండెడువాఁడు. ఈసేవ యెంతయు ఆదరపూర్వము. వీరిలో ఒక్కరును దారిబత్తెపు ణిర్పు లయినను అడిగి పుచ్చుకొనలేదు. దాదా అబ్దుల్లాగారి గృహము దీనికి కార్యస్థానమే కాక ధర్మ సత్ర మాయెను. నాకు తోడుపడిన మిత్రులయు, తదితరులయు భోజన మచటనే. మొత్తముమీఁద అందఱును వ్యయప్రయాసముల కోర్చిరి.

ఆ త్మ క థ

తుదకు అర్జీ దాఖలు చేయబడెను. వేయి ప్రతులు ముద్రించి పంచిపెట్టబడెను. భారతీయదేశసేవకులకు ఈదరఖాస్తువలన నేటాలుతో ప్రథమపరిచయము కలిగెను. నే నెఱిగిన పత్రికలకును, ప్రసిద్ధులగు పత్రికావిలేఖకులకును ప్రతులను బంపితిని.

టైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా పత్రిక భారతీయుల కోరికలను అనుమతించుచు సంపాదకీయవ్యాసము వ్రాసెను. ఇంగ్లాండులో అన్నితెగల పత్రికలకును నకళ్లు పంపబడెను. లండన్ టైమ్స్ పత్రికగూడ మావాదమును సమర్థించుచు వ్రాసెను. బిల్లు ఇంక మంజూరు కాదని మా కాశ పుట్టెను.

నా కపుడు నేటాలునుండి తరలుట అసంభవము. నాభారతీయమిత్రు లందఱు చుట్టుముట్టి 'మీ రిచట ఖాయముగ ఉండు' డని ప్రార్థించిరి. నాకుఁగల కష్టములు చెప్పకొంటిని. ఇతరుల వ్యయముతో నిక నుండరా దని నిశ్చయించు కొంటిని. ప్రత్యేకముగా ఒకయిల్లు కుదుర్చుకొనుట ఆవశ్యకమని నిశ్చయించు కొంటిని. మంచిచోట ఒక చక్కని యిల్లు తీసికొనఁ గోరితిని. బారిష్టరుల హోదాకు తగిన రీతిగా ఉన్నఁగాని నేను నాసంఘమునకు గౌరవము తేఁ జాలనని అనుకొంటిని. అట్టి ఉనికికి సాలుకు కనీసము మున్నూఱు పాను లయినను లేక సాగనటులు కానిపించెను. అంత డబ్బు వచ్చు కేసు లిచ్చుటకు హామీ పడినయెడల నే అట నుండ నిశ్చయించుకొని నా నిశ్చయమును వారికిఁ దెలిపితిని.

‘సార్వజనికకార్యములకు మీరు చెప్పినంత పైకము మీకిచ్చుట మా కియ్యకోలు. అంతసొమ్మును మేము సులభముగ ననూలుచేయఁగలము. మీ ప్రాక్టీసునకును దీనికిని సంబంధము లే దనుకొనుఁడు.’

‘అటులు కాదు; నాచేయు ప్రజాసేవకు మీకడ రొక్కము పుచ్చుకొనఁజాలను. ఇందు బారిష్టరు తెలివితేట లేమియు లేవు. మీ చే పని చేయించుటయే పనియైనపుడు అందులకు నేను రొక్క మెటులు పుచ్చుకొందును? సార్వజనికకార్యములకు చాల చందాలు వసూలు చేయవలసియుండును. ధర్మనిధినుండి నేను జీతము పుచ్చుకొన సాగినచో ఎక్కువ చందాలు నెటు లడుగఁగలను? ఈపద్ధతిలో తుదకు జిండి యాగిపోవును. ధర్మకార్యములకు సంవత్సరమునకు మున్నూఱు పాను లకన్న ఎక్కువ అడుగవలసియుండును.’

‘కొంతకాలమునుండి మీసంగతి మాకు తెలియును. వలసినదాని కంటె నెక్కువ మీరు పుచ్చుకొనరు. మిమ్ము మే మిచట నాఁపుచో మీకు మేము ధనము మాపవలదా? ’

‘ప్రేమవలన, ప్రస్తుతోత్సాహమువలన మీ రిటులు మాటలాడుచున్నారు. ఈ ప్రేమయు, ఈయుత్సాహమును స్థిరముగ నుండునని నిశ్చయింపఁగలమా? మిత్రునివలె, సేవకునివలె కొన్ని సమయములలో మీతో నేను కారిన్యము వహింపవలసివచ్చును. అప్పుడు నేను మీయాచరమున కెంత పాత్ర మగునది దైవమే చెప్పవలె. ధర్మకార్యములలో నేను మీకడ భృతి గొనఁ గూడ దనుట నిష్కర్ష. కాన మీ కోర్టువ్యవహారములను ఇచ్చినఁ జాలు. ఇవియు మీకు కష్టమని నాకుఁ దెలియును. నేను తెల్ల బారిష్టరు కాకపోవుటే ఒక కారణము. కోర్టు నన్నెంతవఱకు ఆదరించునో అది తెలియని విషయము. ఇంతియ కాక లాయరుగా నే నెంతవట్టు పనికి రాఁగలనో ముందు చూడవలసియున్నది. నాకు ‘రిటెయినరులు’* ఇచ్చుటలోఁ గూడ మీ రపా

* అనఁగా ఇంకొకరి కేసు పుచ్చుకొనకుండ తమ కేసులోనే పనిచేయించుకొనుటకుఁగాను బారిష్టరులు మొదలగువారికి ముందుగా ఇచ్చు ఫీజు.

ఆత్మకథ

యమున కాస్పదము కావచ్చును. అయినను ఈస్వల్పముకూడ నాప్ర
జానేవకు ప్రతిఫల మయినటులు కాదా? ,

ఇరువదిమంది వర్తకులు ఒక సంవత్సరము నాకు రిటేయినరు
నిచ్చుటకు నిర్ధారించుకొనిరి. ఇది యీచర్చకు పరిణామము. నేటాలు
విడిచిపోవునపుడు కానుక ఈయదలచిన సొమ్ముతో దాదా అబ్బుల్లా
గారు నాకు కావలసిన కుర్చీలు, బెంచీలు మొదలగువానిని కొనిపెట్టిరి.
ఈవిధముగా నేను నేటాలులో పాతుకొనిపోతిని.

౧౮

వర్ణద్వేషము

కోర్కొకత్రాసు. ఆత్రాసును సమానముగా పట్టుకొనున దొక
ముదియ. ఆమెకు పక్షపాతము సున్న. ఆమె గ్రుడ్డిది. అయిన
ను ఆమెది కుశాగ్రబుద్ధి. బ్రహ్మ ఆమెను గ్రుడ్డిదానిగాఁజేసెను. ఏలనఁ
గా ఆమె మోముమాత్రము చూచి బొట్టు పెట్టదు; మఱి యోగ్యతను
జూచి. నేటాలులోని వకీలుసభ దీనికి విపరీతముగా మోము చూచి బొ
ట్టు పెట్టుమని సుప్రీము కోర్టును పురికొలిపెను. అపుడు కోర్టుగూడ
తన చిన్నెలను లజ్జలోఁ బడవయిచికొనెను.

సుప్రీముకోర్టులో ఆడ్వకేటుగఁ జేరఁగోరి నే నర్జీ పెట్టుకొం
టిని. బొంబాయిహైకోర్టువారి అనుజ్ఞాపత్రము నాకడఁ గలదు. నేను
బొంబాయిహైకోర్టులో ప్రవేశించినతఱి నా ఇంగ్లీషుసర్టిఫికెట్టును
అచ్చట దాఖలుచేయవలసివచ్చెను. నేటాలు సుప్రీముకోర్టుప్రవేశ
మునకు రెండు యోగ్యతాపత్రములను దాఖలు చేయవలయును. తెల్ల
వారి యోగ్యతాపత్రికలకు ఎక్కువవిలువ కలదని అద్దెల్లా నేటుగారి
వలన విని పరిచితులయిన ప్రఖ్యాతులగు ఇరువురు తెల్ల వారికడ యోగ్య
తాపత్రికలను పుచ్చుకొంటిని. ఒక వకీలుద్వారా అర్జీని దాఖలుచేయుట
కోర్టువిధి. సామాన్యముగా ఈ అర్జీలను అటర్నీ జనరలు ఫీజు పుచ్చుకొ
నకయే దాఖలుచేసికొనును. అద్దెల్లా నేటుగారి కంపెనీకి సలహాలిచ్చు
ఎస్కాంబిగాఁగే అటర్నీ జనరలు. నేను వారి దర్శనము చేసికొంటిని.
ఆయన సంతోషపూర్వకముగా నా దరఖాస్తును మంజూరుచేసెను.

ఆ త్మ క థ

ఇంతలోనే మాటా పలుకూ లేక వకీలుసభవారు నాకు నోటీసు ఇచ్చిరి. నాదరఖాస్తులో ఇంగ్లీషుసర్టిఫికెట్టు జతపఱుపక పోవుట ఒకలోపమని వ్రాసిరి. “అడ్వకేట్లులను చేర్చుకొనుటకు నియమము లే ర్పాటు చేసినపుడు ‘నల్లవారిని చేర్చుకొననగునా, కూడదా?’. అని వా రు విచారింపలేదు” అనువిషయము వారి విరోధమునకు ప్రధానకారణము. సేటాలుదేశముయొక్క అభివృద్ధికి అంతటికీ తెల్లవారే ముఖ్యకారణము. కావున వకీళ్లలో తెల్లవారి యాధిక్యము సంరక్షించుట తప్ప .నిసరి యని వా రెంచిరి. నల్లవారిని అడ్వకేట్లుగా చేర్చుకొనుట మొదలిడినచో నల్లవారిసంఖ్య క్రమముగా తెల్లవారి సంఖ్యను మించిపోవును. దాన తెల్లవారు కట్టుకొనిన గోడ కూలిపోవును.

నా అర్జీ మంజూరు కాకుండఁ జేయుటకు వారు ప్రసిద్ధుడైన ఒక వకీలును బెట్టిరి. అతనికి అబ్దుల్లాసేటువారి కంపెనీతో సంబంధము కలదు. కావున అతఁడు నన్ను ఒక తూరి తనకు కానిపింపవలసినదని వార్త పంపెను. నే నాయన దర్శనమునకు పోఁగా అతఁడు నిష్కపటముగ సంభాషించెను. నాపూర్వచరిత్రమునుగూర్చి నన్నడిగి తెలిసికొనెను. పిదప అతఁ డిటు లనెను:—‘మీకు ప్రతిహాలముగ నే నేమియు చెప్పలేను. మీరు కాలనీలో పుట్టిన ధూర్తులేమోయని నాభీతు. అర్జీతో మీ మొదటి సర్టిఫికెట్టు లేకపోవుట నా అనుమతికి మఱికొంచెము బల మాయెను. మఱియొకరి సర్టిఫికెట్టులను చూపువారును ఉదురు. ఇచట తెల్లవర్తకులవద్ద మీరు పుచ్చుకొన్న యోగ్యతాపత్రములు నాలుక గీచికొనను కొఱఁగావు. మీయోగ్యత వా రే మెఱుంగుదురు? వారు మీ మెఱుంగుట ఎంతకాలమునుండి?’

‘అటు లగుచో ఇక్కడివా రందఱు నాకు క్రొత్తవారే. ఇచటికి రాకముందు అబ్దుల్లాసేటుగారును న న్నెఱుంగరు.’

౧౮ వర్ణ ద్వేషము

దేశే య ఆచారః' అను దాని యర్థమును వారికి తెలుపఁ జూచితిని. 'హిందూదేశమున తెల్లయధికారి పొగను దీసివేయుమని ఆజ్ఞాపించినచో అప్పుడు నేను దానికి లోబడుట ఎన్న. కాని నేటాలుకోర్టులో ఆ కోర్టు ఆచారములను, నియమములను నిరాకరింపరాదు' అని అంటిని.

నా చెప్పిన కారణములు వారికి నచ్చకున్నను వారు కొంతవట్టు శాంతించిరి. ఒక్కవిషయమును వివిధసందర్భములబట్టి వివిధవిధములుగ చూడఁచలసివచ్చు నను తత్త్వమును వారిచే ఒప్పింపలేక పోతిని. నా జీవితమునం దంతటను సత్యమనెడి పట్టుదలయే సంధిసౌం దర్యము నానందింపఁ జేయఁగలిగెను. ఈ సద్ధతి సత్యాగ్రహమునం దనివార్యమగు భాగమనియు నా యుత్తరజీవితమున పరికింపఁగలిగి తిని. ఇది తఱుచు నా ప్రాణములమీఁదికి తెచ్చిపెట్టుకొను నటుల యొడిది. మఱియు నా మిత్రుల అసంతోషమును గూడ తలఁచాలప వలసి నచ్చెడిది. సత్యము వజ్రమువలె నెంత కఠినమో కుసుమమువలె అంత కోమలము.

నేటాలుచకలుసభవారి ప్రతిఘటనముచే దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో మఱియొకమాటు నా శేరు మారుమోగెను. పెక్కు వార్తాపత్రికలు ఆ సంఘమువారి యెదురుకోలును తెగఁజెను. వారి యెదురుమతము ఈసుచేఁ బుట్టినదనియు వ్రాసెను. ఈ ప్రస్థితిలన నా పనిలో కొన్ని అంశములు సగళము లాయెను.

నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

నాయవాదిత్వము నా కపుడు అప్రధాన మాయెను. తుది నటకు అప్రధానముగనే అయిపోయెను. నేటాలురాష్ట్రమున నా యునికిని సార్థకమును చేయుటకు ప్రజాసేవలో నేను తన్మయుడ నయి తీరవలెను. విన్నపము లంపుకొనినంత ఫ్రాంచైజు పని పూర్తికాదు. ఇల్లులుకగనే పండుగా? ఎపుడును అలజడి జరుగుచుండిననే వలసరాజ్యముల కార్యదర్శికి ఈ విషయము తెలియుచుండును. దీనికై ఒక శాశ్వతసభ వలయునని తోచెను. దాన నేను దాదా అబ్దుల్లాగారితోడను, ఇతరమిత్రులతోడను సంప్రతించి స్థిరముగు ఒక ప్రజాసంస్థను స్థాపింపఁ దలపెట్టితిని.

ఈ సభకు పేరు పెట్టుటలో నాకు చాల ధర్మసందేహము కలిగెను. అది ఏపక్షము దెసకును మొగ్గరాదు. కాంగ్రెస్ అనుపేరు ఇంగ్లండులోని కన్సర్వేటివ్ పక్షమునకు రుచింపదని నాకు దెలియును. కాని భారతదేశమునకు కాంగ్రెస్ జీవగట్ట. నేటాలునందు దాని శక్తిని వృద్ధి చేయఁదలచితిని. ఆపేరునకు భయపడుట పిటికితనమని తోచెను. ఈ కారణములు తెలిపి ఈ సంస్థకు 'నేటాల్ ఇండియన్ కాంగ్రెస్' అని పేరిడితిని. ౧౯౦౮ సంవత్సరము మే ౨౨ తేదీని 'నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెస్' జన్మించెను.

ఆనాడు విశాలముగు అబ్దుల్లాగారి గది క్రిక్కిరిసిపోయెను. సభ్యులందఱును కాంగ్రెసుకు స్వాగతమిచ్చిరి. కాంగ్రెసునియమ

౧౯ నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

ములు తక్కువ; చందామాత్ర మెక్కువ. నెల కయీదు షిల్లింగులు చెల్లించిననే సభ్యులు కాగలరు. శక్తివంచన లేక చందాల నిండని ధనికులు ప్రోత్సహింపబడిరి. అబ్దుల్లాగారు తొలుద్వొల్త రెండుపానులు పద్దు వేసిరి. పిదప ఇరువురు మిత్రులు అటులే పద్దు వేసిరి. 'నేను సంకోచింపవలయునా?' అని కొంచె మా లోచించితిని. ఆలోచించి నేనును ఒకపాను పద్దు వేసితిని. ఇది నాశక్తికి మించినయ్యి. కాని నాకు సంపాదనమే పొసగినచో ఇది నా తల మీఱినది కాదని తలచితిని. దైవ మిందులకు తోడాయెను. ఈ తీరున నెలకు పాను ఇచ్చు సభ్యులు పలువురు కూడిరి. నెలకు పది షిల్లింగు లిచ్చువారి సంఖ్య ఇంత కెక్కుడు. ఇవిగాక కృతజ్ఞతతో నందికొనిన దొడ్డయ్యలు చాలఁ గలవు.

అడిగినంత నెవరును చందాలీయ రని అనుభవమున దెలిసెను. దర్బానునకు ఆవలనున్న సభ్యులను మాటిమాటికి అడుగు టసంభవము. ఆరంభశూరతాదోష మనుభవమాయెను. దర్బానువారుగూడ ఎన్నిసార్లు తిరిగినను చందా లిచ్చువారుకారు.

నేను కార్యదర్శిని. కావున చందాలు పోగుచేయు పని నాది. వనూళ్లకై నా గుమాస్తాను రోజెల్ల తిప్పనలసిన గతి పట్టెను. అతని కీపనిపై విరక్తి దోచెను. నెల చందాలు కాక ఏడాదిచందాలు—అనియు ముందుగనే యీవలెనని—పెట్టినచో ఈ స్థితి బాగుపడునని తోచెను. అందులకు సభ సేర్పాటుచేసితిని. నెలకు ఒడు లేడాదికి మార్పుటయు, మూడుపానులు కనీసపు పద్దుగాఁ జేయుటయు అందఱును నచ్చెను. ఈ విధముగా చందాలసమూలుపని సులభమాయెను.

ఆత్మకథ

అప్పు తెచ్చి సార్వజనికకార్యములు చేయరాదని నాకు మొదటినుండియు తెలియును. ధనముతక్కు మిగిలిన. ఏవిషయమునం దయినను వాగ్దానములఁ బాటింపనగును. వాగ్దానము చేసినవారు మరల దాని నట్లే చెల్లించుకొనుట నే నెన్నఁడును ఎఱుఁగను. నేటాలుభారతీయులుగూడ దీనికి భిన్నులు కారు. ముందు డబ్బు చూచికొనక ఏ పనియు మొదలు పెట్టకపోవుటచే కాంగ్రెసెన్నఁడును ఋణగ్రస్తము కాలేదు.

నా సహచరులు నూతనసభ్యులను చేర్చ నమితోత్సాహమును జూపిరి. ఆ పని వారి కెంతో వేడుకయాయెను. దానితోఁగూడ వారికి అనుభవమును కలిగెను. అనేకులు సంతోషముతో ధనసాహాయకము చేయఁ దొడఁగిరి. దూరప్రదేశములలో గ్రామములందు ఉద్యమమును వ్యాపింపఁజేయుట కష్టతర మాయెను. ప్రజాసేవ యన నేమియో ప్రజకు తెలియదు. అయినను చాల దవ్వులనుండు గొప్ప గొప్ప వర్తకులుగూడ ఉదారతతో మమ్ము బిలిచి ధన మిచ్చుచుండిరి.

ఈ యాత్రలో నొకసారి ఒక సంకటము పొందనాయెను. ఒకదాత ఆఱుపాను లిచ్చునని మే మనుకొంటిమి. కాని అతఁడు మూఁడు పానులకు పైని చిల్లిగవ్వయేని యెక్కుడీయనని పట్టుపట్టెను. మే మా స్వల్పధనమునే అతనికిడ కొనినచో మిగిలినవారును అంతియ యిత్తురు. కాఁగా ఎక్కువ వసూలు కాదు. నాఁడు రేయి చాల గడచిపోయెను. మాకందఱకు చాల నాకలిగా నుండెను. కాని మే మనుకొనిన మొత్తము రానిదే అన్న మెట్లు తిందుము? ఎంత బతిమాలినను ఫలము కలుగలేదు. దాత పట్టినపట్టు విడువలేదు. పట్టనమునందలి వర్తకులందఱు చెప్పి చూచిరి. మే మందఱమును రాత్రి

౧౯ నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

యంతయు వానితో వేగితిమి. అతడును, మేమును ఒకరికొకర మొ క్కింతయైన లొంగకుండుటకు నిశ్చయించుకొంటిమి. నాసహచరులలో చాలమంది మిక్కిలి కినిసిరిగాని సౌజన్యమును కొంచెమేనియు విడువ లేదు. తుదకు తూర్పురేక లుదయించునపుడు అతడు మాకు ఆఱు పాను లిచ్చెను; విందు చేసెను. ఇది టోంగాటా పత్తనమున జరిగెను. అయినను ఉత్తరపుటెల్ల న స్టేంగర్ పత్తనము మొదలు దేశమధ్యమున నున్న చార్లెస్ టౌను వఱకును ఇది ప్రతిధ్వనించెను. దీనివలన మాకు చందాపనూళ్ల పని తేలికయాయెను.

కాని మా కర్తవ్య మొక ధనసంగ్రహణమే కాదు. కావలసిన దానికంటె ఎక్కువ డబ్బును దగ్గఱఁ జెట్టుకొనరా ననుతత్త్వమును నేను మున్నే నేర్చియుంటిని.

సభలు అక్కఱబట్టి ప్రతివారమును, ప్రతిశాలయు జరిగెడివి. ప్రతిసభయందును వెనుక జరిగిన సభాకార్యక్రమ మెల్ల వినిపింపఁబడు చుండెడిది; చర్చలు జరిగెడివి. ఇట్టి చర్చలలో క్లప్తముగ శాఖా చంక్రమణము చేయక మాటలాడురీతి ప్రజకు తెలియదు. ప్రసంగిం చుటకు అందఱును వెనుకాడుచుండిరి. సభలలో జరుగవలసిన రీతిని వారికిఁ దెలిపితిని. వారు దానిని బాటించుచుండిరి. వారు ఉపన్యసించు టొకవిషయ యని గ్రహించిరి. ఉపన్యాసమన నేమియో యెఱుఁగని వారుగూడ ఆలోచించి ఉపన్యసింపఁ గడంగిరి.

సార్వజనికకార్యములందు సాచరుబుర్చులు గూడ మితిమీటి పోవుట నే నెఱిగె. మొదట రసీదుపుస్తకములఁగూడ అచ్చొత్తింప వల ననుకొంటిని. నాకడ పైకొప్పయిలు కలదు. దానిమీఁద రసీదులకు, రిపోర్టులకు ప్రశ్నలు తీయుంచుచుంటిని. కాంగ్రెసు-కోశము సంపూర్ణ

ఆ త్మ క థ

ముగ నుండి సభ్యుల సంఖ్య యొక్కదై పని విక్రమముగా నున్న పుడు మాత్రమే యిట్టివాని నచ్చొత్తించుచుంటిని.. ఇట్టిసంఘము లన్నిటికిని పొదుపు అత్యావశ్యకము. అయినను చాల చోటుల ఇటులు జరుగుట లేదని నాకు తెలియును. కావున చిన్నదయినను ముందు అభివృద్ధికి రావలసిన యీ సంస్థను గుఱించిన విశేషము లన్నియు వ్రాయఁదగు నని తలఁచితిని.

ప్రజలు తాము చెల్లించిన మొత్తములకు రసీదులు పుచ్చుకొనఁ గోరువారు కాదు. అయినను మేము తప్పక రసీదు లిచ్చుచుండువారము. ఈ రీతిగా పైసకును లెక్కవ్రాయఁబడుచుండెను. అటు లగుట ఈనాఁడు పరీక్షించినను గూడ సంవత్సరమున నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు లెక్కలు బరాబరుగ నుండునని ధైర్యముతో చెప్పఁ గలను. ఏ సంఘమున కైనను తప్పలేని లెక్కలే జీవము. లెక్కలు సరిగా లేనిచో సంఘమున కపకీర్తి. లెక్కలను శుద్ధముగా నుంచనిచో సత్యమును శుద్ధముగా నుంచుట అసంభవము.

ఆదేశముననే పుట్టి పెరిగి విద్యావంతులయిన భారతీయులకు నేప చేయుట ఈ కాంగ్రెసుయొక్క రెండవ పని. ఇందులకు 'కలోనియల్ బారన్ ఇండియన్ ఎడ్యుకేషనల్ అసోసియేషన్' అను ఒక సంఘము స్థాపింపఁబడెను. ఇందలి సభ్యు లందఱును విద్యావంతులయిన పిన్నవారు. వారు కొలఁదిగా చందాలు చెల్లించుచుండిరి. వీరి కష్టముల ప్రజకు తెలుపుట, వీరి తెలివిని పెక్కి దీయుట, వీరికిని హిందూదేశపు వర్తకులకును నెయ్యి మలవఱుచుట, వీరిని వీరి కాఖకు నేవచేయఁ దెలుపుట—ఇవి ఈ సంఘము పని. ఇది యొకవిధమగు వాద వివాదసమితి. అందలి సభ్యులు నియతకాలముల తప్పక పలువిష

౧౯ నేటాలు ఇండియన్ కాంగ్రెసు

యములపై చర్చలు చేయుచుండిరి. ఈ సంఘమునకు ఒకచిన్న గ్రంథాలయము కూడ ఏర్పాటు చేయబడెను.

ప్రచారమొనరించుట కాంగ్రెసుయొక్క మూడవ పని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాయందును, ఇంగ్లాండునందును ఉన్న ఆంగ్లేయులకును, భారతీయులకును నేటాలులోని వాస్తవము తెలుపవలయును. ఈ యుద్దేశము లోపలఁ బెట్టుకొని రెండు కరపత్రములు వ్రాసితిని. ‘దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని ప్రతిబిటిషువానికిని ఒకచిన్నపము *’ అనున దొకటి. ఇందు నేటాలు భారతీయుల స్థితిగతులు సోదాహరణముగ వివరింపఁబడినవి. ‘భారతీయుల వోట్లహక్కును గుఱించి ఒక చిన్నపము†’ అనునది రెండవది. ఇందు భారతీయుల వోట్లహక్కును గుఱించి అణాపైసలతో సమస్తము వ్రాయబడెను. నే నీరెంటిని వ్రాయుటకు కడు శ్రమపడితిని. శ్రమపడినందులకు ఫలమిచ్చెను. అవి విరివిగా ప్రచురమైపోయెను.

ఈ యలజసివలన దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని భారతీయులు చాలమంది మిత్రులయిరి. ఇంగ్లాండునందు, హిందూదేశము నందును గల అన్నిపక్షములయొక్కయు ఆదరము చేకూరెను. ముందు చేయవలసిన పనికి నీతియు రీతియు కానవచ్చెను.

*An appeal to every Briton in South-Africa.

†The Indian franchise—An Appeal.

బాలసుందరము

యాద్యశీ భావనా యత్ర సిద్ధిర్భవతి తాద్యశీ* అనునది
అనేకవిషయములలో నా కనుభవ మాయెను. పేదలకు
సాయపడుట నాకు ప్రబలాభిలాష. ఆ యభిలాష న న్నా పేదలలోఁ
గలిపివైచి నాకు వారితోడి సంబంధము ననాయాసముగా బంధించి
వైచెను.

నేటాలు కాంగ్రెసునందు అచటఁ బుట్టిన భారతీయులును,
ఉద్యోగులును సభ్యులుగా జేరినను. గిరిమిటియా లందు చేరకుండిరి.
కాంగ్రెసు ఇంకను వారి పరము కాలేదు. వారు చందాలిచ్చి సభ్యు
లుగాఁ జేరజాలరు. ఎపుడు కాంగ్రెసు వారికి సాయముచేయునో
అపుడు వీరును సన్నిహితులు కాగలరు. ఇట్టి దొకటి తలఁపని తలఁ
పుగా సంఘటించెను. అది ఈసమయముననే పొసగునని కాంగ్రెసు
వారు గాని, నేనుగాని సిద్ధపడి యుండలేదు. నేను స్లీ డర్ మొదలుపెట్టి
నాటికి మూడో నాలుగో నెలలు. ఇంకను కాంగ్రెసునకు శైశవము
పోలేదు. ఈగోజులలో ఒకరోజున ఒక అఱవయతఁడు తలగుడ్డదీసి
చేతఁబట్టుకొని, ఏడ్చుచు నాముందు నిలువఁబడెను. ఇతఁడు కట్టుకొన్నవి
చినుగు పాతలు. ఒడలున వడఁకు. ముందటి రెండుపండ్లు ఊడిపో
యెను. ఆ కుదుళ్లునుండి నెక్తురు కాటుచుండెను. యజమాని ఇతనిని
చావ బాఁదెను. నా గుహస్తా అఱవ. అతనివలన ఇతనికథ తెలిసెను.

* ఎవనికి ఎటువంటి తలఁపు కలుగునో, వానికి అటువంటి ఫలము కలుగును.

పానిపేరు బాలసుందరము. దర్బారులో ప్రసిద్ధుడైన ఒక తెల్లవాని కడ ఇతఁడు ఇండొంచెర్లు కూలి. యజమానికి ఏవోమాటమీఁద కోపము పెరిగెను. ఒడలుతెలియక పట్టుకొని బాఁదెను. బాలసుందరము ముందరిపండ్లు రెం డెగిరిపోయెను.

బాలసుందరమును డాక్టరుకడకుఁ బంపితిని. అప్పుడచట తెల్ల డాక్టరులే కలరు. బాలసుందరము దెబ్బలను గుఱించి డాక్టరుసర్దిశి కెట్టు తీసికొని మేస్త్రీటువద్ద అతనిచే ఆఫిడవిట్టు దాఖలు చేయించి తిని. మేస్త్రీటు ఆఫిడవిట్టు చదువుకొని కోపముగొని వెంటనే అతని యజమానికి సమనులు పంపెను.

యజమానికి శిక్షవేయించుట సుతరాము నాఉద్దేశము కాదు. ఎటులయినను ఆ యజమాని కడనుండి బాలసుందరమును విడుదలచేయిం చుట నా ఉద్దేశము. ఇండొంచెర్లు కూలితనమును గుఱించిన చట్టమును చదివితిని. ఎవఁడేని కూలివాఁడు ఏమియు తెలుపకుండ లేచిపోవుచో యజమాని సివిల్ కోర్టులో దావా వేసికొనవలెను. ఇండొంచెర్లు కూలి వాఁ డటులు లేచిపోవుచో యజమాని చేయవలసినది పూర్తిగవేటు. వానిపై క్రిమినల్ కేసు పెట్టవలెను. నేరముగనుక నిక్కమైనచో శిక్షయు వేయింపవచ్చును. కావుననే 'ఈ యిండొంచెర్లు కూలితన మును, బానిసతనమును ఒక్కటే' అని సర్ విలియమ్ హంటరుగా రని యున్నారు. యజమానికి బానిసీఁ డెట్టి యాస్తియో ఇండొంచెర్లు కూలియు అట్టి యాస్తియే.

బాలసుందరమువిడుదలపఁ చెందేదారులు. ఇండొంచెర్లుకూలి వారికి ప్రొటెక్టురు అని ఒకఁడుండును. అవఁగా వారి రక్షకుఁడు. అతనితోచెప్పి కట్టడి తప్పింపవలయును, లేదా మఱియొక యజమాని

ఆ త్మ క థ

కడకు బదిలీ చేయింపవలయును. ఒప్పుదలమీఁద బాలసుందరము యొక్క యజమానిచేతనే విడుదల పెట్టించుట రెండవదారి. ఇటు లా లోచించి ముందు ఆ యజమానితో నిటు లంటిని :

‘మీమీఁద నేరమును బలపటిచి యెటులేని మిమ్ము శిక్షింపఁ జేయుట నా యుద్దేశము కాదు. అతని నతిక్రూరముగ బాఁడుట, మీకును ఇప్పటికి తెలిసివచ్చియుండును. మీరు మీ కరారునామా నెవరికేని మార్చినచో నాకుఁ జాలును.’ దీని కతఁడు తత్క్షణ మంగీకరించెను. అటుపిమ్మట నేను రక్షకుని జూచితిని. ఆయనయు ఒప్పుకొనెను. కాని ఒక క్రొత్తయజమాని కావలయును.

ఒక తెల్లయజమానికి వెదకులాడితిని. నాఁడు భారతీయు లెవరును ఇండొంచెర్దుకూలీల భరింపజాలకుండిరి. నా కప్పటికి కొలఁది మంది తెల్లవారితోడనే పరిచయము. ఒకరికి ఈ సంగతి తెలిపితిని. అతఁడు దయతో ఒప్పుకొనెను. నే నాతనికి కృతజ్ఞుఁడనైతిని. మేస్త్రీటు బాలసుందరముయజమానిపై నేరము మోపి తన కరారు. నామాను మఱొకనికి బదిలీచేయుట కనుమతించెనని రికార్డు చేసెను.

బాలసుందరముకేసు కూలీలలో ప్రాకిపోయెను. నాకు ‘గిరిమిటియాబంధు’వని పేరు వచ్చెను. నా కీసంబంధమువలన పరమసంతోషము కలిగెను. ఇక ప్రతిదినము మా ఆఫీసుకు గిరిమిటియాలు ప్రవాహముగా రాదొడఁగుటచే వారి కష్టసుఖము లెఱుఁగుటకు నా కవకాశము కలిగెను.

ఈ కేసువిషయము దూరముననున్న మదరాసునఁగూడ ప్రతిధ్వనించెను. ఆరాష్ట్రమునందలి వివిధప్రదేశములనుండి నేటాలునకువచ్చిన గిరిమిటియాలు తమగిరిమిటియాసోదరులవలన నీ వార్తను తెలిసికొనిరి.

ఈ కేసు మహాగొప్పది కాదు. కాని నేటాలులో తమకు న్యాయము సాధింపఁగలవాఁడొకఁడు బయలుదేరె ననువార్తయే గిరిమిటియాల కెల్ల తృప్తిని, ఉత్సాహమును కలిగించెను.

బాలసుందరము నాకడకు వచ్చినపుడు తలపాగ తీసి చేతఁ బట్టుకొని యుండెనని చెప్పియుంటిని. ఈ దృశ్యమున ఒక విచిత్రమగు కరుణారసముతో మన నైష్య మంటుకొనియున్నది. నా పాగను తీసి వేయు నునినప్పటి సంఘటనమును వ్రాసియుంటిని. తెల్లవాని జూడఁ బోవుచో గిరిమిటియాగాని, క్రొత్త భారతీయుఁడుగాని తన తలపైని టోపీనిగాని, పగిడీనిగాని, పాగనుగాని తీసి చేతఁ బట్టుకొనవలయును. రెండుచేతులు జోడించి నమస్కరించినను అది అత్యల్పము. బాలసుందరము నాకడఁ గూడ నిటులు చేయవలయు ననుకొనెను. ఇట్టిచేతను చూచుట కిదే నాకు తొలిసారి. ఇది నాకు చిన్నతనముగా నుండెను. నేను బాలసుందరముతో పాగను జుట్టుకొమ్మంటిని. అతఁడు చాల సంకోచముతో పాగను చుట్టుకొనియెను. కాని అపు డతనిమోమున సంతోషకళ కానిపించెను.

తమ తోడిమానవులను నీచపఱచుటచే తమకు గౌరవము వచ్చు ననుకొనువారి యుద్దేశము నా కెన్నటికిని అగోచరము.

మూడు పానుల పన్ను

బాలనుందరము కేసుతో నాకు గిరిమిటియాల సంబంధ

మెక్కువ ఆయెను. అది యటుండె. ఎక్కువ పన్నులు వేసి సర్కారువారు వీరి నలజడి పెట్టుటచలననే వీరి స్థితిని గుఱించి లోతుగా చదువుట ఆవశ్యక మాయెను.

౧౮౯౪ సంవత్సరమున నేటాలు సర్కారువారు గిరిమిటియా లకు సాలుకు తలకు ౨౫ పానులు అనగా ౩౭౫ రూకలు పన్ను కట్టుటకు బిల్లు తయారు చేసిరి. దీనిని చూచి నేను దిగ్ భ్రాంతుడనై తిని. ఈ విషయమును కాంగ్రెసులో చర్చకు తెచ్చితిని. అందు ఈ బిల్లును ప్రతిఘటించుటకు ప్రబలప్రయత్నములు చేయుట కేకగ్రీవ ముగా నిశ్చయింపబడెను.

ఈపన్నునకు మూలకారణము లఘువుగా ముందు తెలియఁ జెప్పుదును. ౧౮౬౦ సంవత్సరప్రాంతములలో నేటాలునందలి తెల్ల వారు అచటి భూములు చెఱకుదోటల కనుమాలము లని గ్రహించిరి. అడుపు వారా దేశమున కూలీలకు చిక్కుపడిరి. ఆదేశమునందలి జూలూ జాతివా రీకూలికిఁ దగరు. ఇతరదేశములనుండి పని బాగులవారు రానిచో బెల్లము, పంచదారయు తయారుచేయుట అశక్యము. దాని చే నేటాలుసర్కారువారు ఇండియాసర్కారువారితో సంప్రతించి భారతదేశమునుండి కూలివారిని వలసగొనిపోవుటకు (రిక్రూట్) అను మతి పొందిరి. ఈ కూలిజనము నేటాలులో అయిదేండ్లు పనిచేయు

౨౧ మూఁడు పోనుల పన్ను.

నటులు గిరిమిటుమీఁద (కరారునామా) సంతకము చేయవలెను. గడువు దాటుపిదప వారి యిష్టము. అనఁగా అచటనే నివసింపఁదలచినచో నివసింపవచ్చును. శక్తి యున్నచో భూమి బుట్ట కొనవచ్చును. ఇవి తెల్లవారు అపుడు గిరిమిటియాలకు పెట్టిన ఆశలు. వారి ఉద్దేశ మేమనఁగా : ఈ అయిదేండ్లు దాటినపిదపఁగూడ భారతీయుల ఒడలి కష్టమువలన తమ పంటలను వృద్ధి చేసికొనవచ్చును—అని.

అయితే భారతీయులు తెల్లవా రనుకొన్నంతకంటె ఎక్కువ లాభకారులైరి. వారు రకరకముల కూరగాయల నధికముగ పండింపఁ దొడగిరి. ఇండియానుండి చాలరకముల విత్తనములు తీసికొనిపోయి అచట పెంచి పండించి అచటి కూరగాయలను చౌకగా గిట్టునటులు చేసిరి ; మావితోటలఁ బెంచిరి. వీరింతటితో ఆఁగలేదు. దీనితో పాటు వర్తకముగూడ చేయసాగిరి. ఇండ్లు కట్టుకొనుటకు స్థలములు కొనఁదొడగిరి. కొందఱు కూలివాండ్రు భూస్వాములైరి. భారత దేశమునుండి వర్తకులు కొందఱు వీరితోపాటు వెళ్లి అచట పాతుకొని పోయిరి. ఇట్టివారిలో కీ. శే. నేట్ అబు బకర్ ఆమద్ గారు. ప్రప్రథములు. వారు కొలఁదికాలములో తమ వ్యాపారమును బాగుగా సాగించిరి.

ఇదియంతయు చూచి తెల్లవర్తకులు కలబెల పడిరి. నల్లవారిని పిలుచుకొని వెళ్లునపుడు వీరికిఁ గల వర్తకపుతెలివిని తెల్లవారెఱుఁగరు. భారతీయులు స్వతంత్రవ్యాపసాయికు లయినచో ఎటులో ఓర్వవచ్చునుగాని వర్తకములో పోటీపడినచో ఓర్వవచ్చునా?

భారతీయులయెడ ఆసూయకలుగుట కిది మూలకారణము. దీనికి మరికొన్ని కారణములును చేరెను. నల్లవారి జీవితమునందలి నానా

ఆ త్మ క థ

పద్ధతులు, కొంచెము వ్యయముతో మప్పితముగా మనఁగలుగుట, అల్ప లాభసంతోషము, ఆరోగ్యనియమవిషయములందలి ఉదాసీనత, చుట్టుపట్టులను శుచిగ నుంచుకొనుటలో అశ్రద్ధ, ఇండ్లను మరమ్మత్తు చేయించి బాగుచేసుకొనుటకు పిసిని గొట్టుతనము ఈమొదలగున వన్నియు మతభేదముతో కలిసి జాతివైషమ్యమును అగ్నిహోత్రమును ప్రజ్వలింపజేసెను. ఇది మునిముందు వోటుహక్కు తొలగించు బిల్లు-రూపముగను, పిదప గిరిమిటియాలకు తలపన్ను కట్టు శాసనరూపముగను ప్రత్యక్షమాయెను. ఈ శాసనములే కాక పెక్కు చిక్కు లిదిపరకే మొలకెత్తి యున్నవి. గిరిమిటియాలను, గిరిమిటికాలము అయిదేండ్లు ముగియకమునుపే—అనఁగా ఇండియాచేరిన తర్వాతనే ముగియునట్లు బలాత్కారముగ పంపివేయుట. ఈ శాసనముల మొదటి సూచన యిది : ఇండియాసర్కారువారు దీని కంగీకరించునట్లు లేదు. పిదప ఈక్రింది రీతిగా కొన్ని మరతులు ఉద్దేశింపబడెను.

౧. గిరిమిటియాలు తమ నియమితకాలము చెల్లిపోయినంత ఇండియాకు లేచిపోవలయును. కానిచో

౨. రెండేండ్ల కొకతూరి క్రొత్త ఒడంబడిక వ్రాయుచుండవలయును. ఒడంబడిక వ్రాసినపుడెల్ల జీతము కొంచెము కొంచెము వృద్ధి చేయబడుచుండును.

౩. మఱి క్రొత్త ఒడంబడిక వ్రాయక ఇండియాకును తిరిగిపోక నేటాలులోనే ఉండినచో సాలుకు ౨౫ పౌనులు, అనఁగా ౩౭౫ రూకల పన్ను చెల్లించు చుండవలయును.

ఈ ఘోషలాను ఇండియాసర్కారువారిచే మంజూరు చేయించుటకు సర్ హెన్రీ బిన్స్లీ మేసన్ అనువారు ఇండియాకు వచ్చిరి.

౨౧ మూఁడు పౌనుల పన్ను

అపుడు ఎల్లికొప్రభువు ఇండియా వైస్రాయి. అతఁడు ౨౫ పౌనులు తల పన్నును మంజూరుచేయక మూఁడుపౌనులు పన్ను మంజూరు చేసెను. ఇది వైస్రాయిగారి పెద్ద లోటు. నేను నాఁడును నేఁడును అటులే తలఁతును. ఇటులు అతఁడు మంజూరు చేసి ఇండియా మే లేమాత్రము చూడలేదు. నేటాలు తెల్లవారి కట్టి లాభము కూర్చుట యతనికి ధర్మముకాదు. మూఁడు నాలుగేండ్లలో ప్రతిగిరిమిటియాయును, వాని యాలును, పదునాఁతేండ్ల కొడుకును పడమూఁడేండ్ల కూతురును ఈ తలపన్నును చెల్లింపవలసినవారగుదురు. నెలకు ౧౪ పిలింగుల కంటె ఎన్నఁడును ఎక్కువ సంపాదించి యెఱుఁగని భార్యాభర్తలు ఇద్దఱు పిల్లలుగల కుటుంబమునకు సాలుకు ౧౨ పౌనులు (గూం రూకలు) పన్నువేయుట ఏదేశమునను, ఎవ్వరును కనని వినని అత్యచారము.

ఈ పన్నును ప్రతిఘటించుటకై మేము ఘోరయుద్ధ మారంభించితిమి. ఈ విషయమున నేటాలు ఇండియాకొ కాంగ్రెసువారు ఊరకుండినచో ఇండియా వైస్రాయి ౨౫ పౌనుల పన్నును మంజూరు చేసియుండును. ఇది ౨౫ పౌనులనుండి 3 పౌనులకు తగ్గుటకు బహుశా నేటాలు కాంగ్రెసువారి ఆందోళనమే కారణము కావచ్చును. లేక నా తలఁపే పొరపాటు కావచ్చును. కాంగ్రెసువారు ఆందోళనము జరిపినను జరుపకున్నను ఇండియాసర్కారువారు తమంతట తామే మూఁడు పౌనుల పన్నును మంజూరుచేసియుండు రనినను అనవచ్చును. ఎటులేని యగుఁగాక, ఈపని భారతీయుల హితమునకు భంగకరము. భారతదేశయోగక్షేమముల రక్షింపవలసిన వైస్రాయి అమానుషముగు నిట్టి పన్నును మంజూరుచేసియుండఁగూడదు.

ఆ త్మ క థ ..

ఈ పన్ను ౨౫ పానులనుండి అనగా 3 ౭ ౫ రూకలనుండి 3 పానులకు అనగా ౪౫ రూకలకు తగ్గుట మాత్రము కాంగ్రెసువారి కేమంత శ్రేయస్సు? గిరిమిటియాలకు సంపూర్ణముగా మేలు కలుగ లేదను వంత అచట నుండనే యుండెను. ఈ పన్ను రద్దుపఱపించి ముదరా యిప్పింపవలయు నను నిశ్చయమును కాంగ్రెసువా రెన్నఁ డును విడనాడ లేదు. కాని యీ నిశ్చయము ఇరువది సంవత్సరములకు నెఱవేఱెను. అదియు నేటాలుభారతీయులే కాక దక్షిణ-ఆఫ్రికా లోని భారతీయు లెల్లరును ఏకీభవించి ప్రయత్నించినఁగాని కాలేదు. గోఖలేగారికి మాటయిచ్చి కడకు చెల్లింపకపోవుట తుదిపోరునకు నిమిత్త మాయెను. ఆపోరునకు గిరిమిటియాలు పూర్తిగా పూనుకొనిరి. సర్కారువారు తుపాకులు కాల్చుటచే కొందఱు చచ్చిరి. పదివేలమర దికి పైఁగా భండీలయిరి.

కాని తుదకు సత్యమే జయించెను. భారతీయుల బాధల రూపమున సత్యము స్రవ్యక్షముగా ప్రకటమాయెను. కాని అచల మగు నమ్మిక, గొప్ప ఓర్పు, విసువు విరామము లేని పూనిక, యివి లేకున్నచో ఆ యుద్ధమును జయము పొందియుండదు. వారు ఆ పోరాటమునే మానివైచి, కాంగ్రెసువారును ఆ లఢాయిని మఱిచి పోయినచో తలపన్ను తప్పక తలపై బడుట అనివార్య మయ్యెడిది. అది యీనాటివఱకును గిరిమిటియాల తలపై అట్లే యుండెడిది. మఱియు దీని అపయశస్సు దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీయులకును. అఖిల భారతీయులకును చుట్టుకొని సనాతనమయ్యెడిది.

ధర్మనిరీక్షణము

శ్రీతిగా నేను ప్రజాసేవలో తన్మయుడ నయిపోవుటకు కారణము ఆత్మసాక్షాత్కారాభిలాషయే. ప్రజాసేవ వలననే ఈశ్వర సాక్షాత్కారము కలుగునని నేను నేవాధర్మమును స్వీకరించితిని. భారత సేవ నాకు సహజముగా లభించెను. నాకిది ప్రియము. కోరుకొనకయే యిది నాకు సంప్రాప్తమాయెను. నేను పర్యటనకును, కారీయావాడు కుట్రలను తప్పించుకొనుటకును, జీవికకొఱకును దక్షిణ-ఆఫ్రికా పట్టితిని. కాని నే నీశ్వరాన్వేషణమున, ఆత్మదర్శనమున మునిగిపోయితిని.

ఏసుమిత్రులు నా ధర్మజిజ్ఞాసను తీవ్రముచేసిరి. అది యే ప్రకారమునను శాంతము కాలేదు. నేను దానిని శాంతము చేయఁజూచినను ఏసుమిత్రులు పడనీయలేదు. ఎటులనఁగా: దర్బానులో దక్షిణ-ఆఫ్రికా జనరల్ మిషనునకు అధ్యక్షులు స్పెన్సర్ వాల్ టనుగారు నన్ను పసిపట్టిరి. దాదాపు నేను వారి కుటుంబములో నొకఁడ నై పోతిని. ఈ సంబంధమునకు కారణము ప్రిటోరియా పరిచయము. వాల్ టనుగారి స్వభావము విచిత్రమైనది. ఆయన నన్నెన్నఁడును ఏసుమతమున కలియుమని చెప్పినటులు గుర్తులేదు. కాని ఆతఁడు తన జీవితమును సమస్తము విప్పి నాముం దిడియెను. తన మంచిచెడుగు లెల్ల నిరీక్షింప నా కవకాశ మిచ్చెను. ఇతని ధర్మపత్ని కడు వినయవతి; వివేకవతి.

ఆ త్మ క థ

ఆ దంపతుల ప్రవర్తనము నాకు సంతోషము కలిగించెను. మా యిరువుర అభిప్రాయభేదములను మే మెఱుఁగుదుము. ఎటువంటి తీవ్రచర్చయు వాని నేకము చేయుట అసంభవము. అయినను ఎచట ఉదారత, సహిష్ణుత, సత్యమును ఉండునో అచట భేదములును లాభదాయకములు. ఆదంపతుల నమ్రత, ఉద్యమశీలము, కార్యపరాయణతయు నాకు మోదము కలిగించెను. ఇందుల మేము తఱుచు ఒకచో కూడుచుంటిమి.

ఈసంబంధము మతము నెడల నన్ను జాగరూకునిగా నుంచెను. మతచింతనమునకు ప్రిటోరియాలో నా కెట్టి యవకాశ ముండెనో అది యిచట లేకపోయెను. అయినను సమకూరిన స్వల్పకాలమును చదువునకు వినియోగించుచుంటిని. ఈవిషయమున మరల ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు మొదలాయెను. రాయచందుభాయి నాకు త్రోవ చూపుచుండెను. సర్మదాశంకరుని* 'ధర్మనిచార' మను గ్రంథ మొకమిత్రుడంపెను. దాని పీఠిక నాకు చాల నుపకరించెను. సర్మదాశంకరుని విశ్వంఖిల జీవితమును నేను వినియుంటిని. ఈ పీఠికలో అతఁడు తన శీలమును ధిడ్డుకొనిన తెఱఁగు కలదు. అది నాకాశ్చర్యము కలిగించెను. దానితో నా కాగ్రంథముపై ఆదరము పెరిగెను. దాని నతిశ్రద్ధతో చదివితిని. మాక్సుముల్లరుగారి 'India, What can it teach us?' అను గ్రంథమును, దివ్యజ్ఞానసమాజము ప్రకటించిన ఉపనిషత్తుల యనువాదమును శ్రద్ధతో చదివితిని. వీని యన్ని టివలన నాకు హిందూమతముపై ఆదరముధికమై నానాటికి దాని గొప్పతన మెక్కుడుగా కానిపింపఁ జొచ్చెను. కాని దీనిచే నితరమతములయెడ వైముఖ్యము కలుగలేదు.

* గుజరాతులో ఒక ప్రసిద్ధ కవి.

౨౨ ధర్మనిరీక్షణము

హషింగ్ టవ్ ఇర్వింగ్ గారి 'Life of Mahomet and His Successors' అను గ్రంథమును, కార్లయిలుగారి మహమ్మదు స్తుతిని చదివితిని. దీనిచే నా కామతప్రవక్తపై ఆదర మెక్కెను. 'The Sayings of Zarthustra' అను గ్రంథమునగూడ చదివితిని.

ఇటులు ఐవిధమతములను కొలదిగాను, గొప్పగాను తెలిసికొంటిని. దీని ఆత్మనిరీక్షణము పెరిగెను. చదివినదానిలో ఏది మంచిదని తోచునో దాని ననుభవమున పెట్టగఁడఁగితిని. ఈ రీతిగా యోగ గ్రంథములఁ జదివి నాకుఁ దెలిసినంత సాధన నారంభించితిని. కాని అం దెంతో ద వ్యేగఁజాలకపోతిని. భారతదేశమునకు.. పోవుపిదప ఏ గురువునొద్ద నేని అభ్యసింపఁ దలఁచితిని గాని ఆ కోరిక నేఁటికిని తీరలేదు.

టాల్ స్ట్రాయి పుస్తకములు లెస్స చదివితిని. ఇతని 'The Gospels in Brief, What to do ?' మొదలగు గ్రంథములు నా హృదయమున అంటుకొనిపోయెను. విశ్వప్రేమ మనుష్యుని ఎంతవఱకుఁ దీసికొనిపోవఁగలదో నే నంతకంత కెక్కువగా తెలిసికొనఁగలిగితిని.

ఇత్తఱిసే నాకు మఱొక ఏసుకుటుంబముతో పరిచితి కలిగెను. వారి మాటచే ప్రతి ఆదివారము వెస్లీయన్ చర్చికి పోఁ దొడఁగితిని. అచటికిఁ బోయినపుడెల్ల వారియింటనే విండని వా రొకసారియే చెప్పిరి. ఆచర్చిలో ప్రవచనము నిస్సారముగా నుండెడిది. అచటి మండలి భక్తమండలి కాదు. వా రందఱు ఐహికచింతకులు. లోకాచారమునకును, విశ్రాంతికిని వారు చర్చికి వెళ్లువారు. ఉండిఉండి నాకు అచట కునికిపాటులు వచ్చెడివి. నాకు చాల చిన్న తన మాయెను. కాని నాతోపాటు కొందఱు మిత్రు లుండుటవలన నా చిన్నతనము

ఆ త్మ క థ

భిన్న మయిపోయెను. ఈ స్థితి నాకు బాగుండలేదు. తుదకు అచటికిఁ బోవ మానుకొంటిని.

నడచుచు నడచుచునున్న ఈ కుటుంబముతోడి పొస్తు ఇట్టే ఆగిపోయెను. 'ఇక రావలదు' అని వారు ముదలకించిరని చెప్పఁ జెల్లును. అది, యిటులు : ఆ యిల్లాలు చాలమంచిది; ఋజువయినది; కాని సంకుచితస్వభావ. మా పని యెపుడును మతచర్చ. నే నపుడు ఆర్నాల్డుగారి 'Light of Asia' ను చదువుచుంటిని. అపుడు బుద్ధునకును ఏసునకునుఁ గల తారతమ్యమును గుఱించి చర్చ వచ్చెను. నే నిటులంటిని:

‘అమ్మా, మాడు బుద్ధుని దయ! అది మనుష్యజాతితో ఆగక సకలభూతములదాఁక వ్యాపించెను. అతని బుజముమీఁద సంతసముతో కూరుచున్న మేకపిల్లచిత్తరువు కనులయెదుట పాడఁగట్టి నచో ఎవనిహృదయము ప్రేమచే పొంగిపోవదు? ఏసులో సర్వభూత వ్యాప్తమగు నీదయ కానఁబడదు.’

ఆమెకు మనస్సు నొచ్చెను. నేను ఇది గ్రహించితిని. ప్రసంగ మంతటితో కట్టిపెట్టితిని. భోజనమునకు లేచితిమి. ఆమె కుమారుఁడు అయిదేండ్లవాఁడు హసన్ముఖుఁ డొకఁడు మాతోఁ గలఁడు. పిల్లలున్నచో నాకు మఱొకరితో మాటాడ నేమి పని? మే మిరువురమూ చిరకాలమిత్రులము. కుఱ్ఱనిపల్లెరమున మాంసపు ముక్కకలదు. మాచి నేను గేలిచేసి నాచేత నున్న రేగుఁబండు చూపి, ‘మాడు మిది దాని కన్న నెంత బాగున్నదో’ అని యంటిని. అమాయికుఁ డాకుఱ్ఱఁడు నాలోఁ గలిసిపోయెను. నీపండ్ల బాగుండెనని కొండాడఁ దొడఁగెను.

౨౨ ధర్మనిరీక్షణము

కాని ఆపసివాని తల్లియో, వగచెను. నేను కొంచెము హెచ్చరిక పడితిని. వెంటనే ప్రసంగము మార్చివేసితిని. మఱుసటి యా దివారముగూడ వారింటి కేగితిఁ గాని జంకుతోడనే. నే నటకు పోవ మానుకొనఁ దలఁపలేదు; అది మంచిదనియు ననుకొనలేదు. కాని యామె నా పని చులుకనచేసెను. ఆమె యిటు లనెను: ‘గాంధీ! నే నొకటి చెప్పెదను, నుఱొక విధముగా తలఁపకుము. నీ చెలిమి మాపిల్లవానికిఁ దగదు. ఇప్పుడు వీఁడు ప్రతిదినము మాంసము తినుటకు మారాము చేయుచున్నాఁడు. నీ వాదమును స్మరణకు తెచ్చి పండ్లు తెమ్మనుచున్నాఁడు. దీనిని నేను నైఁపజాలను. మాంసము మానినచో మఱేమి జబ్బు చేయదు కాని వీఁడు చిక్కి సెల్లెమయిపోవును. నా కిది మాడ శక్యమా? నీ విఁక నిట్టి చర్చలు పెద్దవారమైన మాతోడనే చేయవలయుఁ గాని పిల్లలకడఁ గాదు. వీనితో పిల్లలు పాడయిపోదురు.’

‘అమ్మా, నేను చాల వగచుచున్నాను. నాకును పిల్లలు కలరు. తలిదండ్రుల భావములు నే నెఱుఁగుదును. ఇఁక నిట్టి కష్టము కలుగకుండఁ జేయుట కడు సులభము. నేను చెప్పటకంటె నేను తినునవియు, పరిత్యజించునవియు సాక్షాత్తు పిల్లవాని మనస్సునకు ఎక్కువగా పట్టిపోవును. ఆకారణమున నేటినుండి నే నిచటికి వచ్చుట మానుకొనుటయే దీనికిఁ దగు చికిత్స; కాని దాన మన మైత్రి కేమాత్రమును భంగము రాదు.’

‘తమ మాట బాగుగా నున్న’దని ఆయిల్లాలు సంతోషముగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

గృహవ్యవస్థ

గృహభారము వహించుట నాకు క్రొత్త గాదు. కాని బొం

బాయిలండనులలోని నాకాపురమునకును, నేటాలులోని కాపురమునకును వార కలదు. అచట గృహవ్యయమునందలి కొంత భాగము ప్రతిష్ఠకొరకు. ఇండియన్ బారిస్టరు ప్రతిష్ఠకు తగినటులును, మఱియు భారతీయుల ప్రతినిధియొక్క ప్రతిష్ఠకు తగినటులును నేను నేటాలులో గృహవ్యయము చేయఁదలచితిని. అందులకు పట్టణములో మంచిచోట ఒక సాగపైన చిన్న యింటిని అద్దెకుఁ గొంటిని. కావలయు ఉపకరణము లన్నియు అందుఁ గలవు. భోజనవ్యయము మితము. అయినను అపుడపు డాంగ్లేయమిత్రులను, నాతో పనిచేయు భారతీయులను విందులకుపిలుచుచుండుటవలన కొంచె మధికముగనే యగుచుండెను.

ప్రతి సంసారమునందును ఒక మంచిసేవకుని ఉంచుకొనక తప్పదు. కాని యెవనినైనను సేవకునివలె నెటు లుంచుకొనవలయునో నాకు నేటికిని తెలియదు.

నాతో నొకమిత్రుఁ డుండువాఁడు. మఱియొక వంటవాఁడును ఇంటివానివలె నుండెడువాఁడు. ఆఫీసులోని గుమాస్తాలును మాయింటనే భుజించి నివసించుచుండెడివారు.

ఈసంసార మిటులు సఫలముగా సాగినదనియే నాతలఁపు. కాని యీ సంసారమున కొన్ని కటువులగు అనుభవములు తగులకపోలేదు.

౨౩ గృహవ్యవస్థ

నా మిత్రుడు మంచి తెలివిగలవాడు. నాయెడ విశ్వాసియని నమ్మితిని. కాని నేనే మోసపోతిని. ఆఫీసుగుమాస్తా యొక్కడు మా యింట నుండెను. నామిత్రున కితనిపై అనూయ పుట్టెను. నా గుమాస్తామీఁద అనుమానము కలుగునటులు నామిత్రుఁ డొక పన్నాగము పన్నెను. ఆ గుమాస్తాస్వభావము విచిత్రమైనది. తనను నే నను మానించు చుంటినని వెంటనే పసిగొనెను. వెంటనే పని మానుటయ కాక మా యింటినిగూడ పరిత్యజించెను. నేను చాల వగచితిని. నేనతని కన్యాయము తలచితి నేమో యని లోలోపల మిగుల దుఃఖించితిని.

ఈ నడుమ మా వంటవాడు ఏకారణముననో సెలవు పుచ్చుకొనెను. మిత్రుల సేవాశుశ్రూషలకు నేను పాచకు నుంచితిని. కావున ఇతనికి బదులు మఱొకని నుంచవలసివచ్చెను. ఈ క్రొత్తవాడు తుంటరి యని తుడకు తెలిసెను. కాని నాకు మాత్ర మతఁ డీశ్వరుడు పంపిన దూత.

నా యింట నా యెఱుక లేక జరుగుచున్న కొన్ని దుష్కార్యములను వచ్చిన రెండుమూఱ్ఱాళ్లలోనే కనిపట్టి ఇతఁడు నన్ను ముదల కింప నిర్ధారించుకొనెను. 'మంచివాఁడనియు, 'ఎవ రేమి చెప్పినను దాని నమ్మవాఁడనియు నాకు పేరు. నా యింటనే లోకవ్యాప్త మగు దుర్గంధము బయలుదేలుట ఈ వంటవాని కాశ్చర్య మాయెను. ప్రతిదినము మధ్యాహ్నము ఒంటిగంట నా భోజనవేళ. ఆఫీసునుండి ఆ సమయమున కింటికిఁ బోవుట మామూలు. ఒకనాఁడు పండ్రెండు గంటలవేళ ఆ వంటవాడు ఆఫీసుకు రోజుకొనుచు వచ్చి 'ఒక తొందరపని యున్నది. మీరు వెంటనే యింటికి రావలయును' అనెను.

ఆత్మకథ

‘ఇప్పు డెటులు? ఆపని యేమో చెప్పు. ఆఫీసు వదలి యింటికి రాదగినంత పని యేమి? అచట నేమి పని?’

‘మీ రిప్పుడు రానియెడల నిటుపివప ‘ఏల వెళ్లకపోతి’నని విచారించు. నా చెప్పదగిన దింతియ.’

ఇతఁ డింత దృఢముగా చెప్పుటవలన వెళ్లవలసి వచ్చెను. నేనొక గుమాస్తాను వెంటఁ బెట్టుకొని యింటికి బయలుదేరితిని. వంట వాడు ముందు నడిచెను. నన్ను మేడమీదికిఁ దీసికొనిపోయెను. నా మిత్రుని గదివంకఁ జూపి, ‘ఈతలుపు తీసి మీరే చూడుడు, అనెను.

నాకు అంతయు తెలిసిపోయెను. తలుపు తట్టితిని. ప్రత్యుత్తరము వచ్చినా? నా బలముకొలది తలుపు తట్టితిని. గోడలు గజగజలాడి పోయెను. తలుపు తెఱవఁబడెను. లోపల నొక వేశ్య. ‘పో పొమ్ము; మరల నీ గుమ్మము తొక్కవలదు’ అని దానిఁ బంపివైచితిని.

‘ఈక్షణమునుండి నీతో నా కేసంబంధమును లేదు. నేను బుద్ధి మాంద్యముచే నిలువెల్ల మోసపోతిని. నావిశ్వాస మింతకుఁ దెచ్చితివి.’

ఈ నా మాటలతో తెలివి తెచ్చికొనుటకు బదులు అతఁడు ‘చూడు! నీరహస్యము లన్నియును బయటఁబెట్టెదను’ అని బెదరించెను.

‘నాకు రహస్యమని లేదు. నాసంగతి యంతయు చాటిచెప్పుము. కాని నీ విపుడే యిచటినుండి లేచిపోవలయును.’

అతఁడు మఱి కొంచెము బిటు నెక్కిెను. ఇంక నతని సంభాషింప వీలులేకపోయెను. అంతట కిందనున్న గుమాస్తాను బిలిచితిని. ‘మీరు వెంటనే సూపరింటెండెంటుగారికడకుఁ బోయి నా నమస్కారమును

చెప్పిన పిదప—నాయింట నివసించుచున్న ఒకతఁడు విశ్వాసఘాతము చేసెను. అతఁడు నా యింట నుండుట నా కిష్టము కాదు. కాని అతఁడు ఇచటనుండి కదలుటలేదు. తమ మద్దతు కోరుచున్నాను—అని నా విన్నపములు చెప్పుఁడు.

అపరాధి ఇంతవఱకు లొంగలేదు. నేనిక పోలీసులకప్పగింతు ననుకొనెను. తప్పు అతనిని భయపెట్టెను. పిదప నతఁడు శరణుచొచ్చెను. పోలీసులకు తెలుపవలదని బలిమాలెను. వెంటనే యింటిని వదలెద ననెను; వదలెను.

ఈఘటన యథాసమయమున నన్ను మేలుకొలిపెను. ఈదుష్ట పజ్జముచే నేను పూర్తిగా మోసగింపఁబడినటు లప్పటికిఁగాని తెలియ లేదు. ఈమిత్రుని దగ్గఱకు చేర్చుట మంచి చేయఁబోయి చెట్ట చేయుట యైనది. తుమ్మకొమ్మన గులాబిపూలు కోయఁదలఁచితిని. అతని నడవడి మంచిది కాదని నాకుఁ దెలియును. అయినను నాయెడ తప్పఁదలఁపఁడని నమ్మితిని. అతని నడవడిని బాగుచేయఁదలఁచి నేనే చెడుగునఁ బడితిని. ఇయ్యెడ నా హితై ఘటనలు చెవిఁబెట్టినైతిని. మోహమునఁ బడి అంధుఁడనైతిని.

ఈ దుర్ఘటనచే నాకనులు తెఱపింపఁబడని యెడల నాకు సత్యమిసుమంతయు తెలియదయ్యెడిని. నే నతనివలనఁ బడి యిపుడు నేనుద్యమించిన యీ యేకాంతజీవనము తల పెట్టియుండను. నాసమయ మంతయు వానికి వమ్ముచేసెడివాఁడను. నన్ను అంధకారమున నుంచి కుమార్తముఁ బట్టింపఁగల శక్తి అతని కున్నది.

కాని ఈశ్వరరక్షితుని ఎవఁ డేమి చేయఁగలఁడు? నామనస్సు శుద్ధము. కాన తప్పు దొడరనను రక్షితుఁడ నయితిని. ముమ్మోదటనే

ఆ త్మ క థ

సంభవించిన యీ యనుభూతి భవిష్యద్విషయములలో నన్ను బాగరూకునిగాఁ జేసెను.

ఈశ్వరుఁ డీవంటవాని ప్రేరింపలేదని యెవ రెఱుఁగుదురు? అతఁడు వంట చేయలేడు. ఆ పనిమీఁద అతఁడు నాయంట నెంతో కాలము ఉండలేడు. ఇతఁడు తక్క కొండొకరు నాకనులు విప్ప లేరు. ఆమె యిటుకు వచ్చు టిదే మొదలు కాదు. ఇంత ధైర్య మీవంటవానికిఁ దక్క మఱొకరికి లేదు. ఏలన, ఆ మిత్రునిపై నాకుఁ గల విశ్వాసము హద్దు దాటిపోయినదని అందఱకుఁ దెలియును. వంట వాఁడు ఈవిషయము నాకు తెలుపుటకే వచ్చెఁ గాబోలు—‘అయ్యా, నేను మీ యింట నుండలేను. మీరు సులభముగా మోసపోవుదురు. ఇది నాకుఁ దగినచోటు గాదు’ అని యాక్షణమే నా సెలవడిగెను.

నేనును ఉండుమని పట్టు పట్టలేదు.

వెనుక వెళ్లిపోయిన గుమాస్తాపై నామతి విఠించినవాఁ డీమిత్రుఁడే యని నా కపుడు తెలిసెను. ఆగుమాస్తాకు నా కావించిన అన్యాయ మును పోఁగొట్టుటకు నే నెంతయో ప్రయత్నించితిని. నాకీ వార్తకుఁ జేరించి యెన్నఁటికిని విచారమే. ఏలన, అతని నెన్నఁటికిని సంతృప్తి చేయఁజాలకపోతిని. ఎంత బాగు చేసినను అతు కతుకే.

ఇంటికి

౨౪

నేటికి నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికా ప్రవేశించి మూడేండ్లు. నా కచటి
లోకుల సంగతి తెలిసెను; వారికిని నా సంగతి తెలిసెను.
గూడవ సంవత్సరము ఆటునెలలు నెల వీయమని అడిగితిని.
ఏలన, నే నచట ఇంకను చాలకాల ముండవలసినవాడను. నా కచట
మంచి ప్రాక్టీసు ఏర్పడెను. అచటివారికి నాతో చాల పని యుండు
నని తెలిసెను. అందుల నే నింటికిఁ బోయి ఆటుబిడ్డలతో మరల
దక్షిణ-ఆఫ్రికా నివాసమునకు రా నిశ్చయించితిని. ఇంతియకాక నేనిండి
యాకుఁ బోవుచో అచట ప్రచారము చేసి దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీ
యులయెడల ఎక్కువ అభిమానము కలిగింప వీలుండును. మూడు
పానుల పన్ను మహావ్రణము. అది మానువటకు శాంతి యెట్లు? కాని
ఇచట నేను లేనికాలమున కాంగ్రెసుపనియు, విధ్యా సంఘము
పనియు నెవరు చూతురు? నా చూపులో నిరువురే కలరు. ఆదంజీ
మియాఖాన్ ఒకఁడు; పార్సీ రుస్తుంజీ మఱియొకఁడు. అప్పటికి
వర్తకులలో పలువురు ప్రచారకులుగా తయారయిరి. కాని కార్య
దర్శిభారము నియమపూర్వకముగా వహించువారును, దక్షిణ-ఆఫ్రికా
భారతీయుల అభిమానమునకు పాత్రము లయినవారును వీరిరువురే.
కార్యదర్శికి ఆంగ్లభాషాజ్ఞాన మావశ్యకము గదా! నేను ఆదంజీ
మియాఖానుగారి పేరు కాంగ్రెసువారికి నూచించితిని. వా రతని
కార్యదర్శిగ నామోదించిరి. అతని నెన్నుకొనుట అత్యుత్తమ మని

౨౫౧

ఆ త్మ క థ

అనుభవమువలనఁ దెలిసెను. ఆదంజీ మియాఖానుగారి ఉద్యోగశీలము, వారి యుదారత, వారి మంచితనము, వారి వివేకము కార్యదర్శిత్వము నకు యుక్తునిగాఁ జేసెను. మఱియు ఆపదవికి ఏబారిస్తరో, ఇంగ్లీషు వచ్చిన ఏగొప్పవాడో కాని పనికిరాఁ డనుఁజూహను పాఱఁదోలెను.

౧౮౯౬ వ సంవత్సరము నడుమ నేను కలకత్తాకు బయలుదేలు 'పోస్ట్ గోలా' స్త్రీమ రెక్కి ఇండియాకు బయలుదేటితిని.

ఆస్ట్రేలియాలో పలువురు యాత్రికులు లేరు. అందు ఇద్దఱు ఇంగ్లీషు ఉద్యోగులు కలరు. వారితో నాకు మైత్రి కలిసెను. ఒకనితో నేను ప్రతిదినము ఒకగంట చదరంగ మాడుచుంటిని. ఆస్ట్రేలియాలోని డాక్టరు 'తమిళభాషాశిక్ష' యిచ్చెను. దానిఁ జదువఁ దొడఁగితిని.

నేటాలులో నుండఁగా మహమ్మదీయులతో పరిచయముకలుగఁ జేసికొన ఉరుదుభాషను, మదరాసువారితో పరిచయము కలుగఁ జేసికొనుటకు అఱవభాషను చదువఁదలఁచితిని.

ఉరుదు నేర్వఁదలఁచిన యాంగ్లమిత్రుని మాటమీఁద డెక్కు మీఁద నున్న యాత్రికులలో 'ఎవరేని మున్నీ దొరకునా' యని అన్వేషించితిని; దొరకెను. అప్పటినుండియు మాచదువు బాగుగా సాగెను. ఆ తెల్ల ఉద్యోగి ధారణ దొడ్డది. ఉరుదు అక్షరములు గుర్తింప నాకు చాలఁ గష్టమాయెను. మఱి యతఁడో, అక్షర మొకసారి చూచిన చాలు నిక మఱవఁజాలఁడు. నేను చాల కష్టించితిని గాని అతని నతిక్రమింపఁజాలక పోతిని.

అఱవము నాకు కొంచెము బాగుగనే వచ్చెను. గురువు లేఁడు, అయినను గురు వక్కఱ లేనంత చక్కఁగా ఆతమిళశిక్ష వ్రాయఁబడెను.

ఇండియాకు వచ్చు పిమ్మట అటవము లెస్స చదువడలచితిగాని అశక్యమాయెను. ౧౮౯౩ సంవత్సరమున కటివలి కాలమున నే నేమి వ్యాసంగముచేసినను చెఱసాలలందే. అటవము దక్షిణ-ఆఫ్రికా చెఱసాలలోను, ఉరుదు యరవాడ చెఱలోను అభ్యసించితిని. ఆయినను అటవము మాటలాడుటమాత్రము నా కభ్యాసము కాలేదు. చదువవచ్చిన కొంచెము వాడుక లేమి తుప్పుపట్టిపోవుచున్నది. ఇందుకు వగచుచున్నాను. దక్షిణ-ఆఫ్రికాయందలి మదరాసుసోదరులకు నేననినచో ప్రాణము. నాకు వీ రెల్లప్పుడు గుర్తువస్తురు. ఎచటనేని అటవవాడుగాని, తెలుగువాడుగాని కానిపించినచో వారిప్రానిక, శ్రద్ధ, స్వార్థత్యాగము గుర్తురాకమానవు. వారందఱు నిరక్షరులు. వారిస్త్రీలును అట్టివారే. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో పోరు నిరక్షరులది. అక్షరము తెలుగని యోధులే అందు పోరాడిరి. ఆపోరు బీదలకొఱకు. పోరినదియు పూర్తిగా బీదవారే.

అమాయికులును, యోగ్యులును అగు ఆభారతీయుల చిత్తము చూఱగొన నాకు భాషాభేదము బాధకము కాలేదు. వారికి హిందూస్తానియు, ఇంగ్లీషును తప్పులుతప్పులుగా వచ్చును. కావున మాపని జరుగుటకు అడ్డు లేకపోయెను. కాని వారి ప్రేమకుబదులుగా నే నటవము అభ్యసింపఁ దలచితిని. అటవము కొంతకొంత గ్రహించితిని. ఇండియాలోఁ తెలుగు నేర్వఁ బ్రయత్నించితిని. కాని అందు అక్షరాలు దాటి పైకి పోలేదు.

ఈరీతిగా అటవము, ఆంధ్రము చక్కఁగావచ్చు భాగ్యము లేకపోయెను. ‘బహుశా’ ఇక నేర్వఁజాలను. కావున ద్రావిడులు హిందూస్తాని అభ్యసంతురని నే నాశపెట్టుకొనియున్నాను. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని మదరాసుద్రావిడులు కొలదియో, గొప్పయో, అవశ్యము

ఆ త్మ క థ

హిందీ మాటలాడుదురు. దేశభాషాపతనముచే తమ ఆంగ్ల భాషాజ్ఞానమునకు బాధక మేమో యని ఇంగ్లీషు వచ్చినవారు మాత్రమే దేశభాషల నాదరింపకున్నారు.

శాఖాచంక్రమణము చేసితిని. సింహావలోకనముచేసి ప్రయాణగాఢను పూరింతును. పోంగోలాస్తీమరు కెప్టెనునుగుఱించి చెప్పుట తరవాయి. మేము నెచ్చెలుల మైతిమి. అతఁడు స్టీమర్ సోదరసంప్రదాయములోనివాఁడు. సముద్రయానప్రసంగముకంటె ఆధ్యాత్మికప్రసంగమే మాకెక్కువ. అతఁడునీతికిని, జ్ఞానమునకు(ధర్మమునకు)ను భేదము కల్పించును. ఇతనిదృష్టిలో బైబిలుబోధ శిశుకీడ. భాషాసారశ్యమునుబట్టి దానికి గొప్పదనము. బాలకులు గాని, స్త్రీలు గాని, పురుషులుగాని జీససునందును, ఆతని బలిదానమునందును విశ్వాసముంచుచో వారిపాపము నశించిపోవును. ఇతని పరిచయము ప్రిటోరియాలోని స్టీమర్ సోదరుని గుర్తు తెచ్చెను. నీతియెడవిధినిషేధములు గల యేమతమైనను అతనికి పనికిమాలినతనము. ఇంత చర్చకును గారణము నాశాకాహారము. మాంసమును, విశేషించి గోమాంసమును నేనేల తినరాదు? భగవంతుఁడు శాకములవలెనే పశుపక్షులనుగూడ మనుష్యుని ఆనందమునకును, ఆహారమునకును సృజింపలేదా? ఇట్టి ప్రశ్నలతో మాకు ఆధ్యాత్మికప్రసంగములలోనికి దిగక తప్పకపోయెను.

మే మొకరి నొకరము ఒప్పింపజాలక పోతిమి. నీతిజ్ఞాన(ధర్మ)ములు రెండును ఒకటియే యని నా దృఢవాదము. ఇందులకు భిన్నముగ అతని దృఢవాదము.

ఇటులు ఇరువదినాలుగు నాళ్లకు ఈ ఆనందయాత్ర పూర్తియాయెను. హుగ్లినది సౌందర్య మాలోకించుచు కలకత్తారేవున ఓడతెగితిని. నాఁడే బొంబాయికి రై లెక్కితిని. . .

కలకత్తానుండి బొంబాయికి పోవుదారిలో నడుమ ప్రయాగ కలదు. అట రైలు రోడ్ నిమిషము లాగును. ఇంతలో పట్నము చూచివచ్చుకోరిక వొడమెను. మఱియు మం దొకటికావలసియుండెను. మందులు అమ్మి 'కెమిష్టు' అర్థనిద్రాముగ్ధుడయి యుండెను. మం దీయఁ జాల నాలస్యమాయెను. నేను సురల స్తేషనుచేరుకొనువఱకు బండి బయలుదేలుచుండెను. ఉత్తముడగు ఆస్తేషకొమాస్టరు నాకై రైలును ఒకనిమిష మాఁపెను. కాని నారామి చూచి నా సామాను బండినుండి దింపి యుంచెను.

కెల్నరు హోటలులో ఒకగదినిగొని ఆపట్నమున వెంటనే నా పనిని మొదలిడఁ బూనితిని. ప్రయాగలోని 'పయోనీరు' పత్రికా ఖ్యాతి నేను వినియుంటిని. భారతీయుల కోరికలకు వికటముగా నది వ్రాయుచుండుననియు నా కెఱుక. అపుడు డాక్టరు చేజనీగారు దానికి ఉపసంపాదకులనినాగుర్తు. అన్ని పక్షములవారి సాయమును నా కభిప్రేతమగుటచే ఆయన కొకచీటి వ్రాసితిని. అందు రైలుతప్పిపోవుట వివరించి మఱునాటి బండికి నేను పోవలయుననియు, ఇంతలో తమ దర్శనమున కవకాశము చేయవలయుననియు వ్రాసితిని. మంచిదని వెంటనే ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను; నాకు సంతసము హెచ్చెను. ఆ యాంగ్లేయుఁడు నామాటలు వినెను; ఇటు లనెను: 'మీరు వ్రాయున దెల్లను గమనించి నేను నాపత్రికలో టిప్పణి వ్రాయుదును. కాని

ఆ త్మ క థ

మివిధానమంతయు నే స్వీకరింపజాల. ఏలననగా, నేటాలులోని తెల్ల వారి ఉద్దేశములను, భారతీయుల కోరికలను సాంగముగా నే నెఱుంగ వలదా?'

‘మీరు సంగతుల నన్నిటిని చక్కగా చదివి మీపత్రికలో చర్చించినఁ జాలును. న్యాయముతక్క నాకు మఱియొకటి వలదు’ అని నే నంటిని.

మిగిలిన సమయము త్రివేణీసంగమసౌందర్యము చూచుటతోడను, కార్యవిచారముతోడను గడచెను.

పయ్యెనీరు పత్రికాధిపతితోడి యీ యాకస్మిక ప్రసంగమే. నేటాలురాష్ట్రమున నాపడిన యాతనలకు బీజాకోపణ మాయెను.

అటనుండి బొంబాయిలో దిగకయే రాజకోటకుఁ బోయితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని స్థితిగతులను గుఱించి ఒక చిన్న పుస్తకము వ్రాయఁబూనితిని. వ్రాయను, ప్రచురింపను నెల పట్టెను. దానిపయిని పచ్చ అట్ట ఉండుటచే అది ‘పచ్చపుస్తక’మని వాడుకపడెను. అందు దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని స్థితిగతులనెల్ల చిత్రించితిని. ఉద్దేశపూర్వకముగా తగ్గించి వ్రాసితిని. లోఁగడ వ్రాసిన రెండు కరపత్రముల భాషకంటె నిందు సరళమగుభాష నుపయోగించితిని. ఏలయనగా, కష్టము కొలఁ దిదైనను దవ్వులనుండి చూచువానికి కొండంతగాఁ గానిపించును.

దీనికి పదివేల ప్రతులు తీయించితిని. హిందూదేశములోని అన్నిపత్రికలకును, సకలపక్షముల నాయకులకును బంపితిని. అందఱు కంటె మునుముందు పయ్యెనీరు పత్రికాధిపతి సంపాదకవ్యాసములలో దీనిగూర్చి చర్చించెను. ఆవ్యాససారాంశము ‘రూబరు’ మారిఫత్తున. సీమకువెళ్లెను. మఱియూ అటనుండి ఈసారాంశముయొక్కసారాంశము

నేటాలువెళ్లెను. ఈతంతి అచ్చులో మూడుబంతులకన్న నెక్కువకాదు. నేటాలులోని హైందవుల బాధలగుఱించి నా వ్రాసిన వ్యాసమున కది కొలది సంస్కరణము. అందలివి నాశబ్దములు కావు. ఈవార్త నేటాలులో ఎంతపని చేసెనో తరువాత గ్రహింపఁగలరు. పేరుపడిన పత్రికలలో నెల్ల మెల్ల మెల్లగా దీనిమీఁద టీకలు, టిప్పణులు బయలుదేఱెను.

ఈ పుస్తకముల కన్నిటికి కాకితములు చుట్టి తపాలుకు పంప దుస్సాధ్యము; పైఁగా అమితధనన్యాయకరము. దాన నొకటి కనిపట్టి తిని. చుట్టుప్రక్కల పిల్లలఁ బిలిచితిని. బడిలేని ప్రాద్దుటిపూటలు నాకు సాయముచేయ వేడితిని. వారు కులాసాగా అంగీకరించిరి. వారిసాయమునకు బదులు ముద్రకొట్టిన పోస్టుబిళ్లలును, ఆశీర్వాదములును నేనిత్తునంటిని. పిల్ల లాడుకొనుచు నాడుకొనుచు ఆపని ముగించిరి. చిన్నచిన్న పిల్లలను స్వయంసేవకులుగా చేయుట నాకిది ప్రథమానుభవము. ఈ నా బాలమిత్రులలో ఇరువురు నేఁడు నాతోపాటు పనిచేయుచున్నారు.

ఈరోజులలో బొంబాయిలో విపరీతముగా ప్లేగు వ్యాపించెను. ఎటు మాచినను గగ్గోలు. రాజకోటలోఁగూడ నిది ప్రవేశించునని భయము పుట్టెను. ఆరోగ్యశాఖలో నేను మంచి పనివాఁడనని నాతలఁపు. నేను స్వచ్ఛందసేవ చేయుదునని సర్కారుకు విన్నవించుకొంటిని. వా రియ్యకొని నన్ను వ్యాధిపరీక్షాసంఘములో ఒక సభ్యుని జేసిరి. పాకీదొడ్లు పరిశుభ్రముగా నుంపవలయునని నేను నొక్క చెప్పితిని. సంఘము ప్రతివీధిలోని పాకీదొడ్లను పరీక్షింప నిశ్చయించెను. బీదవారు తమ పాకీదొడ్లు పరీక్షించుటకు ప్రతిమాలముగా లేరు. ఇంతియకాక మేము సూచించిన సంస్కరణముల నన్నిటిని జేసిరి. మఱి భాగ్యశాలురమాట? మేము. వారిదొడ్లు పరీక్షింప

ఆత్మకథ

వెళ్లగా వా రొప్పుకొనలేదు. ఇంక సంస్కరణము మాట యెటులు సాగును? ధనికుల పాకీదొడ్లు 'పాడు పాడు' అని అనుభూతమైనది. చీకటి కోణము; లేమ యూట; పాడుకంపు; కూర్చుండుచోట లుక లుకలాడు పురుగులు. ఆరోజుజీవిత మంతటిలో నరక మనిపించెను. మేము చెప్పిన సంస్కరణములు కడు తేలిక. మలము నేల పయి పడకుండ బొక్కెన లుంచుటయు, నేలపైబడి లేమ పుట్టింప కుండుటకు మాత్రమును బొక్కెనలలోనే విస్దీర్ణించుటయు, పాకీదొడ్ల కును బయటిగోడలకును నడుమనుండు కట్టడములను కూల్పించి, గాలి వెలుగులు తగులునటులు చేసి పాకీనాండ్లు సరిగా శుభ్రపఱచుటకు వీలు కలుగజేయుటయు. భాగ్యవంతు లీచివరి సంస్కరణమునకు అనేకబాధకములు చెప్పిరి. పలువురు దీనిని కొనసాగింపలేదు.

సంఘము చండాలవాటికనుగూడఁ జూడవలయును. కాని ఒక సభ్యుడుమాత్రమే నాతో వచ్చుటకు సిద్ధుడాయెను. మాలవాడకు వెళ్లుటయును, అందును అచటి పాకీదొడ్లు పరీక్షించుటయును వారికి అభూతపూర్వముగను, అత్యాశ్చర్యముగను ఉండెను. మాలవాడకు వెళ్లునా కదియ మొదటిసారి. వారియిండ్లు చూచి నే నాశ్చర్యపడితిని. వారు మమ్ముఁ జూచి ఆశ్చర్యచకితు లయిరి. 'మీ పాకీదొడ్లు చూడ వచ్చితిమి' అని నే నంటిని.

'మా కేమిటి, పాకీదొడ్లేమిటి? మేము బయళ్లకు పోదుము. మీవంటి గొప్పవారికి పాకీదొడ్లు.'

'మేము మీయిండ్లు చూడవచ్చునా?'

'అయ్యా, అవశ్యము చూడవచ్చును. మీ కేటి యడ్డు? మీ యుచ్చవచ్చిన చోటెల్లఁ జూడుడు. అయ్యా, మావియు ఒక యిండ్లేనా? కలుగులు!'

నేను లోనికిఁ జని ఇండ్లు, ముంగిళ్లు అంతయుఁ జూచి ఆనందించితిని. ఇండ్లెల్ల గోమయలిప్తములు; ముంగిళ్లు శుద్ధములు; ఉన్నకుండలు, చట్లు టౌళితములై నిగనిగలాడుచుండెను.

ఈప్రదేశములలో, స్వేగుభయము లేదు.

ఒక పాక్షీదొడ్డిని వర్ణింపక విడువఁజాలను. అది యొక భాగ్యశాలిది. ప్రతిగదికిని తూములు ఉన్నవి. నీరద్వారములు, మూత్రద్వారములు నవియే. కావున ఇల్లంతయు చెడుగవులుకంఘ. మఱియొక యింట మేడమీఁద పడకగది. దాని కొకతూము. మలమూత్రములకు అదియే ద్వారము. ఆతూమునుండి నేలకు ఒక గొట్టము. అక్కడ నిల్చుచో ముక్కు పగిలిపోవును. ఆయింటివారచట నెటులు నిద్రించుచున్నారో పాఠకులే ఊహించుకొందురుగాక !

సంఘము వైష్ణవాలయముగూడఁ జూడఁ జనెను. అందలి పెద్ద పూజారికిని, గాంధీకుటుంబమునకును చాల నెయ్యము. అతఁడు కోవెల యెల్లఁ జూపను, సంస్కారములు చేసికొనను అంగీకరించెను. ఆదేవళమున ఆతఁడుకూడ ఎన్నఁడుఁ జూచి యెఱుఁగని ఒక ప్రదేశము కలదు. పుల్లకులు ఊడ్చిన పెంబు యంతయు నచట నిలువ; కాకులకు, గ్రద్దలకు నది యునికి. పాక్షీదొడ్లు పాడుగానున్నవని చెప్ప నక్కఱలేదు. రాజకోటలో నే నెంతోకాలము ఉండకపోవుటవలన అతఁ డెంత బాగుచేయించెనో నా కెఱుక లేదు.

దేవళపు దుర్గంధముఁ జూచి దుఃఖితుఁడ నయితిని. మనము దేవళమును పవిత్రమని భావించుము. అచట ఆరోగ్యనియమములను పరిపాలింపవలయునని ఆసింతుము. స్మృతికర్తలు శాహ్మభ్యంతరశౌచము అత్యాచార్యకమని రాపాడుట ఆపమయమున నా యెఱుక కావలలేదు.

రాజభక్తి, శుశ్రూష

శుద్ధమయిన రాజభక్తి-అనుభవము నా కెంత కలదో మఱియొక
 నికి అంత కల దనుకొనను. సత్యమునెడ నాకుఁగల స్వాభావిక
 మగు ప్రేమయే ఈ రాజభక్తికి మూలమని యిపు డనుకొనుచున్నాను.
 ఇట్టిరాజభక్తి గాని, మఱి యే సుగుణము గాని నటించుట ఇంతవఱకు
 నాకు చేతఁగూడు. నేటాలులో నేఁ జను ప్రతిసభయందును 'గాడ్
 సేవ్ ది కింగ్' అనుపాట పాడుకొని పోవుచుందురు. వారితో కలిసి
 పాడుట విధియని నాయూహ. బ్రిటిష్ పరిపాలనమునంగు దోష
 ములు నాకు తెలియక పోలేదు. అయినను మొత్తముమీఁద ఈపాట
 పాడుట మంచిదని నాయూహ. ఆరోజులలో బ్రిటిష్ రాజ్యము
 యొక్కయు, బ్రిటిష్ పరిపాలకుల యొక్కయు నీతి మొత్తముమీఁద
 సుఖకరమని అనుకొంటిని.

దక్షిణ-ఆఫ్రికాయందలి వర్ణద్వేషము బ్రిటిషువారి అసలు
 సంప్రదాయము కా దనుకొంటిని. అది కాలికము, స్థానికము అని
 అనుకొంటిని. దాన రాజభక్తిలో తెల్లవారిని మించితిని. 'గాడ్
 సేవ్ ది కింగ్' అను పాటకు లయ నేర్చితిని. అందఱును లేచి పాడు
 నపుడు నేనును కలిసి పాడుచుఁడువాఁడను.

రాజభక్తి కావశ్యకమును ప్రతిసమయమునను నేను నిరాడంబర
 ముగా రాజభక్తిని ప్రకటించుచుంటిని.

౨౬ రాజభక్తి, శుశూప

నా జీవితములో రాజభక్తి నెన్నడును అమ్ముకొనలేదు. దానిచే నెన్నడును స్వప్రయోజనము సాధింపఁ దలపలేదు. రాజభక్తి ఒకవిధి యని నా భావము. దానివలన ప్రతిఫల మెన్నడును నేతలపెట్టలేదు.

నే నిండియాకు వచ్చినరోజులలో విక్టోరియా రాణి 'డయమండ్ జూబిలీ' మహోత్సవమునకు ఆరంభము. అందులకు రాజకోటలో నియతమైన ఒకసంఘమునఁ జేర నాకు పిలుపు వచ్చెను. నే నియ్యకొంటిని. ఆయుత్సవము మాడ పైబొటారము; చాల మోసము. దీనితో వ్యభ కలిగెను. 'ఈ సంఘములో ఉండవలెనా, మానవలెనా?' అని శంక కలిగెను. తుదకు ఇటులు తోచెను: 'నీపని నీవు చేసికొని తృప్తి సనుము.'

ఆవేడుకలో చెట్లు నాటుట యొకపని. పలువురు డంబమున కును, ఉద్యోగుల మెప్పునకును నాటుచుండిరని తెలిసికొంటిని. 'చెట్లు నాటు టొకవిధికాదు. ఆపనికి బదులు మఱొండేదేని చేయనగును' అని వారికి నచ్చఁజెప్పఁ బోయితిని. 'మనస్సు నాటి చెట్లు నాట వలయు; లేదా, నాటనే వలదు.' నా యీమాటలకు వారు నవ్వుకొని రనుకొంటిని. నా పాలఁబడిన మొక్కను మనస్సుతో నాటి నీరు పోసి మెలకువతో పెంచినటులు గుర్తు.

మా యింటి పిల్లలకుఁగూడ 'గాడ్ సేవ్ ది కింగ్' అను పాట చెప్పితిని. రాజకోటలోని ట్రైయినింగు కళాశాలా, విద్యార్థులకుఁ గూడ ఈపాటను జెప్పినటులు గుర్తుకలదు. కాని అది జూబిలీలోనో, ఏడ్వర్డు పట్టాభిషేక సమయముననో సరిగా చెప్పఁజాలను. పిదపపిదప నీపాట నాకు విరోధమాయెను. నామనస్సున అహింసావిమర్శ మధిక మయినకొలఁది నేను నావాఙ్మనసములపై కడుబాగరూకత వహించితిని.

ఆ త్మ క థ

‘రాజశత్రువులఁ జంపుము; ఆమోసగాండ్రు - మోసములఁ గ్రుంపుము’ (ఆపాటలో ముఖ్యము) అను ఈవాక్యములు నాకు గిట్ట లేదు. నా మిత్రుఁడు డాక్టరు బూఘుగారికి నా యీ సంశయమును మనవిచేసితిని. ఆయనయు ఇయ్యకొని అహింసావాదియైన యెవ్వని కిని ఈపాట పాడుట కష్టమనెను. ఈపాటలో శత్రువులని ఊహింపఁ బడినవారు మోసగాండ్రుని యెటు లనఁగలుగుదుము? శత్రువులయినంత మాత్ర తప్పంతయు వారిదేనా? పరమేశ్వరునికడ న్యాయమును మనకు భిక్షింపనొప్ప. డాక్టరు బూఘుగారు నాపూర్వపక్షము సిద్ధాంతించిరి. వారి సమాజమున దీనికి బదులు మఱియొకపాట నల్లి రి. వారిని గుఱించి ముందు వివరింతును.

రాజభక్తితోపాటు రోగుల కుపచారము చేయుట నా కల వాటైపోయెను. నెయ్యురై నను, క్రొత్తరై నను వారి కుపచరించుట నా కెంతయో ప్రీతి.

రాజకోటలో దక్షిణ-అఫ్రికాను గుఱించి కరపత్రము వ్రాయుచుండుకాలమున ఒకసారి బొంబాయికి పోవలసివచ్చెను. పెద్ద పెద్ద నగరములలో సభ లేర్పాటుచేసి యీ విషయమున ప్రజాభిప్రాయమును పెంపొందింపవలయునని నా యభిప్రీతము. అందులకు ముందు బొంబాయి నిర్ణీతము. మునిముందు జడ్జి రేనడేగారిని సంసర్పించితిని. వారు నా చెప్పినదెల్ల వినిరి. విని ఫిరోజీషా మెహతా గారిని జూడుమనిరి. పిదప జడ్జి బదురుద్దీన్ తైయబ్జిగారిని జూచితిని. వారు అట్లే చెప్పి మఱియు నిటు లనిరి: ‘రేనడేగారును, నేనును ఏమియు చేయఁజాలము. మాస్థితి నీకు తెలియును. ప్రజావ్యవహారములలో మేము చొరరాదు. కాని నీపనికి మే మనుకూలురము. ఇందు నీకు సాయము చేయఁగలవారు ఫిరోజీషా మెహతాగారు ఒక్కరే.’

నేను తప్పక ఫిరోజిషా మెహతాగారి దర్శనము చేయఁ దలచి యుంటిని. ఈ పెద్దలు ఆయనసాయము పొందు మనుటవలన మెహతాగారికి ప్రజలలో ఎట్టి పలుకుబడి యున్నదియో నాకు లెస్స తెలియ నాయెను.

పిదప నేను వారికడ కేగితిని. నే నాయనను గాంచి మిఱు, మిట్లుగొన సంసిద్ధుడ నయితిని. ఈయన పేరునకు అంటింపఁబడిన, పెద్ద పెద్ద విశేషణములను వినియుంటిని. ‘జొంబాయి సింగమును’, ‘కిరీటములేని జొంబాయి ఫాదుషాను’ చూడవలయునని తెలియును. కాని ఆఫాదుషా నాకు భయంకరుఁడుగా లేడు; ఎత్సలుడగు తండ్రి, ఎదిగినకుమారుని ఆదరించునటులు నన్నాదరించెను. మేమిరువురము వారిగదిలో కూర్చుంటిమి. మిత్రులును, అనుయాయులును ఆయన చుట్టును బలిసియుండిరి. వారిలో డి. ఇ. వాచాగా రొకరు; కామాగా రొకరు. అయ్యిరువురకు నే నెఱిఁగింపఁబడితిని. లోఁగడ నాకు పాచాగారినిగూర్చి తెలియును. అతఁడు మెహతాగారికి కుడిభుజము. అతఁడు మంచి లెక్కగాఁడని వీరచందు గాంధీ నాకుఁ జెప్పియుండెను. ‘మన మిద్దఱము కలిసికొని మాటలాడవలయును’ అని వాచాగా రనిరి.

ఇదియంతయు రెండు నిమిషములు. మెహతాగారు నామాట లన్నియు శ్రద్ధగా వినిరి. నేను రేనడేతై యజ్ఞీలను చూచితి నని చెప్పితిని. మెహతాగారు ‘గాంధీ! నీపనికి ముం దొకసభ జరుగవలయును. నీపనికి నేను తప్పక మద్దతు చేయఁగలను.’ అని తనకార్యదర్శి మున్నీగారిని జూచి సభాదినము నిర్ణయింపుమనెను. సభాదినము నిర్ణీతమాయెను. ‘సభ రేపు జరుగుననఁగా నా కొకసారి కానిపింపు’ మని మెహతాగారు నన్ను వీడుకొలిపిరి. ఈసంభాషణముతో నాభయము పోయెను. సంతసముతో ఇంటి కేగితిని.

ఆత్మకథ

మాబావ బొంబాయిలో నుండెను. అతనిఁ జూడఁబోతిని. అతఁడు మంచముపట్టి యుండెను. అతఁడు కలవాఁడు కాఁడు. నాసో దరివలన ఉపచారము జరుగుట కష్టముగా నుండెను. నాతో రాజకోటకు రమ్మంటిని. అతఁ డియ్యకొనెను. మాసోవరిని, అతనిని దీసికొని రాజకోట కేగితిని. వ్యాధి ఎక్కువాయెను. అతని నాగదిలో నుంచికొంటిని. రేయుంబవలు ఉపచరించుచుంటిని. రేలు మేలుకొనియుండనాయెను. నే నిటు లతని కుపచరించుచునే దక్షిణ-ఆఫ్రికాను గుఱించి వ్రాసికొనుచుంటిని. తుదకు మాబావ స్వర్గస్థుఁడాయెను. అయినను అంత్యకాలమున అతనికి ఉపచారముచేయు నవకాశము దొరకుటవలన నాకు మనస్తాపము కొంచెము తగ్గెను.

ఈవిధముగా రోగుల కుపచరించు కోరిక పోను పోను ఎక్కువాయెను. దానిచే నొకొక్కతటి నాపనికిఁగూడ ప్రాలుమాలెడివాఁడను. మఱియు ఒకొక్కపుడు నాభార్యనే కాక యింటివారందఱను అందులకు ఏర్పాటు చేయుచుంటిని.

ఈవృత్తిని నేను కోరికయని యందును. ఏలనఁగా, ఏమంచిపని. రైసను సమకాలమున ఉపయోగకరమగు నేని తత్ తుణము ఆనందదాయకమని నా యనుభవము. దంభముచేఁ గాని, పరభీతిచేఁ గాని, చేయుచో అది వాని నడచును. అట్టివారు మాసిపోవుదురు. ఏసేవ చిత్తానందము కలుగఁజేయదో అది సేవకునకు ప్రయోజనకారి గాదు: సేవ్యునిఁగూడ సుఖపెట్టకు. ఏ సేవచే చిత్త మానందిత మగునో దాని ముందు ఈ భోగములు, ధనోపార్జనములు మొదలగున వన్నియు తుచ్చములని తోచును.

బొంబాయి సభ

మూ బావ శరీరము విడిచిన మఱునాఁడే నేను బొంబాయి

సభకు పోవలసివచ్చెను. ఉపన్యాసవిషయమును సిద్ధము చేయఁదగినంత వ్యవధి లేదు. రేయుంబవలు నిదుర లేమి నాకు క్షేణమధి కముగ నుండెను; గొంతు బొంగురుపోయెను. ఎటులో ఒకటులు ఈశ్వరుఁడే నిర్వహించుకొని పోవునని నేను బొంబాయి కరిగితిని. ఉపన్యాసము వ్రాసికొని పోవలయునని కలలో నేని తలపోయలేదు.

సర్ ఫిరోజీషా మెహతాగారి యజ్ఞానుసారము సభాపూర్వ దినమున సాయంకాల మైదుగంటలకు ఆఫీసులో వారి దర్శనము చేసితిని.

‘గాంధీ! నీ యుపన్యాసము వ్రాసి సిద్ధముచేసితివా?’

‘లేదు. ఆశువుగా ఉపన్యసింపఁ దలఁచితి’నని బెదరుచు బెదరుచు బదులు పలికితిని.

‘బొంబాయిలో ఇది చెల్లదు. పత్రికలకును, దేశాంతరములకును ఉపన్యాసవిషయములు పంపువారు వారి యిష్టానుసారము. మార్చి, కూర్చి పంపుచుండుదుగు. మన సభ కేమేని ప్రయోజనము సిద్ధింపవలయు ననిన ఉపన్యాసము ‘లిఖితపూర్వకముగా’ ఉండవలయును. మఱియు దానిని తెలవాటులోపల అచ్చొత్తింపవలయును. అయితే ఉపన్యాస మీరాత్రికి రాత్రి సిద్ధము కాదా?’

ఆ త్మ క థ

నేను కంగారు పడితిని. పిదప 'చిత్త' మంటిని.

'వ్రాతప్రతికొఱకు మున్నీ గారిని మీకడ కెన్ని గంటలకుఁ బంప మందురు?' అని బొంబాయిసింహా మనెను.

'రాత్రి పదొకొండు గంటల' కని నే నంటిని.

మెహతాగారు మున్నీ గారితో ఆవేశకు నావద్దకు వచ్చి వ్రాత ప్రతిని పుచ్చుకొని రాత్రియే ముద్రంపుమని చెప్పి నాకు అనుజ్ఞనిచ్చిరి.

మఱునాటి సభ కేగితిని. సర్ ఫిరోజీషాగారు 'ఉపన్యాసము వ్రాసి చదువు' మని సలహా ఇచ్చుటలో ఎంత దూరాలోచనము కలదో అపుడు తెలిసికొంటిని. ఫ్రాంజీ కావస్జీ ఇన్స్టిట్యూట్ హాలులో సభ. ఫిరోజీషా మెహతాగారి ఉపన్యాస మయినచో నిలుచుట కేని తావు దొరకదని వినియుంటిని. వీరి యుపన్యాసమనినచో విద్యార్థులు చెవులు కోసికొందురు.

అంత నిండోలగము చూచుట నాకదియే తొలిసూటు. నాధ్వని యేరికిని వినిపించుట లేదు. వడఁకుచు వడఁకుచు గాత్రము పెద్దచేసి తిని. ఫిరోజీషాగారు మాటిమాటికి 'బిగ్గటగా', 'ఇంకను బిగ్గటగా' అని ప్రోత్సహించుచుండిరి. వారు నన్నెంతెంత ప్రోత్సహించుచుండిరో నాధ్వని యంతంత క్రుంగి కూలారుచుండెను.

ఇంతలో నా వ్రాత చెలికాఁడు కేశవరావు దేశపాండేగారు వచ్చి అడ్డుపడిరి. నా యుపన్యాసము వారిచేతఁ బెట్టితిని. అతని కంత మంత సభకుఁ దగినది కాని, సభ్యులెవరు విందురు? 'వాచా, వాచా' యను కేకలు సభలో గింగురుమనెను. పిదప వాచాగారు లేచిరి. దేశపాండ్యునిచేతినుండి కాకితము లందుకొని వారు నాపని పూరించిరి.

సభ నిశ్శబ్దమాయెను. సభ్యు లితిక్రవఱకు వినిరి. ప్రకరణము ననుసరించి 'సిగ్గుసి'గ్గును మాటలును, కరతాశధ్వనులును ఉప్పతిల్లెను. నాకు. సంతస మెసఁగెను.

సర్ ఫిరోజీషాగారు నాయుపన్యాసమును ప్రశంసించిరి. నాకు. గంగాస్నానము చేసినటు లుండెను.

దీనిచే దేశపాండేగారును, మఱియొక పారసీకగృహస్థును. నాకు నిండుసాయముచేయఁ బూనిరి. ఆపారసీకమిత్రుఁడు నేఁడు సర్కారువారి పెద్ద ఉద్యోగి. కావున వారి పేరు నుడువఁ గొంతుచు న్నాను. ఈయిరువురును 'దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వత్తు'మని మాట. యిచ్చిరి. కాని అపుడు స్మార్ట్ కాజ్ కోర్టు జడ్జియగు సి. యం. ఖర నేట్ జీగారు వీరిమాటను బూటకముచేసిరి. దీనికి కారణ మొకపార సీకసతి. అతఁ డామెను పెండ్లాడునా, దక్షిణ-ఆఫ్రికాకే బయలు దేటునా? తుదకు పెండ్లాడుటయే మంచిదని అతనికిఁ దోచెను. ఈమిత్రుని వాగ్దానభంగమునకు నేలూలులోని పారసీరుస్తుంజీ గారు. ప్రాయశ్చిత్తము కావించుకొనిరి. నేఁడు పలువురు పారసీకసతులు ఖద్దరుప్రచారమున పాలుగొని నాటి వాగ్దానభంగమునకు తోడయిన ఆయమ దొసఁగునకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనుచున్నారు. కనుక నే నాదంపతుల సంతోషపూర్వకముగా మన్నించితిని. ఇక దేశ పాండేగారికి పెండ్లియాశ లేదు. కాని యతఁడును రాజాలకపోయెను. నేఁ డతఁడును అందులకు ప్రాయశ్చిత్తి చేసికొనుచున్నాఁడు. నేను. దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు మరలు తఱి జాంజిబారులో ఒక తైయబ్జీ వంశ్యుఁడు. కానిపించెను. ఆతఁడును నాకు సాయపడెద ననెను. కాని అటులు చేయలేదు. అందులకు నేఁడు అబ్బాస్ తైయబ్జీగారు ప్రాయశ్చిత్తము సందుచున్నారు. ఈ రీతిగా బారిష్టరు మిత్రులను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు

ఆ త్మ క థ

తీసికొని పోవలయునని నా యొనరించిన మూడు యత్నములును ముక్క చెక్క లాయెను.

ఈ సందర్భమున పేస్తనజీ పాదుషాగారు నాకు బాగుగ గుర్తు తగులుచున్నారు. నేను నీమలో నున్నది మొదలు మా కిరువురకు మంచి మైత్రి. మొదట మేము లండనులో ఒక శాకాహారాగారమున కలిసి కొంటిమి. ఇతని తమ్ముడు బరజోరజీ పాదుషాగారిని నే నెఱుఁగుదును. పిచ్చివాడని అతనికి పేరు పడిపోయెను. మే మెన్నడునొక చో కూడలేదు. మిత్రమండలి ఇతనికి *చక్రమని పే రొసఁగెను.

గుర్రముల మొగ మెవరు చూతురని జాలిగొని ఇతఁడు ట్రాము బండి నెక్క మానెను. శతావధాని కుండు ధారణాపటిమ యున్నను ఏడిగ్రీకిని చదువలేదు. అతఁడు స్వయంకృషిచే బుద్ధిలో ఒకవిధమైన స్వాతంత్ర్యము కలుగఁజేసికొనెను. పుట్టినది పారసీకకుల మయ్యాను తినునది శాకాహారము. పేస్తనజీకి పెద్ద పెద్ద డిగ్రీ లున్నను ఇట్టి పేరు లేదు. కాని ఇతని బుద్ధివైభవము ప్రఖ్యాతము. నీమలోఁగూడ పెద్ద ప్రఖ్యాతి. మా యిరువురి మైత్రికి మూలము శాకాహారము. బుద్ధివైభవమున వంతు పెట్టుకొనుట నాతరము గాదు.

ఈతని క్రమ్మట బొంబాయిలో జెదకి కనుఁగొంటిని. పేస్తనజీ గారు హైకోర్టులో ప్రోథోనోటరీ యుద్యోగముననుండెను. అపుడతఁడు ఒకగొప్ప గుజరాతీ నిఘంటువు పని చేయుచుండెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికా లోని ఉద్యమమునకు సాయపడుటకు నేను వేడని మిత్రుఁడు లేడు. పేస్తనజీపాదుషా తా నెట్టిసాయమును చేయఁజాలనని చెప్పుటయే కాక నీవైనను మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వెళ్ల వలదని సలహా ఇచ్చెను. అతఁడు

* చక్రము రిఫ్వున తిరుగును. వీది తలపెట్టినను ఇతఁడును అంతియకాఁగా ఇతఁ డొక వింత మానిసి ఇతని ఉద్దేశము లన్నియు వింత కలిగించునవే. —అనువాదమిది.

మఱియు నిటు లనెను: “నేను నీకు సాయము చేయఁజాలను. నీ వైనను మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు పోవుట మంచిది కాదందును. మనదేశమున మనము చేయఁచగిన పని యేమంత కఱవై పోయెనా? మనము మాతృ భాషకు చేయవలసినపని కొంచెమా? నే నిపుడు విజ్ఞానశాస్త్రమునకు పరిభాషలను వెదకుచున్నాను. మనము చేయవలసిన క్షేత్రమున నిది యెంత? లొడితెఁడు. దేశదారిద్ర్యము చూడుము! దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో భారతీయులు చిక్కులపాలై యున్నారనుట నిక్కువమే. కాని నీవంటి వాఁ డట్టిదానికి బలియగుట నే నొల్ల. మనము ముందు స్వరాజ్యము సంపాదించుము గాక; పిదప దక్షిణ-ఆఫ్రికాసోదరులకు అలవోకగా మేలు కలుగును. నేను నిన్ను మరలింపఁజాలనని నాకు తెలియును కాని నీవంటివారి నెవ్వరిని నీతోపాటు తీసికొనిపోవుట నాకు సమ్మతము కాదు.”

నా కీయాపదేశము రుచింప లేదు. అయినను ఈ సంభాషణమున అతనిపై నా కాదర మినుమడించెను. అతని దేశప్రేమను, భాషాప్రేమను చూచి ముగ్ధుడనయితిని. ఈ ప్రసంగమువలన మామైత్రి మఱింత దృఢపడెను. ఆయన ఉద్దేశమును నేను తెలిసికొంటిని. కాని నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని ఉద్యమమును మానుకొనుటకు బదులు మఱికొంచె మెక్కువగా పూనుకొంటిని. ఏ దేశభక్తుఁడును దేశసేవలో ఏ యేకదేశమును మఱవఁజాలఁడు. కనుకనే నాముం దీగీతాశ్లోకము కానిపించెడిని:

* శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మా తస్యనుష్ఠితాత్,
స్వధర్మే నిధనం శ్రేయాః పరధర్మో భయావహః.

పరధర్మమును అనుష్ఠించుటకంటె గుణములేని దై నను స్వధర్మమునే అనుష్ఠింప లగు. స్వధర్మమున చచ్చినను మేలు. పరధర్మము భయావహము.

* గీత ౩. అధ్యాయ. ౩౫.

పూనాలో

నా ఫిరోజీషాగారు నా పనిని తేలిక చేసిరి. నేను బొంబాయి నుండి పూనా వెళ్లితిని. పూనాలో రెండుపక్షము లున్నవని నే నెఱుఁగుదును. నాకు అన్ని పక్షములవారి సాయమును ఆవశ్యకము. లోకమాన్యుని సందర్శించితిని. వా రిటు లనిరి:

‘అన్ని పక్షముల సాయము వలయు నను నీ తలఁపు మేలైనది. ప్రకృతవిషయమున ఎవరికిని మతభేద ముండదు. కాని ఇందులకు సభా పతి తటస్థుఁడు కావలయును. తాము ప్రాఫెసర్ భండార్కరుగారి దర్శనము చేయుఁడు. వా రిపు డేసభలలోనికిని వచ్చుట మానుకొనిరి. కాని ఇందులకు సమ్మతించు రనుకొందును. వీరి దర్శనానంతరము పర్య వసాన మే మైనదో నాకు తెలుపుఁడు. నేను తమకు సంపూర్ణముగా సాయముచేయఁ గోరుచున్నాను. తాము ప్రాఫెసర్ గోఖలేగారి దర్శనము చేయుఁడు. నన్నుఁ జూడఁ బని పట్టు నేని తమకు వీలయినపు డెల్ల తప్పక నన్నుఁ జూడనగును.’

లోకమాన్యుని జూచుట నా కదియ మొదలు. వీరు లోకప్రియు లెటు లైరో వెంటనే తెలిసెను.

అటునుండి గోఖలేగారికడకు వెళ్లితిని. వారు ఫెర్గ్యుసన్ కాలే జిలో నుండిరి. నన్ను కడుఁ జేర్చితో చూచి ఆత్మీయునిగాఁ జేసికొనిరి. వీరితోదుతను నాకు ప్రథమపరిచయమే. కాని నా కది ప్రథమపరి చయము కానియట్లే యుండెను. ఫిరోజీషాగారు హిమాలయము.

లోకమాన్యుడు సముద్రము. గోఖలే గంగ. ఇందు స్నానము శక్యము. హిమాలయముపై నెక్కుట చిక్కు. సముద్రమున దిగుట భయము. కాని గంగయొడిని ఆడుకొన నగును. దీనిలో నావ వేసికొని పోవచ్చును. బడిలో చేర్చుకొనునపుడు పిల్లవానిని పరీక్షించునటులు గోఖలేగారు నన్ను పట్టిపట్టి పరీక్షించిరి. ఎవరెవరి దర్శనము చేయవలయునో, ఎటులు చేయవలయునో ఆనై నమంతయుఁ దెలిపిరి. నాయుపన్యాస మొకసారి చూడఁగోరిరి; కాలేజీనంతయు చూపిరి. 'తమయిచ్చ వచ్చినపుడు నన్ను చూడవచ్చును. డాక్టర్ భండార్కర్ గాతి ప్రత్యుత్తరము నాకు తెలుపుఁడని సెల వొసగిరి. గోఖలేగారు బ్రతికియున్నంతవట్టు రాజనీతివిషయములలో నా హృదయక్షేత్రము నెంతయాక్రమించిరో . దేహపాతముతరువాతగూడ అంత ఆక్రమించియుండిరి. మఱియెవరును అటు లాక్రమింపలేదు.

కొడుకును దండ్రువోలే రామకృష్ణభండార్కరుగారు నన్నాదరించిరి. రెండుజాములవేళ నేను వారికడ కేగితిని. శాస్త్రములలో పరిశ్రమచేసిన ఆపండితునకు నే నట్టివేళగూడ పనిచేయుట ప్రియమాయెను. తటస్థుడైన సభాధ్యక్షుడు కావలయునను నా పట్టుదలను విని 'అది మంచిది'—'అదిమంచి' (That's it, That's it) దనుమాటలు ఆయనసోట సహజముగా ప్రవహించెను.

మాటయు మంతియు అయిన పిదప ఆయన యిటు లనెను: "నేను రాజకీయములలో అడుగిడుటలేదని యెవరి నడిగినను జెప్పుదురు. కాని మిమ్ము విముఖులఁ జేయలేను. మీ వాదము న్యాయము; మీ ఉద్యమము స్తుత్యము. మీసభకు నేను రా ననఁజాలను. శ్రీయుతులు తిలకుగారిని, గోఖలేగారిని దర్శించితి రది మంచిపని. ఈయిరువారగులవారును నన్ను ఆహ్వానించుచో రాఁగలను. సమయనిర్ణయము

ఆత్మకథ

నకు నన్నడుగఁ బనిలేదు. వారి కెపు డనుమాలమో నాకును అపుడనుమాలమే. అని నాకు ధన్యవాదములును, ఆశీర్వాదములును బలికి సెలవిచ్చిరి.

సడిసప్పుడు గాకుండ, ఆడంబరము లేకుండ, ఈ విద్వాంసులు, ఈత్యాగులు సభ చేయించి నాకు ప్రోత్సహ మిచ్చి సెలవిచ్చిరి.

నే నటనుండి మదరా నేగితిని. మదరాసు సంతోషమత్త మాయెను. బాలసుందరముకథ సభ నాకట్టెను. నా ఉపన్యాసము దీర్ఘము; అంతయు ముద్రితము. సభ ఒక్కొక్క శబ్దమునే మనస్సునకు పట్టించుకొని వినెను. సభాంతమున జనులు 'పచ్చపుస్తకము' కొఱకువిలుచుకొని పడిరి. మదరాసులో కాబట్టునని 'పచ్చపుస్తకము' సంస్కరించి రెండవతూరి పదివేలప్రతులు తీయించితిని. ఇందు చాలవట్టు వేడి వేడి రొట్టెలవలె ఖర్చు పడెను. కాని పదివేల ప్రతు లక్కఱలేదు. లోకుల ఉత్సాహముమీఁదనే నే నెక్కువ కన్నుంచితిని. నాయుపన్యాస మింగ్లీషు వచ్చినవారికిఁగదా! వారి కిన్ని ప్రతు లక్కఱలేదు.

మదరాసు స్టాండర్డు పత్రికాసంపాదకులును, స్వర్గీయులు నగు పరమేశ్వరకృష్ణగారు నా కిచట కడు సాయము చేసిరి. వారివిషయమును చక్కఁగ చదివిరి. వారు పలుమాటులు నన్ను తమ ఆఫీసుకు తీసికొని చనిరి; సలహాలు చెప్పిరి. హిందూపత్రికాధిపతులు జి. సుబ్రహ్మణ్యముగారి దర్శనమును చేసితిని. మఱియు డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యముగారి దర్శనమును చేసితిని. వారి సానుభూతిఁ బడసితిని. మఱి పరమేశ్వరకృష్ణగారు తమ పత్రికలో నీవిషయమునుగూర్చి నా యిష్టము చొప్పున వ్రాయుట కంగీకరించిరి. నేనును వారు చేసిన వీలును ఉపయోగించుకొంటిని. సభ పచ్చయప్ప హాలులో జరిగినటులును, డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యముగారు అధ్యక్షులయినటులును గుర్తు.

నాసంభాషణ మెక్కున పా నింగ్లీషులోనైనను ఇంటిలో నున్నంతప్రేమ, అంత ఉత్సాహము మదరాసులో కాననాయెను. ప్రేమ భేదింపని బంధన మేది?

‘వెంటనే ముఱలి రమ్మ’

మదరాసునుండి కలకత్తాకు వెళ్లితిని. కలకత్తాలో నాకష్టములకు మేరలేకుండెను. అచట శ్రేట్ ఈస్టరన్ హోటలులో దిగితిని. నే నచట నెవరిని ఎఱుగను. హోటలులో డెయిలీ టెలిగ్రాఫ్ పత్రికాప్రతినిధి మిస్టర్ ఎల్లర్ ఛార్జుతో పరిచితి కలిగెను. వారి బస బెంగాల్ క్లబ్బులో. వారు నన్నచటికి రమ్మనిరి. అచటి డ్రాయింగ్ రూములో భారతీయులకు ప్రవేశము లేదను సంగతి అపుడు వా రెఱుగరు. అపుడే వారి కా ప్రతినిషేధస్థితి తెలిసెను. నన్ను వారు తమ గదిలోనికి తీసికొని చనిరి. అచటి తెల్లవారికి నల్లవారిపైఁ గల యాసునకు వారు వగచిరి. నన్ను లోనికిఁ గొంపోవఁ జాలనందులకు కుమాపణ వేడిరి.

వంగదైవమును సురేంద్రనాథబెనర్జీగారిని దర్శింపవలయును. వారి దర్శనమునకు వెళ్లితిని. అపుడు వారిని పలువురు పరివేష్టించి యుండిరి. వారిటు లనిరి: ‘మీమాట ఇచట నెవరును వినరని నాభయము. మా పాట్లన్నియు మీరు చూచుచునే యున్నారు. అయినను శక్తికొలది అలతియో వలతియో ప్రయత్నించి చూడవలయును. ఇందులకు మీకు మహారాజుల మద్దతు జరూరు. బ్రిటిష్ ఇండియా అసోసియేషన్ ప్రతినిధిని చూడుఁడు. రాజా సర్ ప్యారీమోహన్ ముకర్జీగారిని, మహారాజా టాగోరుగారిని చూడుఁడు. వీ రిరువురును ఉదారులు. సార్వజనికకార్యములలో ఎక్కువ పాలు గొందురు.’

ఆత్మకథ

నే నీ సజ్జననందర్శన మొనరించితిని. కాని అచటను నా ప ప్పుడుక లేదు. ఇరువురు కలకత్తాలో సభచేయుట సులభసాధ్యము కాదనియు, ఏదేని చేయఁగలుగునో సురేంద్రనాథబెనర్జీగారే చేయవలయు ననియు చెప్పిరి.

నాపని కష్టతర మగుచుండెను. అమృతబజార్ పత్రిక ఆఫీసుకు వెళ్లితిని. అచట నా చూచిన సజ్జనులందఱును నన్నొక దేశదిమ్మరినిగా తలపోసిరి. వంగవాసిపత్రికాధిపతి ఇంకొక మెట్టెక్కిన ఒక గంటవఱకు వేచియుండవలసి వచ్చెను. 'ఆయనతో మాటలాడ వచ్చినవారు పలువురు. వారిని పంపినపిదపఁగూడ కన్నెత్తి యేని నన్ను జూడలేదు.' ఒక గంట అటులు వేచివేచి తుదకు నామాట వెళ్ల బోసికొన నెంచితిని. అప్పుడు వారిటు లనిరి: 'నా కన్ని పనులున్నవో మీకు. కానిపించుటలేదో? మీవంటివారిచట వేనవేలు. తామిటునుండి వెళ్లి పోవుచో చాల మంచిదే. మీ మాట నే వినఁగోరను.' వాకు కొంచెము కినుక వొడమెను. 'గాని సంపాదకుని యవస్థ అర్థము చేసికొంటిని. వంగవాసి ఖ్యాతినిగూడ వినియుంటిని. అక్కడికి వచ్చి పోవు జనప్రహేహమేను చూడనే చూచితిని. ఆ వచ్చిపోవు వారందఱు వీరికి పరిచితులు.' వారి పత్రికలకు విషయమును తక్కువ గాదు. ఆదినములలో దక్షిణ-ఆఫ్రికా పేరు తెలిసీ తెలియని స్థితిలో నుండెను. పత్రికోజు అందఱు వచ్చి తమతమ కష్టములను వీరికి వినిపింతురు. ఎవరికష్టము వారి కేర్పూర్వ కదా! ఆపన్ను లందఱు సంపాదకున కడ్డముగా కూర్చుందురు. ఈ యాపన్నుల నందఱును ఎటు లూఱడించుట? మఱియు ఈ యాపన్నులు పత్రికాసంపాదకుని మాటలో నేమా శక్తి కలదనుకొందురు. అయితే ఆఫీసు-గడప దాటుచో తనమాట చలామణి కూదని పత్రికాసంపాదకునకే తెలియును.

నేను అద్దై ర్యమును చెందలేదు. ఇతరపత్రికాసంపాదకులఁ గాంచి తిని. నా యలవాటు చొప్పున ఆంగ్లో ఇండియన్ పత్రికాసంపాదకులఁ గూడఁ జూచితిని. స్టేట్సునున్, ఇంగ్లీ షునున్ పత్రికలు రెండును దక్షిణ-ఆఫ్రికా సమాచారము గొప్పదని తెలిసికొనినవి. నేను వారితో చాల ముచ్చటించితిని. నా ముచ్చటించిన విషయమునంతయు వారు ప్రకటించుచుండిరి. ఇంగ్లీ షునున్ పత్రికాసంపాదకుఁడగు సాండర్సు గారు నన్ను తనవానిగాఁ జూచుకొనిరి. తన ఆఫీసును, పత్రికను నా వశ మొనరించిరి. దక్షిణ-ఆఫ్రికానుగూర్చి ప్రధానవ్యాసములలో నా యిష్టము చొప్పున మార్పుటకును అంగీకరించిరి. వీరికిని నాకును గట్టి స్నేహము కలిసిన దనినచో అత్యుక్తికాదు. వీరు తమ శక్తికొలఁది నాకు సాయపడెదమని మాట యిచ్చిరి. దక్షిణ-ఆఫ్రికా వెళ్లి నపిదపఁగూడ ఊత్తరము వ్రాయు మనిరి. నాకు చేతనయిన దంతయు చేయుదుననిరి. వీరు తమ మాటను తూచాలు తప్పకుండ పరిపాలించిరి. ఆరోగ్యముచెడి పోవనంతవఱకును నాతో ఊత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచుండిరి. నాజీవితమున అనుకొనకుండ చేమారిన ఇట్టి తియ్యని నెయ్యము లనేకములు. నాలో అత్యుక్తి లేకపోవుటయు, సత్యపరాయణతయుం డుటయు సాండర్సుగారి ప్రేమకు హేతువు. వీరు నన్ను శల్యపరీక్ష చేసిరి. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని తెల్లవారిదోషములు ఖండించుటలోను, గుణములు చెప్పుటలోనుఁగూడ నేను వెనుకాడలేదని వారి కనుభవ మాయెను.

ప్రతిపక్షికి న్యాయముచేయుటవలన మనము వడిగా న్యాయము పొందగలమని నా యనుభవము చెప్పుచున్నది.

ఇటులు తలఁపని తలంపుగా సాయముచేమాటఁగా కలకత్తాయం గును సభకావింప నాశపెట్టుకొనియున్నంతలో దర్బానునుండి తంతి

ఆ త్మ క థ

వచ్చెను: 'జనవరిలో పార్లమెంటుసమావేశము; వెంటనే ముఖ్య రమ్మ.'

ఈ కారణమున దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వడిగా వెళ్ల వలసియున్నదని పత్రికలో ప్రకటించి కలకత్తా విడిచితిని. మఱియు 'మొదటి స్త్రీమరు' లో నాకు ప్రయాణసౌకర్యము చేయుమని దాదాఅబ్దుల్లాగారి యేజెంటుకు బొంబాయికి తంతి నిచ్చితిని. దాదాఅబ్దుల్లాగారు 'కుర్ లేండ్' అను స్త్రీమరును కొనిరి. దీనిలో కరాయి లేకుండ నన్నును, నాసంసారమును దీసికొనిపోవ పట్టుపట్టిరి. నేను ధన్యవాదములతో అంగీకరించి డిసెంబరు మొదట కుర్ లేండులో నాధర్మపత్నిని, నా యిరువురు పిల్లలను, స్వర్గీయుడగు మా బావగారియొక్క కుమారునిని తీసికొని రెండవ తూరి దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు బయలుదేరితిని. ఈ స్త్రీమరుతోపాటు 'నాదరీ'యను మఱియొక స్త్రీమరును దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు బయలుదేరితిమి. దీనికి యేజెంటు దాదాఅబ్దుల్లాగారు. ఈరెండు స్త్రీమరులలో మొత్తము ఎనమన్నూ టుగురు యాత్రికు లుండిరి. అందు సాబాలు పైగా ట్రాన్సువాలు పోవువారు.

రెండవ భాగము

ఆత్మకథ

మూడవభాగము

278

తుపాను చిహ్నములు

క్రుటుంబముతో జలయాత్ర చేయుట నాకిదే మొదలు. నడుము రకపు హిందూకుటుంబములలో బాల్యవివాహములు జరుగుకతన భర్త చదివికొన్నవాడుగను, భార్య నిరక్షరకుడిగను ఉండునని ఈకథలో పలుమాటులు చెప్పియుంటిని. భార్యాభర్తల జీవనమున సముద్రమంత అంతర ముండును. భర్త భార్యకు ఉపాధ్యాయుడు కావలసివచ్చును. నేను నాభార్యాపుత్రుల వేషభాషలమీద, భోజనభాజనములమీద ధ్యాన ముంపవలసినవాడనైతిని. నేను వీరి కునికిని మనికిని, రీతిని నీతిని బోధింపవలసినవాడనైతిని. నాటి సంగతులు కొన్ని గుత్తుతెచ్చుకొన్నచో నాకిప్పుడు నవ్వు వచ్చుచున్నది. హిందూపత్ని పతిభక్తియే తనధర్మమునకు పరాకాష్ఠ యనుకొనును. హిందూపతి పత్ని కీర్త్యుడ ననుకొనును. ఈ కారణమున భర్త యెటు లాడించిన భార్య అటు లాడవలసివచ్చును.

మనము నాగరకుల మనిపించుకొనవలయు ననినచో తెల్లవారి ననుకరింపవలసి యుండుననియు, అటు లనుకరించినయెడలనే మనకు పలుకుబడి యుండుననియు, అది లేనిది దేశారాధనమునకు వీలుండదనియు నే ననుకొనుచుండెడువాడను.

ఈ కారణమున నాభార్యకును, పిల్లలకును వేషభాషలు నేనే నిర్ణయించితిని. పిల్లలు మొదలగువారిని చూచి లోకులు కారితా

ఆ త్మ క థ

వాడు కోమటులనినచో ఓర్వనగునా? పారసీకు లందఱకంటె నాగ రకు లని వాడుక. ఈ కారణమున తెల్లవారివేష మనుకరించుట బాగు కాదని తోచుచునే పారసీవేషము వేసితిమి. నాభార్యకు పారసీపద్ధతి చీర, పిల్లలకు పారసీలకోటు, పంట్లము. అందఱకును బూటులు మేజోళ్లు తప్పవు. నాభార్యకును పిల్లలకును ఈరెంటిలో నేదియు కొంతకాలమువఱకు ఇష్టము కాలేదు. బూటులు కాళ్లు కఱచును. మేజోళ్ల వలన చెమట; బొట్టనవ్రేళ్లు బిగదీసికొనిపోవును. ఈ యడ్డంకు లకు నాకడ కావలసినన్ని జవాబులు. నాప్రత్యుత్తరముల ఔచిత్యము కంటె అధికారబల మధికమాయెను. కావున చేయునది లేక నా భార్యయు, పిల్లలును ఈ క్రొత్తవేషములు వేసిరి. అట్టి భావము తోడనే, అట్టి అనిష్టముతోడనే వారు భోజనసమయమున కత్తులను, ఫోర్కులను వాడఁ దొడఁగిరి. నా కీవ్యామోహము పోయినవెంటనే వారు బూటులు, మేజోళ్లు, కత్తులు, ఫోర్కులు విడనాడిరి. మొదట నీ క్రొత్తపద్ధతి నవలంబించు టెంత కష్టమాయెనో అది అలవాటయిన పిదప దానిని విడనాడుటయు అంతకష్టమాయెను. ఈ నాగరకతయను ఖుబుసమును విడిచివైచిన పిదప 'ఎంత తేలిక యైనదిరా' యని అని పించుచున్నది.

ఈయోడలో బందుగులును, పరిచితులును గలరు. నాకు వీరి తోడను, డెక్కుమీఁద పనునించు యాత్రికులతోడను బాగుగా పరి చితి కలిగెను. ఈయోడ కామందు నాకు ఒకనంక క్లయంటు, ఒక వంక మిత్రుఁడు. కావున ఆయోడలో స్వగృహములో నున్న చందము గనే యుండెను. ఆయోడలో ఎక్కడికి వెళ్లుటకు నా కిచ్చ వొడ మునో అక్కడికి వెళ్లుట కే యుబ్బందియు లేదు.

౧ తుపాను చిహ్నములు

ఓడ యేరేవునను ఆగక సరాసరి నేటాలు పోవును. కావున
౧౦ దినములే పయనము. మే మిక మాఁడునాలుగు రోజులకు రేవు
పట్టనుండఁగా మఱియొక గొప్పతుపానును సూచించుచు సముద్రమున
ఒక గొప్పతుపాను వీవఁ దొడఁగెను. ఈదక్షిణప్రదేశమున డిసెంబరు
వేసఁగి; మఱియు వానలకును తఱి. ఈకారణమున దక్షిణసముద్రము
నందు ఈరోజులలో చిన్న పెద్ద తుపానులును, వానలును పొడమును.
ఈతుపాను ఇంత ఎక్కువగను, ఇన్ని నాళ్లును ఉండుటవలన యాత్రి
కులు బెగ్గడిల్లిరి.

ఆ దృశ్యము భవ్యము. ఆపదలో నందఱును వికృమయిరి. భేద
బుద్ధి నశించెను. ఒక్కసర్వేశ్వరునే హృదయపూర్వకముగా స్మరింపఁ
గడఁగిరి. హిందువులు, ముసల్మానులు అందఱును కలసి ఈశ్వరుని గుర్తు
తెచ్చుకొనఁదొడఁగిరి. కొందఱు ముడుపులు కట్టుకొనిరి. కెప్పైను యాత్రి
కుల నడుమకు వచ్చి, 'ఈతుపాను పెద్దదైనను ఘరవాలేదు. నేను
ఇంతకంటె పెద్దపెద్ద తుపానులు చూచితిని. ఓడగనుక గట్టిదాయెనా
బుడింగిమని మునిగిపోదు' అని యారీతిగా ఊరడించెనుగాని దీనివలన
ఎవరికిని ఊట కలుగలేదు. ఇప్పుడో ఇక కొంచెమునేపటికో యొక్క
డి కక్కడికి ఓడ విడివడిపోవు నన్నంతయు, ఇపుడే ఎక్కడోపటియి
లయి పోవుచున్నదని యనిపించునంతయు విపరీతధ్వనులు వినబట్టు
చుండెను. ఓడ బోరగిలబడి పోవునంతగా అల లూగు చుండెను.
'దెక్కుమీఁద ఉండుమాట చెప్ప నక్కఱలేదు. అందఱ నాలుకలపైని
'ఈశ్వరాధీనము' అనుమాట తక్కు మఱొకమాట లేదు.

ఇట్టిస్థితి ఇరువదినాలుగు గంట లున్నదనిగుర్తు. తుదకు మబ్బులు
విడెను. సూర్యవర్మన మాయెను. 'ఇపుడు తుపాను తొలగిపోయె'
నని కెప్పైను చెప్పెను.

ఆ త్మ క థ

అందఱమోములు వికసించెను. అపాయముతోపాటు ఈశ్వర స్మరణమును దూరమైపోయెను. మృత్యుభయము తొలగెను. దానితోపాటు మరల మాయ ఆవరించెను. సమాజులు జరుగుచుండెను. భజనలు చేయఁబడుచుండెను. కాని తుపానుతటి నున్న ఏకాగ్రతయేది?

ఈతుపానుయొక్క భాగ్యమున యాత్రికు లందఱతో నాకు చెలిమి యాయెను. నాకు తుపాను భయము లేదు. ఉన్నను తక్కువలో తక్కువ. నేనిట్టి తుపానులు లోఁగడ మాచియుంటిని. నాకు సముద్ర రోగమును రాదు. కావున నేను యాత్రికులలో నిబ్బరముగా తిరుగుచు వారి నోదార్పఁ గలిగితిని. మఱియు కెట్టెను చెప్పఁగల సందేశముల వారి కందించుచుంటిని. ఈ స్నేహభంధము నాకు చాల నుపయోగించెనని తెలియఁగలదు.

ఓడ డిసెంబరు పదునెనిమిదవ తారీఖుననో, పందొమ్మిదవ తారీఖుననో డర్బనురేవున లంగరు నైచెను. నాదరీ యోడయు నాఁడే చేరుకొనెను. కాని నిజమును తుపానులో చిక్కుకొనుట ముందున్నది.

తుపాను

పదునెనిమిదవ డిసెంబరు కొకనాఁడటో యిటో రెం డోడ
లును లంగరువేసెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికా రేవులలో డాక్టరువచ్చి ప్రతి-
యాత్రికుని పట్టిపట్టి పరీక్షచేయును. దారిలో నెవరికేని ఏదేని అంటు-
రోగ మంటుకొనినచో కొంతకాలము ఓడక్వారంటీను (సంస్కర్తనిషేధము).
లో ఉంచబడును. మేము బొంబాయినుండి బయలుదేలునాఁడు అచట
ష్టే గుండెను. దీన మాకును క్వారంటీనుబాధ కలుగునని కొంచెము భయ-
పడితిమి. రేవున లంగరు వయినతరువాత ఓడ ప్రప్రథమమున పచ్చ-
జెండా ఎత్తవలెను. డాక్టరు పరీక్షించి చీటి యిచ్చవఱకు పచ్చజెండా.
ఎగురుచునే యుండవలయును. మఱియు పచ్చజెండాను దింపిన పిదపనే
యాత్రికులను గలిసికొనుట కోడమీదికి ఇతరులను రానిత్తురు.

ఈనియమముల ననుసరించి మాయోడపయిగూడ పచ్చజెండా
ఆడుచుండెను. డాక్టరు వచ్చెను. పరీక్షించి అయిదు దినములు క్వారం-
టీను అని ఆజ్ఞయిచ్చెను. ఏలనఁగా స్టేగుక్రిములు ఇరువదిమూఁడు.
దినములవఱకు ఉండునని వారి యుద్దేశము. మేము బొంబాయినుండి-
బయలుదేటి పదునెనిమిది దినము లాయెఁగాన ఈ యయిదురోజు లున్న-
చో నిరువదిమూఁడు దినములును ముగియును.

కాని మమ్ము క్వారంటీనులో నుంచుటకు హేతువు కేవల
మారోగ్యము కాదు. డర్బనులోని తెల్లవారు మమ్ము త్రిప్పి పంపి-

ఆత్మకథ

వేయుటకు కొన్నాళ్లనుండి పాతాళహోమము చేయుచున్నారు. ఈ యాజ్ఞకు నదియును నొకకారణము.

దాదాఅబ్దుల్లా కంపెనీవారు పట్టణములోని సంగతులను మాకు ఏనాటికి ఆనాఁ డెఱిగించుచుండిరి. తెల్లవా రొకనాటికంటె మఱి యొకనాఁడు పెద్దపెద్దసభలు జరుపుచుండిరి. దాదాఅబ్దుల్లాగారి కొక వంకభయమును, ఒకవంక లాలనమును చూపుచుండిరి. ఈ రెండోడలను మరల త్రిప్పిపంపివేయుచో దాదా అబ్దుల్లాగారికి నష్టపరిహార మిచ్చుటకు సిద్ధముగ నుండిరి. దాదా అబ్దుల్లాగా రీజదుపులకు బెదురువారు కారు. అపుడు భాగస్వాములయిన సేబ్ అబ్దుల్ కరీంహాజీఆదంగారు కంపెనీతరపున వ్యవహారములు. ఎంతనష్టము సంభవించినను ఓడలను రేవు పట్టించి యాత్రికులను దింపి తీలుదునని ఆయన ప్రతిన. ఏనాటి వార్త లానాఁడు పూసగ్రుచ్చినటు లాయన నాఁ కెఱిగించుచుండెను. స్వర్గీయులగు మనసుఖలాల్ హీరాలాల్ నాజరుగారు నాఁడు నన్ను జూచుటకు భాగ్యవశమున డర్బను వచ్చియుండిరి. వారు చాల చతురులు, వీరులును. లోకులు వీరిసలహాను నైకొనుచుందురు. వీరి వకీలు మిస్టర్ లాటౌ. వీరును అంతటివారు. వీరు తెల్లవారి చేతలు దూఱిరి. నడచుకొనవలసిన రీతి లోకులకు తెలిపిరి. కేవలము డబ్బు పుచ్చుకొను వకీలువలెఁగాక నిక్కమైన మిత్రునివలె వీరికి సాయపడుచుండిరి.

ఈ రీతిగా డర్బనులో ద్వంద్వయుద్ధ మారంభమాయెను. ఒక వంక మాటికిలేని నల్లవారును, వీరికి మిత్రులయిన కొలదిమంది తెల్ల వారును; మఱియొకవంక ధనబలము, బాహుబలము, అక్షరబలము, సంఖ్యా బలమును కల తెల్లవారును. మఱియు ఇట్టి బలశాలులైన తెల్లవారికి రాజ

బలముకూడ తోడు. ఎట్లనఁగా, నేటాలుసర్కారువారు బహిరంగముగా వీరికి తోడుపడిరి. మంత్రవర్గమున ప్రధానులును, కర్తలును, హర్తలును అగు హారీ ఎస్కాంట్ గారు సభలో బహిరంగముగా భాగస్వాము లయిరి.

కావున మా క్వారంటీను కేవలము ఆరోగ్యనియమానుసారము కాదు. యాత్రకులనుగాని, ఏజెంటునుగాని ఏదోరీతిని భయపెట్టి మమ్ము వెనుకకు త్రిప్పివయించుటయే ముఖ్యోద్దేశము. ఏజెంటును బెదిరించుట ఆయెను. ఇక మమ్ము? 'మీరు తిరిగి వెళ్లని యెడల సముద్రమున ముంచివేయుదుము. తిరిగి వెళ్లినయెడల మీ ఖర్చులన్నియు ఇచ్చి వైచెదము' అని.

నేను యాత్రకులలో తిరిగి వారికి ధైర్యము చెప్పుచుంటిని. నాదరీలోని యాత్రకులకుఁ గూడ 'ధీరులై యుండు' డని వార్తపంపితిని. యాత్రకులు శాంతులయి యుండి ధైర్యము చూపిరి.

యాత్రకుల మనోవినోదమునకు ఓడలో రకరకములయిన ఆటల సేర్పఱిచితిమి. కిసిమిసి పండువు వచ్చెను. నాఁడు కెప్టెను సెలూను యాత్రకులకు విందుచేసెను. అందు నేనును, నాపిల్లలును ముఖ్యులు. భోజనమైన పిదప ఉపన్యాసావసరము వచ్చెను. నేను పాశ్చాత్య నాగరకతనుగుఱించి ముచ్చటించితిని. అది గంభీరభాషణమున కనుకూల సమయము కాదని నాకు తెలియును. కాని నాకు వేఱువిధముగా మాటాడుట శక్యము కాదు. నేను వినోదముగను, ప్రమోదముగను మాటలాడుచుంటిని గాని నా మనస్సంతయు డర్బనులో జరుగు సంగ్రామమునం దుండెను.

ఏలనఁగా, నేనే ఈ పోరాటమునకు మధ్యబిందువను. నాపై రెండు నేరములు ఉండెను:

ఆ త్మ క థ

౧. నేను భారతదేశములో నేటాలు తెల్లవారి ననుచితముగా నిందించితిని.

మఱియు,

౨. నేను నేటాలును భారతీయులతో నింపజూచుచున్నాను. ఇందులకు కురలేండ్, నాదరీ యోడలనిండ ఇంతమందిని తీసికొని వచ్చుచున్నాను.

నాకు నా పూచీ తెలియును. నావలన దాదాఅబ్దుల్లాగారికి గొప్ప అపాయ మున్నది. యాత్రకుల ప్రాణము లపాయమున నున్నవి. మఱియు నేను నాపిల్లలను జెల్లలను దెచ్చి అపాయమున నుంచితిని.

నేను నిక్కముగా నిర్దోషిని. నే నెవరిని నేటాలు రమ్మని బులిపింపలేదు. నాదరీలోని యాత్రకుల సంతవతి కెఱుగనే యెఱుగను. కురలేండులో ఇద్దఱు ముగ్గురు తక్క మిగిలినవారిలో నూటి కొకని పేరును, ఊరును ఎఱుగను. లోగడ నేను నేటాలులో చెప్పి యుండని అక్షర మొకటేని భారతదేశములో నేటాలు తెల్లవారిని గుఱించి చెప్పియుండలేదు. మఱియు నేను చెప్పిన ప్రతివిషయము నకు నాకడ వలసినంత సాక్ష్యము కలదు.

ఏసంస్కారమువలన నేటాలు తెల్లవారు పరిణమించిరో, యేసంస్కారమునట్లే వారుప్రతినిధులును, పూటకాపులునుత్తరోఆసంస్కారమునుగుఱించి నామనస్సున భేదము కలిగెను. నేను దానిని విచారించుచు కూరుచుంటిని. ఈకారణమున దీనినిగుఱించి ఈ చిన్నిసభలో మాటాడితిని; శ్రోతలును సహించిరి. నే నేయుద్దేశముతో చెప్పితిని కెప్టెన్ మొదలగువా రాయుద్దేశమును సరిగా గ్రహించిరి. దీనివల్ల వారి జీవితమున నేదేని పరివర్తనము కలిగెనోలేదో నే నెఱుగ.

ఈసంభాషణానంతరమున కెప్పైను మొదలగు అధికారులతో పాశ్చాత్య సంస్కారమునుగుఱించి నాకు చాల ప్రసంగము జరిగెను. నేను పాశ్చాత్యసంస్కారము ప్రధానముగా హింసకమంటిని. ప్రాచ్యసంస్కారమహింసక మంటిని. ప్రచ్ఛకులు నాసిద్ధాంతములపైనిని నాపైనిని కవిసికొనిరి. కెప్పై కాబోలు అడిగెను:

‘తెల్లవారు బెదరింపులు కార్యరూపమున సాగించునెడల మీరు మీ అహింసాసిద్ధాంతము నెటులు పరిపాలింతురు?’

నే నిటులు తర మిచ్చితిని:

‘వీరిని తమింపను, వీరిపై చర్య జరపకుండను ఉండఁగలదైర్యమును,బుద్ధిని ఈశ్వరుఁడు ప్రసాదించునని నా కాశ గలదు. ఇప్పటికిని వీరిపై నాకు కోపము లేదు. వీరి యజ్ఞానము చూచినను, వీరి సంకుచితదృష్టి చూచినను నాకు విచారము కలుగుచున్నది. వారు చేయునదంతయు శుద్ధమనియే వా రెంచుచున్నారని నాతలఁపు. కావున కోపమునకు కారణము లేదు.’

ప్రచ్ఛకులు నగిరి. వారికి నామాటలపై నమ్మిక లేకుండఁబోలు!

ఈతెఱఁగున దినములు కష్టముగఁగడచెను. క్వారంటీను ఎపుడు తీసివేయుదురో చెప్పినదాఁక తెలియదు. ఆఫీసరు నడుగఁగా నిటులనెను: ‘ఈ విషయము నాచేతులనుండి జాఱినది. సరకారు హుకుమియఁగనే మిమ్ము దింపనగును.’

‘మీరు ప్రాణములు దక్కించుకొనఁ దలఁతురేని మాకు లొంగుఁడు’ అని తుట్టతుడకు యాత్రికులకును, నాకును కడపటిమాటగా చెప్పి

ఆ త్మ క థ

పంపిరి. యాత్రకులును, నేనును ఇటులు వ్రాసితిమి: “నేటాలు రేవులో: దిగుటకు మాకు హక్కు ఉన్నది. ఎన్ని అపాయములు వచ్చినను మా హక్కు కాపాడుకొని తీలుదుము.”

తుదకు ఇరువదిమూడుదినములు గడచినపిదప ౧౩ జనవరి. నాడు ఓడలు రేవులోనికి వచ్చుటకు అనుజ్ఞ యియ్యబడెను. మఱియు యాత్రకులు దిగవచ్చునని ఆజ్ఞ ప్రకటింపబడెను.

ఒరగల్లు

ఓడలు రేవులోనికి వచ్చెను. యాత్రికులు దిగిరి. కాని ఎస్కాంబిగారు కెప్టెనుకు 'తెల్లవారు గాంధీ యనిన మండిపడుచున్నారు; వారికి ప్రాణభయము సమీపించియున్నది. కావున గాంధీయు' వారి సంసారమును చీకటిపడినతరువాత దిగవలసినది. రేవు సూపరిం టెండెంటు టేటమ్ గారు వారిని రాత్రి యింటికి భద్రముగా తీసికొని వెళ్ళగలరు.' అని కబురుచేసిరి.

కెప్టెను నా కీసందేశమును వినిపించెను. నే నందుల కంగీకరించితిని. కాని యీ సందేశ మంది యరగంట యాయెనో లేదో లాటను గారు వచ్చి కెప్టెనుతో నిటు లనిరి: 'గాంధీగారు నాతో రాడలచు కొనునెడల నాజబాబుదారిమీచ వారిని తీసికొని వెళ్ళగలను. గాంధీ గారినిగూర్చి ఎస్కాంబిగారు పంపిన సందేశమును నిర్వర్తింప మీకుఁ బనిలేదని నేను ఈ యోడల ఏజెంటుగారి వకీలు-ధర్మముతో చెప్పుచున్నాను.' ఇటు లాయన కెప్టెనుతో మాటలాడి నాకడకు వచ్చి, 'మీకు ప్రాణము లనిన భీతిలేనిచో మీ భార్యను పిల్లలను బండిమీద రుస్తుంజీగారి యింటికిఁ బంపుదము; మనము వెనువెంట నడచిపోదము. చీకటిపడినపయి చాటుమాటుగా ఊరజొచ్చుట నాకిష్టముకానిపని. మీ మీద ఈగయేని వాలదని నా యూహ. ఇపుడు నలుప్రక్కలను శాంతి కలదు. తెల్లవారంద టెవరిదారిని వా రేగిరి. తాము దొంగలవలె చాటుగా పోవుట నా కింపితముకాదు' అని చెప్పెను.

ఆ త్మ క థ

నేను సమ్మతించితిని. నా భార్యయు పిల్లలును ఒడుదొడుకు లేకుండ రుస్తుంజీనేటుగారి యిల్లు చేరిరి. నేను కౌప్తెనుకడ సెలవునంది లాటనుగారితో ఓడ దిగితిని. రుస్తుంజీనేటుగారియి ల్లించుమించు రెండుమైళ్లు.

మే మోడనుండి దిగఁగనే కొందఱు దొరపిల్లలు ‘గాంధీ గాంధీ’ యని కేక లిడుచు చప్పటులు చఱవదొడఁగిరి. అయిదాఱుగురు మూఁగి ‘గాంధీ గాంధీ’ యని బిగ్గటగా అఱవఁ దొడఁగిరి. లాటనుగారు గుంపె కుక్కవ అగునేమో యని అనుకొని ఒక రిక్సావానిని ఎలుఁగై త్తి పిలిచిరి. రిక్సా యెక్కుట నా కివ్వముకాదు. రిక్సా నెక్కుచో ఇదియ మొదలు. కాని పిల్ల లెక్కనిత్తురా? వారు చంపుదుమని రిక్సావానిని బెదరిం పఁగా వాఁడు పాటిపోయెను.

మేము ముందుకు నడచుచుండ గుంపు పెరుఁగుచుండెను. మఱి నడవ సందులేదు. మునిముందు నన్నును, లాటనుగారిని విడదీసిరి. పిదప శాపైని రాలను, క్రుళ్లిన గ్రుడ్లను వర్షింపదొడఁగిరి. ఎవఁడో నాతల. పొగ నెగురఁగొట్టెను. నన్ను ఎడపెడఁగొట్టిరి. క్రిందఁ బడఁద్రోసిరి.

నాకు స్మృతి తప్పెను. దాపుననున్న యింటిచువ్వలఁ బట్టు కొని ఆనుకొని నిలువఁబడితిని. అటులు నిలువఁబడుటకును అసంభవ మాయెను. ఇంకను దెబ్బలు తగులుచునే యుండెను.

ఇంతలో అచటికి పోలీసు సూపరింటెండెంటుగారి భార్య హఠాత్తుగా వచ్చెను. ఆమె నన్నెఱుఁగును. ఆధైర్యవతి నన్నుఁ జూచి నా కడ నిలువఁబడెను. అపు డెండ లేకున్నను గొడుగు విప్పి నా పయిఁ బట్టెను. దీన గుంపు కొంచె మఁగెను. ఇటుమీఁద నన్ను గొట్టఁ దలచిన యెడల ఆ మిసెస్ అలెగ్జాండరుకు తగులక వీలులేదు.

ఈ నడుమ ఎవడో యొక భారతీయుడు పోలీసురాణాకు పరుగెత్తెను. పోలీసు సూపరింటెండెంటు నా సంరక్షణమునకు కొందరు పోలీసులను బంపెను. వారు తఱిలో దిగిరి. మా దారిలోనే పోలీసురాణా కలదు. నన్ను రాణాలో ఆశ్రయముపొందుమని సూపరింటెండెంటు నెను. 'నే నియ్యకొనక 'వారి తప్పు వారికి తెలిసినంతనే వారే యూరకుండుదురు. వారికి న్యాయబుద్ధి కలుగఁగలదని నాకు విశ్వాసమున్న' దని కృతజ్ఞతతో బదులాడితిని.

పోలీసువారి కాపుదారివలన మఱి హాని కలుగక రుస్తుంజీగారి యింట క్షేమముగా విడిసితిని. నాకు పృష్ఠమున పెద్ద దెబ్బలు తగిలెను. ఒకచోట మాత్రమే పెద్దగాయమాయెను. ఓడవైద్యులు దాదీ బర్జోరుగారు అచట నుండిరి. వారు నాకు ఓపికతో లెస్సగా పరిచర్య చేసిరి.

లోపల శాంతిగనే యుండెను. కాని యింట్లో నెలుపల తెల్ల వారు గిట్టివైచిరి. చీకటులతో రాత్రి వచ్చెను. 'గాంధీని మా కప్ప గింపు'డని గోల బయలుదేఱెను. పోలీసు సూపరింటెండెంటు అలెజ్జాండరుగారు సమయము కనిపట్టి అచటికి వచ్చి గుంపులో నెవ్వరిని భయపెట్టక వారి నందఱును తలా యొకమాటతో చక్కిలిగిలి పెట్టుచు ఆఱుచుండిరి.

అయినను అతఁడు చింతామక్తుఁడుకాలేదు. అతఁడు ఇటులు కబురంపెను : 'నీవు నీ మిత్రుని ధనప్రాణములను, గృహమును, మఱి నీపెండ్లాము పిల్లలను దక్కించుకొనఁ దలఁతువేని మాటువేసముతో ఈ యిల్లు విడిచి పోఁగోరెదను'. ఒకనాఁడే పరస్పరవిరుద్ధములయిన రెండు స్థితులు నాకు తటస్థించెను. ప్రాణభయము కేవలకల్పిత మను

ఆత్మకథ

కొని తాటనుగారు నన్ను బహిరంగముగా రమ్మనిరి ; దానికి నే నియ్యకొంటిని. ఇక ప్రాణభయము కనుల యెదుట కానిపించుచుండఁగా మఱియొక మిత్రుఁడు దానికి వ్యతిరేకముగ సలహా యిచ్చెను ; దీనికిని నే నియ్యకొంటిని. నా ప్రాణము లపాయమున నున్నవను భయముచేఁగాని; మిత్రుని కపాయ మను భయమునఁగాని, నా యాలుబిడ్డలకు హాని యను భయమునఁగాని నే నిటు లొనర్చితినని ఎవరు చెప్పగలరు ? మొదట నేను ధైర్యముతో ఓడ దిగి గుంపు నెదుర్కొనుటయు, పిదప మాటువేసముతో దాటుటయు నీ రెండును ఒప్పించుములేయని యెవరు నిశ్చయింపగలరు? అయితే గతవిషయముల యోగ్యతలు నిర్ణయించుట పనిలేనిపని. ఈ విషయము లనగతము చేసికొని వీనిలో నేర్చికొనవలసిన దేమేని నున్న నేర్చుకొనుటమాత్రమే వీనిప్రయోజనము. ఒకానొకఁడు ఒకానొకసమయమున ఎటులు ప్రవర్తించునో చెప్ప దుశ్శకము. ఈ రీతిగా మనుష్యుని బాహ్యచారమువలన మాత్రము గుణమును నిగమనముచేయుట అసమగ్రమును, అవ్యాప్తికమును అగు నని మనము తెలియఁగలము.

అది యటుండె. పలాయనత్వరలో బాధ మఱచితిని. నల్ల పోలీసు వేషము వేసితిని. తలపై నెచటను దెబ్బలు తగులకుండునని యూహించి ఇత్తడిసిబ్బి నిడుకొని దానిపై మదరాసు-ఉత్తరీయమును పొగగా చుట్టి బయలుదేరితిని. నాతోఁగూడ నిరువురు గూఢచారులు కలరు. అందొకఁడు భారతీయపర్త కుని వేషమువేసెను. లేక భారతీయునివలె నుండుటకు మోమున రంగు పూసికొనె నందము. రెండవ యతఁ డేవేసము వేసెనో గుర్తుచాలదు. ప్రక్కసందునఁబడి ఒక దుకాణము చేరుకొంటిమి. అందలి గిడ్డంగిలో పేర్వఁబడిన బస్తాలనుండి దారిచేసికొని నెల్లి దుకాణపు ద్వారము దాటి గుంపులకు బయటఁ

బడిపోతిమి. వీధికుద నా కొఱకు బండి వేచియుండెను. అందెక్కి
అలెగ్జాండరుగారు కొంచెముకాలము | వెనుక నా కాశ్రయము మాపిన
పోలీసుస్టేషనుకే బండిని పట్టించితిమి. నేను నూపరింటెండెంటుకును,
గూఢచారులకును వందనము లర్పించితిని.

ఒకవంక నే నిటులు తప్పించుకొని పోవుచుండఁగా మఱియొక
వంక అలెగ్జాండరుగారు

‘పదపద గాంధీని పట్టుక వద్దాం

పెద చింతకొమ్మకు వేలాడ దీద్దాం’

అని పాటపాడుచు మూఁక నంతయు నవ్వులచే నిలువఁబెట్టియుంచిరి.

నేను పోలీసుస్టేషనుకు సురక్షితముగ చేరితినని విన్నంతనే
నూపరింటెండెంటు గుంపులో ఈసంగతి బయటఁ బెట్టి, ‘మీ లేడి
ప్రక్కదుకాణమునుండి దూసినది. మీ రంద టిక నిండ్లకుఁ బోవుట
మంచిది’ అనెను. గుంపునఁ గొందఱు కోపించిరి; కొందఱు నవ్విరి;
చాలమంది యీ మాట నమ్మలేదు.

‘అటులగుచో మీలో కొందఱు లోనికి వెళ్లి చూచికొనుఁడు.
లోపల గాంధీ ఉన్నయెడల మీ కప్పగింతును. లేనిచో మీ రంద
తొవరి దారిని వారు మీ మీ యిండ్లకుఁ బొండు. రుస్తుంజీగారి యిల్లు
పాడుచేయవలయు ననిగాని, గాంధీగారి పెండ్లాముబిడ్డలకు హాని
చేయవలయు ననిగాని మీ కుద్దేశము లేదని నాకు నమ్మక’మని నూప
రింటెండెం టనెను.

మూఁక తమ ప్రతినిధులను లోనికిఁ బంపెను. ప్రతినిధులు
మూఁకకు ఆశ లుడుగు సమాచారము వినిపించిరి. చాలమంది నూపరిం

ఆ త్మ క థ

టెండెంటు అలెక్జాండరు గారి సమయజ్ఞ తకును, చాతుర్యమునకును మెచ్చుకొనిరి. మఱికొందఱు లోలోపల కోపించుచు, కుందుచుఁ జనిరి.

స్వర్గీయులగు చేంబర్లేనుగారు గాంధిని కొట్టినవారిని శిక్షింప వలసినదని నేటాలు గవర్న మెంటువారికి తంతి నిచ్చిరి. ఎస్కాంబిగారు నన్ను పిలువఁబంచిరి; నాకు తగిలిన దెబ్బలకు వగచిరి. ‘నా మాట నమ్ముఁడు. మీ వెండ్రుక కేని హాని కలుగుచో నేను సహింపఁజాలను. లాటనుగారు చెప్పిన చొప్పునఁ జేయుటకు మీకు స్వాతంత్ర్యము కలదు కాని నా సందేశము ననుసరించినచో ఈ దుఃఖిఘటన పాసఁగె డిది కాదు. ఘాతకులను మీరు గుర్తించునెడల వారిని ముందు పట్టు కొని శిక్షించు నేర్పాటు చేయుదును. చేంబర్లేనుగారు గూడ ఇటులే తంతి నిచ్చిరి’ అని పలికిరి.

‘ఎవరిమీఁదను కేసుపెట్టుట నాకు గిట్టదు. ఆ గుంపులో ఒకరి నిర్దోషును గుర్తు పట్టఁగలనుకాని వారిని శిక్షించినచో నాకేమిమేలు? ఇంతియకాక వారిని నేను దోషు లనను. నేటాలు తెల్లవారినిగుఱించి హిందూదేశమున నేను గోరంతలు కొండంతలుచేసి నోటికి నచ్చినటు లెల్ల తెగడితినని వారి కెవరో నమ్మఁ జెప్పిరి. ఆ నమ్మికచే వారు కినుకఁ బూనుటలో తప్పేమి? మీ నాయకులును, - కోపింపకుఁడు. - మీరును నింద్యులు. లోకులను యథాన్యాయము ప్రసర్తింపఁజేయ వలయువారు మీరు. అట్టి మీగో, రూటరుమాట పాటించితిరి. నేను కల్పించియుందునని మీ రనుకొంటిరి. నే నెవరిని శిక్షింపఁజేయ నెంచను. సత్యము లోకమున కెపుడు ప్రకట మగునో అపుడే వారు తమ దుష్కృతికి వగతురు.’ అని నే నంటిని.

‘అటులే ఆమాటలే వ్రాసి యీగలరా? ఆమాటలే నేను చేంబర్లను గారికి తంతినీయవలసియున్నాను. తొందరపడి యేమాట యు వ్రాసి యీగోరను. లాటనుగారితోడను, తదితరమిత్రులతోడను సంప్రతించి యేది యుచితమో దానిని చేయుడు. మీరు ఘాతకులపై కేసు పెట్టకున్నచో అందఱును ఉపశాంతులఁ జేయుటలో నాకు బలము చేమాటుటయే కాక మీప్రతిష్ఠయు సుప్రతిష్ఠితమగునని నే నంగీకరింతును.’ అని ఎస్కాంబిగా రడిగిరి.

‘ఈ సంబంధమున నే నన్నమాటయే నిశ్చప్రచము. మీకడకు రాకముందే ఇది సునిశ్చితము. నన్ను గొట్టినవారిపై కేసుపెట్టుట నా మతము కాదు. ఈ క్షణము నేను వ్రాసియున్నాను.’ అని నేను ఆవశ్యకమైన పత్రమును వ్రాసి యిచ్చితిని.

శాంతి

రమణముట్టడి జగిరిన రెణ్ణాళ్ళ పిదప నేను ఎస్కాంబిగారిని కలియువఱకు పోలీసు స్టేషనులోనే ఉంటిని. నారక్షణమునకుఁ గాను నాతో ఇద్దఱు పోలీసు లుండిరి. కాని నేను ఎస్కాంబిగారి కడుఁ బోవునాఁటికి పోలీసు కాఁపలాతో పని లేకుండఁ బోయెను.

నే నోడ దిగిననాఁడు, అనఁగా పచ్చజెండా దింపిననాఁడు నేటాల్ అడ్వర్ టైజరు ప త్రి కా ప్ర తి ని ధి వడిచడిగా నన్ను గలిసి కొనెను. ఇతఁడు నన్నునే క ప్ర శ్న లడిగెను. అడిగిన ప్రతి ప్రశ్నకు సంపూర్ణముగా నేను సమాధానములు చెప్పితిని. సర్ ఫిరోజీషాహగారి మేలిసలహావలన హిందూదేశమున అచ్చొత్తింపక యేయుపన్యాసమును నేను చదువలేదు. ఈ యుపన్యాసములును, ఇతరసంభాషణముల సంగ్రహమును నా కడఁ గలవు. వానినన్నిటిని నే నితని కొసఁగి, 'దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో ఇదివఱకు లేజము కల మాటలలో నా చెప్పియుండని మాట యొక్కటియు హిందూదేశమున చెప్పియుండలేదని ఋజువు చేసితిని. కురలేండ్ నాదరీ యోడలలో యాత్రికులను రావించుటలో నా చేయి యేమియు లేదనియు స్పష్టపఱచితిని. ఇందు పలువురు నేటాలుకు ప్రాత కాపులు. మిగిలినవారు నేటాలులో ఆఁగరు, మఱి ట్రాన్సువాలు పోవుదురు. ఆసమయమున నేటాలున పని తక్కువ. ట్రాన్సువాలులో పనిపాట లెక్కువగా సాగుచుండెను. ఆయము బాగుగా దొరకు

చుండెను. ఈ కారణమున భారతీయులలో పలువురు అచటికి వెళ్లుటకే ఇచ్చిపడుచుండిరి.

పత్రికాప్రతినిధితో నా కావించిన ప్రసంగముయొక్కయు, నన్ను కొట్టినవారిపై నేను కేసు పెట్టకుండుటయొక్కయు ప్రభావము వలన తెల్లనా రందలు తలలు వంచికొనిరి. పత్రికలు నన్ను నిగ్గోషినిగా సమర్థించి గుంపుల అల్లరిని నిందించెను. తుద కీరీతిగా ఈ ఘటన వలన నాకు లాభమే కలిగెను. నాకు లాభమనఁగా ప్రకృతకార్యము నకు లాభము. దీనివలన భారతీయుల ప్రతిష్ఠ హెచ్చెను. నా మార్గము సుగమ మాయెను.

మూఱ్ఱాలుగు నాళ్లకు నే నింటికిఁ జనితిని. కొలది నాళ్లలోనే నా పనిపాటలు మాచుకొనఁ దొడఁగితిని. ఈఘటనవలన నా వకాలతు పనియు పెరిగెను.

కాని ఒకదెస భారతీయులప్రతిష్ఠ పెరిగినటులే ఒకదెస వీరిని గుఱించి ద్వేషమును పెరిగెను. భారతీయుఁడు పౌరుషశాలి అని తెల్లవారికి తెలిసివచ్చెను కావున భారతీయుఁడనిన భయమును ప్రబలెను. నేటాలు లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిలులో రెండు చట్టములు ప్యాసు అయెను. ఇవి భారతీయులకు కష్టము కలిగించునవి. ఒకటి వర్తకుల వ్యాపారములకు హాని కలిగించును. రెండవది వలసవచ్చువానికి హాని కలిగించును. వోట్లకొఱకు మే మొనర్చిన ఆందోళనము దైవవశమున ఇటులు ఫలించెను : ‘భారతీయులకు న్యతిరేకముగా, అనఁగా భారతీయుఁ డయినంతమాత్రమున వానిపై ఏ లాయును సృజింప వలను పడదు!’ అని. దీని అర్థ మేమనఁగా, ‘లాలో జాతిభేదమని, వర్ణభేదమని యుండరాదు’ అని. ఈ కారణములచే పూర్వోక్తములగు రెండు

ఆ త్మ క థ

చట్టములలోను ఉపయోగింపబడిన భాష పైకిమాత్రము అందఱకును చెందునటులుగా కూర్పబడెను; కాని దాని లోపలి ఉద్దేశము భారతీయుల హక్కును కుంచించుటయే.

ఈ చట్టములు నా పనిని పెంచెను. మఱియు భారతీయులను వారి విధిపై నెక్కువ మెలకువగా ఉంచెను. ఏ భారతీయుఁడును ఈ చట్టముల యర్థ మెఱుంగకుండ నుండరాదని వానిని అన్ని భాషల లోనికిని అనువదించితిమి. నీమవఱకు అర్జీ లిచ్చుకొంటిమి. కాని చట్టములు మంజూరయిపోయెను.

సార్వజనికకార్యములతోనే నా పని సరి. మనసుఖిలాలు నాజరుగారు నేటాలులో నుండిరని చెప్పియుంటిని. వారు మాయంట నుండ వచ్చిరి. వా రా పనుల నెక్కువగా మాచుచుండుటవలన నా భారము కొంత తగ్గెను.

నె నచట లేని తఱిలో ఆందజీ మియాఖానుగారు తమ విధిని చక్కగా నిర్వర్తించిరి. వీ రున్నతఱిలో సభ్యులసంఖ్య యినుమడించెను. కాంగ్రెసు మూలధనము ఇంచుమించు వేయిపానులు హెచ్చెను. యాత్రకుల అవగోధమును, ఈ చట్టములను పురస్కరించుకొని ఎక్కువ ధనము సమకూర్ప నిశ్చయించితిని. దానికి ఫలముగా ఇంచుమించు ౫,౦౦౦ పానులు సమకూరెను. కాంగ్రెసు కోశము నకు స్థాయిత్వము చేకూఱుచో దానితో కొంత ఆస్తిని కొని, దాని ఆయముతో కాంగ్రెసును ఆర్థికదృష్టిలో చింతయు చీకను లేకుండ నుంపవచ్చునని నాకు లోభము కలిగెను. సార్వజనికమగు సంస్థను నడపుట నా కిదియ మొదటి అనుభవము. నా యీ యుద్దేశమును నా తోడిసభ్యుల యెదుట నుంచితిని. వారు ఇయ్యకొనిరి.

కొంత ఆస్తి కొంటిమి. అద్దె కిచ్చితిమి. దానిలో కాంగ్రెసు వ్యయము సరిపోవుచుండెను. ఇందులకు తగిన ధర్మకర్తల నేర్పఱచితిమి. ఆయాస్తి నేటికిని గలదు. కాని అది అంతఃకలహములకు మూలమయిపోయెను. దాని యద్దె కోర్టులో జమకట్టబడుచున్నది.

నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాను విడిచిపెట్టిన తరువాత ఈ దుఃఖస్థితి బయలుదేరినది. కాని సార్వజనికసంస్థలకు మూలధన ముంచుటను గుఱించిన అభిప్రాయములు మార్పునొందినవి. నే నచట నుండఁగానే చాల సార్వజనికసంస్థలను స్థాపించుట, వీనిని నడుపుట, వీనికి పూటగా ఉండుట, ఈయనుభవములవలన ఏ సార్వజనికసంస్థకును మూలధనము చేకూర్చు ప్రయత్నము కూడదని నా దృఢనిర్ణయము. ఏలనఁగా దీనియందు నైతికముగా అధోగతికి బీజము లున్నవి.

సార్వజనికసంస్థ యనఁగా సర్వజనుల యనుమతితోడను, సర్వ జనుల ధనముతోడను నడుపఁబడు సంస్థ. దానికి లోకుల సాయ మెప్పుడు లేకుండఁబోవునో అది జీవించియుండుట కధికారము లేనిదన్నమాట. మూలధనముచే నడపఁబడు సంస్థలు లోకుల అభిప్రాయములకంటె స్వతంత్రముగను, మఱియు పలుమాటులు లోకాభిప్రాయములకు విపరీతముగఁగూడను నడుచును. మనదేశమున నిట్టివి ప్రతిపదమునను మనము చూచుచున్నాము. ధార్మికసంస్థల పేరఁ బరఁగుచున్న పలు సంస్థలకు లెక్కయు డొక్కయు లేదు. ధర్మకర్తలే వాని కధికారులగుచున్నార. వా రెవరికిని ఉత్తరవాదులు కానంత అధికారమును చలాయించుచున్నారు. ఈసంస్థలు ప్రకృతినలె వానియంతట నవి పెరుగవలయునని నామతము. ఏ సంస్థలకు లోకులు సాయముచేయ సంసిద్ధులుకాలో వానికి సార్వజనికసంస్థ లను పేరితో నిలిచియుండ నధికారము

ఆ త్మ క థ

లేదు. ఏదేని సంస్థయొక్క లోకప్రియత్వమునకును, దాని ధర్మకర్తల యోగ్యతకును దాని వార్షికచందాపట్టికయే ఒరగిల్లు. ప్రతిసంస్థయు తన నీయుటపిడిరాత గీచి చూచికొనుగాక !

దీని కెవరును దురర్థము చెప్పకుందురుగాక ! శాశ్వతభవనములు లేనిచో నడుపుటకు వీలు లేని సంస్థలగుర్చి నేఁ జెప్పట లేదు. నేఁ జెప్పడలచిన దేమనగా, ప్రతివత్సరము ఇచ్చాపూర్వకముగా ఐచ్చు చందాలతో వార్షికవ్యయమును గడపవలయును.

దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని సత్యాగ్రహసమయమున ఈ నా పయి ఉద్దేశములు దృఢపడినవి. లక్షల తరబడి వ్యయ మచసరమైయుండినను మూలధనమును మాట లేకయే ఆఱుసంవత్సరములు ఆ మహాసమరము జరిగెను. చందాలు రానిచో రేపటి గతి యేమగునో అనుకొనిన రోజులు నాకు గుర్తున్నవి కాని భవిష్యద్విషయములను ఇచటఁ జెప్పను. ఈ పై అభిప్రాయము ప్రసక్తాను ప్రసక్తముగా ముందు విశేషము కాఁగలదు.

౫

పిల్లల చదువు

౧౮౯౭ సంవత్సరము జనవరి నెలలో డర్బనులో దిగునవుడు.

నాతో చూపురు పిల్లలుండిరి. ఒకడు నా మేనల్లుడు, పదేండ్లవాడు. మిగిలిన యిరువురు నా కుమారులు, పెద్దవానికి తొమ్మిదేండ్లు; చిన్నవాని కై దేండ్లు. వీరికి చదు వెట్లు?

నా పిల్లలను తెల్లవారి బడికి పంపఁగలను గాని అది కేవలము మెహనతు. నాపిల్లలకు మాత్రమే ఆ పీలు దొరకును. ఇతరభారతీయ బాలకుల కందు అవకాశము లేదు. భారతీయబాలురకు మిషనువారు పెట్టిన బడు లున్నవి కాని అందలి శిక్షాదీక్షలుబాగుండమి నే నటకుఁ బంపఁదలఁచుకొనలేదు. మఱియు గుజరాతీభాషలో బోధన మెటులు వీలగును? ఇంగ్లీషుభాషలో వీలగును. బహుప్రయాసమున వచ్చియు రాని అటవమునఁగాని, హిందీని గాని వీలగును. నేను దీనిని, మఱి యిత రాంతరాయములను అతిక్రమింప లేకపోతిని.

పిల్లలకు విద్య చెప్ప కొంచెమో గొప్పయో నేనే ప్రయత్నించుచుంటిని. కాని అదియు నియమముగా సాగలేదు. నా కనుకూ లుండైన గుజరాతీశిక్షకుఁ డెవఁడును దొరకలేదు.

నా కేమియు తోఁపలేదు. 'నా ఉద్దేశముల ననుసరించి పిల్లలకు విద్య గఱప నాంగ్లేయభాషాశిక్షకుఁ డొకడు కావలయు'నని ప్రతికలలో ఒక ప్రకటన చేసితిని. ఈ యుపాధ్యాయుఁడు నియమముగా చెప్పుననియు, తీటిక యయినపుడు నేను కొంత చెప్పుదుననియు,

ఆ త్మ క థ

ఇటులు కాలము గడపుదమనియు నే ననుకొంటిని. నెలకు ఏడుపానుల జీతముమీఁద ఒక తెల్ల యామె కుదిరెను. ఈరీతిగా ఎటులో ఒక టులు పని జరుగుచుండెను.

నేను బాలురతో గుజరాతీనే వ్యవహరించుచుంటిని. దీన వారికి కొంచెము గుజరాతీజ్ఞాన ములవడెను. వారిని క్రమ్మట నిండి యాకు పంపుట నా కిష్టములేదు. ఏలన, చిన్న పిల్లలను తలదండ్రులకు దూరముగా నుంచరాదని నాటికే నేను తెలిసికొంటిని.

మంచి యేర్పాటుగల విద్యావంతుల యిండ్లలో పిల్లలకు విద్య అప్రయత్నముగా అబ్బినటులు ఛాత్రాలయములలో (హాస్టలు) అబ్బదు. కావుననే వారు చాలకాలము నాకడనే యుండిరి. నా మేనల్లుని, పెద్దకుమారుని కొన్ని నెలలపాటు హిందూదేశమున వసతి గృహములుగల బళ్లకు పంపితిని గాని మరల వారిని వెంటనే తీసికొని వచ్చితిని. పిదప నా జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు వయసు వచ్చినతరువాత తనంతట నన్ను విడనాడి అహమ్మదాబాదు హైస్కూలులో చదువఁదలఁచి దక్షిణ-ఆఫ్రికానుండి నిర్గమించెను. నా మేనల్లుఁడు నా చెప్పఁగల దానితో మాత్రమే తృప్తిపడి యున్నటులు గుఱుతు. దౌర్భాగ్య వశమున, అతఁడు కొన్నాళ్లు జబ్బుపడి నవయావనముననే ఈ లోక ము విడిచిపెట్టెను. మిగిలిన నా మూవురు పిల్లలును ఎన్నఁడును బడికి పోలేదు. సత్యాగ్రహసమయమున నేను స్థాపించిన పాఠశాలయందు మాత్రమే వారు నియమముగా కొంచెము చదువుకొనిరి.

నా యీ ప్రయోగములన్నియు అపూర్ణములు. వారికి బోధిం పవలసినంత సమయము నా స్వాధీనమున నుండెడిదికాదు. ఈ కారణమువలనను, మఱి అనివార్యమైన యితరతంకములవలనను నేను వారికి

భాషాజ్ఞానము బాగుగా కలిగింపలేకపోతిని. ఈ విషయమున వారి యవజ్ఞకు నేను కొంచెమో గొప్పో గుఱియగుచున్నాను. ఎటులనగా, ఎపుడేని వారి కొక బి. యే. గాని, యమ్. యే. గాని, తుదకు ఒక మెట్రిక్యులేటుగాని కానిపించుచో నపుడు వారు ‘అయ్యో! మేము కూడ ఇటులు కాకపోతిమే’ అని అనుకొనుచున్నట్లుందురు.

ఇటులు వా రనుకొనినను తలిదండ్రుల సహవాసబలమునఁగలుగు అనుభవజ్ఞానము వీరికిఁ గలిగెను. స్వతంత్రతాపదార్థపాఠము వీరి కభ్యస్తమాయెనని నా యభిప్రాయము. వీరి యభిరుచి ననుసరించి నూఁగులునకే పంపించియుందునేని ఇదియంతయు వారికి లభించెడిది కాదు. మఱియు నేను వీరిని సీమకుఁ బంపిగాని, లేక డక్షిణ-ఆఫ్రికాలో ఉంచిగాని కృత్రిమశిక్షను బడయఁజేయుదునేని వీరియెడల నే నిపు డున్నంత నిశ్చింతఁడనై యుండియుండను. మఱియు వారును నేఁటి ఋజు జీవితమును, త్యాగమును సేర్వఁజాలకపోయి యుందురు. ఇంతియ కాక తెచ్చిపెట్టుకొనిన వారి యునికిమనుకులు నా బేళారా ధనమునకును బాధకము లయ్యెడివి.

ఈ కారణమున నే ననుకొన్నంతయు, వా రనుకొన్నంతయు భాషాజ్ఞానమును నేను వారి కలవటుపకున్నను, గతకాలమును విచారించి చూచినచో నేను వీరియెడల నాధర్మమును నాశక్తికొలఁది పాలింప లేదని అనుకొనను. మఱియు ఆవిషయమున నాకు పశ్చాత్తాపమును లేదు. ఇంతియకాక నేఁడు నా జ్యేష్ఠకుమారునిలో చింత్యములగు వీదోషములు నేను చూచుచున్నానో అవి అశిక్షితములును, అమూర్తములును అగు నా ప్రథమజీవితాంశముల ప్రతిధ్వనులని మాటికి మాటికి నేను గ్రహించుచున్నాను. ఆ నా ప్రథమజీవితకాల మొకమాదిరి మూర్ఖకాలము, మఱియు వైభవకాలము నయియుండెను. అప్పటి

ఆ త్మ క థ

యతని వయస్సు ననుసరించి. అది అటువంటిది కాదని అతని యూహ. ప్రత్యుత అదియే నాజీవితమున రాజమార్గమనియు, తరువాత నాకు కలిగిన మార్పులన్నియు వివేక మను పేరిట నొప్పు విమోహమువలనఁ గలిగినవనియు నతని విశ్వాసము. నా ప్రథమజీవితమే రాజమార్గ మనియు, అదియే సురక్షితమనియు, తరువాత కలిగిన పరివర్తనము సూక్ష్మాభిమానకృతము, అజ్ఞానచిహ్నముననియు అతఁ డేల అనుకొన రాదు? 'నీ కుమారులు బారిష్టరు మొదలగుపదవి నందుచో నేమి ప్రమాదము? వారి రెక్కలు విలుగఁగొట్టుట యేటి అధికారము? వారిని వారి యిష్టానుసారము పోనీయక ఇటులు అడ్డుసాచ్చుట యేటి పని?' అని యిటులు కొందఱు మిత్రులు నాతో వాదించిరి.

కాని యీ ప్రశ్నలల్లాఁ విశేష మేమియు నా కగపడుటలేదు. నా కనేకవిద్యార్థుల సంగతి తేలియును. ఇతరబాలకుల విషయమునఁ గూడ నాపద్ధతిని ప్రయోగించి చూచితిని, లేక అందులకు సాయప డితిని. దాని ఫలమును గ్రహించితిని. ఆ బాలురును, నా బాలురును నేఁ డొక యీడులోనే ఉన్నారు. వారు మానవతత్త్వమున నా కొడుకుఁ గుర్రల కెక్కువ కారు. ఇంతియ కాక వారికడ నా కుమారులు అభ్యసించ వలసిన దేమియు నుండదనుకొందును.

అయితే యీ నాప్రయోగముల పరమప్రయోజనమును గుఱించి భవిష్యత్కాలమున నిర్ణయింప వీలగును. మనుష్యజాతి యభివృద్ధిని పరిశీలించు శోధకుఁడు గృహశిక్షకును స్కూలుశిక్షకును గల భేదమును, తలిదండ్రులజీవితమునఁ గలుగు పరివర్తనము బాలురపై నెట్టి పని చేయునో ఆవిషయమును కొంచెము కొంచెము గమనించుటకే ఈసంగతి నిచట చర్చింప నుద్దేశించితిని.

ఇదియఁగాక ఈ ప్రకరణమునకు మఱియొక ఉద్దేశము గలదు. సత్యారాధకుఁ డేయెల్ల వఱకు సత్యారాధనము చేయఁగలుగునో అనున దొకటి. స్వతంత్రతా నేవి నుపాసించువానికి ఆ దేవి యెంత బలి కోరునో దానిఁ దెలుపుట యొకటి. నే నాత్మగౌరవమును వీటిఁబుచ్చి యితర బాలుర కలభ్యమయిన విద్యను నా బాలురకు చెప్పించి తృప్తిపడి యుండు నేని వారికి వాఙ్మయ జ్ఞానము తప్పక కలుగఁజేసి యుండును గాని దానికి బదులు స్వాతంత్ర్యమునందును, ఆత్మగౌరవమునందును వారికి నేఁడు కలిగిన యీ ప్రవేశ మపుడు కలిగియుండెడిది కాదు. స్వాతంత్ర్య పాండిత్యములతో నేది గొప్ప? అని ఆరా వచ్చినపుడు పాండిత్యము కన్న స్వాతంత్ర్యము వేయిరెట్లు మిన్నయని యెవరనరు?

౧౯౨౦ సంవత్సరమున నేను స్వతంత్రతా ఘాతకములగు స్కూల్లను కాలేజిలను విడిచిపెట్టుఁడని బాలుర నుద్బోధించితిని. మఱియు అక్షరజ్ఞానముకొఱకు బందములతో గులాములై పడియుండు టకన్న స్వాతంత్ర్యముకొఱకు నిరక్షగులై యుండి దారిలోని రాను బగులఁ గొట్టి బ్రతుకుటయే మేలని చెప్పియుంటిని. వారి కిప్పుడు నా యుద్దేశ మిండుమిండు తెలియనగును.

సేవా భావము

నా ఉద్యోగము బాగుగనే గిట్టుచున్నది. కాని దాన నాకు సంతసము లేదు. జీవిక నింకను ఋజువు చేయవలయు ననియు నా మానసమున మధన జరుగుచుండెను.

ఆ సమయమున మా యింటి కొకకువ్వకోగి వచ్చెను. అన్నము పెట్టి పంపివేయ నివ్వయు కాలేదు. ఆతని నొకగదిలో నుంచి పుండ్లు కడిగి కట్టుకట్టి శుశ్రూషించితిని.

కాని యిటు లెన్నో దినములు సాగ వీలు కాలేదు. ఎల్లపు డితని నింట నుంచుకొను శక్తిలేదు; ఇచ్చాబలమును లేదు. కావున గిరి మిటియాలకు సర్కారువారు పెట్టిన ఆసుపత్రికి ఇతనిని పంపితిని.

కాని దీనిచే నాకు తృప్తి కలుగలేదు. ఎల్లపుడును చేయదగిన శుశ్రూషాకార్య మేదయిన దొరకుచో నెంత బాగుండు నని ఆశపడు చుండువాడను. డాక్టరు బూత్ గారు సెయింటువీయిడాన్ సమిషన్ కు అధికారులు. ఎవరు వచ్చినను ఎల్లపుడును వీరు ఊరక మందు లిచ్చుచుందురు. వీరు కడు మంచివారు. వీరి హృదయము స్నేహపూర్ణము. డాక్టరు బూత్ గారి యాధిపత్యమున పొరసీ రుస్తుంజీగారి ధర్మమున ఒక ఆసుపత్రి పెట్టబడె. ఇందు 'నర్సు' పని చేయుటకు నాకు ప్రబలమగునిచ్చ కలిగెను. ఇందు ఒకగంటమొదలు రెండుగంటల వఱకు మందు లిచ్చు పని కలదు. ఇందులకు డబ్బు పుచ్చుకొనకుండ

పనిచేయఁగల స్వచ్ఛంగనేవకుఁడు కావలసి వచ్చెను. నే నీపని చేయుట కును, ఇంత సమయము నాపనిలోనుండి ఎటులో అవకాశము కలుగఁ జేసికొనుటకును నిశ్చయించితిని. ఆఫీసులో కూరుచుండి సలహాలిచ్చుచు, దస్తావేజులకు ముసాయిదాచెప్పుట, జగడములుపరిష్కరించుట—ఇవి నాటి నావకాలతు పనులు. నాకు మేస్త్రీటుకోర్టులోఁ గూడ పనులుండెడివి కాని అవి యంత వివాదాస్పదములు కావు. ఈ కేసులలో నాకు ఖానుగారు సాయము చేయుచుండువారు. వీరు నాతో దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వచ్చిరి. మా యింటనే యుండిరి. వీరి యీ సాయమున ఈ చిన్ని ఆసుపత్రిలో నాకు పనిచేయ సమయము చిక్కెను.

అచట దైనిందినము ప్రొద్దుటిపూటలందు పని. రాక పోకలకును, అచట పని చేయుటకును ఇంచు మించు రెండు గంటలు పట్టెడిది. ఈ పనివలన నా మనస్సునకు కొంచెము శాంతి కలిగెను. రోగుల రోగములును, బాధలును అడిగి డాక్టరుకు తెలుపుట, డాక్టరు చెప్పిన మందును తయారు చేసి రోగుల కిచ్చుట—ఇది నా పని. దీని వలన రోగప్రీక్షితులయిన హిందూస్తానీయులతో మంచి పరిచయము కలిగెను. వీరిలో నెక్కువమంది అల్లవవారు, తెలుఁగువారు, బౌద్ధరాహులును అగు గిరిమిటియాలు.

ఈ వైద్య ప్రవేశము నాకు తరువాత చాల నుపయోగించెను. బోయరు యుద్ధసమయమున దెబ్బలు తినినవారికిని, రోగులకును ఉపచరింప నీసేవ చాల నుపకరించెను.

పిల్లలను పెంచి పెద్దచేయు టెట్లను సమస్య యెల్లపుడు నా యెదుటనుండెడిది. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నా కిరువురుకుమారులు కలిగిరి. వారిని సాకుటకు నాకాసుపత్రిలో కలిగిన అనుభవ ముపయోగించెను. నా స్వతంత్రస్వభావము నా కెపుడును కష్టము కలిగించెడిది; ఇప్పటికిని

ఆత్మకథ

కలిగించుచున్నది. ప్రసవము శాస్త్రీయముగా జరుగవలయునని మా దంపతుల మనుకొంటిమి. ఇందులకు డాక్టరుగాని, వర్సగాని యుండవలయును. కాని డాక్టరుగాని, దాయిగాని సరియగు వేళకు వచ్చుట పడనిదో మా పని యేమి కావలయును? దాయి మనదేశముది కావలయును. చదువుకొనిన మంత్రసాని హిందూదేశముననే దొరకనపు డి(క) దక్షిణ-ఆఫ్రికా మాట చెప్పవలెనా? ఇందులకని నేను సుఖప్రసవమును గుఱించి చదువుకొంటిని డాక్టరు త్రిభువన దాసుగారు రచించిన 'మానే శిఖావణ'* అనుపుస్తకము పఠించితిని. దీని ననుసరించియు నా కితరత్ర కలిగిన అనుభవము తోడను ఇరువురు పిల్లలకు లాలన పాలనములు నేనే చేసితిని. రెండుమాఱులను మంత్రసానుల సాయము పడసితిని గాని యొక్కకపరి రెండుమాసములకన్న నెక్కువ కాదు. వారి సాయమును 'కేవలము నా భార్యకే. పిల్లలకు తలంటునుండి సమస్తము నేనే చూచుకొంటిని.

మా చివరవాని పుట్టుక నన్న తికతివపరీక్షలో పెట్టెను. ప్రసవ వేదన హఠాత్తుగా వచ్చెను. డాక్టరు సమయమునకు దొరకలేదు. మంత్రసానిని పిలువవలెను. మంత్రసాని అపుడు దాపున నున్నను ప్రమాతి సౌలభ్యము చేయుజాలక పోయెడిదే. కావున నేనే పురుడు పోయవలసి వచ్చెను. భాగ్యవశమున త్రిభువన దాస గ్రంథము పఠించితిని గాన నిందులకు భయ మందనయితిని. అది నా కత్యంతముగ నుపయోగించెను.

తమ పిల్లలను చక్కగ సాకుటకు తలదండ్రులకు శిశుపోషణము గుఱించి సామాన్యజ్ఞానమేని ఉండవలయును. ఈ విషయమున నే నెంతెంత గ్రహించితినో అంతంత లాభము కానిపించెను.

* తల్లులకు ఉపదేశము.

పిల్లలను సాక్షు విషయమున ఆవశ్యకజ్ఞానమును శ్రేయ సంపాదింపకయు, దాని నుపయోగింపకయు నున్నయెడల నాపిల్లలు నేటి యారోగ్యము సొందియుండువారు కారు. మొదటి అయిదేండ్ల వఱకు పిల్లలు నేర్చుకొనున దేమియు నుండవని జనులు వెట్టిగా నమ్మెదరు. కాని సత్యమేమనగా, బిడ్డ మొదటి అయిదేండ్లలో గ్రహించునది పిమ్మట నెన్నఁడును గ్రహింపలేదు. శిశువునకు విద్యారంభము తల్లి గర్భములోనే ఆరంభమగును. గర్భధారణ సమయమున తలివండ్రుల శారీరక మానసిక ప్రవృత్తుల ప్రభావము శిశువున ప్రసరించును. తల్లి గర్భము మోయుతటి నుండప్రకృతియు, ఆహారవిహారములును, గుణదోషములును స్వీకరించి శిశువు జనించును. జనించిన పిదప తలివండ్రుల ననుకరింపఁ దొడఁగును. పదపడి కొన్ని యేండ్లవఱకు తనవికాసమునకు సంపూర్ణముగా తలివండ్రుల నపేక్షించును.

ఈసంగతుల నెఱిగిన దంపతులు కేవలము కామత్పప్తి నొనర్పరు. సంతానముకై యే వారు గృహమేధు లగుదురు. సంయోగము నిద్రవలె, ఆహారమువలె ఆవశ్యకమైన యొక పని యని యనుకొను టొక ఘోర మగు అజ్ఞానము. అజ్ఞానాన్నిత్యము జనన

బ్రహ్మచర్యము—౧

ఇది నా బ్రహ్మచర్యవ్రతమునుగూర్చి వక్కాణింపఁదగినతటి. పెండ్లి నాఁడే ఏకపత్నీవ్రత మనునది నా హృదయమున తావుకొనెను. అది నా సత్యవ్రతమున కొకయంగము. గార్హస్థ్యమునందును బ్రహ్మచర్యముయొక్క అవశ్యకత నాకు దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో కానిపించెను. ఏ ప్రసంగప్రభావమున, మఱి యేపుస్తకప్రభావమున ఈ బ్రహ్మచర్యవశ్యకత కానిపించెనో అది నేఁడు సరిగా గుర్తు చాలదు. రాయచందుభాయి ప్రధానకారణ మయియుండునని మాత్రము గర్తు.

మా యిరువుర సంభాషణ మొకటి యింకను గుర్తుగలదు. ఒక తూరి నేను గ్లాడ్ స్ట్రెక్ గారియెడ వారి భార్యకుఁ గల ప్రేమను ప్రస్తావించుచుంటిని. హాస్ ఆఫ్ కామన్సులోనుండునపుడుకూడ నా మెభర్తకు తేగీరు కాచి యిచ్చునంటిని నియ

2 బ్రహ్మచర్యము-౧

చర్య దొడ్డదా? ఇట్టి సోదరియొక్కగాని, బంటుయొక్కగాని ఉదాహరణములు మనకు లేవా? ఈ ప్రేమ స్త్రీజాతిలోఁ గాక పురుషజాతిలో కానిపించినచో అపుడు మీ కానందాశ్చర్యములు కలుగునా? ఈ విషయము కొంచె మాలలోఁబించి చూడుఁడు. ”

రాయచందుభాయి పెండ్లిఅయినవాడే. ఆసమయమున వేరమాటలు నాకు కళ్లోరముగా నుండెను. కాని యీ మాటలు నూదంటు రొతివలె న న్నాకర్పించెను. భార్యకుఁగల స్వామిభక్తియొక్క విలువకంటె పరిచారకుని స్వామిభక్తియొక్క విలువ వేయిమడుగులెక్కుడు కాదా? భార్యా భర్తలకు ప్రేమ యుండుటలో ఆశ్చర్యమే మున్నది? స్వామి సేవకులకు ఇట్టి ప్రేమ అభిప్రేయము. రాయచందుగారి వధనబలము క్రమముగా నన్ను వశపఱచికొనఁజొచ్చెను.

‘నేను నాభార్యతో ఎట్టిసంబంధ ముంచుకొనవలయును?’ అని నాలో నాకు తోఁపదొడఁగెను. భార్యను భోగసాధనముగాఁ జేసికొనుట ఏకపత్నీ వ్రత మనఁజెల్లునా? ఎంతవఱకు నేను లంపటతకు అధీనుఁడనయి యుందునో అంతవఱకు ఏకపత్నీవ్రతమునకు విలువ లేదు. ఈ విషయము చెప్పఁదగియున్నది. నాభార్య న న్నేన్నఁడును మోహింపఁగని జేసి లోఁగొనలేదు. ఈదృష్టితో నే నీదినములలో బ్రహ్మచర్యమును సులభముగా పాలింపఁగల ననుకొంటిని. అశక్తియే లేక కామాసక్తియే నాకు అడ్డు.

జాగ్రత్తగా నున్నపిదపఁగూడ రెండుతూరులు పొరపడితిని. ప్రయత్నము చేయుచుంటినిగాని పడుచుంటిని. ఈ ప్రయత్నమునకు ముఖ్యమగు హేతువు దొడ్డదికాదు. కేవలము సంతానము కలుగకుండుటకు, సంతానము కలుగకుండఁ జేసికొనుటకు బాహ్యోపకరణములను

ఆత్మకథ

గుఱించి కొలఁది గొప్ప నీమలో చదివితని. ఆహారప్రకరణమందు డాక్టరు ఆలిస్సగుగారి ఈ యుపాయములగుఱించి తెలిపియుంటిని, కొంత కాల మది మంచి దమకొంటిని. కాని డాక్టరు హిల్సు గారు దీనిని ఖండించి సంగుమమే యు క్కమచిర. ఆ విషయము నామనస్సునొపడి అనుభవముచే నిలిచిపోయెను. దీనిచే ఇంక నాకు సంగు వలనమ కొంటిని. దానితో ఈ యింద్రియ నిగ్రహోద్యమ మారంభమాయెను.

ఇందులకు నా పడిన పాటులను హద్దు లేదు. మా శయ్యలు దూరమాయెను. లెస్సగా అలసిన తరువాత నిదిరింపఁటూనితిని. ఇంత ప్రయత్నమునకును విశేష ఫల మీసమయమున కానరాలేదు. కాని భూతకాఁము దెస నొకసారి తేటిపాఱఁ జూచినచో ఇన్ని విఫలప్రయత్నములే కడసారి బల మొసఁగెనని నాకు తెలియుచున్నది.

చినరనిశ్చయము సరిగా ౧౯౨౬ వ సంవత్సరమునఁగాని చేయఁబొసఁగలేదు. ఈ సమయమున నింకను సత్యాగ్రహమునకు గణేశపూజ కా లేదు. ఇంతనట్లు దానిని కలలోనైన ననుకొనలేదు. బోయరుయుద్ధమయిన పీఠప నేటాలులో జూలూ తిరుగుబాటాయెను. అపుడు నేను జొహాన్నబర్గులో వకాలతు చేయుచుంటిని ఆ తిరుగుబాటున నేటాలు సర్కారువారికి నేని చేయవలెనని నాకు తోఁచెను. నే నటులు విన్నవించుకొనఁగా వారంగీకరించిరి. ఆ విషయము ముందు రాఁగలదు. అయితే ఈ నేవకు ఫలముగా నా మనస్సులో తీవ్రతాలోచన కలిగెను. నా స్వభావముననుసరించి నా నెయ్యురలో ఆలోచించితిని. బిడ్డలను గనుట, వారిని పోషించుకొనుట - ఈ రెంటికిని, లోక సేవకును సొత్తు లేదని నా తలఁపు. ఈ తిరుగుబాటులో పని చేయుటకు జొహాన్న బర్గునుండి మకాము ఎత్తి నేయవలసినచ్చెను. అరింకరించుకొనిన యింటిని, అమర్చుకొనిన వివిధసామగ్రిని ఒక నెల కాకమును పే విడిచివేయవలసి వచ్చెను.

అటుబిడ్డలను ఫీచిక్సులో నుంచితిని. పిదప నేను దెబ్బలు తినినవారికి శుశ్రూష చేయు నైశ్యమును నడపింపఁ గడఁగితిని. ఆ యుద్ధమునందు అసిధారా సంచారములు చేయుచున్న తటి లోక సేవాపరాయణుడనే యగునునేని పుత్రైవమును, ధనైవమును ఒక నమస్కారము చేసి వానప్రస్థశ్రమము తీసికొనఁజలయు ననుకొంటిని.

తిరుగుబాటులో మాసము నరకంబై నెక్కువ పని పట్ట లేదు. ఆయాలు వారములు నాశీవితమున ఆయుర్యకాలము. అది వఱకుకంటె నపుడు శపథముయొక్క గొప్పతనము నాకు గోచరించెను. శపథము తీసికొనుట స్వాతంత్ర్యమునకు ద్వారము కాదనుకొంటిని. ఇంతవఱకు నా చేసిన ప్రయత్నములకు కలుగఁజలసిన ఫలము కలుగలేదు. వీలన నాకు నిశ్చలత కుమర లేదు. ఇందులకు నిలుఁజడఁగలనను విశ్వాసము లేదు. ఈశ్వరుఁడు కరుణించునను విశ్వాసము లేదు. కావున నా మనస్సు అనేకతరంగములకు, అనేకవికారములకు లోనగుచుండెను. శపథముచే తనను బంధించుకొనక విడిగా నుండు మనుష్యుఁడు మోహమునఁ బడునని నే నెఱింగితిని. శపథముచే దనను బంధించుకొనినచో నది వ్యభిచారమునుండి తొలఁగించి ఏకపత్నీవ్రతమున నిలిపియుంచును. ప్రయత్నమునందు నాకు విశ్వాసము; కాని శపథబంధనము మంచిది కాదు; అను నభిప్రాయము దౌర్బల్యనూచకము. ఇందు కొలఁది కొలఁదిగా భోగేచ్ఛ కలదు. ఏపని చేయరానిదో దానిని విడనాడుచో నేమి చేటు పొసఁగును? పాము కా లుంచుకొను నని తెలియుచో నిశ్చయలూర్వకముగా పరుగెత్తుదుము; పరుగెత్తుటకు యత్నము మాత్రమే చేయము. వీలనఁగా, కేవలము యత్నమే చేయుచు కూగుచుంటి మేని చావు సిద్ధమని మన మెఱుఁగుదుము. కేవలము ప్రయత్నముచే యుచు కూగుచుండుట యనఁగా సర్పములన మృశ్యువు కలుగునని

ఆ త్మ క థ

స్వప్నముగా తైలియదన్న మాట. కాఁగా, దేనిని మనము విడనాడుటకు ప్రయత్నమునాత్రము చేయుచుమో దాని విడనాడు నాచక్కతను విస్వప్నముగా మనము గ్రహింపలేదని తేలుచున్నది. 'ముందీయూ హాలు మాటిపోవుచో?' అను శంకచే పలుమాటులు మనము శపథము తీసికొనుటకు భయపడుదుము. ఇది యంతయు స్వప్నదృష్టి లేకుండుట వలన కలుగును. దీనిగుఱించి నిష్కలానందుఁ డిటు లనెను:

“త్యాగనటకే శేవై రాగ వివా.” *

ఎపుడు దేనియెడల పూర్ణముగా వై రాగ్యము కలుగునో అపుడే శపథము వ్రానుట తనంతఁ దా ననివార్య మయిపోవును.

౮

బ్రహ్మచర్యము—౨

మిగుల చర్చించి కడు నాలోచించి ౧౯౦౬ వ సంవత్సరమున నేను బ్రహ్మచర్య వ్రత ధారణ మొనరించితిని. వ్రతము పూను వఱకు ఈ విషయమున నాభార్యయుద్దేశము కైకొనలేదు. వ్రతసమయమున ననుమతిఁ గైకొంటిని. ఇందులకు ఆమె యెట్టి ఆతంకమును పెట్టలేదు.

ఈ వ్రతము తీసికొనుటకు నాకు కడు కష్టమయిపోయెను. నాకు శక్తి కొలది. వికారముల నడఁప నెటులు? భార్యయెడఁ గూడ వికారముల కంటక యుండుట అర్థములేని మాటగా కానిపించెను. అయినను అది నా కవశ్యక ర్తవ్య మని తెలియుచుంటిని. నాలక్ష్యము శుద్ధము. కరుణించి ఈశ్వరుఁడు నాకు శక్తిని, సాయమును ప్రసాదించుఁ గాక యని ఇందు దుమికితిని.

నేఁడు ఇరువదియేండ్ల పిదప ఈ వ్రతమును తలపోయుచుండఁగా నాకు ఆనందాశ్చర్యములు కలుగుచున్నవి. నిగ్రహమును గుఱించిన తలఁపును, తత్పరిపాలనమును ౧౯౦౧ వ సంవత్సరము మొదలు ప్రబలముగా నుండెను. కాని యిపుడు నాకుఁగల స్వతంత్రతయు, ఆనందమును ౧౯౦౬ వ సంవత్సరమునకు వెనుక నున్నటులు గుర్తులేదు. వీలన, ఆ సమయమున వాసన లింకను నా కింకలేదు. వీసమయమున నైనను చ్యుతి కలుగునని భయ ముండెను. ఇపుడు ఆవాసన నామీఁద సవారు చేయఁ జాలదు.

ఆ త్మ క థ

మఱియు బ్రహ్మచర్య మహిమ ఒకనాటికన్న మఱియొకనాఁ డెక్కువగా అనుభవము కాదొడఁగెను. ఫీనిక్సునందు బ్రహ్మచర్యము కైకొంటిని. నేననుండి నెలవుగాని ఫీనిక్సు వెళ్లితిని. అటుండి వెంటనే జొహన్నుబర్గు వెళ్లవలసియుండెను. అటు వెళ్లితిని. పిదప నెలలోపుగా సత్యాగ్రహ సంగ్రామమునకు ప్రతిష్ఠ జరిగెను. ఈ బ్రహ్మచర్యధారణము న న్నాసత్యాగ్రహ ప్రతిష్ఠాపనకు సిద్ధపఱచెను గాఁచోలు. ముందు ఆలోచించుకొని నేను సత్యాగ్రహమును కల్పింపలేదు. అది అనాయాసముగ కోరకుండ తనంతట ప్రభవించెను. కాని దీని ముందు నే నేయే పనులు చేసియుంటినో, అనఁగా ఫీనిక్సు వెళ్లుట, జొహన్నుబర్గులో గృహవ్యయమును తగ్గించియుండుట, తుదకు బ్రహ్మచర్య వ్రతమును పూనుట, యివన్నియు దీనికి సూచకములవలె నుండెను.

బ్రహ్మచర్యమును సరిగా పాలించుట యనఁగా బ్రహ్మచర్యమొనరించుట. ఈ జ్ఞానము నాకు శాస్త్రములవలనఁ గలుగలేదు. నా కీయర్థము మెల్ల మెల్ల గా అనుభవసిద్ధ మగుచువచ్చెను. శాస్త్రవిదనములు పిదపఁ జదివితిని. బ్రహ్మచర్యమువలన శరీరరక్షణము, బుద్ధిరక్షణము, ఆత్మరక్షణము సమస్తము కలుగునను సంగతి బ్రహ్మచర్యము తాల్చిన పిదప దినదిన మధికాధికముగా అనుభవము కాదొడఁగెను. ఏలయనఁగా, బ్రహ్మచర్య మనిన ఘోరమగు తపశ్చర్య యనిపించుటకు బద్ధులు నా కిపుడు రసమయ మనిపించుచున్నది; దీని బలమువలననే పనులు జరుగుచున్నవి. దీని సౌందర్యము దైనందిన మెక్కువగా కాని పించుచున్నది.

అయితే నే నిటు లీ రసనివ్యంధములను క్రోలుచున్నను, దీని కాఁకగూడ నాకుఁ దగులుట లేదని యెవ్వరును అనుకొనకుందురుగాక!

నేటితో నా కేబదియూ టేండ్లు నిండినవి; అయినను దీనికార్యము నాకు గోచర మగుచునేయుండెను. ఇది యసిధారావ్రత మని నానాటి కక్కువగా తోచుచున్నది. ఎల్లపుడును దీనియెడ మెలకు వగా నుండు టాపశ్యేకమని గ్రహించుచున్నాను.

బ్రహ్మచర్య వ్రతపాలనమునకు నాలుకను కట్టుకొనవలయునని నా తలఁపు. నాలుకను జయించుచో బ్రహ్మచర్యము మిగుల తేలిక యయిపోవునని నేను కేవల మనుభవమువలన కనిపట్టితిని. ఈకారణమున నిటుపిమ్మట నాభోజన ప్రయోగము శాకాహారదృష్టితోఁగాక బ్రహ్మచర్యదృష్టితో కాదొడఁగెను. మితమును, కేవలమును కారము పోవులు లేనిదియు, వీలయినంతనట్లు పండకయున్నదియు, అనఁగా స్వాభావిక మగు నాహారము మంచిదని అనుభవమువలన కనుగొంటిని. బ్రహ్మచారికి వనపక్వములగు పండ్లు సరియగు నాహారమని ఆ టేండ్లు తరిచి తరిచి కనిపట్టితిని. కేవలము పండ్లు తిని యుండునపు డేసుఖమును, ఏ నిర్వికారతయు నాకు కలదో ఆసుఖమును, ఆనిర్వికారతయు పండ్లను మార్చి మఱియొక యాహారమును కైకొనునపుడు లేకపోయెను. పండ్లఁ దిను దినములలో బ్రహ్మచర్యము సులభమాయెను. పాలు పుచ్చుకొను దినములలో కష్టసాధ్యమాయెను. పండ్లు విడిచి పా లేల పుచ్చుకొనవలసి వచ్చెనో యది యథాసమయమున తెలుపఁగలను. బ్రహ్మచారికి పాలు విఘ్నకారకములనుటలో నాకు తిలమాత్రమును సందియము లేదని మాత్రము చెప్పినచో నిటఁ జాలును. కాని బ్రహ్మచారికి పాలు నిషేధ మని యెవరును అర్థముచేసికొన గుందురుగాక! బ్రహ్మచర్యమున కాహార ప్రాముఖ్య మెట్టిది? ఎంత? అను విషయ మింకను తరిచి తరిచి చూడ వలసియున్నది. పాలంత స్పాయువర్ధకమును, జీర్ణకరమును నగు ఘృహారము నా కింతనాటకును తెలియలేదు. ఏ వైద్యుఁడును, ఏహాకీమును,

ఆ త్మ క థ

ఏ డాక్టరును, తెలుపజాలకపోయిరి. పాలు వికారము కలిగించునని తెలిసినను ఈ పయికారణమున పాలు త్యాజ్యముని చెప్పజాలను.

ఆహారప్రకారము, ఆహారనియమములవలెనుపవాసముగూడ నొక బాహ్యోపచారము. ఇంద్రియగ్రామమునకు రాక్షసబలము కలదు. నలు ప్రక్కలు, పదిదిక్కులు, క్రిందు మీఁదులు కాఁపలా యుంచినఁ గాని అది లొంగదు. కడుపు మాడ్చినయెడల నింద్రియములు దుర్బలము లగునని అందఱకుఁ దెలియును. ఇచ్చాపూరక్యముగా చేయఁబడు నుపవాసము ఇంద్రియదమమునకు తప్పక తోడుపడఁ గలదనుటలో నా కించుకయు సందియములేదు. అయితే ఉపవసించువారిలో పలు వురు సఖలురగుట లేదు. కేవల ముపవాసమువలననే సమస్తమును సిద్ధించునని వా రనుకొందురు. బాహ్యోపవాసము మాత్రము చేయుదురు కాని మనస్సులో భోగముల నన్నిటిని భోగించుచునే యుందురు. ఉపవాసానంతర మేమేమి తిందము? అని ఆలోచించుచు ఆ తినఁబోవువానిరుచు లుపవాసదినములలోనే మనస్సునం దాస్వాదించుచుందురు. మరల రసనేంద్రియసంయగుము లేకపోయెను, జననేంద్రియసంయమము లేకపోయెనని నిరసించుచుందురు. మనస్సుకూడ నెపుడు ఇంద్రియనిగ్రహమునకు బాసట యగునో అపుడే ఉపవాసము నకు ఫలము కలుగును. అనఁగా మనస్సునందు విషయభోగముల యెడల వైరాగ్యము పుట్టవలయును. విషయములకు మూలము మనస్సు. మనస్సు వశమగునెడల నుపవాసాది సాధనములు ఎక్కువ ఉపకరించును. కానినాఁడు అంతగా నుపకరింపవు. అయితే ఉపవసించినను మనుష్యుఁడు నిషయాసక్తుఁడు కాకపోడనవిచ్చును గాని ఉపవాసము వినా నిషయాసక్తి సమూలము నశింప దనవచ్చును. కావున ఉపవాసము బ్రహ్మచర్యమున కనివార్యముగు నుపకరణము.

బ్రహ్మచర్యము చరించువా రనేకవిధముల విఫలత్వము సొందుచున్నారు. వీలనఁగా వా రాహార విహారములందు అబ్రహ్మచారులవలె వర్తించుచున్నారు. ఇటులు వర్తించియు బ్రహ్మచర్యమును రక్షించుకొనఁ దలచుచున్నారు. ఇది గ్రీష్మమున హేమంతమును గోరుట. స్వస్వందవర్తనుని జీవనముకంటె సంయమము కలవాని జీవనమునందు భేద ముండవలయును. భోగిజీవనముకంటె త్యాగిజీవనమునందు భేద ముండవలయును. ఇరువురికిని పైపైని సామ్యమే కాని లోలోపల భేదమే. ఇరువురును చూచుచుండురు గాని బ్రహ్మచారి పరమేశ్వరుని జూచును; భోగి నాటకములను, సినిమాలను జూచును. ఇరువురును విందురు: బ్రహ్మచారి యీశ్వరభజన వినును; భోగి విలాస గీతములు వినును. ఇరువురును జాగరణము చేయుదురు: ఒకఁడు హృదయ మందిరమున రాముని ఆరాధించును; మఱియొకఁడు నాట్యరంగము లో మైచుచును. ఇరువురును భుజింతురు: ఒకఁడు శరీరూపము యిన తీర్థక్షేత్రముల రక్షామాత్రమునకు ఆరగించును; మఱియొకఁడు రుచులకు అనేకపదార్థములతో పొట్టనింపి దుర్గంధము చేసివైచును. ఇటు లిరువురును ఆచారవిచారములలో భేద ముంచుకొనుచునే యుందురు. ఇది ప్రతిదిన మెక్కునే కాని తగ్గదు.

బ్రహ్మచర్య మనఁగా మనోవాక్కాయములచే సర్వేంద్రియములను నిగ్రహించుట. ఇందులకు పూర్వోక్తముల నన్నిటిని విసర్జింపవలయునని దైవందినము నాకు విశేషమగుచున్నది. నేటికిని అటులే విశేషమగుచున్నది. త్యాగక్షేత్రమున కెల్ల లేనటులే బ్రహ్మచర్యమహిమకును ఎల్ల లేదు. ఇట్టి బ్రహ్మచర్య మల్పప్రయత్నసాధ్యము కాదు. పలువురి కిది యెల్లపుడు నాదర్శమాత్రముగనే యుండును. ప్రయత్నశీలు డగు బ్రహ్మచారి యెల్లపుడును తనలోటులను కని

ఆత్మకథ

పట్టుకొను చుండును. తన హృదయసహజమున గూఢముగా దాగియున్న వికారములను పోగొట్టుకొను చుండును. అంత వఱకు వృత్తులను నిరోధింపలేదో అంతవఱకును అది సంపూర్ణబ్రహ్మచర్యము కాదు. వృత్తులెన్నివిధములేని యగుఁగాక, అవన్నియు వికారమే. వీనిని వశపఱచికొనుట యనిన మనస్సును వశపఱచికొనుట ఇంక మనోనిగ్రహము వాయునిగ్రహముకంటె సుదుష్కరము. ఇటులయినను మనస్సునందీశ్వరుఁ డున్నచో నదియు సులభము కాఁగలదు. దారిలో కడుఁ జిక్కులు కలుగును. కావున నది యసాధ్యమని యెవ్వఁడు ననుకొన కుందురు గాక! అది పరమార్థము. అట్టి పరమార్థమునకు పరమప్రయత్న మావశ్యక మగుటలో ఆశ్చర్యమేమి?

అయితే ఇట్టి బ్రహ్మర్యము కేవలప్రయత్న సాధ్యము కాదని దేశమునకు తిరిగివచ్చిన తరువాత తెలిసికొంటిని. అంతవఱకు ఘోషారమువలన వికారములు సమూలము నశించిపోవు ననియు, తావన్నాత్రమున మఱియేమియు చేయఁబనిలేదనియు మోహమునఁ బడియుంటి నని చెప్పవచ్చును.

అయితే ఇందులకు నాచేసిన ప్రయత్నములను దెలుపుటకు విలంబము కలయును. ఈనడుము ఈ విషయము తెలుపు టావశ్యకము. ఈశ్వరసాక్షాత్కారముకొఱకు నేను చెప్పియున్న బ్రహ్మచర్యమును చరింపఁ గోరువారు తమ ప్రయత్నముతో పాటు ఈశ్వరునిపై శ్రద్ధ వహింపఁగలవా రగుదురేని యీ విషయమున నిరాశులగుట కిసుమంతయు కారణము లేదు.

౮ బ్రహ్మచర్యము-౨

విషయా వినివర్తంతే నిరాహారస్య దేహినః, •

రసవర్జం రసోఽప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే*

—గీత, ౨. అధ్యాయ-౨౯.

కావున ఆత్మదర్శనము కావలసినవానికి రామనామము, రామ కృపయు అంతిమసాధనములు. నేను భారతదేశమునకు వచ్చిన తరువాతనే యీ విషయ మనుభవము చేసికొంటిని.

* ఆహారము మానివేసినవానికి విషయములు శూన్యమగుచును, కాని రసము శారతింపదు. ఈశ్వరదర్శనమువలన రసమును శమించును.

మితవ్యయము

నేను భోగముల ననుభవింపసాగితిని గాని అది యెంతో కాలము సాగలేదు. గృహలంకారమునకు వలయు సాధనసామగ్రిని నింపితిని. కాని యీ వ్యామోహము నిలువలేదు. కావున వ్యయము తగ్గించుకొనిరా మొదలిడితిని. చాకలిఖర్చుకూడ ఎక్కు వనిపించెను. ఇంతియ కాక వాడు బట్టలు సరిగా తీసికొనిరాడు. ఇందువలన రెండుమూడు డజనుల కమీజులును, అన్నికాలర్లును ఉన్నను చాలెడివి కావు. ఒక్కొక్క కాలరు ఒక్కొక్కనాటితో సరి. రోజూ కాకపోయినను కమీజు మూడ్డాళ్ల కొకతూరి మార్పవలసియుండెడిది. ఈరీతిగా వ్యయ మమిత మాయెను. ఇది వ్యర్థమని తోచెను. ఇందువలన నేనే ఇంట ఉతుకుకొనఁ దలచితిని. బట్ట లుతుకుటనుగూర్చి వ్రాయఁబడిన పుస్తకములు చదివి ఆ విద్య గ్రహించితిని. నాభార్యకును నేర్పితిని. ఇందువలన పని బరువాయెను గాని యిది యొక క్రొత్తపని యగుట వలన మనోవినోదముగాను ఉండెను.

నేను ముమ్మొదట బాగుచేసివ కాల రెన్నటికిని మఱపువచ్చుటకు వీలులేదు. పిండి యెక్కు డాయెను. ఇస్త్రీపెట్టె సరియగు వేడికి రాలేదు. మఱియు కాలరు కాలిపోవు ననుభయమున ఇస్త్రీ పెట్టెను అడచి తోమలేదు. ఇందువల్ల కాలరు గట్టిపడెనుగాని దీనినుండి పిండి వర్షించుచుండెను.

ఇట్టి కాలరుతో కోట్లకు పోయి తోడిబారిష్టయేల హాస్యము నకు సాధనమును కల్పించితిని. అయితే ఈ హాస్యమును సహింపఁగల పాండిత్యము నా కా సమయమునఁ గూడ కొఱతెకాదు.

‘కాలరు నాయంత నే నిస్త్రీచేసికొనుట కిది ప్రప్రథమము. కావున దీనినుండి పిండి రాలుచున్నది. రాలిన రాలుఁగాక! మఱియు మీయందఱకు నిది వినోదకారణమగుట చాల గొప్పమాట’ అని నా సంగతి యంతయు స్పష్టముగా చెప్పితిని. ‘ఇచట చాకళ్లకు కఱ్ఱలు క్రాదుగద?’ అని యొక మిత్రుఁ డడిగెను.

‘చాకలిఖర్చు రెట్టికి రెట్టిగా నున్నది. కాలరు వెల యెంతో దాని నుతుకు ఖర్చును అంత. ఇంతియకాక, చాకలవానికొఱకు పడి గాఢులు కాయవలయును. ఈ కష్టములచే నాయంత నేనే యుక్తుకు కొనుట మంచి దనుకొంటిని.’

ఎవరిపని వారు చేసికొనుటలోఁగల యందము వారికి నచ్చఁ జూపఁజాలక పోతిని.

తుదకు చెప్పవలసిన దిది: నా పని నాకు వెళ్లఁబాటిపోవు నటు లీవిద్యలో కాశల్యము గడించితిని. మఱియు నాయస్త్రీ చాకలి యస్త్రీ కెంతమాత్రమును తీసిపోలేదు. చాకలి యస్త్రీచేసిన కాలరు కంటె నా చేసిన కాలరులో జిగితనమును, నిగనిగయు ఇసుమంతయు కొఱలేదు. స్వర్గీయులగు మహాదేవ గోవింద రానడే గారు గోఖలే గారి కొక నేలువను ప్రసాదించిరి. గోఖలేగారు దానిని ప్రాణపణ ముగా చూచుకొనుచు సమయవిశేషములందే దానిని దాల్చుచుండిరి. జోహాన్సుబగ్దూలో గోఖలేగారికి చేసిన విందు చాల దొడ్డది. ఆసమయము మిగుల గొప్పది. అపుడు వా రిచ్చిన యుపన్యాసము దక్షిణ-

ఆత్మకథ

అఫ్రికాలో పోరిచ్చిన ఉపన్యాసము లన్నిటికంటే గొప్పది. కాబట్టి వారి కాసమయమున ఆ సేలువ తాల్చి మనసాయెను. ఆ సేలువ ముడు తలు పడియుండెను. దాని నిస్త్రీ చేయింపవలయును. అంతలో దానిని చాకలికి వేసి యుతికించి తెప్పించు టసంభవము. 'నా విద్యను గూడ కొంచె మిపుడు పరీక్షింపు' డంటిని.

'నీ లాయరు విద్యను విశ్వసింపజెల్లును గాని మఱి చాకల విద్యనా? నీవు దీనిమీద మఱకలు పడవై చుచా? దీనివల యెంతయో నీకు తెలియునా?' ఇటులని గోఖలేగారు అది తమ కెటులు ప్రసన్న మైనదో ఆ సంగతి అతిసంతోషముతో తెలిపిరి.

మఱకలు పడవేయకుండుటకు పూచీపడెదనని గోఖలేగారిని ప్రార్థించితిని. దీనికి ఫలముగా ఇస్త్రీచేయు గౌరవమునాకు దక్కెను. వారు నాకు 'మంచి చాకలి' యని బిరుదు నిచ్చిరి. చాలు. ఇంక లోక మంతయు వీయకున్న నేమి?

చాకలిదాస్యము నుండి విడిపించికొనినచందముగనే మంగళి దాస్యమునుండిమాడ విడిపించుకొనవలసిన అక్కఱ కలిగెను. సీమకు వెళ్లువా రందఱును తుదకు గడ్డము మాత్రమైనను త్వరము చేసికొన నేర్తురు కాని తలవెంట్రుకలు కత్తిరించుకొనుట యెవరును నేర్చికొని యుండ రనుకొందును. ప్రిటోరియాలో నేనొకతూరి మంగలిదుకాణమున కేగితిని. అచట నా మంగలి 'నీకు త్వరముచేయను పొ'మ్మ నెను. ఇంతియకాక తిరస్కారము చేయు టాకటి అధికము. నాకు చాలకష్టము కలిగెను. నేనేమాటిగా బజారుకు పోతిని. కత్తెర యొకటి కొంటిని. అద్దమునెదుట నిలువబడి కత్తిరించుకొంటిని. ముందటి వెంట్రుక లెట్లో ఒకట్లు కత్తెరపడినవి. కాని వెనుక వెంట్రుకలు కత్తి

రించుకొనుట చాల కష్టమాయెను. మఱియు నా కోరికీరీతి కత్తెర పడిలేదు. కోర్టులో దీనినిగుఱించి కోలాహల మాయెను.

‘నీతలమీఁద ఎటుక లేమేని తిరుగుచున్నవా?’

‘లేదు. నా నల్లతలను తెల్లమంగలి యోటు లంటుకొనను? అందులకని నేనే యెట్లో ఒకట్టు కత్తిరించుకొంటిని. ఇదియ నా కధిక ప్రేయము.’

ఈ ప్రత్యుత్తరమువలన వారి కాశ్చర్యము కలుగలేదు. సత్యమునకు ఇందు మంగలి యపరాధ మేమియు లేదు. నల్లవానికి క్షౌరము చేయుచో వీనికూడు పడిపోవును. మనముమాత్రము మన మంగళ్లచే మాలలకు క్షౌరము చేయనిత్తుమా? దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో దీనికి ప్రతిఫల మొకమాటు కాదు, పలుమాటులు నాకు కానిపించెను. ఇది మన పాపఫలమే యను నుద్దేశము ధ్రువ మాయెను. దానివలన నెన్నఁడును నాకు రోషము కలుగలేదు.

నా పనులన్నియు నేనే జేసికొనుట, వ్యయము తగ్గించుట అను నీ కోరికలు జనించి యెటులు తీవ్రరూపములు ధరించెనో దానిని యథాప్రసంగమున వక్కాణింతును; కాని దీనికి మూలము బహుపురాతనమైనది. ఇది పూచుటకును కాచుటకును నీరు చల్లుటయే యావశ్యకము. మఱియు ఆ కాలము అనాయాసముగా సంభవించెను.

బోయరు యుద్ధము.

౧౮౯౭ మొదలు ౧౯౦౧ వరకును నాజీవితమునందలి యితరానుభవముల

వదలివైచి బోయరుయుద్ధమును గూర్చి చెప్పెదను. యుద్ధము పొసఁగినపుడు నా మనోభావములు సంపూర్ణముగా బోయరులపక్షమున నుండెను. ఇటువంటి విషయములలో వ్యక్తిగతమైన అభిప్రాయముల ననుసరించి పనిచేయుట కధికార మింకను నాకు కలుగలేదని అప్పుడు నే ననుకొంటిని. దీనిగుఱించి నా హృదయమున నెంత మథన జరిగెనో దాని సూక్ష్మవిచారము దక్షిణ-ఆఫ్రికా సత్యాగ్రహేతిహాసమందు వివరించితిని గాన దాని నిటఁ దడవను. పలయువా రట నగయుదురుగాక! ఇచట నీవిషయము వ్రాసినఁ జాలును: తెల్లదొరతనమందలి విశ్వాసము ఈ యుద్ధమున సాయపడు మని నన్ను ముందులకు త్రోసెను. మేము తెల్లదొరతనమువారి ప్రజలమను యోగ్యతచే మన కుండవలసిన సొక్కులను మనము నిర్బంధించి పుచ్చుకొనుచో తెల్లదొరతనమువారి ప్రజలమను యోగ్యతచేతనే బ్రిటిష్ రాజ్యమును రక్షింప సాయపడుట మనకు ధర్మమయి యున్నదని నే నెంచితిని. భారతీయుల కన్నివిధముల నున్నతి రావలయుచో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమువలననే రావలయు నని నాఁడు నే ననుకొనుచుండెడివాఁడను.

ఈకారణమున చేరినంతమంది మిత్రులను కూడఁదీసికొని, యుద్ధమున దెబ్బలు తినినవారి రక్షణకు మిగుల కష్టించి ఒకదశమును పోగు

చేసితిని. అప్పటికి ఆంగ్లేయులు సల్లవారనగా పిఠీకివారనియు, అపాయముల నెదురుకొనఁ జాలనివారనియు, వారికిఁ గావలసిన పని వారు చూచుకొనుట తక్కు నితర మక్కటలేని సార్వభౌమనియు, ననుకొనుచుండువారు. ఇందువలన నా ఆంగ్లమిత్రులు పలువురు నా ప్రయత్నమును చప్పరించిరి, ఒక్క డాక్టరు బూత్ గారు లెస్సగా ప్రోత్సహించిరి. రణాభిహతులకు ఏమేమి చేయవలయునో దాని నంతయు నేర్పిరి. మే మీపనికి తగినవారమని డాక్టరుకడనుండి సర్టిఫికెట్లులు పుట్టెను. లాటనుగారును, ఎస్కాంబిగారును ఈ మాయుద్దేశమును మెచ్చుకొనిరి. యుద్ధమున మాసేవ ననుమతింప వలసినదని తుదకు సరకారును వేడితిమి. సరకారువారు మమ్మభినందించిరి. కాని ఇప్పుడు మీపనితో జరూరు లేదనిరి.

అయితే నే నీ జరూరు లేదుతో నూరకుండలేదు. డాక్టరు బూత్ గారి మద్దతుతో నేటాలు బిషప్పుగారిని దర్శించితిని. మాదళమున చాలమంది భారతీయ క్రైస్తవులు కలరు. బిషప్పునకు మాయుద్దము మానందము కలిగించెను. ఆయన 'నేను మీకు సాయము చేయఁ గల'ననెను.

ఇంతలో ఘటసాచక్రము తన పని చేసికొనుచు బోవుచుండెను. బోయరుల సన్నాహము, దార్ధ్యము, పరాక్రమము మొదలగు నవి అనుకొనినంతకంటె చాల నెక్కువగా కానిపింపఁదొడఁగెను. సరకారువారికి మాటువమూతను (రిక్రూటు) పోగుచేసికొనవలసి వచ్చెను. తుదకు మా ప్రార్థనయు నంగీకరింపఁబడెను.

మాదళమున సుమారు ౧,౧౦౦ మంది కలరు. ఇందు నాయకులు సుమారు నలుబండ్రు. సుమారు మున్నూఱుగురు స్వతంత్రులగు భార

ఆత్మకథ...

తీయేలు, మిగిలినవారు గిరిమిటియాలు. డాక్టరు బూత్ గారును మాతో నుండిరి. దళము చక్కగా పనిచేసెను. దీని పని సేన కీవల. మఱియు దీనికి రెడ్ క్రాస్ గుర్తు రక్షణమునకుఁగాను అంటింపఁబడెను. మఱియు నొకసమయమున యుద్ధక్షేత్రములోనికిఁగూడ నీదళము పోవలసివచ్చెను. లోగడ సర్కారువారు హరియిష్టము చొప్పుననే అపాయస్థిలములోనికి మమ్ము ప్రవేశింపఁ జేప్పలేదు. కాని స్పియాంకోపు జాతి పోయినపిదప స్థితిగతులు మారెను. అపుడు జనరల్ బులరుగారు 'సాటాద్యుద్ధ' క్షేత్రమునందు పనిచేయఁలయునను నిర్బంధము మీకు లేదు. అయినను అపాయమునకు సిద్ధపడి, పడిపోయిన సిపాయీలను గాని, ఆఫీసర్లను గాని రక్షాక్షేత్రమునుండి ఎత్తి డోలీలలో తీసికొని వచ్చుటకు ఇయ్యకొందురేని సర్కారువారు మీ యుపకారమును మన్నింతు'రని వార్త నంపిరి. మేమం దుఱుకుటకు సిద్ధముగ నుంటిమంటిమి. కావుననే స్పియాంకోప్ యుద్ధ మయినపిమ్మట మేము ఫిరంగిగుండ్లు, తుపాకిగుండ్లు పడుచోట్ల పనిచేయఁ గడఁగితిమి.

ఈదినములలో అందఱు నొకొక్కమాటు ౨౦, ౨౫ మైళ్ల వఱకు తిరిగి పనిచేయవలసి యుండెడిది. ఒక్కతూరి దెబ్బలు తిని పడిపోయినవారిని డోలీలలో నింతదూరమును మోసికొని రావలసి యుండెడిది. ఇట్టివారలలో జనరల్ వుడ్ గేటువంటి యోధులను జేరవైచు భాగ్యమును మాకు కలిగెను.

* రెడ్ క్రాస్ అనగా లోహితస్వస్తికము. యుద్ధమున పడిపోయినవారి కుపకారము చేయువారు ఎడమచేతిమీద పెట్టుకొను ఎర్రగుర్తు. ఈ గుర్తు కలవారిని శత్రువులు కొట్టరు అధికము వెలయుగోరువారు ద. అఫ్రికా-సత్య, ౧-౯ అరయుదురుగాక!

ఆటువారముల పిదప మాదళమునకు విడుదల యాయెను. స్పియాంకోపును, వాల్క్రాంజును చేతులనుండి జాటిపోయినపిమ్మట లేడీ స్కిత్ మొదలగు తావులను బోయరుల ముట్టడినుండి వడిగా విడిపించు నుద్దేశమును మానుకొని బ్రిటిషు సేనాపతి ఇంగ్లండునుండియు, ఇండియానుండియు సేనలను రావించుటకును. అంతవట్టు మెల్ల మెల్లగా పనిచేయుచుండుటకును నిశ్చయించుకొనెను.

మా యొనర్చిన యీస్వల్పకార్యమున కాసమయమున చాల మెచ్చొదవెను. దీనివలన భారతీయుల ప్రతిష్ఠ పెరిగెను. 'ఉ..... ఇంతకు భారతీయులన నెవ్వరు? రాజ్యపువారసుల్ గదా!' అను మకుటముతో పద్యములను పత్రికలు ప్రకటించెను. జనరల్ బురు మా సేవను ప్రశంసించెను. మాదళపు నాయకులకు మెడల్సుకూడ లభించెను.

దీనివలన భారతీయులలో ఐక్య మెక్కువాయెను. నాకు గిరి మిటియాలతో సంపర్కము వృద్ధియాయెను. వీరిలో మిగుల వివేకముదయించెను. హిందువు, తురక, క్రైస్తవుఁడు, మదరాసి, గుజరాతి, సింధీ, అందఱును హైందవులే యను భావన మిగుల దృఢపడెను. ఇంక భారతీయుల కష్టములు గట్టెక్కునని అందఱునుకొనిరి. ఇటుపిమ్మట తెల్లవారి నడతయందును విస్పష్టముగా భేదము కానవచ్చెను.

యుద్ధసమయమున తెల్లవారికిని మాకును కలిగిన సంబంధము మధురమైనది. వేలకొలది తెల్ల సోల్దరులపొత్తు మాకు కలిగెను. వారు మాతో మైత్రి పాటించిరి. తమకు మే మొనరించిన సేవకు వారు కృతజ్ఞతాబద్ధులైరి.

దుఃఖసమయములందు మనుష్యస్వభావ మెటులు ద్రవించునో యిందులకు అపుడు జరిగిన యొక సంగతిని చెప్పక తప్పదు. మేము

ఆ త్మ క థ

చీవలీలిబిరప్రారితమున సంచరించుచుంటిమి. రాబర్టుప్రభువు
పుత్రుఁడు లెఫ్టినెంటురాబర్టుగారికి మర్యాదవిధమగు గుండు
తగిలెను. వారు ప్రాణములఁ బాసిరి. వారిని మోచికొనిపోవు భాగ్యము
మా దళమున కబ్బెను. మరలి వచ్చునపుడు ఎండ ఉడికిపోవుచుండెను.
అందఱకును నాలుకలు పెడ లాగుచుండెను. దారిలో నొక చిన్న
సెలయే టుండెను. 'ముందెవరు త్రొగవలెను?' అనుప్రశ్న, 'తెల్ల సోల్జరులు
త్రొవుపయి మేము త్రావెద' మంటిమి. ఆతెల్ల సోల్జరు మమ్ముమాచి
వెంటనే, 'ముందుమీరందఱును త్రొవు' డనిరి. 'కాదు. ముందు మీరు.
త్రొవు' డని మే మంటిమి. ఇటులు చాల ప్రాద్దువఱకు 'మీరు త్రొవు'
డనిన 'మీరు త్రొవు' డని ప్రేమగౌరవముతో పోటీలు పడితిమి.

నగరసంస్కరణము—యోమనిధి

సంఘశరీరమునం దే యవయవమేని పనికి రాకపోవుట యెప్పుడును నా కిష్టము కాదు. లోకులదోషముల కప్పిపుచ్చి వానిని మాచీ మాడనటు లూరకుండిగాని, లేక వానిని పాయజేయకుండిగాని మాహక్కులను మా కిడుఁ డని కోరుట నా కరుచికరము. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని భారతీయులమీఁద నొక ఆక్షేపము కలదు. అది యేదనఁగా: 'భారతీయులు ఎడ్డెమ్మగములు; వీరి యిండ్లు, వాకిండ్లు చెత్తచెదారములమైలతో నిండియుండును' అని. మాటిమాటి కీమాటయే. ఇందు కొంచెము సత్యము లేకపోలేదు. నే నచట నుండఁదొడఁగినదాది దీనిని దూరగింపఁ దలపోయుచుంటిని. ఈదోషమును ఆపివేయ సమకట్టి నది మొదలుకొని పేరుపడియున్న పెద్దలయిండ్లన్నియు పరిశుభ్రపడి నవి కాని డర్బనులో స్టేగు ప్రవేశించి ప్రకోపించునను భయము పుట్టినంతవఱకు ఇల్లిల్లు తిరిగి ప్రచారము చేయ వలనుపడలేదు. ఇందు మునిసిపాలిటీవారి సమ్మతి కావలయును. అదియు నాయెను. మేము పనిచేయఁబూనుటవలన వారికిని తేలికయాయెను. మఱియు భారతీయుల కిష్టములును తగ్గెను. ఎటులనఁగా: స్టేగుమొదలగునవి ప్రకోపించి యున్నపుడు అధికారులు లోకులమీఁద విఱుచుకొని పడుచుండువారు. ఇందుల కుపాయములు సీమాతిగాము లయ్యెడివి. వీరి కిష్టములు కానివారి కోపలేనంత యొత్తిడి కలుగుచుండెడిది. భారతీయులు

ఆత్మకథ

శుచిగా నుండుట మొదలిడినపిదప అట్టి కష్టములుగాని, బాధలుగాని లేకపోయెను.

ఈసంబంధమున నేనును కష్టములు చవి చూచితిని. హక్కుల కొరకు నేనాలుసరకారుతో పోరుటకు వీరివలన నెంత సాయము పడయఁగలిగితినో వీరి విధిని వీరిచేతఁ జేయించుటలో నంతసాయము పడయఁజాలకపోతిని. కొందఱు నన్నవమానించిరి. కొందఱు వినయపూర్వకముగా 'ఫరవాలేదు ఫరవాలే' దని యొసరిల్లిరి. తమ ముఱికి తాము తీసివై చుకొనుట వారికి ఒక ఆపదవలె నుండెను. ఇందులకు డబ్బు ఖర్చు పెట్టుట యనఁగా నింకను కష్టము. దీనివలన నేను ఇదివఱకుకంటె లెస్సగా నేర్చికొనిన దేమనఁగా—'లోకులచే నేపనియేని చేయింపఁబూనుదుమేని మనకు శాశ్వతమైన ఓర్పుండవలయును.' సంస్కర్తకు కావలయునది కేవలము సంస్కరణము. ఏసంఘమున నతఁడు సంస్కారమును చేయఁగోరునో ఆసంఘమువలన విరోధమును, తిరస్కారమును, ప్రాణాపాయముఁ గూడ వచ్చునని కనిపట్టి యుండవలయును. సంస్కర్త దేనిని సంస్కారమని తెలుపునో సంఘము దానిని 'వికార' మని యేల అనుకొనఁగూడదు? మఱియు వికార మనుకొనకున్న మానె; ఈ విషయమున నుదాసీనముగా నేల యుండఁగూడదు?

ఈయాందోళనమునకు ఫల మిది: భారతీయుల సంఘమునకు ఇండ్లు వాకిండ్లు శుభ్రముగా నుంచుకొనవలసిన యావశ్యకత కొలఁదియో గొప్పయో తెలిసెను. అధికారులలో నాకు కొంచెము గౌరవ మినుమడించెను. నేను ఎల్లపుడు మొఱ పెట్టుకొను చుండెడువాఁడను, లేక హక్కులను వెతకుచుండెడువాఁడను అనియే కాక, ఈవిషయము

లలో నే నెంత దిట్టరినో నా వారిని సంస్కరించుటలోగూడ సంత దిట్టరి నని వారికి బోధపడెను.

కాని సంఘపు మనోవికాసమున కింకను ఒకటి బాకీ కలదు. అది భారతవర్ష మునెడ తన ధర్మము నెఱుఁగుట, దానిని పాలించుట. భరతవర్ష ము నిఱుపేద. అచటివారు ధనమునకు విదేశము లేగిరి. భారతవర్ష మునకు ఆపత్సమయములందు వారు తమ సంపాదించిన ధనమున క్షౌంచెము క్షౌంచెమియ లగ్గు. ౧౮౯౭ సంవత్సరమున తౌమము వచ్చెను. ౧౮౯౯ సంవత్సరమున దానికంటె పెద్దతౌమము. ఈరెండు సమయములలో దక్షిణ-ఆఫ్రికానుండి పెద్దసాయము చేకూఱెను. మొదటితూరి యెన్నియో మొత్తములు వచ్చెను. రెండవతూరి యింత కెంతయో యెక్కువ సొమ్ము చేకూఱెను. మేము తెల్లవారిని గూడ చందా లడిగితిమి. వారును కను సాయపడిరి. గిరిమిటియాలు కూడ చాల నిచ్చిరి.

ఈరీతిగా ఈరెండు తౌమములందును వారికిఁ గలిగిన అలవాట్లు అటులే నిలిచిపోయెను. హిందూదేశమున నిట్టి సంకటములు కలిగినపు డెల్ల వారు ధనము పంపుచుండుట మన మెఱుఁగుదుము.

అటులు నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికా భారతీయులకు నేవచేయుచు నొకటితరువాత నొకటిగా అనేకవిషయములను నేర్చికొనుచుంటిని. సత్య మనునది నుహోవృక్షము. దానిని మన మెంత యధికముగ పోషింతుమో యంత యధికముగ నది ఫలముల నొసఁగును. దానికి అంతమనుచు లేదు. నీవు దీనిగని లోనికి దిగినకొలది నేవారూపములయిన రత్నములు నీచేతికి దొరకుచుండును.

స్వ దేశాగమనము

యుద్ధకార్యము ముగిసినపిదప ఇక దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో నాపని తీసినదనియు, మఱి స్వదేశముననే కలదనియు గ్రహించితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోనే యుండుచో ఏదో కొంచెమునేవ కావశ్యకత చిక్కకపోదు కాని అక్కడనే యుండుచో నాకుడబ్బు సంపాదించుటే ముఖ్యకార్యమయిపోవునని శంకించితిని.

దేశమునందలి మిత్రులు దేశములోనికి రమ్మని బలాత్కరించు చుండిరి. దేశమునకు మరలుచో నా కెక్కుడు ఉపయోగ ముండునని నేనును అనుకొంటిని. నేటాలులో మి. ఖానుగారు, మనసుఖలాలు సాజరుగారును ఉండనేయుండిరి.

నా కింక సెల వొసఁగుఁ దని నామిత్రుల ననురోధించితిని. అతికష్టముమీఁద ఒకవరతుపెట్టి నా సెలవు మంజూరుచేసిరి. ఆవరతిది: ఒక సంవత్సరములోఁగా ఇక్కడివారికి మీతో పనిపట్టు నేని దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు మరలి రావలయును. నా కావరతు విషమ-వరతుగా నుండెను గాని ప్రేమపాశముచే బద్ధుడ నయితిని.

కాచరే తాంతణే మనే హరజీ ఏ బాంధీ
జేమ తాణే శేమ తేమ నీరే
మనే లాగీ కటారీ ప్రేమ నీ. *

- ఆ. వాడు మొదట నాదినారాయణుఁడునన్న ప్రేమశంకు వొందు వేసినాఁడు దానిఁ బూని యతఁడు తొ లాగుకొలఁదిని నహహ, యతనిదాన నగుచునుంటి.

౧౨ స్వదేశాగమనము

మీరాబాయి చెప్పిన యాయుపమ యించుమించుగా నాయె
డను సరిపడెను. పదుగురిలో పరమేశ్వరుఁ డున్నాఁడుకదా! మిత్రుల
నూటను తీసివేయ లేకపోతిని. మాట యిచ్చి సెలవు గొంటిని.

నా కీతటి నెక్కుడు సంబంధము నేటాలుతోనే. నేటాలులోని
భారతీయులు నామీఁద ప్రేమామృతము కురిపించిరి. ఊరూర అభి
నందనపత్రములు; ఊరూర వెలగల కానుకలు.

నేను గర్హ సంవత్సరమున దేశమునకు వచ్చునపుడును కాను
కలు దొరకెను. ఈతూరి ఆకానుకలు, ఆసభలు చూచి బెదరిపోయితిని.
బంగారు వెండియుఁ గాక వజ్రములుమాడ.

నే నీకానుకల నన్నిటిని స్వీకరింపఁ జెల్లునా? నేను వీనిని దీసి
కొనుచో డబ్బుతీసికొని లోకసేవ చేయలేదని అనుకొనఁదగునా?
నాక్లయం ట్లిచ్చినవి కొన్నిమాత్రము కాక కడమవన్నియు లోకసేవ
కొఱ కీఁబడినవే అయినను, నాచిత్తమున అవి క్లయంట్లిచ్చిన వనియు,
ఇవి యితరు లిచ్చినవనియు భేదము లేదు. పెద్దపెద్ద క్లయంట్లందఱును
ఈసార్యజనికకార్యములకు సాయపడినవారే.

ఈకానుకలలో ఏబదిగినిల బంగారుహార మొకటి కస్తురిబా
యికి ఉద్దేశింపఁబడినది. అయినను అది నాచేసిన సేవకు ప్రతిఫలము
గనే యాయఁబడియుండును. దాన దీనిని విడిపెట్టరాదు.

ఒకనాఁడు రెండు గొప్పకానుకలు వచ్చెను. వాటిరేయి
నేను పిచ్చివానివలె జాగరము, చేసితిని. గదిలో నటునిటు ఊరక
తిరుగుచుంటిని. ఏమి చేయను పాలుపోదు. వేలకొలఁది రూపాయలు
తీసికొనకుండుటా కష్టముగ నుండెను; పోనీ, తీసికొనుటా అది యంత
కన్న కష్టముగనే యుండెను.

ఈకాశికలను నేను జీర్ణముచేసికొనవచ్చును గాని నా యాలు బిడ్డలు? వీగు ప్రజానేవ కలవాటుపడిరి. నేవకు వెలయుండదని వీరికి ఎల్లపుడును నూజీపోయుచుంటిని. నే నింటిలో వెలగలనగలు మొదలగు వాని నుంచుట మానుకొంటిని. ఇంటిలో మితజీవిక నానాటి కేర్పాటుగుచుండెను. ఇట్టి స్థితిలో బంగారుగడియారములు, బంగారుగొలుసులు పెట్టుకొను టెటులు? వజ్రాలయుంగరములు తాల్పు టెటులు? అప్పటికే నగల వ్యామోహము మాడని నేను చాటి చెప్పుచుంటిని. కావున ఈనగలు, ఈజవాహరీ తీసికొని నే నేమి చేయుదును?

ఇంట వీని నుంచుకొనరాదని తుదకు నిశ్చయించితిని. ఫారసీ రుస్తుంజీ మొదలగువారిని ధర్మకర్తలగా నేర్పఱచి పత్రము వ్రాసిపెట్టుకొని ప్రాద్దుననే ఆలుబిడ్డలతో సంప్రతించి యీబరువు దింపుకొన నిశ్చయించితిని.

నాభార్య నొప్పించుట కష్టమని తెలియును. మఱి పిల్లల నొప్పించుటలో నేమియు కష్టము కలుగబోదని నాకు నమ్మకమే. కావుననే నాపక్షమున నాదింప వీరిని వక్షిల్లగా నేర్పఱచుకొంటిని.

పిల్లలు వెంటనే ఒప్పుకొనిరి. 'మా కీనగలతో నేమియు ఉపయోగము లేదు. ఎవరివి వారి కిచ్చివేయవలయునని మాయుద్దేశము. మఱి మనకు కావలసియున్న చో మనము చేయించుకొనలేమా?' అని వారనిరి.

నాకు సంతోషము కలిగెను. 'అటులగుచో మీరు మీ ఆమ్మను ఒప్పింపగల రనుకొందు' నంటిని.

'తప్పక, తప్పక. అది మాపని. ఈనగల అవసరము ఆమె కేందుకు? ఆమెకు కావలయునన్నచో మాకొఱకేకదా! మా కక్కట లేదని మే మే యన్నచో నిక నామె యెటులు పట్టుపట్టగలదు?'

౧౨ స్వదేశాగమనము

కాని యీపని మొత్తము మీద మీగుల కష్టమన్ని తెలియ నాయెను.

“ఇవి మీకును అక్కటలేకపోవచ్చును, మీపిల్లలకును. అక్కటలేకపోవచ్చును. పిల్లలా? ఎటు లాడించిన వడు లాడుదురు. అయితే నాకు పెట్టుకొనవలయునని యున్నదనుకొందురేమో? లేదు. కాని రేపు నాకోడండ్ర కక్కటలేదా? ఘటియు రేపటిమాట ఎవరి కెఱుక? లోకు లింత ప్రేమతో నిచ్చిన వస్తువులను తిరిగి వారి కిచ్చి జేయుట అప్రశస్తమము.” ఈరీతిగా వాగ్ధార ఆరంభమయి దీనితో అశ్రుధారయు వచ్చికలిసెను. పిల్ల లే చలింపకుండిరి; ఇంక నేనా చలించువాడను?

మెల్ల మెల్ల గా నే నిటు లంటించితిని: “మొదట కుఱులకు పెండ్లి యే తరవాయి. పసితనమున వీరికి పెండ్లిండ్లు చేయముకదా! ఇంక పెద్దవారయిన పిదప వారి పెండ్లిండ్లు వారే చేసికొందురు. అయినను నగనుట కావలయునను కోడండ్రను మనము వెళకవలయునా? ఒకవేళ కావలపి యేవచ్చు నందము; నే నెక్కడికి పోవోవును?”

“ఆ, మీసంగతి తెలియదా? నానగలగూడ ఒలిచి తీసికొన్న వారు కాదా మీరు! నన్నే పెట్టుకొననీయనిచో నింక కోడండ్రకు తప్పక పెట్టెదరు! కుఱువాండ్ర నిప్పటినుండియే నై రాగులను చేసిపెట్టు చున్నారుకదా! ఈనగలను నేను మరల నీయను. ఇంతయు కాక నాహారమున మీకేమి హక్కు?”

“ఆ హారము నీవు చేసిన పనిజూచి యిచ్చిరా? నాచేసిన పనిజూచి యిచ్చిరా? ఒకమాట చెప్పు!”

“పోనిండు! అటులే. మీరు చేయుచో నేను చేసినటులు, కాదా? మిమ్ము రాత్రిందించములు నేను సేవించుటలేదా? అది నేన కాదోటు?”

ఆత్మ కథ

ఇంటికి తీసికొనివచ్చిన అడ్డమైనవారికిని ఎముకలు విటుగ పనిచేయుట-
ఏమి యిది? ఇది యేమియు కాదా?"

అ బాణములన్నియు వాడియైనవి. ఎన్నియో గ్రుచ్చుకొనుచునే
యండెను. కాని నగలు తిరుగ ఇప్పించుటకు నిశ్చితుడనై యుంటిని.
తుదకు పెక్కుమాటలు జరిగిన తరువాత నెటులో ఒకటులు సమ్మతి
పడసితిని. ౧౮౯౬ మళ్ళీయు ౧౯౦౧ సంవత్సరములందు వచ్చిన కాను
కల నన్నిటిని త్రిప్పి యిచ్చివయిచితిమి. దీనికి దానపత్రము వ్రాసి
తిని. నా అనుమతితోఁ గాని, ధర్మకర్తల అనుమతితోఁ గాని ప్రజా
సేవ కిది యుపయోగింపబడె వలయునను మరతుతో నీసామ్యంతయు
బాంకులో వేయబడెను.

ప్రజాకార్యములకు ధనము వలసినపుడు తఱుచు ఈధర్మమునుండి
ధనము తీయవలయు ననుకొంటిని గాని దీనిని ముట్టకయే వలయుధనమును
సమకూర్చు గలిగితిని. నేటికిని అది ఆపత్కొశరూపముగా నున్నది.
అది యిటులు క్రమముగా వృద్ధియగుచున్నది.

ఈ చేతకు నా కెన్నఁడును పశ్చాత్తాపము కలుగ లేదు. కాలము
గడచిన కొలది కస్తురిబాయియు దీని యాచిత్యము నెఱిగికొనఁ
దొడఁగెను. ఈ రీతిగా నేను పలుతెగల ప్రలోభనములనుండి తప్పుకొని
పోయితిని.

లోకసేవకున కెట్టి కానుక లేని వచ్చు గాక: అవి యతని
నిజవస్తువులు కాబాలవని నా నిశ్చితాభిప్రాయము.

మరల భారతదేశములో

శ్లో రీతిగా నేను దేశమునకు మరలితిని. దారిలో మారివన రేవు తగిలెను. అచట నోడ చాలకాల మాఁగును. నే నచట దిగి చుట్టు ప్రక్కలవారి స్థితిగతులు తెలిసికొంటిని. అచట నొకరేయి గవర్నరుగా రయిన చార్లెసు బ్రూసుగారికి అతిథి నయితిని.

దేశమునకు క్రమ్మటిన పిదప కొంచెముకాల మటునిటు తిరిగి గడపితిని. ఇది ౧౯౦౧ సంవత్సరమునాటి ముచ్చట. కలకత్తాలో ఆయేఁడు కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు దిన్నా ఎడ్జ్లి వాచా గారు. నేనును దానికి పోషలయు ననుకొనుచుంటిని. కాంగ్రెసు చూచుట నా కదే తొలిసారి.

బొంబాయినుండి సర్ ఫిరోజీషా గా రెక్కివెడలినరైలులో నే నేనును వెళ్లితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికా విషయములు వీరితో ముచ్చటించ వలసియుండెను. వీరి పెట్టెలో ఒక స్టేషనుదాక అనుగమించుటకు నాకు సెలవాయెను. వారు ఒక పెట్టెను పుచ్చుకొనిరి. వారిరాజ వైభవము, ఖర్చు కరామతు నాకు వాకపే. ఏర్పాటయిన స్టేషనులో వీరి పెట్టెలోనికి పోతిని. అపు డా పెట్టెలో దిన్నావాచాగారును, చిమకొ లాల్ సెతల్వాడుగారును ఉండిరి. వీ రందఱు రాజనీతినిగూర్చి ముచ్చటించుకొనుచుండిరి. నన్నుఁ జూచి ఫిరోజీషాగారు “గాంధీ! నీపని అనుకూలముగా లేదు. నీసీర్మాన మామోదింపఁబడు ననుకొనుము. అయితే మొదట మనకు మనదేశములో నేమి హక్కు లున్నవి గనుక?

ఆత్మకథ

మనదేశమున మనకు సత్తా లేనంతవఱకు ఉపనివేశములలో మునిస్థితి బాగు పడవలె నన్న నెటులు బాగుపడును?"

నేను స్తంభికుడ నయిపోతిని. చిమన్లాల్ గారు గూడ వారితో నేకీభవించిరి. కాని దిన్నాగారు నాకేసి దయాదృష్టిఁ బఱపిరి.

ఫిరోజ్ షాగారిచే నొప్పింపఁబయత్నించితిని. వారు బొంబాయి కిరీటములేని పాదుషా. అట్టివారిని నాబోఁటివాఁడా ఒప్పించుట! అంతెఱితో కాంగ్రెసులో ఈతీర్మాన మామోదింపఁబడును గదా యని సంతసించితిని.

నా కుత్సాహము కలిగించుటకు వాచాగారు 'తీర్మానము తయారుచేసి నాకు చూపుట మంచిది' అనిరి.

నేను ధన్యవాదములు చెప్పితిని. రెండవస్టేషనుకడ బండి యాగఁగఁగనే దిగి నాపెట్టెలోనికి వెచ్చి కూరుచుంటిని.

కలకత్తా చేరితిమి. నగరవాసులు, అధ్యక్షుఁడు మొదలగు నాయకులను మహావైభవముతో తీసికొని పోయిరి. నేనొక స్వచ్ఛంద సేవకుని బిలిచి, 'బస లెక్కడ?' అని అడిగితిని.

అతఁడు నన్ను రిప్పకో కాలేజికి తీసికొనిపోయెను. అచట పలుతెఱఁగుల ప్రతినిధులు కలరు. భాగ్యవశమున నేనున్న విభాగము నకే లోకమాన్యులును వేంచేసిరి. వా రొకదిన మాలస్యముగా దయ చేసిరని నాకు గుర్తు. లోకమాన్యు లెచట నుందురో అచట నొకచిన్న దర్బారు జరుగుచునే యుండును. నేను చిత్రకారుడ నై తినేని శయ్యపై కూర్చున్నవారిని కూర్చున్నటులు లోకమాన్యుని చిత్రించియుండును. అచోటు, వారి యునికి మొదలగున నన్నియు అంతస్పష్టముగా గుర్తు

౧౩ మరల భారత దేశములో

న్నవి. వీరి దర్శనమునకు వచ్చు కోట్లతరబడి జనులలో ఒకరి పేరు గుర్తు కలదు. అమృతబజారు సత్తికాధిపతి—మోతీబాబు. వీరి యిరువుర పెద్ద నవ్వును, పరిపాలకుల న్యాయముల గుఱించి వారనుకొనిన మాటలును మఱపు రాజులవు.

ఇక నచటి కాంగ్రెసువారి నివాసములలో దృష్టిపాత మొనరింతము.

స్వచ్ఛందసేవకులలో ఒకరి కొకరికి పడదు. ఎవరికేని ఒకపని అప్పగింతుమా అది అతనివలనఁ గాదు. అతఁడు వెంటనే మఱియొక నితోఁ జెప్పును. అల్లతఁ డింకొకనితోఁ జెప్పును. ఇక అభ్యాసులగు ప్రతినిధుల పని రెంటికిఁ జిడిన రేపడ.

కొంతమంది స్వచ్ఛందసేవకులతో నేను మాటమంతి కలిపితిని. వీరికి కొంచెము దక్షిణ-ఆఫ్రికా భోగట్టాచెప్పఁగావని కొంచెము స్గిలిరి. వీరికి నేను సేవాధర్మము తెలుప యత్నించితిని. వారికి కొంచెము కొంచెము బోధపడెను. కాని సేవాప్రేమ ఎక్కడఁ బట్టిన నక్కడ పుట్టకొక్కులవలె పుట్టుకొని వచ్చునది కాదు. ఇది లోపలనుండి పుట్టుకొని రావలయును. అటుపిమ్మట అభ్యాస ముండవలయును. అమాయకులును, సరళులును అగు ఈస్వచ్ఛందసేవకులకు మనస్సులో ఇచ్చు మాత్రము కావలసినంత; కాని నేరిమి, పిదప అలవాటు ఎటు లబ్బును? ఏమందురా? కాంగ్రెసు సంవత్సరమునకు మూన్నాళ్ళముచ్చటగదా! అయిన పిమ్మటనే అది నిద్రకుఁ బోవును. ఏఁగాదికి మూణ్ణాళ్ళసేవవలన వీరి కందు యోగ్యత యెటులు కలుగును?

మఱియు ప్రతినిధులును స్వచ్ఛందసేవకులనెంటివారే. వీరికిని మూణ్ణాళ్ళ అభ్యాసమే. వీరు తమపనిని తాము చేసికొనరు. హుకుము

ఆ త్మ క్క థ

లిచ్చి పనులు చేయించుకొంగురు. 'ఓయ్! వలంటీర్! అది తే, ఇది తే' అని ఊరక హుకుములు జారీచేయుదురు.

అంటరానితన మిచట మిక్కుటముగాఁ కానిపించెను. అఖిల వంటయిల్లు విడిగా ఏర్పాటు చేయబడెను. భుజించుమండఁగా నెవరును చూడరాదు. అందులఁజేసి కాలేజీ-ఆచరణమున వారికి విడిగా వంటయిల్లు ఏర్పాటయినది. దృష్టికోశము తగులకుండ చుట్టును దిడులు, దానినిండ ఊపిరి పలుపనంత పొగ. పాకశాల అదే; పానశాల అదే; భోజనశాలయు నదే. అది పంటిల్లు కాదు, చందుకాపెట్టె. అన్నివైపులను మూత!

ఇది వర్ణధర్మమునకు విరుద్ధముగాఁ గానిపించును. కాంగ్రెసు-ప్రతినిధులలోనే యింత అంటరానితన మున్నచో నిక నిట్టివారిని ప్రతినిధులనుగాఁ బంపు లోకులలో ఎంత యుండును? ఇంతకు మూడింతలు. ఈప్రత్యుత్తరముతో నాముఖమునుండి ఉస్తాని నిట్టూరుపు వెలువడెను.

ఇక నచటి కంపునకు మితిలేదు. నలుదిక్కుల నీరు నీరు నీరు. మఱి మాటుఁగు దొడ్లు తక్కువ. ఆ కంపు తలచుకొన్నచో డోకు వచ్చుచున్నది. ఒక స్వచ్ఛందసేవకుని దృష్టి దాని దెస మరల్చితిని. 'అది పాకీవాని పని' యని అతఁడు నిర్భయముగా ననెను. 'నా కొక చీపురుకట్ట తెచ్చి పెట్టు' మంటిని. అతఁడు తెల్లబోయి నామోము చూడ మొదలిడెను. తుదకు వెతికి చీపురుకట్ట నేనే తెచ్చికొంటిని. మాటుఁగు దొడ్డి బాగుచేసితిని. కాని అది నా యుపయోగమునకే. ఎక్కడి లోకము? ఎక్కడి మాటుఁగు దొడ్లు? ఎన్ని మాటులు బాగుచేసినను చాలదు. కాని అంత పని నాకు మించినది. కావున నా

౧౩ మరల భారతదేశములో

పనినే నేను చేసికొని సంతోషపడ నాయెను. నలుగురికిని ఈ కంపు కొట్టి నటులు లేదు.

ఇవి యింతటితో నాగలేదు. కొందఱు రాత్రిపూట తమగది వసారాలోనే మలవిసర్జనము, మూత్రవిసర్జనము చేయఁగడగ్గిరి. స్వచ్ఛంద సేవకులకు ప్రాద్దుననే చూపితిని. ఎవరును బాగువేయ నోల్లరైరి. తుద కా గౌరవము నాకే దక్కెను.

ఈ కాలమున వెనుకటికంటె కొంచెము మాత్రము గాని నేటికిని ఈమాట మనసునకు పట్టని ప్రతినిధులు నివాసములలోనే మలవిసర్జనమునకు వెనుదీయరును; స్వచ్ఛంద సేవకులు బాగు వేతకు సిద్ధపడరును.

కాంగ్రెసు మఱికొన్ని దినములు జరుగుచో అంటు రోగములును బసచేయు ననుకొంటిని.

గుమాస్తా-బేరా*

కాంగ్రెసు-ప్రారంభమున కింకను చెణ్ణాళ్లు వ్యవధి యున్నది.
కాంగ్రెసు-అఫీసులో నా కేమేనిపని దొరకుచో కొంచె మను
భవము సంపాదించవచ్చునని తోచెను.

కలకత్తాలో దిగిననాఁడే కాల్యకృత్యములు నిర్వర్తించుకొని
కాంగ్రెసు-అఫీసుకు వెళ్లితిని. శ్రీ భూషేంద్రనాథ బసు గారును,
శ్రీ ఘోషాలు గారును కార్యదర్శులు. భూషేంద్రబాబు కడకుఁ బోయి
యేదేని పని చెప్పుఁ డంటిని. వారు నన్నుఁ జూచి యిటులనిరి:

‘నాకడ నేమియు పని లేదు. కాని బహుశా ఘోషాలు గా
కేమేనియు చెప్పఁగలరు. వారిని చూడు.’

ఘోషాల్ బాబుగారికడ కేగితిని. వారు నన్ను క్రిందినుండి
మీఁదిదాకఁ జూచిరి. కొంచెము చిటు నవ్వి యిటులనిరి:

‘నాకడ గుమాస్తాపని కలదు. చేయుదువా?’

‘తప్పక చేయుదును. నాకు చేతనయినంతపని చేయుటకే తమ
సన్నిధికి వచ్చితిని.’ అని నే నంటిని.

‘కుర్రడా! నిక్కమగు నేవాభావ మిదియే.’

వీరికి దాపున కొందఱు స్వచ్ఛంద నేవకు లుండిరి. వారికేసి
తిరిగి వీ రిటులనిరి:

* ‘బేరర్’ అను ఇంగ్లీషుమాట కిది యవభ్రంతము. ఇంటి దునిదాగులవాడని యర్థము.
కలకత్తాలో ఇంటినొకరును ‘బేరా’ అనుట నివాసయిపోయినది.

౧౪ గుమాస్తా-బేర

‘చాచితరా! ఈ కుర్తవ! డే మనెనో?’

మరల నాకేసి తిరిగి యిటు లనిది: ‘అదిగో! ఆ యుత్తరముల గుట్ట ఒక్కటే తీసికో! ఇదిగో! ఈ కురిచీమీద హర్పుండి మొదలు పెట్టు! చూడు! నాకొఱకు వందలకొలది వచ్చుచుందురు. వీరితోడనే మాటలాడనా, మఱి యాయుత్తరములకు బదులు వ్రాయుచునే కూరు చుండనా? ఈపని చూచుటకు నాకు గుమాస్తా లేడు. ఈయుత్తరము లలో చాలవఱకు పనికిమాలినవి. కాని నీవన్నిటిని చదివిచూడు. అవశ్యకములగు వానికి ప్రత్యుత్తరము లిమ్ము. నాతో సంప్రతింపవలసి యున్న సంప్రతింపుము.’

నన్నింతగా నమ్మినందులకు సంతసించితిని.

ఘోషాలుగారు న న్నెఱుంగరు. పిదప నా నామధామము లెఱిగెను. నా కొసఁగిన యీపని కడు తేలిక. ఈపని నంతయు వడిగా ముగించితిని. ఘోషాల్ బాబుగారు సంతసించిరి. ఈయన మాటల ప్రోవు. మాటలతో చాలకాలము గడపఁగలరు. నా సంగతి తెలిసికొన్న తరువాత నా కీగుమాస్తాపని నిచ్చినందులకు నొచ్చుకొనిరి. నేను వారి నిటుల నిశ్చింతులఁ గానించితిని:

‘అయ్యా, నే నెక్కడ? మీ రెక్కడ? కాంగ్రెసు నేవలూ మీ తలవెంట్రుకలు నరసినవి. నాకంటె తాము వృద్ధులు. నే ననుభవ ములేని కుర్రఁడను. మీ రీపని నిచ్చినందులకు కృతజ్ఞుఁడ. ఏలనఁగా ముందు ముందు నాకు కాంగ్రెసులో పని చేయవలయునని యున్నది. ఆపని తెలిసికొనుటకు దుర్లభమైన యవకాశము మీ రొసఁగితిరి.’

‘నిజముగా నీరందము మంచిది. కాని ఈకాలపు కష్టవాండ్రు ఇటు లుండరు. కాంగ్రెసు పుట్టినకడ నుండియు నే నెఱుంగుదును.

ఆ త్మ క థ

దీనిని స్థాపించుటలో హ్యూముగారితో పాటు నాకును పాలు కలదని ఘోషాలు బాబుగా రనిరి.

మా కిటులు బాగుగా పరిచయము కలిగెను. మధ్యాహ్నభోజనము మేమిరువురమును కలిసి. ఘోషాల్ బాబు గారి చొక్కాకు గుండీ 'బేరా' తగిలించెడి వాడు. అది చూచి 'నేనే ఆపని చేయుదు' నంటిని. నా కది మంచిదని తోచెను. పెద్ద లన్న నాకు కడు నాదరము. వారికి నామనస్సు లెస్సగా తెలిసిపోయిన తరువాత తమ నిజ కార్యముల నన్నిటిని నాచే జేయించుకొను చుండెడివారు. గుండీలు పెట్టించుకొనుచు మూతి బిగించి నాతో నిటు లనెడివారు: 'చూచితివా? కాంగ్రెసు సెక్రటరీకి బొత్తములు పెట్టుకొనుటకుఁ గూడ తీరిక లేదు. వీలనఁగా అప్పుడును అతనికి చేయవలసిన పను లున్నవి.' ఈ యమాయకతను నాకు లోలో నవ్వు వచ్చెను గాని వారికిఁ జేయు శుశ్రూషను గురించి అప్రీతి యిసుమంతయు కలుగ లేదు. దీని వలన నాకుఁ గలిగిన లాభ మమూల్యము.

కొలఁది నాళ్లలోనే కాంగ్రెసు తంతు అంతయు తెలిసికొంటిని. పెద్దల పరిచయము లభించెను. గోఖలే, సురేంద్రనాథ బెనర్జీ మొదలగు యోధులు వచ్చుచు పోవుదు నుండిరి. వీరి వైఖరి తెలిసికొన నాయెను. కాంగ్రెసులో కాల మెంత వృథాయగునో తెలిసెను. ఇంగ్లీషుభావయొక్క యధికారము చూచితిని. దానిని చూడఁగా నా కపుడే దుఃఖము వచ్చెను. ఒకని పని పదిమంది చేయుటయు, అవశ్యక మైనపని కెవరును రాకుండుటయు చూచితిని.

వీని యన్నింటి యెడలను నామనస్సు పని చేయు చుండెను. కాని చిత్తము ఇటులు ఉత్తర మిచ్చెను. 'ఇంతకన్న నెక్కువ సంస్కరణము జరుగుట అసంభవమేమో!' కావున దీనిని గుఱించి మనస్సులో దుర్భావము పొడమ లేదు.

కాంగ్రెసులో

మహానభ మొజ్జలయ్యెను. ఆమంటపముయొక్క భవ్యత, ఆస్వ
చ్ఛందనేవకుల పరంపర, మంచాసీనులయిన ఆపెద్దపెద్దల సము
దాయము చూచి నివ్వెఱపోతిని. ఈసభలో నాకు లా వెంట నని తిక
మకపడితిని.

అధ్యక్షుని ఉపన్యాస మొక గ్రంథము! దీని నంతయు చదువుట
అసంభవము. కొన్నికొన్ని అంశములే చదువబడెను.

పినప విషయనిర్ణయసభ కెన్నికలు. గోఖలేగారు న న్నటకుఁ
గొంపోయిరి.

సర్ ఫిరోజీషాగారు నా ప్రస్తావము నిడివరకే ఆంగీకరింతు ననిరి.
కాని అందలివా రెవ రెపుడు దీనిని ప్రతిపాదింతురో యని (ఈమొదలగు
విషయముల) అరయుచుంటిని. ప్రతితీర్మానమునకు దీర్ఘదీర్ఘములగు నుప
న్యాసములు జరుగుచుండెను. అవన్నియు ఇంగ్లీషులోనే. తీర్మానమును
సమర్థించువారలందఱు ఆతిసమర్థులే. ఈనగారాఖానాలో నాతూతూ
వినువా రెవరు? రాత్రి ప్రొద్దుపోయినకొలఁది వాగుండియలు దడదడ
లాడఁ దొడఁగెను. చివరచివరకు మిగిలియున్న తీర్మానములు వాయు
యానముల పరుగునఁ బోవుచుండెను. అందఱును ఇంటికిఁ బోవ నులు
కులమీఁద, పరుగులమీఁద నుండిరి. రాత్రి పదొకండు దాఁటెను. నాకు
మాటలాడఁగల సాహసము లేదు. గోఖలేగారికి లోఁగడనే తీర్మానము
చూపియుంటిని. వారి కురిచీకడకు వెళ్ళి మెల్లగా నిటు లంటిని:

ఆ త్మ క థ

‘నా మాట మఱచుకుందు!’

వారిటు లనిరి: ‘నామ గుర్తుననే ఉన్నది. వారివేగమును మీరు చూచుచునే యుంటిరిగదా! కాని దానిని తప్పిపోనీయను.’

‘ఏమి? అంతయు ముగిసినదికదా!’ అని సర్ ఫిరోజీషా గారనిరి.

‘ఇంకను దక్షిణ-ఆఫ్రికాను గుఱించిన ప్రస్తావము మిగిలలేదా? గాంధీగారు చాలసేపటినుండి వేచియున్నారు’ అని గోఖలేగారు ఎలుగైతి చెప్పిరి.

‘మీ రా తీర్మానమును జూచియుంటిరా?’ అని సర్ ఫిరోజీషా గారశిగిరి.

‘చూచితిని.’

‘మీకు బాగుగా నున్నదా?’

‘అ. అంతయు బాగుగా నున్నది.’

‘అయితే గాంధీ! చదువు!’

‘నేను వడకుచు దానిని జదివి వినిపించితిని.

గోఖలేగారు దానిని సమర్థించిరి.

‘ఏకగ్రీవముగా తీర్మానింపఁజేసిన దని అందఱుఁచిరి.’

‘గాంధీ! నీ వయిదు నిమిషములు మాటాడు’మని వాచాగారనిరి.

‘నా కాలతెఱఁ గేమియు బాగుండలేదు. ఆప్రస్తావము నర్థము చేసికొను కష్ట మెవరును పూనుకొనలేదు. అందఱును ఏపుడు పోవు దమా అని కనిపట్టుకొనియుండిరి. గోఖలేగారు లోఁగడ మాచియు న్నందులఁజేసి మఱియొవరికిని చూడను విషయ ఆవశ్యకత తోఁపలేదు.

ఉచిత మయినది.

ఉపన్యాస మేటులో యని ఆలోచింప సాగితిని. అయిదు నిమిషములలో నేమి చెప్పను? నేను లెస్సగానే విషయమును సిగ్గు చేసికొంటిని. కాని అవశ్యకములగు శబ్దములు గోచరింపవు. ఏమేని యగుఁగాక! ఇంటికడ వ్రాసికొనిన ఉపన్యాసమును సదుపరా దని నిశ్చయించుకొంటిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో ఉపన్యాసము లిచ్చుటలోఁ గల నిస్సంకోచత యిపుడు మాయ మయి పోయి నటు లుండెను.

నాప్రస్తావనమయము రాఁగనే సర్ జిన్ మెగారు నాపే రెలుఁ గెత్తిరి. నేను నిలువఁబడితిని. తల తిరుగఁ దొవఁగను. తీర్మాన మెట్లుఁ జదివితిని. ఎవరో ఒకకవి తన కవిత్వమును ప్రతినిధు లందఱకు పంచి పెట్టుచుండెను. అందు విదేశగమనమును గుఱించి, సముద్రయాత్రను గుఱించి ప్రశంస కలదు. నేను వానిఁ జదివి వినిపించి దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని కష్టములు కొంత మెఱుకఁజేసితిని. ఇంతలో దిన్నాగారు గంట బజాయించిరి. అప్పటి కయిదు నిమిషము లయి యుండునని నాకు తెలియను. అయితే ఇంక రెండు నిమిషముల అనకాశ మున్నదని సూచింప నాగంట గొట్టుదు రని నాకు తెలియదు. అనేకు లఱగంటవఱకు మాట లాడుచుండుట నేను వింటిని కాని అపు డిటులు గంట మోఁగ లేదు. దానఁజేసి నాకు కష్ట మనిపించెను. గంట మోఁగఁగనే కూరుచుంటిని. కాని నేఁ జదివిన ఆపద్యములు సర్ ఫిరోజిమెగారికి సరియగు ప్రత్యుత్తర మగు నని బాల్యచాపలముచే అపు డనుకొంటిని.

తీర్మాన మామోడింపఁబడెనా లేదా యని అడుగ నక్కఱ లేదు. ఆరోజులలో ప్రతినిధులకును ప్రేక్షకులకును భేదము లేదు. వీప్రస్తావమునకును విరోధ మనుమాట లేదు. అందఱు చేతు లెత్తుదురు.

ఆ త్మ క థ

వీరీర్మానమయినను ఏకగ్రీవముగా నామోదింపబడుచుండెను. నా
తీర్మానమునకును అదియే స్థితి. ఇందువలన నాతీర్మానము వెడల నాకు
అంతగా ప్రయోజనము కానిపింపలేదు. కాని కాంగ్రెసులో దీని
ప్రస్తావము జరిగెను; చాలు, నా కానందము. దీని మీద కాంగ్రెసు
మొహరు పడెను. ఇదియే సమస్త భారతవర్షము యొక్కయు
మొహరు—ఈజ్ఞానము, ఈసంతోషము, ఎవరి కైనను తృప్తికరము
కాదా?

లార్డు కర్జ్ దర్బారు

కాంగ్రెసు ముగిసెను కాని దక్షిణ-ఆఫ్రికాపనులను గుటించి.
 ఛేంబర్ ఆఫ్ కామర్స్ మొదలగువానితో పని యుండుట.
 వలన కలకత్తాలో నే యుంటిని. ఇందుల కొకనెల పట్టెను. ఈ తూరి
 హూటలులో నుండుటకు బదులు పరిచయము సంపాదించి ఇండియన్
 క్లబ్బులో నుండు నేర్పాటు చేసికొంటిని. అచట గొప్పగొప్ప భారతీ
 యులు బసచేయుదురు. కావున వారి పరిచయము లభించును. అపుడు
 దక్షిణ-ఆఫ్రికా విషయములలో వారికి కుతూహలము కలిగింపవచ్చు
 నని నాయాశే. ఎల్ల పుడు కాకున్నను అపుడపుడు గోఖలేగా రీక్లబ్బు
 నకు బిలియర్డ్స్ ఆడుటకు వచ్చెడివారు. నేను కలకత్తాలోనే
 యుందునన్నభోగట్టా ఆయనకు తెలిసి తనకడనే న న్నుండఁగోరెను.
 నేనును సాదరముగా ఇయ్యకొంటిని. కాని నాయంతట నేనే యచటి
 కేగుట యుక్త మనిపింపలేదు. ఇటులు రెండుమూణ్ణాళ్లు చూచి గోఖ
 లేగారు స్వయముగా నన్ను తీసికొనిపోయిరి. వారు నా శుభావమును
 చూచి యిటు లనిరి:

‘గాంధీ! నీ వీ దేశముననే యుండవలయును గాన ఈ బిడియ
 ముచే పనులు సాగవు. నీ వెంతమందితో పరిచితి చేసికొన్న నంత
 మేలు. మఱి నీచేత కాంగ్రెసు పనులు చేయింపవలయును.’

గోఖలేగారికడను వెళ్లకముందు ఇండియన్ క్లబ్బు లో నే నుండఁ
 గా జరిగిన ముచ్చటలను గొన్ని ద్రిప్పవలయును.

ఆ త్మ క థ

ఈ దినములలో లార్డ్ కర్జును దర్బారు తీర్చెను. అచటికి ఆహూతులయిన రాజులును, మహారాజులును కొందఱ టిచటనే యుండిరి. వారిచట నెపుడును బంగళీదోవతులను గట్టి కురతా తొడిగి ఉత్తరీయములు వేసికొనుచుండువారు. నాఁడు కాసాలకు తగు పంట్లములు తొడిగిరి. గౌనులు వేసిరి. తళతళలాడు బూట్లు తొడిగిరి. నా కిది చింతాజనక మాయెను. ఈ క్రొత్తవేషమునకు కారణ మేమని యడిగితిని.

‘మా దుఃఖములు మాకే తెలియును, మాధనసంపత్తి, మా బిరుదుములు ఖాయముగా నుంచుకొనుటకు నేయే యవమానములు భరింపవలసి వచ్చునో మీ కెటులు తెలియఁ గలదు?’ అని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను.

‘పోనిండు, అయితే ఈ కాసాతలపాగ లేమి? ఈ కాసా బూట్సులేమి?’

‘మాలోను కాసాలలోను మీ కేమి భేదము కానిపించుచున్నది? వాండ్రు మాకాసా లగుచో మేము కర్జునుకు కాసాలము కామా? మేమీ దర్బారుకు గైరుహాజరగుచో దాని ఫల మనుభవింపవలసివచ్చును. మా సహజవేషముతో దర్బారుకు పోవుదుమా అది యపరాధముగా పరిగణింపఁ బడును. అది యటుండె. అచ్చటికి వెళ్లుదుము: కర్జునుతో మాటలాడఁ దరమా? రామరావు! ఒక్కమాట!’

ఈ శుద్ధహృదయునిపై నాకు జాలి కలిగెను.

ఇటువంటి దర్బారు మఱియొకటి నాకు గుర్తువచ్చుచున్నది. లార్డు హార్డింజి హిందూ విశ్వవిద్యాలయమునకు శంకుస్థానపము కావించిననాఁట నొక దర్బారు యెను. ఇందు రాజులును, మహారా

జులును గలరు. భారతభూషణము మాలవ్యాగారు నన్నందులకు రావలసినదని పట్టుపట్టిరి. నే నటు కేగితిని. కేవలము స్త్రీలకే శోభ తేడగిన వారివస్త్రభూషణములను జూచి మిగుల సంతోషము చెందితిని. పట్టు పాజామాలు, పట్టు అంగరఖాలు, మెడలలో వజ్రములయు ముత్యములయు మాలలు. బొహుల బొజుబందులు, తలపాగలపై వజ్రములు, ముత్యములు పొదిగిన తురాయులు—వీని యన్నిటితోపాటు నడుములందు బంగారు పిడిగల కరవాలములు! ఇవి రాజచిహ్నములా? దాస్యచిహ్నములా? ఈ నామార్దానగలను తమ యిష్టముచొప్పుననే వీరు ధరించుచుండిరని నే ననుకొంటిని. కాని యిట్టిదర్బారులకు ఇట్టి వస్త్రభూషణములతో వచ్చుట వీరికి విధి యని తెలిసెను. కొందఱు రాజుల కిట్టి వస్త్రభూషణము లింపితము కావనియు, ఇట్టి దర్బారులందుతక్క మటియెన్నఁడును వీనిని తాఁక రనియు తెలిసెను. ఈమాట యెంతవట్టు సత్యమో నే నెఱుఁగ. ఇతరావసరములయందు వారు ధరింతురో, ధరింపరో, వై సురాయదర్బారునం దగుఁగాక, ఇతరస్థలమునం దగుఁగాక, ఆఁడువారికిఁ దగు నగలను వీరు తాల్తురని తెలియుట మిగుల దుఃఖదాయకము. ధనము, బలము, మానము, ఇవి మనుష్యులచే నెట్టియెట్టి పాపములను, అనర్థకములను చేయింపవు!

పంచాయతీ
తమన గ్రంథాలయం,
ఈ ప్రాంతం :: కృష్ణా జిల్లా.

౧౭

గోఖలేగారితో నొకనెల—౧

మొదటినాటి నే గోఖలేగారు నాకొత్త బాపిరి. నన్ను
తమ్మునిచందమునఁ జూచుకొనిరి. నాయావశ్యకముల నన్నిటి నెఱిగి
కొని వాని నేర్పాటుచేసిరి. అదృష్టవశమున నాకుఁ గావలసినవి కడుఁ
గొలఁది. నాపనులన్నియు నేనే చేసికొనుట నాకలవాటు గాన నాకుఁ
జేయఁదగినది కడుఁ గొలఁది యాయెను. నాపనులు నేనే చేసికొనుట,
మడివేషము, పూనిక, నియమము-ఇవన్నియు వీరి మనస్సున ముద్రి
తములగుటఁజేసి నేను నివ్వెఱుపడునంతగా నన్ను నుతించెడువారు.

వారు నాకడ నేమియు దాచినటులు నాకు గుఱుతు చాలదు.
తమను జూడవచ్చిన గొప్పవారందఱతో నాకు పరిచయము కలిగించెడు
వారు. ఈపరిచితులందఱలో డాక్టరు ప్రభుల్లచంద్రరాయలు ప్రధా
నులు. వారు పొరుగుననే ఉండెడివారు. మఱి యెల్లపుడును వచ్చు
చుండెడివారు.

‘ఈప్రాంతపు సరు రాయిగారికి నెల కెనిమిదివందల రూకలు
జీతము. అందు నలుబది రూకలుమాత్రము తమ కుంచుకొని మిగిలిన
దంతయు ప్రజాసేవ కిచ్చివేయుదురు. వీరింతవట్టు పెండ్లాడలేదు. ఇంక
ముందు పెండ్లాడను చలఁపలేదు.’ అని చెప్పి గోఖలేగారు నాకు
వీరితో పరిచయము కలిగించిరి.

నేటి రాయిగారికిని నాటి రాయిగారికిని నాకు అట్టే భేదము
కానరాదు. ఇపు డెట్టి వస్త్రములు తొల్పుచుండిరో అపుడును ఇంచు

మిం చట్టివే. ఇప్పుడు ఖాదీ వచ్చిపడెను. అప్పటికింకను అది లేదు. స్వదేశపు మిల్లుబట్ట లుండెడివి. వీరి యిరువురి సంభాషణము వినుచుండఁగా నాకు విసుకన్నమాట ఉండెడిదికాదు. వీరి సంభాషణమంతయు దేశ హితచర్చ, లేక జ్ఞానచర్చ. వీరు మాటలాడుకొన్నిమాటలవలన కష్టము మాడఁగలిగెడిది; వీలనఁగా వీరు కొందఱ నాయకులను గూడ విమర్శించుచుండెడివారు. నేను పర్వతము లనుకొన్నవా రందఱును పరమాణువులైరి.

గోఖలేగారు పనిచేయురీతి ఎంత యానందజనకమో అంత జ్ఞానజనకము. వా రొక నిమిషము వితగా పోనిచ్చెడువారుకారు. వీరి ప్రతికార్యమును దేశముకొఱకే; మాటలాడుటయు దేశముకొఱకే. వారి మాటలలో మాలిన్యముకాని, దంభముకాని, అసత్యముకాని లేదు. భారత దేశ దారిద్ర్యము, పారతంత్ర్యము—ఈరెండును వీరిమనస్సును వేధించుచుండెడివి. పలువురు వీరిని పలువిధములుగా ఆకర్షించుటకు వచ్చుచుండెడువారు. వీ రందఱకును ఒకటే జవాబు—‘మీరు మీపని చేయుఁడు, నన్ను నా పని చేసికొననిండు. నాకుఁ గావలసినది దేశ స్వాతంత్ర్యము. అది కలిగిన పిమ్మటనే మఱియొకటి. ఇప్పటికి నా కీ పనితో ఒకక్షణమును తీరిక లేదు.’

వీరి ప్రతిమాటలోను రానడేగారియెడ గౌరవము ముదితమై యుండెడిది. ‘రానడేగా రిటులు చెప్పెడువారు’ అనుమాట వీరికి ‘సూత ఉవాచ’ వంటిది. నే నట నుండఁగా రానడేగారి జయంత్యుత్సవమో, వార్షికోత్సవమో (సరిగా నేఁడు గుఱుతు లేదు) వచ్చెను. గోఖలే గారు ప్రతియేఁడును జరుపుచువచ్చుచున్నటులు తెలిసెను. అప్పుడునేను గాక వీరిమిత్రులు ప్రొఫెసర్ కాథవలేగారు, *మఱియొక సజ్జనుఁడు

* ఇంగ్లీషుప్రతిలో సబ్జెక్ట్ యని కలదు.

ఆ త్మ క థ

నుండిరి. అందులకు వీరిని గూడ నాహ్వానించిరి. అప్పుడు వీరు మాకు రానడేగారిని గుఱించి తమకు గుఱుతు గల విషయములు కొన్ని వినిపించిరి. రానడేతైలంగమాండలికులను పోల్చిరి. తైలంగుగారు భాషా పండితులు; మాండలికుగారు గొప్ప సంస్కర్తలు. మాండలికుగారికి క్లయంట్ల పనియెడ కడు శ్రద్ధ. ఒకతూరి వారికి రైలు తప్పిపోవగా స్పెషల్ రైలు చేయించుకొని వెళ్లిరి. ఇక రానడేగారి శక్తి సర్వాంగీణము. నాటికాలమున నున్న గొప్పవారందఱలో ఆయన గొప్పవారు. ఆయన కేవలము న్యాయమూర్తి కాదు, చరిత్రకారుఁడు; అర్థశాస్త్ర వేత్త; గొప్ప సంస్కర్త. సరకారువారి జ్ఞప్తియయ్యును నిర్భయముగా కాంగ్రెసుకు ప్రేక్షకుఁడుగా వచ్చెడివాఁడు. లోకులకు వీరి నిర్ణయము ప్రమాణము. ఇటులు రానడేగారిని వర్ణించునెడ వారికిగల ఆనందము నకు మేర లేకుండెడిది.

గోఖలేగా రొక గుర్రపుబండి పెట్టుకొనిరి. నేను దీని గుఱించి ప్రశ్నించితిని; దానియావశ్యకము నాకు తెలియరా దాయెను: 'మీరు ట్రాముబండిమీఁద వెళ్లుచో సరిపోవదా? అది నాయకుల ప్రతిష్ఠకు భంగమా?'

కొంచెము వగచి ఆయన యిటు లనియెను: 'ఏమి? నీవును నాసంగతి యెఱుఁగఁజాలక పోయితివా? నాకు కాన్సిలులో నచ్చు సొమ్మును నాసొంతమున కుపయోగించుకొనను. మీరందఱు ట్రాము బండ్లలో పోవుట నా కీసుగా నుండును. కాని నే నటులు చేయఁజాలను. ఎంతమందితో నాకు పరిచయము కలదో అంతమందితో నీకును పరిచయము కలుగునేని అప్పుడు ట్రాములో పోవుట అసంభవము కాకున్నను తప్పక దుష్కర మగును. నాయకులు చేయున దంతయు సౌఖ్యము

కొఱకే యని యనుకొనుట కేమియు కారణము లేదు. • నీ మితజీవిక నాకు ప్రీతికరము. వీలుకలంతనట్లు నేనును అట్టివాఁడనే. కాని నావంటి వారికి కొంచెము వ్యయ మనివార్య మగుట నిశ్చయము. '

నా ఆక్షేప మొకటి పూర్తిగా రద్దయిపోయెను. కాని మఱొకటి కలదు. దానికి మాత్రము వారు సంతృప్తి చేయఁగల ప్రత్యుత్తర మియలేక పోయిరి.

‘అయితే మీరు షికారుకై న పోవరుకదా! ఇంక ఎప్పుడు అస్వస్థులై యుండుట వింత అగునా? దేశకార్యములలో వ్యాయామమున కవకాశము దొరకదా?’ అని నే నంటిని.

‘షికారుపోవుట కవకాశ మెన్నఁడేని కనిపట్టితివా?’ అని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను.

వారియందలి ఆదరమువలన ఇందులకు నేను సమాధాన మొసఁగ లేదు. ఈప్రత్యుత్తరమువలన నాకు సంతోష మొదవలేదు. కాని మాటు పలుక కూరకుంటిని. భోజనమునకు మనకు సమయము దొరకుట లేదా? ఆరీతిగనే వ్యాయామమునకును దొరకునని నాటికిని నేటికిని నాయాశయము. దీనివలన దేశసేవ తక్కువకాదు. మఱియొక్కవ అగునని నా సవినయాభిప్రాయము.

గోఖలేగారితో నొకనెల—౨

గోఖలేగారి గొడుగునీడలలోఁ గూర్చుండి నేను కాల మతివా-
హితము చేయలేదు.

హిందూదేశమునందలి దేశ్యకైస్తవులపరిచయముఁ బడసి వారి
స్థితిగతులఁ దెలిసికొని నత్తునని నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాలోని కైస్తవ
మిత్రులకుఁ జెప్పియుంటిని. కాళీచరణబెనర్జీగారిపేరు వినియుంటిని.
వారు కాంగ్రెసునందు లెస్స పనిచేయుచుండిరి. దీన నాకు వారియెడ
ఆదరము కలిగిపోయెను. ఏలనఁగా—సాధారణముగా దేశ్యకైస్తవులు
కాంగ్రెసుసభలో, హిందువులలో, ముసల్మానులలోను కలియరు.
కావున ఈకైస్తవులయెడఁ గలిగిన అవిశ్వాసము కాళీచరణబెనర్జీ
గారియెడ కలుగలేదు. ‘నేను వీరి దర్శనమాసింతు’ నని గోఖలేగారితో
ననఁగా, ‘వారిని జూచి నీ వేమి చేయఁగలవు? వారు చాల యోగ్యులే;
కాని వారిని దర్శించినందుల నీకు సంతృప్తి గలుగఁబో దని నే నను
కొందును. నేను వారిని బాగుగా నెఱుఁగుదును. నీవు మాడఁడలఁతు
వేని తప్పక మాడవలసినదే.’ అని వా రనిరి.

నేను కాళీబాబును దర్శనమున కర్థించితిని. వారు వెంటనే
అనుమతి నిచ్చిరి. దర్శన మొనర్చితిని. ఇంటిలో వారి ధర్మపత్ని
మృత్యుశయ్యమీఁద నుండెను. ఇల్లంతయు నిరాడంబరము. కాంగ్రెసు
నందు వారు కోటుపంట్లములలోనే యుండిరి గాని యింట బంగాళీ
దోవతి కట్టుకొని కుడితినీ తొడుగుకొని యుండిరి. నే నపుడు పారసీ.

కోటు, పంట్లమును ధరించియుంటిని గాని వారి యీ నిరాడంబర వేషమునకు ప్రీతుడ నయితిని. వారి సమయము వ్యయ మొనరింపక నాగొడవ నేను చెప్పుకొంటిని.

వీ రిటు లనిరి : ‘పాపములతోపాటు మనకు పునర్జన్మము కలదను సిద్ధాంతమును మీరు విశ్వసించురా, విశ్వసించరా?’

‘తప్పక విశ్వసించును.’

‘అయితే ఈ మూలపాపనివారణోపాయము హిందూధర్మములో నెచటను లేదు. కాని క్రైస్తవధర్మమందు కలదు.’ అని యీమాట చెప్పి వీరు మరల నిటు లనిరి : ‘పాపమునకు ఫలము మృత్యువు. ఈమృత్యువును తప్పించుకొనుటకు ఏ సే శరణము.’

నేను వీరికి గీతోపదిష్టమగు భక్తియోగమును ఉపస్థితికిఁ దెచ్చితిని గాని నాయీప్రయత్నము వృథాయయ్యెను. నేను వీరి సౌజన్యమునకు ధన్యవాదము లర్పించితిని. ఈసంభాషణమువలన నాకు తృప్తి కలుగలేదు. కాని లాభము కలిగెను.

ఈసమయమున నేను కలకత్తాలో వీధివీధి వితగా తిరిగితిని. తలుచు నడచి. ఇపుడే న్యాయమూర్తి మిత్రగారిని, సర్ గురుదాస బెనర్జీగారిని దర్శించితిని. దక్షిణ-ఆఫ్రికా కార్యముల కీసజ్జనుల సాయ మావశ్యకము. ఇపుడే రాజా సర్ ప్యోరీమోహనముకర్జీ గారి దర్శనమును పొసంగెను.

కాళీచరణ బెనర్జీగారు కాళికాలయమునుగూర్చి నాకుఁ జెప్పిరి. ఒక పుస్తకమున దాని వర్ణన చదివియుంటిని. న్యాయమూర్తి మిత్రగారి గృహ మాప్రాంతముననే. వారి దర్శన మొనరించి యాదారిసే

ఆ త్మ క థ

కాళికాలయ మేగితిని. కాళికి బలి గాఁబోవుచున్న గొటియలమందిను దారిలోఁ జూచితిని. ఆలయపుసందులో బిచ్చగాండ్ర దండు. బైరా గీబాబులు సరేసరి. సతలు, బజాబులు మొదలగుచోటుల భిక్షుకుల కేమియు నీయరాదని నాటికే నాకు నియమ ముండెను ; పలువురు భిక్షుకులు నావెంటఁ బడిరి.

బాబాజీ యొక్కడు యెత్తగు నలుచదరపు రాతికట్టడముపై కూర్చుండియుండెను. అతఁడు ననుఁ బిలిచి, ‘నాయనా ! ఎక్కడికిఁ బోవుచున్నావు?’ అనెను. నేను యథోచితముగ బదులాడితిని. అతఁడు నన్నును, నామిత్రుని గూర్చుండు మనెను. మేము కూర్చుంటిమి.

నే నిటు లడిగితిని : ‘అయ్యా ! ఇన్ని గొటియలను బలియిడుట ధర్మమని మీరు తలఁతురా?’

ఆయన ఇటు లనెను : ‘జీవహత్య ధర్మమని యెవఁ డనును?’

‘మీ రిచటఁ గూర్చుండి లోకుల కేల యుపదేశింపరు?’

‘అది నాపని గాదు. భగవత్సేవయే నాపని.’

‘తమ కందుల కీచోటే దొరకెనా? వేతేచోటులు లేవా?,

‘ఎక్కడఁబట్టిన నక్కడనే కూర్చుందును. నా కన్ని తావులు నొక్కటియే. లోకులగోల యేల? వా రొక గొట్టెలమంద. ఎక్కడికి పిలిచిన అక్కడికి పోవుదురు. మాకు వారితో నేమి పని?’

నే నిక సంవాదమును పెరుగనీయలేదు. పిమ్మట నే నాల యముఖానికిఁ జనితిని. ఎదురుగా రక్తనది చూచినపిదప నిలువ బుద్ధి పుట్టలేదు. నామదిలో పెద్ద ఊభ కలిగెను. తలక్రిందు లైపోతిని. అది నేటికివి మఱపురాదు.

ఆసమయమున ఒక వంగసంఘమువారు నన్ను విందునకుఁ బిలిచిరి. అచట నేనొక సజ్జనునితో ఘాతకమగు నీపూజనుగూర్చి ముచ్చటించితిని. వా రిటులనిరి: 'అచట బలిదానవేశలో చెవులు రింగుమన నవుబతులు మ్రోగును. ఈగందరగోళములో గొఱియలు వ్యూహబాధ నెఱుఁగవు.'

ఈమాట నాకు రుచింపలేదు. నేనిటు లంటిని: 'ఆగొఱియ లకు నో రుండుచో నిటు లనవు. ఈఘోరాచారమును ఆపవలెను.' నాకు బుద్ధదేవుని కథ గుఱుతువచ్చెను. కాని ఆపనిమాత్రము నాశక్తికి మించిన దని గోచరించెను.

ఈవిషయమున నాకు నాటి కే యభిప్రాయమో నేటికిని అదియే యభిప్రాయము. గొఱియప్రాణమువెల మనుష్యప్రాణము వెలకంటె తగ్గదు. మనుష్యశరీరమును పోషించుటకు గొఱియను కూనీ చేయ నే నెన్నఁటికి సంసిద్ధుడఁ గాను. జంతు వెంత నిస్సహాయమో మనుష్యహింసనుండి తప్పించుకొన మనుష్యనిసాయముఁ బడయుటకు అది అంత అధికారి. కాని యెంతోయోగ్యత, యెంతో యధికారము లేక మనుజుఁ డిట్టి యాశ్రయదానము చేయఁజాలఁడు. గొఱియల నీకూ రహోమమునుండి తప్పింప ఇంకను నాకు చాల నాత్మశుద్ధియు, త్యాగ మును ఆవశ్యకము. ఇంకను ఈశుద్ధిని, త్యాగమును గూర్చి ఘోషిం చుచుఘోషించుచునే ఈ దేహమును విడువనయ్యెడి నేమో యని తోచెడిని. మనుష్యుల నీమహాపాతకమునుండి తొలగించుటకు, నిగ్దో షములగు నీజీవముల రక్షించుటకు, మఱి యీయాలయమును పవిత్రము చేయుట కెన్నఁడు పరమేశ్వరుఁ డేమహాపురుషుని, లేక యేమ హాసతిని సృష్టించునో! నేను సదా అందులకు ప్రార్థించుచున్నాను. జ్ఞానవంతులు, బుద్ధిమంతులు, త్యాగులు, మఱి భావనాప్రధానులు నగు వంగవాసులు ఎటు లీవిధను సహించి యూరకుండుచున్నారు?

గోఖలేగారితో నొకనెల—3

కాళీమాత నుద్దేశించి చేయఁబడుచున్న భయంకర మగు నీయజ్ఞమును గాంచిన తరువాత నాకు బంగాళీజీవితమును తెలిసికొను నిచ్చయినమడించెను. ఇందులకు బ్రహ్మసమాజమతగ్రంథములు బాగుగా చదివితిని. ప్రతాపచంద్రమజుమదారుగారి జీవితమును కొలఁది గొప్ప చదివితిని. వారి యుపన్యాసములు వింటిని. వీరు వ్రాసిన కేశవచంద్ర సేనుగారి చరిత్రమును కడు నాసక్తితోఁ జదివితిని. మఱియు సాధారణ బ్రహ్మసమాజమునకును, ఆదిబ్రహ్మసమాజమునకును భేదము తెలిసికొంటిని. పండితశివనాథశాస్త్రిగారిని దర్శించితిని. ప్రొఫెసర్ కాధవలేగారితో మహర్షి దేవేంద్రనాథ టాగూరుగారిని దర్శింపఁజనితిని. కాని ఆసమయమున వా రెవరికిని దర్శనమిచ్చుటలేదు. కాన వారి దర్శన మబ్బలేదు. కాని వారి యింట బ్రహ్మసమాజోత్సవమునకు మే మాహూతులమైతిమి. అపు డచట శ్రేష్ఠమగు వంగగానము వింటిని. నాటునుండి వంగగాన మనిన చెవులు కోసికొందును.

బ్రహ్మసమాజమునుగూర్చి యింత తెలిసికొనినతరువాత శ్రీ వివేకానందస్వామివారి దర్శన మొనరింపకుండ నుండు టెటులు? అత్యుత్సాహముతో బేలూరుమఠమువఱకు చాలవట్టు నడచియే వెళ్లితిని. ఎంతవట్టు నడచితినిో నేఁడు సరిగ గుర్తు లేదు. అట్టి యేకాంతస్థలమున ఉండుటవలన ఆమఠమును నేను చాలఁ గొండాడితిని. అచటికి వెళ్లఁగా స్వాములవారు జబ్బుపడి కలకత్తాగృహమునం దుండిరని తెలియ

వచ్చెను. ఈ సమాచారము వినఁగా నా కాశ లుడిగెను. పిదప సోదరి నివేదిత నివాస మెఱిగికొంటిని. ఆమె యొక చొరంగీమహలునందుండెను. అచట నామెను దర్శించితిని. ఆమె వైభవమును జూచి నిలువున నీరయితిని. మాటయందును పలుకునందుఁగూడ మాయరువురికి పలక కుదురలేదు. నే నీ విషయమును గోఖలేగారికిఁ జెప్పితిని. 'ఆమె మిగుల తేజు గలది. మీ కిరువురికి ఏకవాక్యత కలుగుట కష్టమని గోఖలేగా రనిరి.

మఱియొకతూరి పే స్తన్ జీ పాదుషాగారి యింట మాయరువురకు సమావేశము కలిగెను. ఆమె యచట నుండఁగా నే నేగితిని; ఆమె పే స్తన్ జీగారి వృద్ధమాత కుపదేశ మిచ్చుచుండెను. ఇందు నే ననాయా సముగా దుబాసి నయితిని. సోదరి నివేదితకును నాకును భావైక్యము లేకున్నను, నే నామెకుఁగల హిందూమతమునందలి అగాధప్రేమను గమనించితిని. ఈమె రచించిన గ్రంథములను నేను పిదపఁ జదివితిని.

అర్థదినము దక్షిణ-అఫ్రికాకార్యములకు, కలకత్తాలోని నాయకులను దర్శించుటకును, మిగిలిన అర్థదినము కలకత్తాలోని ధార్మిక సంస్థలను, ఇతరసార్వజనికసంస్థలను దర్శించుటకును నేను నాదైనిక కార్యక్రమమును ద్విధా విభజించుకొంటిని. నే నొకనాఁడు డాక్టరు మల్లికుగారి అధ్యక్షతక్రింద బోయరుయుద్ధమునందు భారతీయపరిచారకసమూహము చేసిన పనినిఁజూచి యుపన్యసించితిని. 'ఇంగ్లీష్ మన్' పత్రికాధిపతిపరిచితి యిపుడును నా కుపయుక్త మాయెను. సాండర్సన్ గారి కిన్నాళ్లును సుస్తీగానే యుండెను గాని ౧౮౯౬ సంవత్సరమునందు ఎటులు నాకు సాయము చేసిరో యిపుడును అటులే సాయముచేసిరి. నా యీ యుపన్యాసమునకు గోఖలేగారు సంత

ఆ త్మ క థ

సించిరి. మఱియు నది డాక్టరు రాయగారి మెప్పు పడయఁగా మిగుల సంతసించిరి.

నే నిటులు గోఖలేగారి ఛత్రచ్ఛాయమునం దుండుటవలన బంగాళమునందు నా సని చాల తేలికయాయెను. బంగాళమునందలి గొప్పగొప్ప కుంటుంబములతోడి పరిచితి, సులభముగాఁ గలిగెను. మఱియు నాకు బంగాళముతో సన్నిహితసంబంధ మేర్పడెను. చిర స్మరణీయముగు ఈకాలమునందలి విషయములు పెక్కు లున్నవి గాని వానిని విడనాడనలసివచ్చుచున్నది. ఈసమయముననే బ్రహ్మదేశ (బర్మా) మరిగితిని. ఇచటి పూంగీలఁ (సన్న్యాసులు) గనుఁగొంటిని. వారి సోమరితనమునకు వగపు కలిగెను. బంగారు పెగోడాలు (గోపురములు) చూచితిని. దేవళమునందు లెక్కపెట్టలేనన్ని చిన్నచిన్న క్రొవ్వత్తులు వెలుఁగుచుండెను. అవి నా కింపిగము కాలేదు. గర్భాలయమున పరువులెత్తు నెలుకలను జూడఁగా మోర్బిలో దయానంద స్వామివారి యనుభవము గుఱుతువచ్చెను. బ్రహ్మదేశమునందలి స్త్రీల స్వాతంత్ర్యమును, ఉత్సాహమును జూచి సంతసించితినిగాని పురుషుల మాంద్యమును గాంచి దుఃఖించితిని. బొంబాయి ఎటులు హిందూ దేశము కాదో రంగూనుకూడ అటులే బ్రహ్మదేశము కాదని చూచి తెలిసికొంటిని. మఱియు హిందూదేశమునందు మనము ఇంగ్లీషునర్తకులకు కమిషన్ ఏజెంట్ల మయినట్లే ఇంగ్లీషునర్తకులతో కలిసి బ్రహ్మదేశము వారిని మనకు కమిషన్ ఏజెంట్లగాఁ జేసికొంటి మనియుఁ దెలిసికొంటిని.

బ్రహ్మదేశమునుండి మరలివచ్చిన పీదప గోఖలేగారికడ నెలవు గొంటిని. వీరిని విడిచిపెట్టుట దుస్సహ మాయెను. అయితే నాకు వంగదేశముతో లేక కలకత్తాతో పని అయిపోయెను.

అన్ని పనులకంటే ముందు, హిందూదేశమున కూడవతరగతి. రైలు బండ్లలో ప్రయాణము చేసి ఆతరగతిలో పయనించువారి కష్టములను తెలిసికొనవలయు నని తలచితిని. ఇట్లు గోఖలేగారికి విన్నవించితిని. వినీ వినుటతోడనే వీ రపహసించిరి. కాని నాయభిప్రాయములను నేను తెలుపుకొనఁగా సంతసించిరి. ముమ్మొదట కాశికి వెళ్లి ఆనిబిసెంటుగారి దర్శన మొనరించుకొనవలయునని స్థిరీకరించితిని. ఆమె యపుడు మంచ మెక్కియుండెను.

కూడవతరగతి రైలుబండి ప్రయాణమునకు తగిన సరంజామా పిద్ధపఱచికొనవలసి వచ్చెను. లడ్డువులు, పూరీలు నించిన టిఫిన్ బాక్సు ఒకటి గోఖలేగారు బహుమతి చేసిరి. పండ్రెం డణాలకు ఒక రైలుసంచి కొంటిని. ఒకచాయ ఉన్ని (పోరుబందిరు ప్రాంతమువారు నేయుదురు) కోటు, ఒకతువ్వాయి, ఒకదోవతి, ఒకకుడితినీ వీని నం దుంచితిని. కప్పుకొన నొక కంజలి నుంచికొంటిని. ఇవి గాక ఒక లోటా. ఈ సామానును తీసికొని రవాణా అయితిని.

గోఖలేగారును, డాక్టరు రాయిగారును నను సాగనంప స్టేషనుకు వచ్చిరి. రాచలవని వీరిని నేను కడు వేడుకొంటిని గాని వీరు నామాట విన్నారు కారు. ‘నీవు ఒకటవ తరగతిబండిలో పయనించుచో నేను రాను గాని యిపుడు రాకతప్పదు’ అని గోఖలేగా రనిరి.

ప్లాటుఫారమ్మీదికి వెళ్లుచుండఁగా గోఖలేగారి నెవరును అసరోధింపలేదు. వీరు పట్టుపాగ చుట్టుకొనిరి, ధోవతి కట్టుకొనిరి. కోటు తొడుగుకొనిరి. డాక్టరు రాయిగారు బంగాళీవేసములో నుండిరి. ఈకారణమున టికెట్ కలెక్టరుబాబు మొదట వీరి నాపెను గాని గోఖలేగారు ‘నామిత్రులని చెప్పిన పిదప రానిచ్చెను. ఈరీతిగా వా రిరువురును నాకు నెల వొసఁగిరి.

కాశీలో

శ్రీపయనము కలకత్తానుండి రాజకోటకు. నడుమకాశీ, ఆగ్రా, జయపురము, పాలనపురములు చూచుకొని రాజకోట పోదలచితిని. వీనిని చూచుటకుమాత్ర మసకాశ ముండెను. అన్నిస్థలములందును ఒకొక్కనాడే ఉంటిని. పాలనపురమునదక్క మిగిలిన స్థలములందు సత్రములందును, పండాలు యిండ్లయందును ఉంటిని. ఈప్రయాణమున కయిన వ్యయ మంతయు రైలుఖర్చులతోకలిసి ముప్పదియొక్క రూపాయ లని గుఱుతు. మూడవతరగతిబండ్లలో వెళ్లుచున్నను మెయిలులో నెక్కలేదు. వీలన, అందు జనము క్రిక్కిరిసియుండునని తెలియును. మిగిలిన బండ్లకంటె మెయిలుబండిలో మూడవతరగతి టికెట్టు కున్న వెల యెక్కువ. నా కిది కష్ట మనిపించెను.

మూడవతరగతిబండ్లలో చెత్తయు, మఱుగుచొడ్ల కంపును నేర డెటు లుండెనో నాడును అట్లేయుండెను. ఇన్నాళ్లకు కొంచెము సరిస్కరణము జరిగియుండును గాని మూడవతరగతికిని మొదటితరగతికిని గల కిరాయిలోనుండు అంతరముకంటె ఆ రెండుతరగతుల కును గల సౌకర్యములో నుండు అంతర మెక్కువ. మూడవతరగతి బాటసారులకును, గొఱియలకును భేదము లేదు. ఈబండ్లుగూడ గొఱియలకే తగినవి. యూరపులో మూడవతరగతిలో పయనించుటయే నా కలవాటు. ఎటు లుండునో చూతమని ఒకసారి మొదటితరగతి పెట్టె యెక్కితిని. మూడవతరగతికిని మొదటితరగతికిని అంతర

మంతగా నాకుఁ గానరాలేదు. దక్షిణ-ఆఫ్రికాలో మూడవతరగతి బాటసారులు తఱుచు నీగ్రోలు. అక్కడ మూడవతరగతి బాటసారులను సౌకర్యము చక్కఁగా నుండును. కొన్ని కొన్ని చోట్ల మూడవ తరగతిబండ్లలో పడుకొనుటకును ఏర్పాటు లుండును. మారుచుండుటకు దిండు లుండును. పెట్టెలలో నియతి నతిక్రమించి యెక్కువమంది యొక్కరు. ఈమర్యాదాపాలనము మన దేశములో నెక్కడను గానరాదు.

రైల్వేవారి చెడు ఏర్పాటు లటుండ, బాటసారుల అశుచిత్వమును జూచినచో శుచిగా నుండువారం దెక్క సంకోచింతురు. సంకోచించి యేమిఫలము? ఆ పయనము వారి కొక శిక్షగఁగాన్పించును. పలువురక్కడక్కడనే ఉమియుదురు. ముఠీకి చేయుదురు. బీడీల పొగ పెట్టుదురు. తములపుటాకులు, పొగాకును నమలి పిచకారికొట్టుదురు. బిగ్గటగా మాటలాడుదురు. ప్రక్కవారి బాధ నరయక దుర్భాషలాడుదురు. ఇట్టి మూడవతరగతి రైలు పయనపు పాట్లు అంతట ననుభవించితిని.

నేను ౧౯౦౨ సంవత్సరము మూడవతరగతిబండిలో పయనించితిని. ౧౯౧౫ నుండి సంవత్సరమువఱకును ఎడత్రెవ్వక మూడవతరగతిలోనే పయనించితిని. అప్పటికిని ఇప్పటికిని ఎక్కువ భేద మేమియు కానిపింపలేదు. ఈమహావ్యాధి కొకటేమందు. చదువు కొనినవారందఱును మూడవతరగతిలోనే పయనించి బాటసారుల జురభ్యాసములను మార్పఁ జూడవలయును. ఇంతియకాక అక్కటకల వానినిగుఱించి అర్జీలు పంపి రైలు-అధికారులను నిదుర పోనీయఁగూడదు. తమతమ సౌఖ్యమునకు లంచము లీయరాదు; మఱి యేయితరములగు నన్యాయమార్గములను బట్టరాదు. మఱియు రైలునియమముల నతిక్రమింపరాదు. ఇటు లొనరించినచో కొలది గొప్ప సంస్కారము

ఆత్మకథ

జరుగునని అనుభవమువలనఁ జెప్పుచున్నాను. నేను జబ్బువాడ నైపోవుటవలన ౧౯౨౦ సంవత్సరమునుండి మూడవతరగతిపఠానమునకు స్వస్తి చెప్పవలసినచ్చెను. ఇందులకు నాకు సిగ్గును, వగపును గలిగెడిని. మూడవతరగతిజాటసారుల కష్టములను దూరముచేయు ప్రయత్నము కొంచెము దారికి వచ్చుచున్న కాలముననే నాకిట్టి యదృష్టము తప్పిపోయెను. రైలునందును, పొగయోడలందును పయనించు పేదవార చిక్కులను, అసౌకర్యములను, దురభ్యాసములను తొలగించుటయు, విదేశవర్తకులకు సర్కారువారు చేయు అనుచితసౌకర్యములను దొలగించుటయు ఇది అందఱును సంబంధించిన ఒక స్వతంత్రవిషయము. ఇందులకు సమర్థు లొకరిద్దఱు పూనుకొనినచో మేలు కలుగును.

ఇక నీమాట కట్టిపెట్టి కాశీకథ వినిపింతును. ప్రాతఃకాలమున కాశీలో కాలు పెట్టితిని. పండా యింట దిగఁదలచితిని. పలువురుఁ బాపనయ్యలు నా చుట్టుముట్టిరి. వీరి అందఱలో శుచిగానున్న పండా యింటికి వెళ్లుద మనుకొంటిని. నేను నెల్లినట్లే ఆయిల్లు శుచిగా నుండెను. ముంగిలిలో గోవు కట్టఁబడియుండెను. ఇల్లు శుద్ధముగా నుండెను. మేడమీఁద నాబస. యథావిధిగా గంగాస్నానము చేయఁదలచితిని. అంతవట్టు అన్నము తినకుండ నుండ నెంచితిని. చేయవలసిన ప్రయత్న మంతయు పండా చేసెను. రు. ౧-౪-౦ కంటె నెక్కువ దక్షిణ యాయఁజాలనని మొదటనే పండాకుఁ జెప్పితిని. దానికిఁ దగినట్లులే చేయుమంటిని. అతఁ డించుకయు జగడమాడక, ‘పకీరుల కై నను పాదుషాల కై నను పూజ ఒకరీతినే చేయింతుము. యాత్రికులు వారి శక్తిని, ఇచ్చును అనుసరించి యిత్తురు, దానికేమి?’ అనెను. పూజాసమయమున మంత్రము లేమియు మ్రొంగినటులు తోఁపలేదు. పండ్రెండు గంటలకు పూజాస్నానాదుల నెఱవేర్చికొని కాశీ

విశ్వనాథుని దర్శింపఁ జనితిని. ఆచట నామాచిన విషయములు దుఃఖ జనకము లాయెను.

౧౮౯౧ సంవత్సరమున నేను జొంబాయిలో బారిష్టరీ చేయు చుండఁగా ప్రార్థనాసమాజమందిరమునందు కాశీయాత్రను గూర్చి ఒక యుపన్యాసమును వింటిని. దానఁజేసి నిరాశుఁడ నయియే వెళ్లితిని గాని ప్రత్యక్షదర్శనమున అనుకొనినంతకన్న నెక్కువ నిరాశుఁడ నైతిని.

జాటుదలగా నున్న ఒక యిటుకుసందులోనుండి ఆలయము లోని కేఁగవలయును. అచట శాంతి యను మాటయేని లేదు. నలు దెసల ఈఁగలు 'మొంయి' మనుచుండెను. యాత్రకులయు, దుకాణ ములవారలయు గోల పడరాదు.

ధ్యానమునకు, భగవచ్చింతనమునకు తావైన అచట వాని యూరుపేరులు లేవు. కాని తమ చుట్టు ప్రక్కల నేమి జరుగుచున్నదో తెలియక ధ్యానమునందు మునిగియున్న స్త్రీలను కొందఱను నేను జూడకపోలేదు. కాని యిందుల కాలయాధికారులను బ్రశంసింపవలసిన పని యేమియు లేదు. ఆలయప్రాంతములు శాంతముగ, నిర్మలముగ, సుగంధితముగ, వెలుపటి శాంతి లోపల ప్రతిబింబించునటులు చేయుట ఆలయాధికారుల విధి. నే నచట మోసపు వర్తకులు రెండవరకిపు మితాయి అమ్ముచుండుటఁ జూచితిని.

ఆలయము ప్రవేశింపఁగ నే గుమ్మముముందు క్రుశ్చిన పూలు కానిపించెను. వీనినుండి దుర్గంధము ప్రసరించుచుండెను. లోపల నేల యంతయు చలువఱాలచే పఱపఁబడియుండెను. ఆ చలువఱాలమీఁద అంధభక్తుఁ డొకఁడు రూపాయలు తాపటముచేయించెను. దానిలో వికి ముఱికిదూఱి నివాస మేర్పఱిచికొనెను.

ఆ త్మ క థ

‘జ్ఞానవాపికడ కేగితిని. అచట నీశ్వరు నన్వేషించితిని గాని వృథా. దాన నామనస్సు బాగుండలేదు. జ్ఞానవాపికడఁగూడ చెడుగ వులే. దక్షిణ నర్సింప నాకు ఆట్టే బుద్ధిపుట్టలేదు. కావున నొక దమ్మిడి అచట వయిచితిని. పండా ఎగిరిపడి దమ్మిడిని త్రోసివైచి కొన్ని తిట్లుతిట్టి, ‘నీవిట్టి యవమానము చేయుదువేని నరకమున కూలఁగలవు’ అనెను.

‘అయ్యా! నా కేకర్మము కానున్నదో యది యగుఁగాక! కాని తమ రీదుర్భాషలను వాకునకుఁ దెచ్చుటచితము కాదు. ఈదమ్మిడిని తీసికొన్నచో తీసికొనుఁడు, లేదా యిదియు మీకు దక్కదు’ అని నేనంటిని. ‘పో! నీదమ్మిడి నాకుఁ గావలయు ననుకొంటివిగాఁ బోలు?’ అని పండా మఱినాలుగు తిట్లు వడ్డించెను. నేను దమ్మిడిని దీసికొని దారిని బడితిని. ‘పండామహాశయునికి దమ్మిడి నష్టము; నాకు దమ్మిడి లాభ’ మని నే ననుకొంటిని. కాని ఆయన దమ్మిడి పోనిచ్చువాఁడు కాఁడు. అతఁడు నన్ను వెనుకకు రాఁబిలిచి, ‘మంచిది. అక్కడ ఉంచు. నేను నీవలె జేయరాదు. నేను తీసికొనకున్నచో నీ కమంగళము కలుగును’ అనెను.

నేను మెదలక ఆదమ్మిడి నట నుంచి ఒక పొడవు నిట్టూర్పు విడిచి నిర్గమించితిని.

ఇటుపిదప ఒకటిరెండుమాటులు కాశీవిశ్వనాథునికడ కేగితిని గాని నా కప్పటికి మహాత్మబిరుదము లభించియుండెను. కావున ౧౯౦౨ సంవత్సరపు అనుభవము లెటులు కలుగును? నేనే దర్శన పాత్రమ నయిపోవఁగా నిక నాకు దర్శనభాగ్య మెటులు? మహాత్ముల కష్టములు మహాత్ములకే యెఱుక. అది యటుండె. ఆలయమున గవులు కంఘలు. ఆ గవులు మున్నెటులుండెనో అపుడును అటులే యుండెను.

ఎవరికేని పరమేశ్వరుని దయయెడల శంక యుండునేని వారిటు వంటి తీర్థక్షేత్రములను జూతురుగాక ! ఆమహాయోగి తనపేరిట జరుగు నెంత మోసమును, ఎంత అధర్మమును, ఎంత పాపండతను సహించు చున్నాడోకదా ? ఆయన యిటులు చెప్పియుంచినాడు:—

యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తథైవ భజాన్మహమ్. * కర్మనెవఁడు మిథ్య చేయఁగలఁడు ? మఱియు నిక భగవానుఁడు నడుమ తానేల చేయి చేసికొనవలయును ? ఆయన ధర్మము నిటులు నిర్ణయించి అంతర్హితుఁడాయెను.

నే నీయనుభవములు వెంటఁబెట్టుకొని మిసెస్ బిసెంటుదర్శనమున కేగితిని. ఆమె యపుడే జబ్బుపడి లేచెను. నారాకను లోనికిఁ దెలిపినంతటనే యామె ననుఁ జూడనచ్చెను. నేను కేవలము దర్శన కాంక్షిని కావున నిటు లంటిని:—

‘తమకు శరీరమున తిన్నగా లేదని వింటిని. అందులకు మిముఁ జూచిపోవుటయే నాకోరిక. తమకు జబ్బుగానున్నను దర్శన మిచ్చితిని. చాలును ; సంతృప్తుడను. ఇక నింతకం పై నెక్కువకష్టము మీ కీయఁ గోరను. ’

ఇటు లామెకడ నెలవు గొంటిని.

* ‘ఎవ చెటులు ననుఁ గొలిచిన వారి కష్టాల మొకఁగుడను. ’

బొంబాయిలో

నేను బొంబాయిలో ఉండి బారిష్టరీ చేయుచు దానితోపాటు లోకసేవలో పాలుగొన గోఖలేగారి కోరిక. ఆకాలమున లోక సేవ యనగా కాంగ్రెసుసేవ. అపుడు గోఖలేగారికొక సంస్థను స్థాపించి యుండిరి. దానిపని కేవలము కాంగ్రెసుపనులను నడపుట.

నాకును అదియే కోరిక గాని బారిష్టరీలో ఆత్మవిశ్వాసము తక్కువ. పూర్వానుభవములు మఱపుతరులలేదు. మఱి కేసులకొరకు వారిని వీరిని కొనియాడుట నాకు విషప్రాయము.

ఈకారణమున మొదట నేను రాజకోటయందే మకాముపెట్టి తిని. అచట నాపురాణహితై షులును, నన్ను సీమ కంపినవారును అగు కేశవరాంమావజీదవేగారు మాడుకేసులు తెచ్చియిచ్చిరి. అందు రెండు అప్పీళ్లు. కాతియావాడు జూడిషల్ అసిస్టంటుకడ వానివిచారణ. మిగిలినది ఆసలుదావా. అది జామనగరమునందు. ఇది సెద్దదావా. ఈదావా గెలిపింప నేను పూచీ యాయలే నంటిని. ‘ఓడిపోవుచో మేముగదా? నీవు శక్తికొలది పనిచేయుము. నేనును నీతో నుందును గాదా?’ అని కేవలరాముగా రనిరి.

ప్రతిపక్షుల వకీలు స్వర్గీయులగు సమర్థుగారు. నేను కేసు బాగుగా చదివి సంసిద్ధుడ నైతిని. నాకు ఇండియన్ లా బాగుగా వచ్చునని కాదు. మఱి కేవలరామదవేగారు నాకు నూటిపోసిరి. ‘ఎవి డెన్స్-ఆక్టు—సాక్షివిధాన మంతయు ఫిరోజీషాగారికి జిహ్వ

గ్రామమున నుండును. ఆయన గొప్పవార డగుటకు హేతు వశి'యని నామిత్రులు నేను దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు పోవకముందు చెప్పుచుండెడి వారు. ఈసంగతి నేను గుర్తించుకొని దక్షిణ-ఆఫ్రికాకు వెళ్లునపుడు టీకలతోఁగూడ దీనిఁ జదివి పెట్టుకొంటిని. ఇంతియ కాక నాకు దక్షిణ-ఆఫ్రికా యనుభవమును గలదు.

నేనీ దావా గెలిచితిని. దీనివలన నా విశ్వాసము దృఢపడెను. అసీళ్ల యెడ నాకు భయము లేదు. అవియు గెలిచెను. ఇక బొంబాయి వెళ్లినను భయము లే దని ధైర్యము కలిగెను.

ఈ విషయ మెక్కువ చెప్పకముందు తెల్లయధికారుల యవి చారమును, అజ్ఞానమును గుఱించి కలిగిన అనుభవము చెప్పుదును. ఈ జూడిషియల్ అసిస్టంటు ఎప్పుడును ఒకచోట నుండఁడు. ఈయన త్రిపాదివలె ఎక్కడెక్కడ తిరుగుచుండునో వక్షిస్తును, క్లయంట్లును అక్కడక్కడికి పోవలసియుందురు. తనుచోటులు వదలినప్పు వక్షిళ్లకు ఫీ జెక్కువ కాఁగా క్లయంట్లకు ఇబ్బడి ఖర్చు తగిలెడిది. ఇదియంతయు విచారించుటకు జడ్జి కేమిపని?

వేరావల్ అను గ్రామమున ఈ అప్పీలు శ్రవణము. అపుడు వేరా వలునందు స్టేగు ముమ్మరముగా నుండెను. రోజుకు ౫౦ మందికిఁ తాకు చున్నట్లులు గుర్తు. జనాభా ఇంచుమించు ౫,౫౦౦. దాదాపు గ్రామ మంతయు శూన్యము. నేనొక శూన్యసత్రమున విడిసితిని. అది గ్రామము నకు కొంచెము దవ్వు. అయితే పార్టీలకు నివాస మెక్కడ? వీరు ౬౩ ద్రులయినచో వీరి నీశ్వరుడే కాపాడుకొనవలయువా?

‘అచట స్టే గుండుటవలన విచారణ మజియొకచోటికి మార్పు మని దొరగారిని కోరుము’ అని నా కొకపక్షముమిత్రుఁడు తంతునిచ్చెను.

ఆ త్మ క థ

నే నటులు కోరగా దొరగా రిటు లనిరి: ‘ష్టేగుకు భయపడు చున్నారా?’

‘ఇం దడుగవలయునది మా భయమునుగుఱించి కాదు. నా సంతోషోపాయము నాకుఁ దెలియును. అయితే క్లయంట్లగతి యేమి కావలయును?’

‘ష్టేగు హిందూదేశమున ఇల్లు కట్టుకొన్నది. దీనికి భయ మెందుకు? వేరావలుగాలి ఎంతమంచిది! (దొరగారు గ్రామమునకు దూరముగా రాజభవనమునంటి డేరాలో నున్నారు) ఈరీతిగా వెలుపల నుండుట జనులకు నేర్పవలయునని యిటులు చేయుచున్నాను.’

ఈ ఫిలాసఫీముందు నామాట యేమి చలామణి యగును? ‘గాంధిగారు చెప్పినది గుర్తించుకొని వకీళ్లకును, పార్టీలకును నిక్కముగా కష్టమాయెనేని నాకుఁ జెప్పు’మని దొరగారు శిగస్తాదారుతో ననిరి.

దొరగా రొప్పునుకొనినదానినే చేసిరనుట నిక్కువము. కాని నల్లవారి యిక్కట్టులముం దది యేపాటి? ఆయనకు బీదలగు నల్లవారి యక్కటలు, అలవాటులు, స్వభావములు, ఆచారములు ఎటులు తెలియఁగలవు? కాసులమీఁద నడచువారికి కానులయెఱుక యెటులు? ఎంత విచారించినను, ఏనుఁగు చీమనుగుఱించి తెలిసికొన నెటు లసమర్థమగునో, ఆరీతిగనే అక్కటలలో ఏనుఁగులంతటి తెల్లవారు అక్కటలలో చీమలంతటి నల్లవారినిగుఱించి తెలిసికొనను, వారికి తీర్పుదిద్దను అసమర్థులు కాఁగలరు.

ప్రకృత మనుసరామః. పైని జెప్పిన చింతమున నాయందు నాకుఁ గొంత విశ్వాస ముదయించినతరువాత కొంతకాలము రాజకోటయందే ఉండనిశ్చయించితిని. ఇంతలో నొక నాఁడు కేవలరాముగారు నాకడకు

వచ్చి, 'ని న్నిచట నుండనీయము. నీ విక బొంబాయిలో ఉండవలసి వచ్చును' అనిరి.

'అయితే అచట నున్నచో నాకు కేసు లేవి? నా ఖర్చులు మీరు గడపుదురా?'

'ఆహా! నీఖర్చులు గడపుదును. వలసినపుడు పెద్దపెద్ద బారిష్టరులవలె నిన్ను ఇచటికి తీసికొనినత్తును. వ్రాతకోతల పనులన్నియు అచటికిఁ బంపుదును. బారిష్టరును గొప్పవానిని జేయుటగాని, కొలఁదివానిని జేయుటగాని స్త్రీడరుల చేతిలోని పని గాదా? జాంనగరమందును, వేరావలునందును నీవు నీపనిని తిన్నగాఁ జేసితివి. దీనివలన మాకిక పికరు లేదు. నీవు లోకారాధన చేయవలసినవాడవు. నిన్నిటలు కారిత్యావాడులో ముటుగనీయము. చెప్పు ప్రయాణ మెపుడో?'

'నేటాలునుండి నాకు కొంతపైకము రావలసియున్నది. అది పచ్చుటతోడనే నేను వెళ్లుదును.'

పైకము రెండువారములలో వచ్చెను. నేను బొంబాయి వెళ్లితిని. 'పేయిన్ గిల్ బర్టు అండ్ సయానీస్' ఆఫీసునందు 'చేంబర్స్' అద్దెకుఁగొని అచట నిలిచిపోతిని.

ధర్మసంకటము

నే నాఘీనుతోపాటు గిరిగామునందు ఇల్లును అద్దెకుఁగొంటిని. కాని యీశ్వరుఁడు నన్ను స్థిరముగా నిలువనీయలేదు. ఇల్లుగొని యెన్నోనాళ్లు కాకముందే నారెండవపిల్లవానికి జబ్బు వచ్చిపడెను. టైఫాయిడ్ జ్వరము. జ్వరము జూఱదు. తడఁబాటుమాటలు, రాత్రి సన్నిసాతలక్షణములు. ఈవ్యాధికిముం దితనికి ముమ్మరముగా మశూచి పోసెను.

డాక్టరును బిలిచితిని. ‘ఇందులకు మం దుపయోగింపదు ; కోడి గ్రుడ్లరసము, కోళ్లరసమును ఈయవలయు’నని యతఁ డనెను.

మణిలాలువయస్సు పదియేండ్లు. వాని నే మడుగుదును? సంరక్షకుఁడను నేనే. యేవోయొకటి నిర్ణయింపవలసినవాఁడను. డాక్టరు సజ్జనుఁడు ; పౌరసీకుఁడు. ‘అయ్యా ! మేము మాంసాహారు లము కాము. మీరు చెప్పిన ఈ రెండుచస్తువులలో దేనినీ ముట్టము. ఇందులకు బదులు మఱియొకటి చెప్పు’ డంటిని.

‘మీకుర్రవానికి జీవితాశ లేదు. పాలలో నీరు కలిపి యీనగును గాని ఆయాహారము చాలదు. నేను పలువురు హిందువుల కుటుంబము లలో వైద్యము చేయుదు నని మీ రెఱుఁగుదురు. వా రెవరును నే నె టులు చెప్పిన నటులు చేయకమానరు. నే నీపైని జెప్పినవి వారు తీసి కొనుచునే యున్నారు. నేను చెప్పినటులే మీరును విని మీ కుర్రని యెడ కాఠిన్యము తాల్పకుందురేని మేలు కలుగును.’

‘మీ రన్నది నిక్కమే కాని తమకిది తెలుపఁగోరెదను. ఇందు నాపూచీ చాల నెక్కువ. ఇతఁడు పెద్దవాఁడై యుండునేని వాని యిష్టానుసారము ప్రసర్తించియుండును గాని యావిషయమును నామీఁదనే పడినది. మనుష్యునకు ధర్మసంకట మిట్టిసమయమందే యని నే ననుకొందును. తప్పగునొండె, ఒప్పుగునొండె, మనుష్యుఁడు మాంసము తినరాదని నామతము. జీవనసాధనములకును ఒక యెల్లకలదు. ప్రాణ ధారణ మొనరించుటకును ఈవస్తువులఁ దినరాదని నాయుద్దేశము. నాకుఁ గాని, నావారికిఁగాని ఇట్టి సమయములందును నాధర్మమర్యాద మాంసముమొదలగువానిని నిషేధించుచున్నది. కావున మీరీ కుర్రవానిజీవిత మపాయగ్రస్తమయి యున్నదని నిశ్చయించినను, అట్టిది తటస్థించినను, నేను వీని ముట్టను. కాని నే నొకటి మిమ్ము యాచింతును. మీమందులు నేను వాడను. నాకు నాడీహృదయపరీక్ష తెలియదు. నాకు కొంచెము జలచికిత్స యెఱుక. నే నాచికిత్స చేయఁదలఁతును. కాని తమరు నియమము ననుసరించి మణిలాలును జూడఁబచ్చి శరీరమునందు జరుగు మార్పులను నాకుఁ దెలుపుమందురేని నేను తమమేలు మఱనను’ అని అంటిని. సజ్జనుఁడగు నతనికి నా యిక్కట్టు తెలిసెను. నాయిచ్చానుసారము మణిలాలును జూచిఁజూచి నంగీకరించెను.

మణిలాలు తనయుద్దేశమును నిర్ధారించి చెప్పఁగలవాఁడు కాక పోయినను, నాకును డాక్టరునకును జరిగిన సంభాషణమును తెలియఁ జెప్పి పిదప ‘నీ ఉద్దేశ మేమి?’ అని అడిగెతిని.

‘నీవు మామూలుగా జలవైద్యము చేయుము. నాకు కోళ్లూ వద్దు, కోడిగ్రుడ్లూరసమూ వద్దు.’

‘నేను వీనిని తినుమని చెప్పినచో నితఁడు తిను నని నాకుఁ దెలిసినను ఈమాటలవలన నాకు సంతసము కలిగెను.

ఆ త్మ క థ

నాకు కూనీనైద్యము కొంచెము తెలియును. లోగడ నీనైద్యము చేయుచుంటిని. రోగమునకు 'లంఘనం పరమాపథమ్' అని నాకుఁ దెలియును. కూనీపద్ధతి ననుసరించి మణిలాలును కటిస్నానము మూడునిమిషములు మాత్రము చేయించుచుంటిని. మూడుదినముల వఱకు నీరు కలిపిన నారింజపండ్లరస మిచ్చుచుంటిని.

వేడి బాటలేదు. రాత్రులు కొంచెముకొంచె మెగయుచుండెను. వేడి గంఠ డిగ్రీలవఱకు పోవుచుండెను. నాకు తొందర పుట్టెను. 'పిల్లవాని కెక్కువ చేసిన యెడల నన్ను లోకు లేమనుకొందురు? మాయన్న యేమనును? మఱియొక డాక్టరును పిలిపింపరాక పోయెనా? ఆయుశ్వదనైద్యుని పిలిపింపకపోదుమా? అపక్వమయిన తమబుద్ధిని పిల్లలపై ప్రయోగింప తలదండ్రుల కేమిసాకు?' అని యిట్టి ఊహలు కలిగెను.

'జీవుడా! నీవు నీకొఱకు దేనిని జేయుచున్నావో నీపిల్లవానిని దానినే చేయుము. దీనికి పరమేశ్వరుఁడు సంతసించును. నీకు జలచికిత్సమీఁద గుఱి. మందుమీఁద లేదు. డాక్టరు ప్రాణము పోయ లేడు. ఆతఁ డిచ్చునదెల్ల మందు. ప్రాణతంతువు పరమేశ్వరునిచేత నున్నది. ఈశ్వరనామము గ్రహింపుము. మఱి దీనిని నమ్ముము. నీమార్గమును విడవకుము' అని యీ యూహలును కలిగెను.

మనస్సునం దిటులు మల్లాగుల్లాములు పడుచుంటిని. చీకటులు పడెను. రాత్రీ మణిలాలును దగ్గఱకుఁ దీసికొని పడుకొంటిని. తడి గుడ్డ మీఁదఁ గప్పవచ్చునని నిశ్చయించితిని. లేచి బట్ట తెచ్చి చలినీటఁ దడిపి పిడిచి తలవఱకుఁ గప్పితిని. పైని రెండు కంబళ్లు కప్పితిని. తలకు తడితువాలు చుట్టితిని. ఒడలు పెనమువలె కాలి ఆర్చుకొనిపోయెను. చెమటబొట్టు లేదు.

౨౨ ధర్మసంకటము

నాకు అలపు పుట్టెను. మణిలాలును తల్లి కప్పగించితిని. ఒక అటగంటనేపు మంచిగాలిలో తిరిగి శ్రమ తీర్చికొని శాంతి నొందఁ గోరి చాపాటీవంకకుఁ బోయితిని. పది కొట్టిరి. మనుజుల రాకపోకలు తగ్గిపోయెను. కాని నా కదేమియు తెలియుటలేదు. నేను విచార సాగరమున మునిగిపోతిని. ఓయీశ్వరా! ఈధర్మసంకటమున నావి సతి సంగీకరింపుము. నానాలుకపైని రామనామ మాడుచునే యుండెను. కొంతసేపటికి ఇంటికి మరలితిని. నా గుండెలు దడదడలాడుచుండెను. ఇంటఁ జొరఁగనే మణిలాలు ‘నాన్నా వచ్చితివా?’ అనెను.

‘ఆ, నాయనా!’

‘న న్నిందుండి తీసివేయుము! ఇందులో చచ్చిపోవుచున్నాను.’

‘చెమట పోయిచున్నదా?’

‘చెమటతో స్నాన మయిపోయినది. వెంటనే తీసివేయుము నాన్నా!’

నేను మణిలాలు తల మూచితిని : స్వేదబిందుమాల. వేడి దిగ జాతెను. నే నీశ్వరునకు చేతు లెత్తితిని.

‘నాయనా! మణిలాలూ! భయములేదు. ఇంక జ్వరము పోవును. కాని ఇంకొంచెము చెమట పోయనిమ్ము!’

‘ఇంక ఆఁగలేను. ఇప్పుడే నన్ను జయటికి తీయుము; వలయుచో నింకొకతూరి కప్పవచ్చును.’

నాకు ధైర్యము వచ్చెను. మాటలతో కొన్ని నిమిషములు గడపితిని. చెమట తలనుండి ధారగా కాఱజొచ్చెను. కప్పినబట్ట లన్నియుఁ దీసితిని. ఒడలంతయు తుడిచి అఱచిచ్చితిని. పిదప తండ్రి

ఆ త్మ క థ

బిడ్డల మామంచముమీఁదనే నిదిరించితిమి. మా యిరువురకును గాఢ నిద్ర పట్టెను.

ప్రాద్దునఁ జూతునుగదా మణిలాలునకు వేడి చాలనట్లు తగ్గి పోయెను. నలుబదినాళ్లు పాలు నీరు పండ్లమీఁద నుంచితిని. నాకు భయము తీఱెను. జ్వరము మొండిదే గాని తుదకు వశమాయెను.

నేఁడు నా బిడ్డ లందఱలో మణిలాలు ఆరోగ్యవంతుఁడు, బలి ప్తుఁడును.

ఇందులకు కారణము రాములవారి కృపయా? జలచికిత్సయా? అల్పాహారమా? లేక యే దేని యుపాయమా? దీనినిర్ణయ మెవరు చేయఁగలరు? ఎవరి విశ్వాసము చొప్పున వారికి నిర్ణయించుకొనఁ జెల్లును... కాని ఆసమయమున ఈశ్వరుఁడే నావినతి నంగీకరించెనని నేను నమ్మితివి; నేటికిని నమ్ముచున్నాను.

మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికా

మణిలాలునకు పూర్తిగా నిమ్మళించెను. గిరిగామునందలి గృహము వాసయోగ్యముగా లేదని తలచితిని. ఇల్లంతయు లేమ. తగిన వెలుగు లేదు. కావున నేను రేవాశంకరుగారితో నాలో చించి మంచితావున గాలి వచ్చు నిల్లు తీసికొన నిశ్చయించితిఁ బాండ్రా, సాంత్రూజ్ వనైరా లన్నియు తిరిగితిమి. బాండ్రాయం దు కసాయిమకాణ ముండుటచే నచటనుండ నాకు బుద్ధిపుట్టలేదు. ఘాట్ కోపరము వనైరాలు సముద్రమునకు దూర మని తోచెను. సాంత్రూజునం దొక అందమైన బంగాళా దొర కెను. అచటకి కాపుర మెత్తి తిమి. ఆరోగ్యదృష్టిలో నిక సురక్షితుల మనుకొంటిని. చర్చి గేటుకు వెళ్లుటకు మొదటితరగతిప్యాసు తెప్పించుకొంటిని. మొదటి తరగతిబండిలో పలుమాటులు నేనొకడనే యని గుఱుతు. దీనివలన నాకు కొంచెము గర్వముకూడ జనించెను. పలుమాటులు బాండ్రా నుండి చర్చిగేటుకు సరాసరి పోవుబండినందుకొనుటకు సాంత్రూజు నుండి బాండ్రాకు నడిచిపోవుచుండువాడెను. నాకు రాబడి మొన లిడెను. దక్షిణ-ఆఫ్రికా క్లయంట్లుకూడ కొంచెముపని యిచ్చుచుం డిరి. దీనివలననే నాఖర్చులు వెళ్లఁబారిపోయెడివి.

ఇంతవఱకు నాకు హైకోర్టుతో పని పట్టలేదు ; కాని ఆదినము లలో నచట 'మూట్' (చర్చ) జరుగుచుండెడిది. దానికి వెళ్లుచుంటిని. అందులో పాలుగొన ధైర్యము చాలదు. అందు జమియత్ రామ్

ఆ త్మ క థ

నానాభాయిగారు ప్రధానభాగ మాక్రమించుకొనుచుండిరని గుఱుతు. క్రొత్తబారిష్టరు లందఱు చందమున నేనును హైకోర్టునందు కేసులు వినుటకు వెళ్లుచుంటిని; అచట నేదో యొకింత వినుటకు బదులు సముద్రముమీఁదనుండి మెల్ల మెల్లగా వచ్చు చల్లగాలికి కునికిపాట్లుపడి ఆనంద మనుభవించుట సంభవించెడిది. నావలెనేకునికిపాట్లుపడువారిని జూచి సిగ్గు పోకొట్టుకొనుచుంటిని. అటు లచట నిదురించుటయు ఒక ఫాషన్ అని తలపోసితిని.

హైకోర్టునందలి పుస్తకాలయము నుపయోగింప దొరకొంటిని. అచట కొందఱతో పరిచయము చేయను మొదలిడితిని. ఇక కొలది కాలములోనే హైకోర్టులో పని చేయఁగలుగుదు ననుకొంటిని.

ఈదెస నొకనంక వృత్తినిర్వాహమునెడ కొంచెముకొంచెము చింత లేకుండఁ బోఁ దొడఁగెను; మఱియొకనంక గోఖలేగారి కన్నులు నామీఁద. వారమునకు రెండుమూఁడుమాఱులు నాచేంబర్సు లోనికి వచ్చి నాసంగతి తెలిసికొని పోవుచుండిరి. మఱియు నపుడపుడు తమ ముఖ్యమిత్రులను దీసికొనియు వచ్చుచుండిరి. వారు తమకార్యము చేయు తెఱఁగు నాకుఁ దెలుపుచుఁ బోవుచుండిరి.

అయితే నాభవిష్యద్విషయములనుగుఱించి యొకటి చెప్పిన బాగుండును. అది యేమనఁగా, నేను మొదట నేమి చేయవలయునని యేర్పఱిచికొంటినో అటువంటిదానిని దేనిని ఈశ్వరుఁడు సాగనిచ్చి నాఁడు కాఁడు—‘తా నొకటి తలఁపఁగా దైన మొకటి తలఁచె.’

మాఁడుఁడు! నేను స్థిరముగా నుండ నిశ్చయించుకొంటిని; మఱియు కొంచెము స్వాస్థ్య మనుభవింపఁ గడఁగితిని. ఇంతలో ఏకాయోకి దక్షిణ-అఫ్రికానుండి తంతువచ్చెను: ‘చేంబర్లేనుగారు ఇచ

౨౩ మరల దక్షిణ-ఆఫ్రికా

టికి రానున్నారు. నీవు వెంటనే రావలయును.' నా చేప్పినమాటలు నాకు గుఱుతున్నవి. నేను మరల తంతి నిచ్చితిని: 'నాఖర్చులు సిద్ధపెట్టుడు. నేను వచ్చుటకు సంసిద్ధుడను.' వెంటనే ధనము వచ్చెను. నే నాఫీసు కట్టిపెట్టి అచటికి రవాణా అయితిని.

అచట నా కొక యేడాది పనిపట్టు ననుకొంటిని. బంగాళా నాక్రిందనే యుంచుకొని, ఆలుబిడ్డల నం దుంచిపోవుట మంచి దను కొంటిని.

ఈదేశమున పని దొరకని పిన్నవారు విదేశములకుఁ బోవ సాహసించుట లగ్గని నా కపుడు తోచుచుండెను. ఇందువలన నాతోఁ గూడ నలువూరైదుగురిని తీసికొనిపోయితిని. వీరిలో మగనలాల్ గాంధీయుఁ గలఁడు.

గాంధీ కుటుంబము పెద్దది. ఇంకను వృద్ధియగుచున్నది. వీరిలో స్వాతంత్ర్యము గోరువారిని స్వతంత్రులఁజేయుట నాకోరిక. మాతంత్రుడిగారు వీరి నందఱను జమిందారీ నాకరీలలోఁ బెట్టి యెటులో నిర్వహించుచుండెడివారు. వీ రీనాకరీ మానుకొనిన బాగుండునని నే నెంచుచుండెడివాడను. వారికి వేరే నాకరీ చూపింపలేక కాదు. శక్తియున్నను అట్టి యిచ్చ లేదు. వారు తమంతట తాము సంపాదించుకొనఁగల స్వతంత్రులు కావలయునని నాకోరిక.

తుదకు నా ఆదర్శములు పోనుపోను ఎటులెటులు అభివృద్ధి చెందినవో (నా కిటులు సమ్మకము) ఈపిన్నవారి ఆదర్శములను గూడ నటులటులు నాయాదర్శములతో నై క్యముచేయఁ దొడఁగితిని; వీరిలో మగనలాల్ గాంధీని సంసిద్ధుని జేయుటలో మిగుల సాఫల్య మొదలెను; అయితే యీవిషయము ముందుముందు వ్రాయఁదగినది.

ఆ త్మ క థ

ఆలుబిడ్డల నియోగము; నిలువబడిన వకీలుపనిని త్రేంపివై చుట; నిశ్చితవస్తువునుండి అనిశ్చితవస్తువునందు ప్రవేశించుట—ఇది యంతయు ఒక నిమిషము బాధాకరమాయెను. కాని నా కనిశ్చితజీవన మలవాటైపోయెను. ఈప్రపంచమునందు భగవంతుడొకఁడే సత్యము; మిగిలిన దంతయు నిశ్చితముకాదు; అది నిశ్చిత మనుకొనుటయు భ్రమ; మనచుట్టుప్రక్కల కానిపించునదియు, జరుగునదియు ఇది యంతయు అనిశ్చితము; మఱియు క్షణికము. దీనియందు నిశ్చితరూపమైన యేపర మత త్వము నిలీనమయియున్నదో దాని ప్రదర్శన మెల్లపుడు జరుగు చుండును. ఈవిషయమున నమ్మక ముంచియున్నను మన జీవనము సార్థకము కాఁగలదు. ఈ యశ్వేషణీమే పరమపురుషార్థము.

నేను డర్బనుకు ఒక దినము ముందుగనైన వెళ్లఁజాలకపోతిని. నేను చేయవలసిన పనియంతయు తయారుచేసి పెట్టియుంచిరి. చేంబ ర్లేనుగారిని జూచు డెప్యూటీవనుకు తారీఖు నిర్ణయింపబడెను. వారి కీయవలసిన అర్జీ వ్రాసి నేను డెప్యూటీవనుతోఁగూడఁ బోవలసి యుంటిని.

మూడవ భాగము—మొదటి ఖండము నమాప్తము

అకారాదిపదాది సూచి

అ

అంటరానితనము 3౪౨.

అటర్నీ జనరల్ ౨౨౧, ౨౨౩.

అడిసన్ గారి మాదిరి ౬౩

అడ్వకేటు ౨౨౩-౪;—కొఱకు నా అజ్ఞ ౨౨౧;—గా నల్లవారిని
చేర్చ ననునా? ౨౨౨.

అనాలజీ, బట్లరుగారు వ్రాసినది ౧౮౬-౭.

అనుభవము, శాస్త్రజ్ఞానము ౧౦౭.

ఆన్ వెల్ కమ్ విజిటర్ ౧౬౫.

అన్న,మా ౨౬, ౫౬, ౬౧-౩, ౧౩౧-౨, ౧౪౧, ౧౪౪, ౧౪౬,
౧౫౩;—గారి ఆలోచన ౫౭;—గారి ఆశలు ౧౩౬;—గారి
కోరిక ౧౪౭;—కు నాపై అపారప్రేమ ౧౩౬;—వాగ్దానము
౫౯;—సాయపడెను ౧౩౮.

అన్నదమ్ములము ౧౦.

అన్నపానసంస్కరణము ౧౩౮.

అన్నాకింస్తుఫోర్డు ౨౦౮.

అఫిడవిట్టు ౨౨౭.

అబుబకర్ ఆమన్ సేట్ ౨౩౭.

అబ్బాస్ తయార్జీ, ౨౬౩;—గారి ప్రాయశ్చిత్తము ౨౬౭.

అకారాదిపదాది సూచి

అబ్దుల్లా నేట్ దాదా ౧౬౧, ౧౬౨, ౧౬౬, ౧౬౭, ౧౬౯, ౧౭౧-౨, ౧౭౪-౫, ౧౮౧, ౧౮౮, ౧౯౮, ౨౦౭, ౨౧౦-౧౧-౧౨, ౨౨౧-౨-౩, ౨౨౬, ౨౮౬;—బుద్ధి ౧౬౧;—గారి యువ దేశము ౧౬౪;—కలవలపడుట ౧౬౮;—గారిపకీలు ౧౭౯;—గారిపీడుకోలు విందు ౨౧౦;—గారి ఇంట్లో సభ, ౨౧౪;—గారి దావా ౧౯౯;—గారు దావా గెలిచిరి ౨౦౩, ౨౧౦-౧౨;—గారి గృహము, కార్యస్థానము, సత్రము ౨౧౭; ౨౨౦;—గారి తలపాగ ౨౨౪;—గారి చందా ౨౨౭;—‘కుర్ లేండ్’ స్త్రీమరు కొనిరి, ౨౭౬;—‘నాదనీ’ స్త్రీమరు వీడెంటు ౨౭౬;—గారికి నష్టపరిహారము ౨౮౪;—గారిని బెదరించుట ౨౮౫.

అబ్దుల్ కరీమ్ జావేరి నేట్ ౧౫౩.

అబ్దుల్ కరీమ్ హాజీ ఆవం కంపెనీ వ్యవహారాలు ౨౮౪.

అబ్దుల్ గనీ నేట్ ౧౭౫-౬, ౧౮౮.

అమెరికా ౧౧౩, ౧౧౬;—నీగ్రో ౧౮౦;—హోటలు యజమాని వసతి ఇచ్చుట ౧౮౦.

అమృతబజారుపత్రికా అఫీసు ౨౭౪;—అధిపతి ౩౪౧.

అమ్మ, మా ౨౬, ౩౨, ౪౨, ౫౫-౭, ౬౨, ౬౬, ౭౪;—పరమ సాధ్వీ ౩;—కు సూర్యదర్శనము తెలియజేయుట ౪;—గారి అనుమతి ౫౮;—గారి ఆజ్ఞ ౬౧;—గారి చెంత శిష్యము ౬౨, ౧౦౮;—గారి మీద బెంగ ౬౯;—గారు చనిపోయిరి ౧౩౩.

అయ్యా ‘సర్’—Sir—౬౮.

అరబీ ౨౪, ౨౫.

అకారాదిపదాది సూచి

అరబ్బులము ౧౬౨-౩.

అరవవారు ౧౬౩, ౨౫౩, ౩౦౭;—యతడు ౨౩౨;—గురుస్తా
౨౩ ౭;—వంటయిల్లు దృష్టికోవము ౩౪౨.

అరవము ౨౫౨, ౨౫౩, ౩౦౧;— బాగుగనే నేర్చితిని ౨౫౨;—
దక్షిణ ఆఫ్రికా చెరసాలలో నభ్యసించితిని ౨౫౩.

అరేబియా సముద్రము ౧౩౧.

అక్రీలు వ్రాయుట ౧౪౩, ౧౪౬.

అలెగ్జాండరు—పోలీసు సూపరిం టెండెంటు ౨౯౧-౨౯౩;—మిసెస్
౨౯౦;—గారికి వందనములు ౨౯౩;—గారి చాతుర్యము ౨౯౪.

అల్పత్యము, నా—ప్రస్తా ౪.

అల్లిన్సన్ ౭౫, ౬౧-౨.

అసెంబ్లీ ప్రెసిడెంటు ౨౧౫.

అస్పృశ్యత ౨౦౭.

అస్సాము స్త్రీచురు ౧౨౭.

అహమ్మదాబాదు ౫౫;—హైస్కూలు ౩౦౨.

అహింస ౩౬;—పాపము ౪౧;—చిమర్చనము ౨౬౧;—సిద్ధాంతము
వై ప్రశ్న ౨౮౭.

ఆ

ఆంగ్లము ౨౩.

ఆంగ్ల పదములు ౭౭.

ఆంగ్ల భాషాజ్ఞానము ౨౫౧.

ఆంగ్ల దేశము ౭౯, ౮౩, ౯౨, ౯౩;—న హైందవవిద్యార్థులు ౯౬.

అకారాదిపదాది సూచి

అంగ్లేయ ఉపాధ్యాయుడు 30౧;—సమాజము ౭౭, ౮3.

అంగ్లేయుడు ౬౬.

అంగ్లేయులు ౯౭.

అంగ్లోఇండియన్ ౭3;—పత్రికాసంపాదకులు ౨౭౫.

ఆంధ్ర్య ముద్రే ౨౦౪.

ఆక్స్ ఫర్డ్ ౮౨.

ఆగ్రా 3౬౬.

ఆత్మ కథ ౧౨;—ప్రస్తావనలో ౧, ౨;—పరీక్ష ౮౦;—జ్ఞానము ౪౭;—సాక్షాత్కారము ౪౭;—హత్య 3౮.

ఆదంజీ మియాఖాన్ ౧౬౬, ౨౧౪, ౨౧౭, ౧౫౧-౨, 3౦౦, 33౪.

ఆధ్యాత్మిక ప్రయోగములు, ప్రస్తావనలో ౪;—ప్రసంగములు ౨౪౫.

ఆనందస్వామి-ప్రస్తావనలో ౨.

• ఆనాకింస్సుఫర్డ్ వ్రాసిన Perfect way in Diet ౭౫.

ఆనిబెసంటు సతి ౧౦3, ౧౦౬, 3౬౫, 3౭౧.

ఆపదలో ఐక్యము ౨౮౧,

ఆమోదజీవ ౨౧౪, ౨౧౭.

ఆరెంజి ఫ్రీస్టేటు ౧౯3-౪, ౨౧౦.

ఆర్థర్-మంచి వ్రాయసకాడు ౨౧౬.

ఆర్యీ ఆండు నేవీ స్టోర్స్ ౭౭.

ఆలిన్సన్ గారు-డాక్టరు, వారి సంతాననిరోధోపాయములు 3౧౨.

ఆసియా ఖండవాసులకు శాసనములు ౧౯౪-౫.

అకారాదిపదాది సూచి

అసెటిక్ ఆసిడ్ ౭౦.

ఆస్తికమతము ౧౦౬.

ఆస్తికుడు : నాస్తికుడు ౧౦౭.

ఆహార పరీక్ష ౭౫;—పరిశోధన ౭౫.

ఇ

ఇంగ్లాండు ౧౫, ౨౨, ౫౫-౭, ౫౯-౬౦, ౬౬, ౬౯, ౭౪, ౯౮,
౨౦౮;—బారిష్టర్ల పూర్వాచారము ౧౨౨;—లో మాంస
భక్షణము ౮౭;—లో శాకాహారపరిశోధనకు బీజములు ౮౯;
—లోని హైందవవిద్యార్థులు ౯౬;—హైకోర్టులో నాపేరు
రిజిస్ట్రే రగుట ౧౨౩.

ఇంగ్లీషు ౨౩-౪, ౬౬, ౭౧, ౮౨, ౧౧౧-౩, ౧౪౪, ౧౫౪,
౧౬౧-౨, ౨౫౩, ౩౦౩;—ఉద్యోగులు ౨౫౨—నాపద్ద
చదువుకొనిరి ౧౯౨;—భాషాధికారము, కాంగ్రెసులో
౩౪౬;—వారి ఉడుపులు ౫౯;—ఆచారములు ౭౦, ౭౬;
—వర్తకులకు మనము కమిషన్ ఏజెంట్లము ౩౬౪;—పంటక
ములు ౧౧౪;—సంఘము ౭౭;—స్ట్రీఫ్ కేట్లు ౨౨౧-౨.

‘ఇంగ్లీషుమన్’ ౨౭౪;—పత్రికాధిపతితో పరిచితి ౩౬౩.

ఇండియా, ౬౯, ౭౫, ౭౯, ౧౧౩, ౧౫౪;—కు దారి పట్టవల
యునా? ౧౭౦;—వైస్రాయి, ఎల్గిన్ ప్రభువు ౨౩౮;—
సర్కారు ౨౩౮;—కు బయలుదేరుట ౨౫౨,

ఇండియన్ ఫ్రాంచైజ్ ౨౧౦-౧౧;—క్లబ్బునకు గోఖలే గారు బిలి
యర్లు ఆడవచ్చుట ౩౫౧;—లా ౩౭౨.

౫

అకారాదిపదాది సూచి

ఇంద్రియములు, రాక్షసబలము కలిగినవి 3౧౮.

ఇంద్రియ నిగ్రహము 3౧౫;—నాపడినపాట్లు 3౧౨.

ఇంద్రియనిగ్రహోద్యమము 3౧౨.

ఇన్ డెన్ చెర్డు కూలీ ౧౬3, ౨3౪;—చట్టము చదువుట ౨33.

‘ఇన్ ఫాలిబుల్ పూఫ్స్’-పియర్స్ గారి గ్రంథము ౧౮౬.

ఇన్స్ ఆఫ్ కోర్టు ౭౯.

ఇసా హాజీసుమర్ సేట్ ౧౭౪-౫.

ఇస్త్రీ పెట్టె 3౨౨;—నా ఇస్త్రీ: చాకలి ఇస్త్రీ 3౨3.

ఇస్లాం ౨౫, ౧౬౧;—గ్రంథములు ౨౦౮;—మతమున నాకు సామాన్య
జ్ఞానము ౧౬౨.

ఈ

ఈవినింగ్ సూట్ ౭౯.

ఈశ్వర-అనుగ్రహము 3౪, ౧౫౯;—ఇచ్చారక;—మహిమ ౧౧౮;
—రక్షితుడు ౨౪౯;—సాక్షాత్కారము 3౧౭; ప్రస్తావన ౪;
దీనికొఱకు బ్రహ్మచర్యము 3౨౦.

ఈశ్వరుడు రక్షించుట ౧౦౯;—పంపినమాత ౨౪౭;—సాగనివ్వలేదు
3౮౨.

ఈశ్వరుడే వినతి నంగీకరించెను 3౮౧.

ఈశ్వరునకు చేతు లెత్తితిని 3౭౮.

ఉ

ఉత్తమచందు గాంధీ ౧.

ఉత్తమధర్మము ౧౨.

అకారాదిపదాది సూచి

ఉపనిషత్తులు - దివ్యజ్ఞానసమాజమువారు ప్రకటించినది ౨౪౨.

ఉపవాసము, ఇచ్ఛాపూర్వకము;—మనోనిగ్రహము;—విషయాసక్తి
—బ్రహ్మచర్యమున కనివార్యోపకరణము ౩౧౫;—దీక్ష ౪౯.

ఉపాధ్యాయపదవి ౧౪౪.

ఉపాధ్యాయుడు ౬, ౧౭, ౧౯, ౨౨, ౪౭, ౫౪;—మద్యమాంస
ములు ౨౩-౨౪.

ఉపాసన ౧౧౦.

ఉర్దూ ౨౫;—భాష చదువ దలచుట ౨౫౨;—మున్నీ ౨౫౨;—
యెరవాడచేతనాలలో నభ్యసించితిని ౨౫౩.

ఎ

ఎడ్వర్డు-పట్టాభిషేకసమయము ౨౬౧;—మెయిట్లండు ౨౦౮-౯.

ఎడ్విక్ ఆర్నాల్డు, సర్ ౮౯;—గారి గీతానువాదము ౧౧౨;—
గారి లెట్ ఆఫ్ ఏషియా ౧౦౩, ౨౪౪.

“ఎథిక్స్ ఆఫ్ డయట్-ది” ౭౫.

ఎఱ్ఱసముద్రము ౭౬.

ఎల్లిక్ ప్రభువు, ఇండియావైస్రాయి ౨౩౮;—గిర్మిటియా తలపన్ను
తెల్లవారికి లాభముమార్పుట ౨౩౯.

ఎల్లర్ థార్పు, మిస్టరు ౨౭౩.

ఎవిడెన్సు ఆక్టు ౧౪౧-౨; ౩౭౨.

అకారాదిపదాది సూచి

ఎస్కాంబ్ హీ ౨౧౧-౨, ౨౧౫, ౨౨౫, ౨౯౫-౬, ౩౨౭;—
అటర్నీ జనరలు ౨౨౧;—గారికబురు ౨౨౯;—గారు పిలువ
నంపుట ౨౯౪.

ఏ

ఏకపత్నీవ్రతము ౪౬, ౧౫, ౩౧౦-౧, ౩౧౩.

ఏకాదశి ౪౯.

ఏడెన్ ౧౩౧.

ఏఫిల్టవర్ మానవుని అజ్ఞాన చిహ్నము, టాల్స్టాయ్ గారి అభిప్రాయము ౧౧౭-౮-౯.

ఏయిడాన్సుమిషన్ ౩౦౭.

ఏను-అద్వితీయ అనతారము, ఈ సిద్ధాంతము హృదయంగమము
కాలేదు ౨౨౫;—కుటుంబముతో పరిచితి ౨౪౩, ఆగి
పోవుట ౨౪౪;—నకును, బుద్ధునకును తారతమ్యము ౨౪౪;
—మతము; నాఅంతరాత్మ ౨౦౪;—మతముపై నాకు ఈసు
౧౨౯;—మతమువారివాదన ౧౨౯;—మతమున కలియనిచో
ముక్తిరాదా? ౨౦౬.

ఏసేరక్షకుడు ౧౨౮.

ఒ

ఒంటె, పై తొలిసారి ప్రయాణము ౫౭.

ఓ

ఓటుపిండి-కావ ౭౧;—పులుసు ౫౭.

అకారాదిపదాది సూచి

ఓతగాంధీ ౧.

ఓలు పెప్పి మెంటు ౧౦౪.

ఓలుఫీలుగారు ౮౯-౯౦.

క

కటిస్నానము ౩౭౮.

కఠినశాసనము ౧౯౮, ౨౧౫.

కడపటిమాట ౨౮౭.

కత్తిమీదినాము ప్రస్తా-౮.

కన్సర్వేటివులు ౨౨౬.

కబాగాంధీ ౧-౨.

కరంచందుగాంధీ ౧.

కరపత్రములు రెండు ౨౩౧;—దక్షిణఆఫ్రికాను గురించి ౨౬౩.

కర్జన్ లార్డు-వర్సారు ౩౫౨.

కలకత్తా ౨౫౨, ౨౫౫, ౨౭౩, ౨౭౬, ౩౩౯, ౩౫౧, ౩౫౯
౩౬౪, ౩౬౬.

కలకత్తాలో నాకార్యక్రమము ౩౬౩;—లో ఓవదిగుట ౨౫౪;—
లో సభచేయుట సులభముకాదు ౨౭౪-౫;—కాంగ్రెసు
౩౪౩, ౩౪౪;—అధ్యక్షుడు, డి. ఏ. వాచాగారు ౩౩౯;—
నాదక్షిణఆఫ్రికాతీర్మానము ౩౪౦, ౪౮;—అది ఆమోదింప
బడుట ౩౪౯-౫౦;—నివాసములు ౩౪౧;—ప్రతినిధులు ౩౪౧;
—వారు హుకుములు జారీచేయుదురు ౩౪౨;—వారిలో
అంగీకారానితనము ౩౪౨;—వీరికి ప్రేక్షకులకు అభేదము ౩౪౯;

అకారాదిషదాది సూచి

—ప్రతినిధుల మలమూత్రవిసర్జనము 3ర3;—దానిని బాగు
చేయుగౌరవము నాకేదక్కను 3ర3;—ఆరంభము 3ర2;—
అన్నియు ఇంగ్లీషులోనే 3ర2;—నాఉపన్యాసము 3ర3;
—ముగిసెను 3౪౧.

కలోనియల్-బారన్ ఇండియన్ ఎడ్యుకేషనల్ అసోసియేషన్
౨3౦.

కస్తూరిబాయి ౧౬, 33౯;—ఆమెకు చదువు ౧౭-౮;—ఒక బంగా
రుహారము 33౫.

కాంగ్రెస్ 3ర౫-3౪౦;—తంతు అంతయు తెలిసికొంటిని 3ర౬;
—పనులు నడపుట 3౭౨;—మూజ్జాల్ల ముచ్చట 3ర౧;—
లో పనిజేయవలెననియున్నది 3ర౫;—లో కాలము వృథా
3ర౬;—లో ఇంగ్లీషుభాషాధికారము 3ర౬:—సేవలో
తలవెంట్రుకలు నరసినవి 3ర౫, 3౪౧.

కామియావాడు ౯, ౧౭, ౧౯, ౫౮, ౧౮౭-౮, ౧౪౧, ౨౮౧;
—కోమటులు ౨౮౦;—జూడిషల్ అసిస్టెంటు 3౭౨-3;
—లో నిన్ను ముఱుగనీయము 3౭౫;—సంస్థానములలో
మాపూర్వులు మంత్రులు ౧.

కాథవటే, ప్రొఫెసర్ 3౪౫, ౭౬౨.

కానుకలు, దేశమునకు మఱులునపుడు 33౮-౫;—చాటిని జీర్ణము
చేసుకొనవచ్చునా? 33౬;—లోకసేవకుని నిజవస్తువులుకావు
33౮.

కార్డినల్ మానింగు ౧౧౮-౫;—మహల్ ౧౧౫.

అకారాదిపదాది సూచి

కార్జెత్ వ్రాసిన “హీరోస్ అండు హీరో ప్రిక్స్” ౧౦౫;—గారి.

మహమ్మద్ స్తుతి ౨౪౩.

కాలరు, ఉన్ని ౩౨౨;—నేను బాగుచేసినది ౩౨౨-౩;—బారిష్టర్ హాస్యము ౩౨౩.

కాలేజీ, శర; శ్యామలదాసుకాలేజీ శర—౫.

కాశీ, ఆలయము ౩౬౦;—మాతకు భయంకరయజ్ఞము ౩౬౨;—చరణ-బెనర్జీ గారి దర్శనము ౩౫౮; గారి నిరాడంబరవేషము ౩౫౯; వారితో సంభాషణ ౩౫౯.

కాశీ ౩౬౫-౬;—కథ ౩౬౮;—విశ్వనాథ-ఆలయము, భగవచ్చింత నకుతావులేదు; అశుచి, దుర్గంధము, రూపాయల తాపటము ౩౬౯—౭౦;—దర్శనము ౩౬౯—౭౦.

కాసా, తలపాగాలు ౩౫౨.

కాసిమ్ కమరుద్దీన్ మహమ్మద్ ౧౭౫.

“కీరీటములేని బొంబాయిపాదుషా” ౨౮౧.

‘కీటు ధియాసఫీ’ ౧౦౩.

‘కుర్ లేండు’ స్త్రీమరు ౨౮౬; ౨౯౬, .దాదా ఆబ్దుల్లాగారు కొనిరి. ౨౭౬.

కురాన్, షరీఫ్ ౧౬౧;—నేలుగారిది ౨౦౮.

కులము-చుండివెలి ౧౩౬.

కుష్టు-శిగి ౩౦౬;—రామాయణ పతనమున గుదురుట ౪౮.

కునీ-వైద్యము ౩౭౮.

అకారాదిపదాది సూచి

కూలివారు, రిక్రూటు ౨౩౬;—భారతీయులకు పేరు ౧౬౩.

‘కూలీబారిష్టరు’ ౧౬౩, ౧౭౭.

కృష్ణశంకరపాండ్యా ౨౪.

క్వెస్ట్ ౧౫౬౮, ౨౮౬-౭, ౨౮౯;—క్విరడించుట ౨౮౧;—
సెలూను, విందు ౨౮౫.

క. మాలెసన్, గారి విప్లవ (Mutiny) చరిత్ర ౧౨౭.

కమిస్ట్రీ ౮౩.

కర్నూరుహోటల్ ౨౫౫.

కేంబ్రిడ్జి ౮౨.

కేదాశేశ్వరుని మందిరము ౩౮.

కేవల్ రాం, మాషీ, దవేగారు కేసులు తెచ్చియిచ్చుట ౩౭౨, ౩౭౪.

కేశవచంద్రసేను-గారి జీవితము చదువుట ౩౬౨.

కేశవరావు దేశపాండే ౨౬౬-౭,

కేసులు—౧౪౩, ౧౪౫; నా మొదటికేసు ౧౪౨; కే. మా. దవేగారు
కేసులు తెచ్చియిచ్చువారు ౩౭౨.

కొట్టినవారిపైకేసు ౨౯౫.

కొశందవేలుపిల్లెయి, ఎ ౨౧౪.

కో కో ౮౪;—కోట్టెలు ౮౪.

కోట్సు ౧౮౭-౮, ౧౯౭;—కేవలకరుతెగవారు ౧౮౫;—హృదయము
౧౮౬;—గారితో పికారు ౧౯౫;—గారు పాపభీరువు ౧౯౯;
గారిచ్చిన గ్రంథములన్నియు దండుగ ౨౦౮.

అకారాదిపదాది సూచి

కోడిగుడ్డరసము 322-2.

కోర్టు—ఒకత్రాసు 220;—లో నన్ను చేర్చుకొనక పోవుట 224;
—నియమములు: తలపాగ 224-4;—ఫీజు రెగ్యులేషన్
202;—లో నాక్షరమును జూచి కోలాహలము 322.

క్రికెట్—20.

క్రూగర్, ప్రెసిడెంటు 174.

క్రైస్తవ—మతము 20-1, 100, 104;—మతబోధ 20;
—మతప్రాశస్త్యము 102;—మతానుసారము ఆత్మలేదు
202, —మిత్రులు నన్నే సుమతమున గలుపుకొన బ్రయత్నిం
చుట 202, 204;—మిత్రులవలని యనుభవములు 204.

క్రైస్తవుడు 20, 100.

క్రైస్తవులు 204;—పరిచయము 102;—హిందువులు 202,
204;—మాంసభోజులు 100.

క్రాజ్ గారు, డాక్టరు 172-2.

క్లయింటుకు, ఇబ్బడిఖర్చు 323.

క్వారంటీన్ 203, 204; 202—లో మాడిడల నుంచుట 203,
అందుకు హేతువు 204.

ఖ

ఖరనేట్ జీ, సి. యం., స్మిత్ కాజుకోర్టు ఇడ్జి 223.

ఖాతా (Book-keeping) 102, 200.

ఖాన్ గారు, కేసులలో నాకు సాయపడుచుండు వారు 302.

అకారాదిపదాది సూచి

గ

గర్వగంధము-ప్రస్తా ౯.

గవర్నరుగారికి అతిథిని ౩౩౯.

గాంధీ, ఉత్తమచంగు ౧;—ఓతా ౧;—కబా ౧, ౨;—కరంచందు ౧;
—తులసీదాస్ ౧;—మణీలాల్ ౩౮౧; ౩౮౨;—మగ్
లాల్ ౩౮౩;—కుటుంబము ౩౮౩;— కుటుంబమువారు
వైష్ణవులు ౨౯, ౩౧;—నీ చెలిమి తగదు ౨౪౫.

గాడ్ ఫ్రే, సుభాన్ ౧౬౬;—జేమ్స్ ౧౬౬.

గాడ్ సేవ్ ది కింగు ౨౬౦-౨౬౧.

గాబ్ కుమారి ౧౮౫.

గార్డు ౧౮౨;—మొదటితరగతనుండి నన్ను వెడలగొట్టుట ౧౮౮.

గిరిమిటియా ౧౬౩; ౨౩౨, ౨౩౪, ౨౩౯, ౨౪౦, ౩౦౨, ౩౨౮,
౩౩౩,—ఆనుపత్రి ౩౦౬;—కరారునామా ౨౩౨—దొరల
వేషము తొల్పుట ౧౬౪;—పోరు ౨౪౦;—బంధువు ౨౩౪;
—బిల్లు ౨౩౬;—లతో సంబంధము ఎక్కువగుట ౨౩౬;—
లలో అన్నిరకములభారతీయులున్నారని ౧౬౪;—లకు పెట్టిన
ఆశలు ౨౩౨;— తలపన్ను ౨౩౮;—లలో వివేకోదయ
ము ౩౨౯;—లతృప్తి ౨౩౫;—శాసనషరతులు ౨౩౮;—
హాటు ౧౬౪.

గిర్గామునందు ఇల్లు మకాము ౧౪౫, ౩౨౬, ౩౮౧.

గీతా-అనువాదము ౧౧౨, ౧౧౩;—గిరిప్రవచనము ౧౦౪-౫;—పా
రాయణము ౩;—భక్తియోగము ౩౫౯.

గర

అకారాదిపదాది సూచి

గుజరాత్ ౨౯.

గుజరాతీ ౧౭, ౨౫, ౫౨, ౩౧౨;—అయిదవ తరగతివరకు మాతండ్రి
చదివెను ౩;—అనువాదము ౧౧౨, ౧౧౩, ౧౧౩;—పలుకుల
'కునాతర్జుమా ౧౧౫;—లో బోధన ౩౧౧;—శిక్షకుడు
౩౧౧;—నిఘంటువు పెస్తస్తి పాదుషాగారి నేవ ౨౬౮.

గుడీవ్స్ పెర్సనల్ ప్రాపర్టీ ౧౨౩.

‘గుమాస్తాపని’ ౩౪౪.

గురుదాసబెనర్జీ, సర్ ౧౬౩.

గురువుకొఱకు అన్వేషణము ౧౩౪;—గుహత్వము ౧౩౫.

గుఱ్ఱపుబండి—అధికారి నన్నవమానపరచుట ౧౭౨-౩;—అధికారి నా
గూబలు పగులగొట్టుట ౧౭౩;—వీజెంటు ౧౭౨, ౧౭౪.

గృహ-భారము ౨౪౬;—వ్యయము ఇండియన్ బారిస్టర్లకు తెగినట్లు
౨౪౬.

గొఱియలను క్రూరహోమమునుండి కాపాడ నా ప్రార్థన ౩౬౧,
ప్రాణమువల ౩౬౧;—మంద బలికిబోవు ౩౬౧;—మృత్యుబాధ
౩౬౧.

గోఖలేగారు, గోపాలకృష్ణ ప్రొఫెసర్ ౨౪౦, ౨౪౧, ౨౪౧, ౩౨౩
౩౪౭, ౩౬౩, ౩౬౫;—ఇచ్చిన బహుమానము ౩౬౫;—గం
గకు సమానులు ౨౪౧;—గుఱ్ఱపుబండి ౩౫౬;—గొడుగునీడ
౩౫౮;—ట్రాములో పోవుట దుష్కరము ౩౫౬;—నన్ను
తమ బసకుగొనిపోయిరి ౩౫౧;—నన్ను సాగనంపుట ౩౬౫;—
నా క్రొత్తను బాపిరి ౩౫౪;—నాహృదయము నాక్రమించిరి

అకారాదిపదాది సూచి

౨౭౧;—పనిచేయురీతి ౩౫౫;—బిలియర్డు ఆడఇండియన్ క్లబ్బుకువచ్చుట ౩౫౧;—రానడేగారి యందు వారికిగౌరవము, వారివార్షికోత్సవములను జరుపుట; ౩౫౫—వారికోరిక ౩౭౨;—వారికడ నెలవుగొనుట ౩౬౬;—వారి భత్రచ్చాయన నా పని తేలికయైనది ౩౬౪;—వారినేలువ ౩౭౩; దానికి నా ఇస్త్రీ ౩౭౪, ౩౪౪;—వారికి నా తీర్మానము చూపితిని ౩౪౭; దానిని కాంగ్రెసులో సమర్థించిరి ౩౪౮;—వీరి మనస్సును వేధించునవి: 'భారతదేశదారిద్ర్యము, పార్థతంత్ర్యము' ౩౫౫;—స్థాపించిన సంస్థ ౩౭౨.

గోమాంసము ౫౦;—తినుట ౫౧, ౫౯.

గ్రాండ్ నేషనల్ హోటల్ ౧౭౫.

గ్రాండ్ నైట్ ౧౨౧.

గ్రిండ్లీకంపెనీ ౬౭, ౬౮, ౬౯.

గుడ్లు ౮౭, ౮౮.

గ్రేట్ ఈస్టరన్ హోటల్ ౨౭౩.

గ్లాడ్ స్టన్ గారియెడ భార్యకుగల ప్రేమ ౩౧౦.

ఘ

ఘాట్ కోపరము ౩౮౧.

ఘూర్జరభాష ౪౯.

ఘోషా ౧౭.

అకారాదిషదాది సూచి

ఘోషాల్ బాబు, కలత్తాకాంగ్రెసు కార్యదర్శి ౩౪౪; హ్యూము
గారితోపాటు? నాకును పాలు కలదనుట ౩౪౬;—సంతసిం
చిరి ౩౪౫;—మాటలప్రోవు ౩౪౫;—గారికి చొక్కాగుం
డీలు పెట్టియిచ్చుట ౩౪౬.

చ

చట్టములు-భారతీయుల హక్కును సంఘచించు రెండు ౨౯౭;—మం
జూరాయెను ౨౯౮.

చదరంగము ౧౫౬-౭, ౨౫౨.

చర్చిశేటు ౩౮౧.

చాండాల-వాటిక ౨౫౮

చాంద్రాయణము ౩.

చాకలి-ఖర్చు ౩౨౨-౩.

చాతుర్మాస్య ౩..

చార్లెస్-టౌను ౧౭౧౨, ౨౨౯;—బ్రూసు, మారిషస్ గవర్నరు
౩౩౯.

చిత్తానందము నిచ్చినదియే సేవ ౨౬౪

చిత్రలేఖనము ౨౨.

చిమన్లాల్ సెతల్వాడ్ ౩౩౯-౪౦

చివరవానిపుట్టుక ౩౦౮.

చీటి-పై నాతప్పు వ్రాసి తండ్రి కిచ్చితిని ౪౦.

చీపురుకట్ట ౩౪౨.

చీవలీళిబిర ప్రాంతసంచారము ౩౩౧.

అకారాదిపదాది సూచి

‘చెజనీ’, హాక్టరు, ‘పాయెనీర్’ ఉపసంపాదకులు ౨౫౫.

చేంబర్ ఆఫ్ కామర్స్, కలకత్తాలో ౩౫౧.

చేంబర్లేనుగారు ౨౯౫, ౩౮౨;—నేటాలు గవర్నమెంటుకు తండ్రి
నిచ్చుట ౨౯౪;—వారిని చూచుటకు డెప్యూటీమన్ ౩౮౪
చాపాట్రి ౩౭.

చౌరంగీమహాలు. ౩౬౩.

చౌర్యము ౩౯-౪౦.

జ

జమీయత్ రామ్, నానాభాయి ౩౮౨.

జయపూరు ౩౬౬.

జయరామ్దాసు-ప్రస్తా ౧

జర్మనీ ౧౪౪.

జర్మిష్టన్ స్టేషన్ ౧౭౮.

జలచికిత్స ౩౭౭-౮, ౩౮౧.

జాంజిబారు ౧౫౮-౯, ౧౬౭, ౨౬౭.

జాకోబ్-డి-వెబ్, ప్రిటోరియా బ్రిటిషు ఏజెంటు ౧౯౩.

జాతి-బహిష్కారము ౧౩౧;—వైషమ్యము ౨౩౮.

జాన్ బరన్స్ ౧౧౪;—రాబిన్సన్, సర్ ౨౧౫.

జాన్స్టన్ ౧౮౧, ౧౮౩;—హోబ్స్ ౧౮౦.

జామనగరము ౩౭౨-౩౭౫.

జార్జిముల్లర్ ౨౦౪.

అకారాదిపదాది సూచి

జీసస్ ౭౫;—ఈశ్వరుని ఏకమాత్ర పుత్రుడు ౧౮౨;—ను గుఱించి
నానమ్మకము ౨౦౬-౭;—భగవత్స్వముడు ౨౧౬.

జానాఘడ్ ౧;—వకీలు ౬౩-౪.

జూలూ-జాతివారు ౨౩౬;—తిరుగుబాటు, నేటాలులో ౩౧౨-౩;
అందు పనిజేయవలచుట ౩౧౨.

జేమ్స్ గాడ్ ఫ్రే-దక్షిణాఫ్రికా ప్రతినిధి సంఘసభ్యులు ౧౬౬.

జైన-సాంప్రదాయము ౩౧;—ధర్మాచార్యులు ౫౦.

జైల్స్-పరీక్షకుడు ౫.

జోషీ-మావుజీ దవే ౫౫, ౫౯-౬౦, ౨౧౪.

జోహాన్స్ బర్గు ౩౧౬;—నందు గోఖలే గారికి విందు ౩౨౩;—నుండి
మకాము ఎత్తివేయుట ౩౧౨.

జ్ఞానవాపి, ఇచట చెడుగవులు, నేనిచ్చిన దమ్మిడీ దక్షిణ, పండాచే
తిట్టుతినుట ౩౭౦.

జ్యేష్ఠ-పుత్రుడు, నా ౩౦౨-౩.

ట

టాంగోటా ౨౨౯.

టాగోరు, మహారాజా ౨౭౩.

టాల్ స్ట్రాయి, ఎఫిల్ టవర్ ౧౧౮-౧౯;—వ్రాసిన ‘వైకుంఠము నీ
హృదయములోనే’ ౧౩౫, ౨౦౮. The Gospels in Briefs
What to do” ౨౪౩.

టీ-కాఫీలు. మాయింట్ ప్రవేశించుట ౧౩౮.

టెటమ్ గారు, రేవు నూపరిం టెండెంటు ౨౮౯.

అకారాదిపదాది సూచి

టైఫాయిడ్-జ్వరము రెండవశిల్లవానికి, నా జలచికిత్స 32౬-౭.

టైముస్ ఆఫ్ ఇండియా ౨౧౮.

ట్రాన్సువాలు, ౧౭౬-౭, ౧౮౩-౪, ౨౭౬, ౨౯౬;—నందు అబ్దు
ల్లానేటుగారి వ్యవహారము ౧౬౦.

ట్రెయినింగు కళాశాల, రాజకోటలో ౨౬౧.

డ

డచ్చి-పోలీసు ౧౯౭;—భాష ౧౯౭.

డర్బన్—చూడు, చర్చాన్.

డాక్టరు సర్టిఫికేట్లు, రక్షకదళమునకు ౩౨౭.

డిజరాలీ, మంత్రి ౧౧౪.

డెక్కు-మీద పయనము! ౧౧౩, ౧౧౬, ౧౩౧, ౧౫౬, ౧౫౭, ౨౫౨.

డెయిలీ-టెలిగ్రాఫ్ ౭౩;—పత్రికాప్రతినిధితో పరిచితి ౨౭౩;—
న్యూస్ ౭౩.

డ్రాయింగురూము-బెంగాలుక్లబ్బులో భారతీయులప్రవేశము ౨౭౩.

త

తండ్రిగారు, మా ౧౩, ౩౯, ౪౨, ౪౪, ౫౪, ౩౮౩; దివాను ౧౨,
౨౨౩; వారికి పరిచయ్యైతగ; వారి ఓర్పు ౪౧, వ్యాధి ఎక్కు
వగుట ౪౩, వేదన ౪౧, మరణప్రయాణము ౪౪, ౪౫; వారి
గౌరవము ౧౪౩.

తయాబ్-బదుర్-ద్దీన్, జడ్జి ౧౨౫, ౧౪౧, ౨౬౨-౩;—వంశీయుని
వాగ్దానభంగము ౨౬౭.

అకారాదిపదాది సూచి

తలపన్న-గిరిమిటియాలపై, ౨౩౦-౪౦.

తలపాగ ౧౬౪-౫;—మేజిస్ట్రేటుతో తగవు ౧౬౨;—కోర్టు నియమములకు విరుద్ధము ౨౨౪;—తీసివేయుమని తెల్ల అధికారి ఆజ్ఞ ౨౨౫.

తలిదండ్రులు ౩౩, ౫౧;—వారిపైభక్తి ౪౮;—వారికి పరమభక్తుడను ౩౦.

తిలకు—చూడు, లోకమాన్య.

తుపాను ౬౧, ౧౩౧, ౨౮౧;—తొలగిపోవుట ౨౮౧;—భయము ౨౮౨.

తులసిదండ, మాఅమ్మగారి ప్రసాదము ౧౮౭.

తులసీదాసు-రామాయణము ౪౯;—గాంధీ ౧.

తెలుగు సేవ్య బ్రయత్నము ౨౫౩;—వారు ౧౬౩, ౨౫౩, ౩౦౭,

తెల్ల-అధికారులు ౧౪౭, ౧౫౧; వారినడత ౧౪౯; వారి అజ్ఞానము, అవిచారము ౩౮౩;—ఉద్యోగి ఉద్దూ చదువుటలో నన్నతి క్రమించుట ౨౫౨;—దొరతనమండలి విశ్వాసము ౩౭౬;—ఫౌదరీలు ౨౧౧;—బాటసారులు ౧౭౮;—వర్తకులు ౧౬౧—సోలర సొత్తు ౩౨౯-౩౦.

తెల్ల వారు ౨౭, ౧౫౩; వారిని అనుకరించుట ౨౭౯; వారి ఆధిక్యము ౨౨౨; వారిని జయించుటకు మాంసాహారము అవసరము ౨౯-౩౦
వారివలన రైలులో భారతీయులు పడుపొట్టు ౧౭౧; వారి యోగ్యతాపత్రముల విలువ ౨౨౧-౨; వారు తలలు వంచుకొనిరి ౨౯౭; వారిబడి ౩౧౧; వారికి నల్ల వారిపై ఈసు ౨౭౩.

అకారాదిపదాది సూచి

తైయబ్ హీజీఖాన్ వహమ్మదు, ప్రతివాది ౧౬౮-౯, ౧౯౦, ౧-౩,

౨౦౨; రాజీ కంగీకరించుట ౨౦౨-౩.

తైలంగుగారు, భాషాపండితులు ౩౫౬.

“త్యాగనటకే”, నిష్కులానందుని ౧౨, ౩౧౪.

త్యాగిజీవనము, భోగిజీవనము ౩౧౮.

త్రాగుబోతులు ౧౧౭.

త్రిభువనదాసుగారి గ్రంథము ౩౮౮.

త్రివేణి సంగమము ౨౫౬.

ద

దక్షిణ ఆఫ్రికా ౧౮, ౧౨౨, ౧౨౩, ౧౨౮, ౧౪౩, ౧౫౩-౬;

౧౭౦, ౨౫౧, ౨౫౬, ౨౬౪, ౨౬౭-౯, ౨౭౪, ౨౯౬,

౨౯౯, ౩౦౨-౩, ౩౦౭, ౩౧౦, ౩౩౪, ౩౩౯, ౩౪౧,

౩౪౯, ౩౫౧, ౩౫౯—ఆత్మగౌరవముగల భారతీయులకు నివా

సయోగ్యము కాదు. ౧౯౮;—కేసు ౧౬౭;—క్లయింట్లు

౩౮౧;—కు రెండవతూరి సకుటుంబప్రయాణము ౨౭౬;—కు

పోవు మహోత్సవము ౧౫౫;—నాజీవితము ౨౧౩;—ను

గూర్చి ప్రధానవ్యాసములు ౧౭౬;—నుండి పెద్దసాయము

౩౩౩;—నుండి తంతి ౩౮౨;—రేవులో డాక్టరు పరీక్ష

౨౮౩;—లో బిడియముషడలుట ౯౫;—లో రోమన్ డచ్చి

లాయి ౧౨౩;—లో ప్రఖ్యాతి ౧౬౫, ౨౨౫;—లోని తెల్ల

వారిదోషములు ౨౭౫;—లో మాకిరువురు కుమారులు కలిగిరి

౩౦౭;—సత్యాగ్రహము ౩౦౦, ౩౦౨;—సత్యాగ్రహేతి

హాసము ౧౯౪, ౩౨౬. ప్రస్తా-౨;—భారతీయ సంఘములో

అకారాదిపదాది సూచి

శుభ్రత 332, కొఱతలు 333;—భారతీయులు 230;
 వారి కష్టములు 124, 125; వారికి కూలీలని పేరు 123;
 పరస్పర భేదములు 126, 127; వారి జీవితములను సమ
 స్తము తెలుసుకొంటిని 123; వారి విషయము లోతుగ విచా
 రించుట 122;—ఆందోళనమువలన వారిలో నూతనప్రాణము
 212; వారియెడ అనూయ 122; వీరిపై ద్వేషము పెరుగుట
 212; వారికి కష్టములు కలిగించు చట్టములు 212; వారిహ
 క్కులు 212; వారనిన భయము 212; వీరిలో నైక్యము
 పృథ్వియగుట 322; వీరి ప్రతిష్ఠ హెచ్చెను 212, 322;
 వీరిపై నొక ఆక్షేపము 330; వీరికి నేవజేయుట 333.

దమ్మిడి-దక్షిణ 320, 323.

దయానందస్వామి, మార్బి యనుభవము 324.

దర్బాన్ 125, 126, 127, 128, 129-30, 300, 301;
 —కోర్టు 121;—తెల్లవారి పాతశహామము 203-4;
 —నుండి బయలుదేరుట 125; —నుండి తిరి 222;—
 పోర్టు నేటాలనియు పేరు 120; —భారతీయ క్రైస్తవు
 లతో పరిచయము 124;—తేవున లంగరు 203:—లో
 తెల్లవారికి నల్లవారికి ద్వందయుద్ధము 212;—లో స్థేగు 330.

దలపతరాం శుక్ల 12, 13.

దవే, కే-మా నాకు కేసులు తెచ్చియిచ్చుట 322, 324.

దస్తూరి, ఒకవిశ్య 22.

దాంపత్యము 122.

అకారాదిపదాది సూచి

దాదా అబ్దుల్లా అండ్ కంపెనీ ౧౫౩, ౧౫౫, ౧౬౬, ౨౧౪,
౨౨౧-౨, ౨౫౬.

దాదాభాయి నారోజీ ౬౭, ౧౨౪-౫

దాదీ బర్జోరుగారు, ఓడవైద్యులు. ౨౯౧:

దారిబత్తెము, ప్రస్తా-౫.

దావా-కొఱకు తయారీచేయుట ౨౦౧;—పని చూచుటయే నా
ముఖ్యధర్మము ౨౦౦;—లో నా కభిరుచి ౨౦౦.

దావూద్ - మహమ్మద్ సేట్ ౨౧౪, ౨౧౭.

దిన్నాపెద్దా వాచా-కలకత్తా కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు ౩౩౯-౪౦, ౩౪౫;
గంట వాయిండుట ౩౪౯.

దివ్యజ్ఞాన-సమాజము, తత్సమాజికులు ౧౦౨, ౧౦౩, ౧౧౬, ౨౪౨.

దెబ్బలు, నాకు తగిలినవి ౨౯౧,

దేవళపు దుర్గంధము ౨౫౯.

దేవేంద్రనాథరామారు, మహర్షి ౧౧౨, ౩౬౩.

దేశపాండే-కేశవరావు ౨౬౬-౭.

దేశభాషల నాదరింపకుండుట ౨౫౪.

దేశకార్యములలో వ్యాయామము ౩౫౭.

దేశమునకు-చుఱుట ౩౩౪, ౩౩౯; చుఱునపుడు కానుకలు ౩౩౫.

దేశ్యక్రొస్తవుల పరిచయము ౩౫౮.

దొంగిలించితిని ౩౯.

దొర ౧౪౫, ౧౫౧, ౩౭౩-౪;—ను చూచుట ౫౯;—ప్రత్యుత్త
రము ౧౪౯;—పైకేసు ౧౪౯;—ఫిలాసఫీ ౩౭౪;—చూట

అకారాదిపదాది సూచి

యే శాసనము ౧౫౩;—గారులు, వారితో కలిసి తినుట ౬౨,
వారి వ్యయము ౧౬౧; శిరస్తాదారే వారికి కన్ను ౧౫౨; హిం
దూ అధికారి వారికి తాత ౧౫౨.

చొరబి ఎడ్వల్టీ గిమి, హెడ్ మాస్టరు ౨౧-౧.
ద్విపదలు ౪౯.

ధ

ధర్మజిజ్ఞాస ౨౪౧.
ధర్మవిచారము, నర్మదాశంకరుని గ్రంథము ౨౪౨.
ధర్మసంకటము ౩౭౭, ౩౭౯.
ధూమపానము ౩౭.
ధోరాణి. ౫౭.

న

నంబర్స్-బైబిలు పుస్తకము. ౧౧౪.
నగలు, దేశమునకు వాటలునపుడు బహుమతిచేసినవి ౩౩౫-౬; ఇం
టిలో ఉంచుకొనుటయే మానుకొంటిని; వానిపై వ్యామో
హము; అవి అనవసరములు ౩౩౬; కావలెనను కోడండ్రు
౩౩౭; తిరిగి ఇచ్చివేయుటకు భార్య నొప్పించితిని; అవి
ప్రకాశేవకై బాంకులో వేయబడెను ౩౩౮.
నరసీరామ్ ౨౧౪.
నర్మదకవి ౨౯.
నర్మదా శంకర్ రచించిన “ధర్మ విచారము” ౨౪౨.
నర్సుపని, మాతండ్రికి పరిచారము ౪౨, ౫౧;—చేయవలెనని ప్రబు
దుగు నిచ్చ ౩౦౬.

అకారాదిపదాది సూచి

నల్ల-తల, తెల్ల మంగలి అంటునా? 3౨౫.

నల్లవారు, అడ్వకేటుగా జేర్చుకొన దగుదురా ౨౨౨; వారినిగుఱించి
ఆంగ్లేయుల భావన 3౨౭; వారివర్తకపు తెలివి ౨3౪; వారి
ఇక్కట్లులు 3౭౪.

నవజీవన్, ప్రస్తా ౨.

నాగరికత ౭౦.

‘నాదరీ’, దక్షిణాఫ్రికాపొవు స్టీమరు, ఏజెంటు అబ్దుల్లాసేటుగారు
౨౭౬, ౨౮౨, ౨౮౬, ౨౯౬;

నారాయణ హేమచంద్రుడు ౧౧౧-౬.

నాసిక్ ౧3౬.

నాస్తికమతము ౧౦౮-౬.

నిద్రించుట, కూడ నొక షామన్ 3౮౨.

నివేదిత, సోదరి, హిందూమతముపై నామె కగాధ ప్రేమ 3౬3.

నిఘ్నలానందుడు ౧౨, 3౧౪.

నీగ్రోలు, నల్లవారు నొకటే ౧౯౭.

నీగ్రో-నాకరులకు నీటి ౧౯౫;—స్త్రీలు ౧౫౮.

నీతి, సత్యము ౫౨;—సృష్టి ౫౨.

నృత్యము, ఒక షామన్, నేను నేర్చుకొనుట ౭౮-౭౯.

నెక్-టై ౬౪, ౭౭-౮, ౧౭౭.

నేటాలు ౧౬౧, ౧౬3, ౧౭౬, ౨౦౦, ౨౨౨, ౨౪౬, ౨౬౦,
౨౮౧, ౨౮౬, 33౪, 3౭౪;—‘అడ్వర్టైజర్’ ప్రతినిధితో

నాప్రసంగము ౨౯౭;—ఇండియన్, కాంగ్రెసు, జన్మ

అకారాదిపదాది సూచి

౨౨౬, ఋణములు ౨౨౭-౮, చందాలు వసూలుచేయుట
 ౨౨౭, అందులో ఒక సంకటము ౨౨౮, కోశము ౨౨౯,
 లెక్కలు ౨౩౦, చేయుపని ౨౩౧-౧, గిరిమిటియాలు చేరుట
 ౨౩౨; కాంగ్రెసులో బిల్లుచర్చ ౨౩౬, ఆందోళనసలుపుట
 ౨౩౯, కాంగ్రెసువారి నిశ్చయము ౨౪౦, మూలభనమునకై
 ఆ స్థికోంటిమి ౨౯౮-౯;—కోర్టు ౨౨౫; అందు పాల్ గారు
 దుబాసి ౨౧౪;—కైస్తవులు ౨౧౪;—చేరుట, నేను ౧౫౯;
 —తెల్ల వారు ౨౮౬; వారి ఉద్దేశ్యములు ౨౫౬;—తో
 నా ప్రథమ పరిచయము ౨౧౮;—తో నా కెక్కుడు సంబం
 ధము ౩౩౫;—బివళ్ళు దర్శనము ౩౨౭;—భారతీయులు
 ౨౨౮; వీరికి వోట్ల హక్కు ౨౩౧; వారు నాపై ప్రేమామృ
 తము కురిపించిరి ౩౩౫;—ముఖ్యపట్టాము ౧౬౯;—రాష్ట్ర
 ము ౧౯౦; ౨౨౬;—రేవులో దిగుటకు మాహక్కు ౨౮౮;—
 “లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిలు”లో రెండుచట్టములు ౨౯౭-౮;—లో
 నుండుటకు నిర్బంధము ౨౧౮;—వకీలు సభ ౨౨౧; ౨౨౫;
 సభవారు నాకునోటీసు పంపుట ౨౨౨, వారి అధికారము
 ౨౨౩;—శాసనసభలో భారతీయులహక్కు ౨౧౦;—సర్కా
 రు ౨౩౬; తెల్ల వారికి తోడి పడుట ౨౮౫;—హైందవుల
 బాధలు ౨౫౭.

నేరములు, నాపై రెండు ౨౮౫-౬.

“నేషనల్ ఇండియన్ ఎసోసియేషన్” ౧౧౧.

నోటర్ డేము ౧౧౮.

“న్యూ ఇంటర్ ప్రెటేషన్ ఆఫ్ బైబిల్, సి” ౨౦౮.

న్యూటెస్ట్ మెంటు ౧౦౪.

అకారాదిపదాది సూచి

ప

పంచీకరణము ౨౦౯.

పండా, ఇంటబస ౩౬౮; అతనిచే తిట్లుతనుట ౩౭౦.

పండ్లు-నిర్వికారత, బ్రహ్మచర్యమున కుపయుక్తములు ౩౮౭.

పచ్చెజెండా, ఓడకు ౨౮౩, ౨౯౬.—పుస్తకము ౨౫౬, ౨౭౨.

‘పచ్చయప్పహాలు’ లో సభ ౨౭౨.

పటేలుగారు ౧౪౩.

పత్రికా-సంపాదకుడు, అతని అవస్థ, అతనిమాటలోనిశక్తి ౨౭౫-౬.

పయ్యోనీర్-పత్రిక-ఖ్యాతి ౨౫౫; పత్రికాధిపతితో సంభాషణ ౨౫౬.

పరకాంత ౧౦౯.

పరమేశ్వరుని-దయను శంకించువారికి తీర్థక్షేత్రదర్శనము ౩౭౧;—

పూజారిని, ప్రస్తా-౭.

పరమేశ్వరన్పిల్లె ౨౭౫.

పరాకు-భావ ౯౮, ౧౧౩, ౧౧౬.

పరిక్షాసమయము, ఒక విషయము ౫.

‘పర్ ఛెప్టువే ఇన్ డయట్’, డాక్టరు ఆనాకింగ్సుఫోర్డువ్రాసినది ౭౫,
౨౦౮.

పరిచారకునిస్వామిభక్తి, భార్యస్వామిభక్తి కన్న విలువగలది ౩౧౧.

పాండిత్యము: స్వాతంత్ర్యము ౩౦౫.

పాకీదొడ్లు ౨౫౭; వాటిని పరీక్షించుట, సంస్కరణము, ఒకభాగ్య
శాలి పాకీదొడ్డి వర్ణన ౨౫౭-౯.

‘పాణి ఆపనే’ ౫౩.

అకారాదిపదాది సూచి

పాతివ్రత్యము ౧౫.

పారసీ ౨౩, ౫.

పారసీకమిత్రుడు, ఒక ౨౬౭.

పారసీ కులు ౫౦; అందఱకంటె నాగరికులు ౨౦౦; నేను వారివలె
వేషము వేయుట ౨౦౧.

పారసీ రుస్తుంజీ ౧౬౬.౨౧౪, ౨౫౧; ఒకమిత్రునివాగ్దానభంగమునకు
తాను ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనుట ౨౬౭; వారింట భార్య
పిల్లలతో తలదాచుకొనుట ౨౦౯-౯౧; వీరిధర్మముచే నేర్ప
డిన ఆసుపత్రి ౩౦౬, ౩౩౬.

పారిస్ ౧౧౬; లో గొప్పసంత ౧౧౭; ఇందలి ప్రాతగుళ్లు ౧౧౮;
పట్టణపు ఫాషన్ ౧౧౮.

పార్టీ కోపు ౧౭౩.

పార్కర్, 'సిటి టెంపిల్' వ్యాఖ్యాత ౧౮౬.

పార్లమెంటు సమావేశము ౨౭౬.

పాలనపూరు ౩౬౬.

పాలు, బ్రహ్మచారికి విఘ్నకారకము ౩౧౭; మనోవికారము కలి
గించును ౩౧౮.

పాల్ మాల్ గెజెట్ ౭౩.

పాల్ గారు, నేటాలు కోర్టు దుబాసి ౨౧౪; రోమన్ కాతలిక్ ౧౬౬.

పాశ్చాత్య, -దేశాచారము ౬౮-౯;—నాగరికత—నా ముచ్చటింపు
౨౦౫;—సంస్కారము; నా ఉపన్యాసము ౨౦౭;—సాంప్ర
దాయము, ఆత్మకథ వ్రాయుట, ప్రస్తా-౨.

పాశ్చాత్యులు, విందులు ౯౩.

అకారాదిపదాది సూచి

పిటివన్, శాసనసభకు పంపుటకు ౨౧౫.

పిట్టు-గారి ఉపన్యాసము ౭౯.

పితృసేవకు నాసమయము పంచుట ౪౨.

‘పిన్ కట్టు’ గారి మాట ౨౦౧.

పియర్స్ గారి ‘ఇన్ ఫోలిబుల్ ప్రూఫ్స్’ ౧౮౬.

పియానా ౭౮.

పిల్లలకు విద్య ౩౦౨, ౩౦౩; పిల్లలను పెంచు సమస్య ౩౦౭.

పుత్తలీబాయి ౨.

పునర్జన్మ సిద్ధాంతము ౩౫౯.

పూనా వెళ్లుట ౨౭౦.

పెండ్లి, నా ౯, ౧౧;—కులాసా ౧౨; హిందూ సంస్కారము
లందు పెండ్లి ౧౦, ౧౩.

పెగోడాలు, బంగారు ౩౬౪; గర్భాలయమున ఎలుకలు పరువులెత్తు
చుండుట ౩౬౪.

పెస్తనీ-పాదుషా ౨౬౯, ౩౬౩; వారితో మైత్రి, లండన్ శాకా
హారాగారమున కలుసుకొనుట; వారి ప్రాథోనోటరీ ఉద్యో
గము; గుజరాతీ నిఘంటుపని ౨౬౮; నాకు దక్షిణాఫ్రికా
వెళ్లవలదని సలహానిచ్చెను ౨౬౮; వారి భాషాసేవ ౨౬౯.

పేయిన్ గిల్ బర్బు అందు శాయనీసు-ఇందు చేంబర్స్, అద్దెకు గొం
టిని ౩౭౫.

పైథాగరస్ ౭౫.

పొగ త్రాగుట ౨౨, ౩౭, ౩౯.

అకారాదిపదాది సూచి

పాలీటికల్ ఏజెంటు; అసిస్టెంటు- మాతండ్రికిగల రాజభక్తికై అత
నిని దండించుట ౨;—పోరుబందర్ సంస్థానముయొక్క—,
నాన్నేహమును మఱచి, నన్నవమానపరచుట ౧౪౮, ౧౫౩.
పోన్ గోలా, కలకత్తాకు బయలుదేరు స్త్రీమరు ౨౫౨;—స్త్రీమరు కెప్టె
న్ తో ఆధ్యాత్మిక ప్రసంగములు ౨౫౪.

పోరుబందరు ౧, ౫, ౧౧-౧౨, ౪౮, ౫౩, ౬౧, ౧౪౨, ౧౫౨-౩,
౩౬౫;—నందు నా జననము ౪; నా శైశవము ౫;—పాలీ
టికల్ ఏజెంటు ౧౪౨-౮;—రాణావారికి కుటుంబసలహాచెప్పె
నని మా అన్నగారిపై నేరము ౧౪౩;—వర్తకులలో వ్రాయని
శాసనము ౨౦౩.

పోర్టుమల్, శాకాహారిసభ ౧౦౮-౯.

పోలీసు;—చే నెట్టించుట ౧౭౦;—నన్ను తన్నెను, తిరిగి క్షమాపణ
కోరెను. ౧౯౩;—వారి‘దయాధర్మబిచ్చము’ ౧-౫;—వారి
కాపుదలయం దుండుట ౨౯౧;—సూపరిం టెండ్లెంటు ౨౯౧,
౨౯౩;—వా రంపిన కబురు, ౨౯౧; వారివలన ప్రాణములు
రక్షింపబడుట ౨౬౧;—వారిభార్య గొడుగునీడ ౨౯౦;—
స్టేషన్ లో తలదాచుకొనుట ౨౯౩, ౨౯౬.

ప్యారీమోహన్ ముఖర్జీ, రాజా, సర్ ౨౭౩, ౩౫౯.

ప్రజాసేవ ౨౨౬, ౨౪౧;—చేయు నదృష్టము ౧౯౯;—అనగానేమి
౨౨౨;—కు ప్రతిఫలము ౨౨౧, ఫీజు ౨౧౨, ౨౧౯.

ప్రతాపచంద్ర మజుందారు, వారిజీవితము చదువుట ౩౬౨.

ప్రథమోపన్యాసము, నేజేసిన ౧౯౦.

ప్రథానము ౯-౧౦.

అకారాదిపదాది సూచి

ప్రపుల్ల చంద్రరాయి, డాక్టరు, సోఫెసరు ౩౫౪;—నన్ను సాగనంప
వచ్చుట, వారి బంగాళీవేషము, టిక్కెట్లకలెక్టరుచే నడ్డగింప
బడుట, వారిప్రజాసేవ ౩౫౪;—వారిచే నా ఉపన్యాసము
మెప్పువడయుట ౩౬౪.

ప్రమాణములు, తల్లికడ చేసిన, నా ౩౧-౨.

ప్రయాగ ౨౫౫.

ప్రయోగములు ౫౨.

ప్రాచ్యసంస్కారము, అహింసకము ౨౮౧.

ప్రార్థన ౧౧౯, ౧౧౦;—దానిమహిమ ౨౦౪.

ప్రాసిక్యూషన్, నా ౧౧౬.

ప్రిటోరియా ౧౬౧, ౧౬౬-౮, ౧౭౬, ౧౭౮-౯, ౧౯౦, ౧౯౩,
౧౯౬, ౨౧౦, ౨౪౧-౨, ౨౫౪, ౩౨౪.

ప్రెసిడెంటు, క్రూగర్ ౧౯౬;—వీధి ౧౯౬.

ప్రేమ, ఆనోన్యప్రేమ ౧౭; ఉన్మత్తప్రేమ ౧౮; శుద్ధప్రేమ ౧౮;
—పాశబద్ధుడను ౩౩౪.

ప్రైమరీస్కూలు ౫.

ప్రాటెక్టరు ౨౩౩.

ప్రాటొస్టెంటు ౨౦౪.

ప్రీమియర్ బదర్సు, ఒక వీసుసాంప్రదాయము ౧౮౮-౯, ౨౫౪.

ఫ

ఫలాహారము, వికారనాశనము ౩౨౦.

ఫాదరీ-చర్యలు, రాజకోటలోని ఒక ౧౦౪, ౧౦౬,

అకారాదిపదాది సూచి

ఫారింగ్స్‌వీధి, శాకాహారాలయము ౭౪.

ఫిరోజీషా మెహతా, సర్ ౧౨౪, ౧౨౬-౭, ౧౨౯, ౨౬౨, ౨౬౫,
 ౨౬౭, ౨౭౦, ౨౯౬, ౩౩౯, ౩౪౭-౪౯, ౩౭౨;—‘బొం
 బాయి సింగము’, ‘కిరీటము లేని పాదుషా’ ౨౬౩, ౩౪౮; వారి
 ఉపన్యాసము ౨౬౬; హిమాలయ సమానులు ౨౭౦.

ఫీనిక్స్-లో ఆలుబిడ్డల నుంచితిని ౩౧౩; ఇచటనే బ్రహ్మచర్య
 వ్రతము గైకొంటిని ౩౧౬.

ఫుట్ బ్యాల్ ౨౦.

ఫూంగీలు ౩౬౪.

ఫెర్గూసన్-కాలేజీ ౨౭౦.

ఫ్రాంచైజ్, ఇండియా ౨౧౦-౧౨, ౨౨౬.

ఫ్రాంజీకావస్ జీ-ఇన్ స్టిట్యూటుహాలు ౨౬౬.

• ఫ్రాన్సు దేశము ౭౪, ౧౧౩.

ఫ్రెంచిభాష ౭౪, ౮౨-౩, ౧౧౩, ౧౧౬.

ఫ్రెడరిక్-లేలీ ౫౭-౮, ౮౨;—పిన్ కట్ ౧౨౫.

బ

బంగారు-పెగోడాలు, బర్మాదేశమున ౩౬౪;—హారము-చూడు-
 కస్తూరిబాయి.

బంగాళము ౩౬౪.

బంగాలీ-భాష ౨౫, ౧౧౨-౩;—జీవితము ౩౬౨.

బచ్చలి, స్పీనక్ ౮౬.

అకారాదిపదాది సూచి

బట్టర్-గారి 'అనాలజీ' ౧౮౬.

బరజోరజీ, పాదుషా, పిచ్చివాడు, 'చక్ర'మని పేరు ౨౬౮.

బాండు-వీధి ౭౭.

బాంద్రా ౩౮౧.

బాబాజీ ౩౬౦.

బారిష్టర్ ౫౫-౬, ౧౩౪, ౧౪౧, ౧౪౫-౭, ౧౫౬, ౧౭౭, ౨౧౨, ౩౦౪;—పట్టా ౮౨;—పరీక్ష ౬౩, ౮౨, ౧౨౧, ౧౨౪, పరిశోనియమములు ౧౨౧; విందులు, ఉపన్యాసములు ౧౨౧; ప్రాతవారిసుండి క్రొత్తవారు నేర్చుకొనునది ౧౯౯;—బల్ల ౧౪౨;—హోదా ౨౧౮;—వృత్తి ౧౪౭.

బారిష్టరీలో నా కాయవిశ్వాసము తక్కువ ౩౭౨.

బారిష్టర్లు, చూచుటకు వీరు తెల్లవారివలెనే కాన్పింతురు ౫౭-౮;—వీరిని గొప్పగాజేయుట స్టీడర్ల చేతిపని ౩౭౫.

బాలసుందరము;—ఒక తెల్లవాని ఇండొండొక్కూలి, దెబ్బలు తగులుటచే డాక్టరుకడకు పంపబడెను ౨౩౩;—నిర్బంధమునుండి విడిపింపబడుట ౨౩౪;—కేసు ఖాళీలలో ప్రాకిపోయినది ౨౩౪;—అతని తలపాగ ౨౩౫;—కేసుమూలమున గిరిమిటి యాలతో నాసంబంధ మెక్కువాయెను ౨౩౬;—కథ మద్రాసుసభ నాకటైను ౨౭౨.

బాల్యవివాహము ౧౮, ౨౭౯.

బావ, మా-స్వర్గసుడగుట ౨౬౪.

బిడియము ౯౨, ౯౪-౫, ౯౭, ౯౯, ౩౫౧.

అకారాదిపదాది సూచి

బిల్లు—ప్రొంచైజ్ ౨౧౫;—చర్చ ఆపగోరుట ౨౧౫;—శాసనసభలో
ప్యాసు అయెను ౨౧౬;—గిరిమిటియాలపై పన్ను వేయు
౨౩౬.

బిల్వేశ్వర—నివాసి ర౮;—దేవాలయము ర౮.

బిసెంటు, ఆని ౧౦౩, ౧౦౬.

బిస్కె-సముద్రము ౬౫-౬.

బుద్ధచరితము ౧౦౩-౫.

బుద్ధుడు-ఇతనికిని ఏసునకును తారతమ్యము, ఇతని సర్వభూతదయ
౨౪౪;—అతనికథ జ్ఞప్తికి వచ్చెను ౩౬౧.

బూత్, డాక్టర్ ౨౬౩, ౩౨౭, ౩౨౮;—ఎయిడాన్సుమిషన్ అధి
కారులు ౩౦౬;—నా రక్షకసంఘప్రయత్నములను లెస్సగా
ప్రోత్సహించిరి ౩౨౭.

బూలర్, జనరల్-పంపినవార్త ౩౨౮; మాసేనను ప్రశంసించుట
౩౨౯.

బెంగ, నా ౧౨౩.

బెంగాల్ క్లబ్బు ౨౭౩.

బెంధం-గారి Theory of Unity ౭౨.

బెనర్జీ, సురేంద్రనాథ్ ౨౭౩.

బుల్-అను ఆయన ౭౯.

బేకర్, ఎ. డబ్ల్యు. ౧౮౧, ౨౦౪-౫; కైరీస్తవ ప్రాశస్త్యమును
సాధించు మతబోధకుడు ౧౮౨;—నామత భిప్రాయములను
కనుగొనెను ౧౮౨-౩;—దక్షిణాఫ్రికా జనరల్ మిషన్
పై రెక్కరు ౧౮౩; వారిమైత్రికి నిజార్దము ౧౮౪; వారిప్రా

అకారాదిపదాది సూచి

ర^ధనా మందిరము, ఆచట సలుపుప్రార్థనలు గలవి; వారికి నా
యెడగల తలంపు గంక; నావంటి నల్ల వానిని వెంటగొనిపోయి
కష్టములపాలైరి ౨౦౫.

బేచరస్వామి ౫౯-౬౦.

బేరా ౩౪౪, ౩౪౬.

బేలూరిమతము ౩౬౨.

బేసువాటర్ పేట ౮౯.

బైబిల్-మతము పరమప్రమాణమా? ౧౮౬; దానిపై నాకుగల తపన
౧౮౯;—మన్యమాంసములు తినుమని విధింపదు ౧౦౪.

బొంబాయి ౧౮, ౪౩, ౫౪. ౬౦-౧, ౬౪, ౬౯, ౧౨౩, ౧౩౯,
౧౪౧-౪, ౧౪౬, ౧౫౫, ౨౫౪-౨౫౬, ౨౬౨, ౨౬౫,
౨౬౮, ౨౭౦, ౨౭౬, ౨౮౩, ౩౬౪, ౩౬౯, ౩౭౩, ౩౭౫;—
అల్లడు-ప్రస్తా-౧;—కిరీటములేని పాదుషా' ౨౬౩, ౩౪౨;—
దుస్తులు ౭౭;—రేవులో సముద్రపు ఒడుమడుగు ౧౩౧;—
లో పేగు ౨౫౭;—లో మాబావ ౨౬౪;—లో నాబారి
ప్రరీ ౩౭౨;—సంసారము, నా ౪౩;—సభ, దక్షి
ణాఫ్రికా విషయమై, ౨౬౫;—సింగము' ౨౬౩, ౨౬౬;—
హైకోర్టు ౨౨౧.

బోధ, శిశుక్రీడ ౨౫౪-౫;

బోయరు-యుద్ధము ౧౬౯, ౩౧౨, ౩౨౬; అందు నావైద్యప్రవేశ
ముపయోగించినది ౩౦౭, బోయర్ల పరాక్రమము ౩౨౭; వారి
ముట్టడి ౩౨౯; యుద్ధహతుల సేవకొఱ కేర్పడిన 'భారతీయ
రక్షకదళము' ౩౨౧-౮-౩౦, ౬౩.

అకారాదిపదాది సూచి

బ్రహ్మ-చర్యము 3౬, ౪౨, 3౧౧;—వ్రతము 3౧౦; వ్రతధారణ 3౧౫; — సత్యవ్రతంగము, — వ్రతసమయమున నాభార్య యుద్దేశ్యము కనుగొనలేదు 3౧౫; వ్రతమహిమ 3౧౨, 3౧౯; — గార్హస్థ్యమునందుసహిత మాచరించవగును 3౧౦;—అనగా నేమి 3౧౬;—దానికాక 3౧౬;—అసిధారావ్రతము 3౧౭; నాలుకను కట్టుకొనుట 3౧౭; ఈదృష్టితో భోజనప్రయోగములు 3౧౭; దీనికి ఉపవాసము అనివార్యోపకరణము 3౧౮; దీని విఫలత్వము 3౧౯; సర్వేంద్రియ నిగ్రహము 3౧౯;—కేవల ప్రయత్నసాధ్యము కాదు 3౨౦; దీనికి ఈశ్వరశ్రద్ధ అవశ్యకము;—చారి ౯౬;—దేశమునకు పోవుట, అందలి స్త్రీసత్వతంత్ర్యము—దేశజులు మనకు కమిషన్ ఏజెంట్లు, అచటినుండి మరలుట 3౬౪;—సమాజము, మతగ్రంథములు, ఆది బ్ర. సమాజము, సమాజోత్సవముల కాహూతుల మైతిమి 3౬౨.

బ్రాహ్మ-అంత్యక్రియలదర్శనము ౧౦౫-౬.

బ్రిటిష్-ఏజెంట్లు, జాకోబస్ డి వెబ్ ౧౯3; ఆతనితో మాటలు ౧౯౭;—ఇండియా అసోసియేషన్ ప్రతినిధి ౨౭3;—పరిపాలనయందు దోషములు ౨౬౭;—వారి సాంప్రదాయము వర్ణ ద్వేషము కాదు ౨౬౦;—రాజ్యరక్షణ, ధర్మము 3౨౬; —నేనాపతి 3౨౯.

బ్రిష్టల్—నివాసి, జార్జి ముల్లరు ౨౦౪.

‘బ్రూమ్స్ కామన్స్’ ౧౨3.

బ్రైటన్ ౯౮, ౯.

బ్రావ్ స్కీ, మదాం ౧౦3.

అకారాదిపదాది సూచి

భ

భండార్కరు, రామకృష్ణ, ప్రొఫెసర్ ౨౭౦-౧.

భక్త్యుపదార్థకోభన ౮౭, ౧౪౧.

భగందరము, నాతండ్రికి ౪౦-౨.

భగవంతుడు ౩౩, ౧౧౮;—అద్భుతమును ౩౪;—ఒక్కడే సత్యము ౩౮౪.

భగవత్సేవ ౩౬౦.

భరతనర్తము ౨౪;—సముద్రము ౬౧.

భర్తృధికారము ౧౪.

భాగవతము ౪౯;—కాలక్షేపము ౪౯.

భారత-దేశమునుండి వర్తకులు వలసపోయిరి ౨౩౫.

భారతభూషణమాళవ్యా ౩౫౩.

భారతయువకులు, కన్యలు ౯౭.

భారతసేవ ౨౪౧.

భారతీయులు, లాభకరులు ౨౩౭.

భార్య, నా ౨౯, ౪౪, ౪౬, ౫౯, ౬౧, ౧౩౮, ౩౧౧; గర్భ వతి ౪౨; ఆమె ననుమానించి హింసలు పెట్టుట ౩౫; ఆమె కుపాధ్యాయుడిను ౧౭, ౧౫౫; ఆమెచే రోగుల కుపచారములుచేయించుట ౨౬౪; విడిచివెళ్లుట కష్టము ౧౫౫; ఆమె ప్రసవమునకు నామంత్రసానితనము ౩౧౦; బహుమతి యిచ్చిన నగలను తిరిగి ధర్మమున కిచ్చివేయ నిర్బంధించుట ౩౩౬; ఆమెకు అశ్రుధార ౩౩౭.

అకారాదిపదాది సూచి

భార్య-భర్తకు ఘటదాసి కాదు 3౬; భార్యకుగల స్వామిభక్తి,
ఆమెతో నెట్టిసంబంధ మండవలె? భార్యభోగసాధనమా? 3౧౧.

భావనగరము ౫౪.

భిక్షుకుల కేమియు నీయరాదు 3౬౦.

భూషేంద్రనాథ్ నసు-కలకత్తా కాంగ్రెసు కార్యదర్శి 3౪౪.

భోగవిలాసము, పారిస్ ౧౧౫.

భోగాసక్తి. ౧౭.

భోగిజీవనము-త్యాగిజీవనము, పోలిక 3౧౯.

మ

మంగలి, దాస్యము, తిరస్కారము. 3౧౯.

‘నుంచి చాకలి’, గోఖలేగా రిచ్చిన ఓరుగు 3౨3.

మగ్గలాలు-గాంధీ 3౮3.

మజుందార్, త్ర్యంబకరాయి, ౬౪-౫ ౯౮-౬౯, ౯౨-3.

మజుందారు, ప్రతాపచంద్ర-చూడు-ప్రతాపచంద్ర.

మణిరత్నమాల ౨౧౯.

మణిలాల్ గాంధీ 3౭౬-౯; జలచికిత్సచే వ్యాధి నివారించితిని.

3౮౦-౧.

మతము, దానివివేచన, వివిధమతపరిచయము ౪౭-౫౨.

మదనమోహన మాళవ్యా, భారతభూషణ 3౫3; వారిపద్ధ భాగవత

శ్రవణము ౪౯.

మన్యమాంసములు ౨౭, ౬౯

మన్యములు, హిందే, పోర్టువై, పేరీ ౧౨౧.

అకారాదిపదాది సూచి

మద్రాసు ౨౭౨-౩-౨౯౩;—లో బాలసుందరము కేసు ప్రతిస్వ
నించుట ౨౩౪;—నాస్తవ్యుల పరిచయార్థము ఆరవ మధ్యసించి
తిని ౨౫౨;—సోదరులకు నేనన్న ప్రాణము ౨౫౩;—కు నా
రాక, అచట సభ జరుపుట; ప్రిండర్లు, హిందూపత్రికా సం
పాదకులతో సంభాషణలు ౨౭౨.

మన్ సుఖలాల్ హీరాలాల్ నాజర్ ౨౮౪, ౩౩౪;—మాయింట
నుండిరి. ౨౯౮.

మనుస్మృతి ౫౧;—అహింస ౫౨.

మనోనిగ్రహము ౩౨౦.

మమిబాయి-కేసు ౧౪౨.

మరాఠీ ౨౫, ౧౧౩.

మల్లిక్, డాక్టర్ ౩౬౩.

మహమ్మదెన్-లా ౧౨౪.

మహమ్మద్-జీవితము, స్తుతి, కార్లయిలు వ్రాసిన ౧౧౫-౨౪౩;—
ప్రవక్తపై నా కాదరము ౨౪౩.

మహమ్మద్ కాసాం కమరద్దీన్ ౨౧౪.

మహమ్మదీయులు ౫౦; వారి ఆచారములు ౧౬౨;—నన్ను తమ
మతమున కలుపుకొన బ్రయత్నించుట ౨౧౭.

‘మహాత్మా’-బిరుదము-ప్రస్తా-౪; ౩౬౭; మహాత్ముల కష్టములు ౩౭౦.
మహారాజ్ రణజిత్ సింహ ౬౭.

మహారాజులు, అడువారి ఆభరణములు, నామద్దానగలు ధరించి దర్బా
రులకు హాజరగుదురు ౩౫౩.

అకారాదిపదాది సూచి

మాంచెప్పరు ౧౦౪.

మాండలికుగారు, సంస్కృత ౩౫౬.

మాంసభోజనము, ౩౨, ౩౩, ౪౯, ౩౩౩; దాని ప్రతాపము ౨౯;

—ఆరంభించుటకు శుభముహూర్తము నెదకుట ౨౯; దాని

నిషేధము, తిరస్కారము ౩౦;—విందులు, వంటకములు ౩౨;

హిందూదేశమున దాని ప్రచారము ౩౩;—నాత్యాగదీక్ష ౬౬.

మాంసము ౨౮, ౩౦, ౩౩, ౩౯, ౬౫, ౭౧, ౭౪; ఇంగ్లండులో

దాని లక్షణము ౪౭; ఈశబ్దమునకు మా అమ్మగారి అర్థము ౪౯.

మాక్సుముల్లరు-గారి India, What can it teach us ౨౪౨.

మానవుడు ౩౪, ౪౬; అతనిలిండి, శరీరనిర్మాణమును బట్టి శాకా

హారము ౪౫; అతని బాహ్యచారము ౨౯౩.

మానింగు-కన్య ౧౧౧;—కార్డినల్ ౧౧౪-౫.

‘మానేశిఖావణి’-త్రిభువనదాసుగారి గ్రంథము ౩౦౮.

మారిట్టుబర్గు ౧౬౯-౭౨.

మారిషస్ రేవు ౩౩౯.

మారువేషముతో పలాయనము చెప్పితిని ౨౯౨.

మాలలకు ట్రేరము ౩౨౫.

మాలవాడలకు జనుట ౨౫౮.

మాల్టా ౬౯.

మాపుశీ దవే, జోషీ, మాకుటుంబపు పురాణమిత్రులు ౫౪;—ఇంగ్లం

దునకు సొమ్మని సలహా నిచ్చుట ౫౫-౬.

మిత్ర, న్యాయమూర్తి ౩౫౯.

మిత్రులు ౨౬-౨౯; ౩౧-౨, ౩౪, ౭౬-౭, ౧౦౮, ౨౪౭ వ.

అకారాదిపదాది సూచి

మీరాబాయి 332.

ముక్తానందమడు ౧33.

ముముక్షుప్రకరణము ౨౦౯.

ముర్రే, ఆంధ్రవ్యా ౨౦౪-౫.

ముల్లరు, జార్జి ౨౦౪.

మూడవతరగతి-రైలుపయనము ౧౧3; ఇందలికవ్వములను తెలుసు
కొనదలచుట 3౫;—టిక్కెట్ వెలలు బండ్లు, అందలి సౌక
ర్యములలో మొదటి తరగతికి దీనికిగల అంతరము, యూరపు
లోను, దక్షిణాఫ్రికాలోను మూడవతరగతికిగల సౌకర్య
ములు 3౬౬;రైల్వేవారి చెడునడత, ఏర్పాటులు, బాట
సారులు పడుపాట్లు, వారి అశుచిత్వము 3౬8; దీని సంస్కా
రము, చదువుకొన్నవారు చేయవలసినపని 3౬8.

మెట్రిక్యులేటు 3౦3.

మెట్రిక్యులేషన్-పరీక్ష ౫౪, ౮౨;—విద్యార్థులు ౧౪౪.

మెయిట్లండ్, ఎక్వర్డు ౨౦౯,

మెయిన్స్ హిందూలా ౧౨౨-౧౪౨.

మెహతా, ప్రాణజీవన్, డాక్టరు ౬2, 2౦,—నాకు పాశ్చాత్య
దేశాచారము తెలుపుట ౬౮;—తమయింటికి తీసికొనివెళ్లుట,
రామచంద్రు భాయిగారి పరిచితి గలిగించుట. 3౨౯-3౦.

మెహతా, ఫిరోజీషా-చూడు-ఫి-

మేజిస్ట్రేటుకోర్టు 3౦2.

మేవన్, దుకాణము ౧౫3;—మిత్రులు ౧౬౮.

మేరీ, ఎర్జిన్ ౧౧౮.

అకారాదిపదాది సూచి

మేసన్ ౨౩౮.

మొంబాసా ౧౫౮.

మొబాంబిక్, గవర్నరు జనరలు ౧౫౬, ౧౫౯.

మొదటి-కేసు, నేపనిచేసిన ౧౮౨;—బిడ్డ, పుట్టుక, చావు ౪౬;—

తరగతి పయనమున గర్వముకలిగెను ౩౮౧;—దెబ్బ, నాడీవి

తమనకు ౧౮౭, ౧౫౦.

మోడ్ వైశ్యులు-బనియాలు ౬౧-౬౧

మోతీబాబు, అమృతబాబు పత్రికాధిపతి ౩౪౧.

మానము, మితభాషి ౯౪, ౯౭.

య

యరవాడ చెఱసాల ౨౫౩, ప్రస్తా-౧.

యూక్లిడ్ ౨౩.

యోగసాగన-ఆరంభించుట ౨౪౩.

ర

రంగస్వామి పడయాచ్చి ౨౧౪.

రంగుతెగులు ౧౮౩;—పోరు ౧౭౧.

రంగూన్ ౩౬౪.

రంభ, నాదాది ౪౭; అది నాహృదయమున విత్తిన రామనామ

బీజము ౪౭-౮, ౭౨.

రక్తనది, కాలికాలయమున ౩౬౦.

‘రక్షకదళము’-చూడు-‘బోయర్ యుద్ధము’.

రవిశంకర్ ౧౩౯-౪౦.

అకారాదిపదాది సూచి

రస్కిన్ సర్వోదయము ౧౩౫.

రాజకోట-సంస్థానము ౧౧-౨, ౧౫, ౪౩, ౪౪-౯, ౫౪, ౫౯-౬౧, ౧౦౪, ౧౩౬, ౧౩౮, ౧౪౪, ౧౪౬, ౧౫౫, ౨౫౯, ౨౬౧-౨, ౨౬౪, ౩౬౬, ౩౭౨, ౩౭౪;—నా తండ్రి దివానుగా నుండుట ౨;— నావిద్యార్థిదశ ౫, ౬; సంస్కరణములు తరంగితము లగుచుండెను ౨౭; భాగవత కాల క్షేపములు జరుగుచుండెను; సర్వమత సమత్వ మేర్పడినది ౫౦;—బారిష్టరీ ఆరంభించితిని ౧౪-; పొలిటికల్ ఏజెంటుచే నవమానితుడ నగుట ౧౪౭-౯; పచ్చపుస్తకము వ్రాయుట ౨౫౬; ఇచట వ్యాధిపడినాసంఘములో పాల్గొనుట ౨౫౭-౮;—లో తిరిగి వకాలతో పని, విక్టోరియా డైమండ్ జూబిలీలోకి వెళ్లుట, తిరిగి వకాలత్తు చేయ నారంభించుట ౨౪౬.

రాజనీతి ప్రయోగములు, నా-ప్రస్తా-౪.

రాజభక్తి, ౨౬౦;—లో తెల్లవారినికూడ మించితిని ౨౬౦;— ఒక విధి, దీనిని అమ్ముకొనలేదు ౨౬౧.

రాజశత్రువులను చంపుము ౨౬౨.

రాజస్థానిక కోర్టు, నాతండ్రి ఇం దొకసభ్యుడు ౨.

రాజీ- ద. ఆ. కేసు పరిష్కరించు యత్నము ౧౬౮;—కుదుర్పుట వకీలు ధర్మము ౨౭౨-౩.

రానడే, మహాజేవ గోవింద, జడ్డి, వారిదర్శనము ౨౬౨-౩, ౩౨౩ వీరియెడ గోఖలేగారికి గల గౌరవము-చూడు-గోఖలే, వీరిశక్తి సర్వాంగీణము ౩౫౬;—పీరు కాంగ్రెసుసభకు ప్రేక్షకులుగా హాజరగుచుండువారు ౩౫౬.

అకారాదిపదాది సూచి

రాజ్యస్థు, ప్రభువు, లెఫ్టి నెంటు-గుండు తగిలి చచ్చుట 330.

రామ-కృపయే సాధనము 320;—కృష్ణభండార్ కరు-చూడు-భం;
—నామము 30, 20, 320, 320;—మందిరము 30,
20;—రక్షా స్తోత్రము 30.

రామాయణము 30; దానిపతనము కుష్టు కుదురుట 30.

రాయచంన్ భాయి, కవి 131-2, 200-3, 202; ఆయన
ధారణాపటిమ 132, వ్యాపారము 133, ఉపదేశములు
134;—యే నాహృదయస్వామి 135;—తో ఉత్తర
ప్రత్యుత్తరములు 200;—నా బ్రహ్మచర్య వ్రతమునకు కార
కుడు 300;—వచనబలము నన్ను వశపఱచుకొన్నది 300.

రాయి, ప్ర. చం-చూడు-ప్ర.

రాళ్ల వర్షము, నాపై-200.

‘రిక్రూట్’-కూలివారు 232, 322.

రిక్నా, ఎక్కుట, నా కిష్టములేదు 222;—లో నన్నెక్కించుకొన్న
రిక్నావానిని చంపుచుమని బెదిరించుట 200.

రిచ్ మండ్ 200, 30.

రిటెయినర్ 200-220.

రిప్పన్, కాలనీ సెక్రటరీ 200;—కాలేజీ 300.

రూటర్ 200, 200.

రెడ్ క్రాసు, మా భారతీయ రక్షకదళమునకు తగిలించితిమి 300.

రేవాళంకర్, జగజ్జీవన్ 132, 300.

రైలు, నాకై ఒకనిమిష మాపియించుట 200.

అకారాదిపదాది సూచి

రోసుల్ కుపచరించుట ౨౬౨, ౨౬౪.

రోమన్ లా ౧౨౨.

ల

లండన్ ౬౯, ౭౩, ౯౯, ౧౧౬, ౨౪౬;—టైమ్స్ ౨౧౦;—
భారతీయులు ౧౦౬;—మెట్రిక్యులేషన్ ౧౨, ౧౨౨;—
విక్టోరియా హోటల్ ౬౨, ౭౦, ౭౬.

లచ్చీరాం, సి. ౨౧౪.

లా, ఇంగ్లీషు ౧౨౨-౩;—హిందూ ఇండియన్ ౧౨౪, ౧౩౯,
౧౪౧-౨, ౩౭౨;—రోమన్ ౧౨, ౨౨౩;—రోమన్ డబ్బి,
దక్షిణాఫ్రికాలో ప్రమాణము ౧౨౨-౩;—లో జాతిభేద
ములు ౨౯౭.

లాక్ హార్డు ఛీఫ్ రోకోరూమ్స్ ౧౪.

లాటన్, మిస్టర్, దాదా అబ్దుల్లాకంపెనీ వకీలు ౨౦౪;—దర్బాన్
లో పట్టపగలా ఓడ దిగుడని నాకు సలహా యొసంగెను ౨౦౯;
వారిని నన్ను గుంపు విడదీసెను ౨౯౮;—౨౯౨;—౨౯౪-౫,
౩౨౭.

లాటిన్, భాష ౧౨-౩, ౧౨౨.

లాభామహారాజు, రామాయణపఠనము ౪౧౯.

లామూ, రేవు ౧౫౪-౭.

లాయరు ౨౨, ౬౯;—దివానుగిరి ౫౫;—పనికి నాయోగ్యత ౨౧౯;
—లాటిన్ భాషాజ్ఞానము ౧౨;—హిందూదేశ చరిత్ర చదువ
వలయును ౧౨౬.

లార్డు కర్జన్ దర్బారు ౩౫౨;—హార్డింజి, హిందూ విశ్వవిద్యాలయ
శంకుస్థాపనోత్సవము ౩౫౨.

అకారాదిపదాది సూచి

లావేటర్, ముఖసాముద్రక గ్రంథము ౧౨౬-౭.

లీయోనార్డు, ద. ఆ. లో గొప్పబారిష్టరు ౨౧౧.

లేడీ స్క్విత్ ౩౨౯.

లేలీగారు, ఫ్రెడరిక్-పోడుబంపరులోవ్యవహారాధికారులు ౫౭-౮, ౮౨.

లైట్-అఫ్-ఎషియా, ఎడ్వైన్ ఆర్నాల్డుగారి ౧౦౩, ౨౪౪.

లోకమాన్య తిలక్ ౨౭౧, ౩౪౦;—దర్శనము ౨౭౦;—సముద్ర
సమానులు ౨౭౧.

లోక సేవకునకు-కానుకలు నిజవస్తువులు కావు ౩౩౮.

వ

వంగ-గానము వింటిని ౩౬౨;—దేశము ౩౬౪;—వాసి' పత్రిక,

ఖ్యాతి, తత్సంపాదకుని నిర్లక్ష్యము ౨౭౪;—వానులు ౩౬౧

—'సంఘము'వారి విందు ౩౬౧.

వకీలు ౫౬, ౧౩౯; నావకీలు తనము ౧౪౧; రాజీ కుదుర్చుట వకీలు

ధర్మము ౨౦౨-౩.

‘వకీలుసభ’-చూడు-నేటాలు.

వర్ణద్వేషము ౧౭౧, ౧౮౧, ౨౫౯.

వసిష్ట విశ్వామిత్రులకథ, ప్రస్తా-౯.

వాంకనేరు ౨.

వాగ్దానములు, మాతల్లికిచ్చిన మాడు ౬౦.

వాచా, డి. ఇ. ౩౩౯-౪౦, ౩౪౪-౯;—మోహతాగారి కుడిభుజము

౨౬౩;—వారిని మాటబాడుమని సభలో కేకలు ౨౬౬;—

చూడు-‘ద్విన్వా’

వార్ష, ఇంజనీయరు ౨౧౧.

అకారాదిపదాది సూచి

వారక్రాంజీ ౩౨౯.

వాషింగ్టన్ ఇన్స్టిట్యూట్-గారి Life of Mahomet and his
Successors ౨౪౩.

ఓండులు : స్త్రీలు ౮౧;—పాశ్చాత్యులు ౯౩.

విక్టోరియా-రాణి డైమండుజూబిలీ ౨౬౧.

‘విక్టోరియా హోటల్’ చూడు-‘లండన్’.

విద్య, పిల్లలకు ౩౧౨; బాలుర విద్యాభ్యాస సంస్కరణము ౧౩౮;
నావిద్యాప్రయోగములు ౩౦౪; మనవిద్య ౨౪.

విలియం-హంటర్, సర్ ౨౩౩.

విలియమ్స్ అండు ఎడ్వర్డ్స్ ‘రియల్ ప్రాపర్టీ’ ౧౨౩.

వివాహము: నావివాహనాటకము ౧౦-౩;—చలన విద్యనాశనము
౧౯, ౨౨, ౩౬.

వివేకానందస్వామి దర్శనము ౩౬౨.

విశ్వప్రేమ ౨౪౩.

విశ్వాసఘాతకుడు: అతనిని వెడలగొట్టు నూపరింటెండ్లెంటు మద్దతు
౨౪౯.

‘విహారము’ నకు రమ్మని పిలుచుట ౧౫౮.

వీడికొలుపు విందు ౨౧౩.

వీరచందు గాంధీ ౧౪౧, ౨౬౩.

వుడ్ గేటు, జనరల్, గారిని యుద్ధభూమినుండి చేరవైచు భాగ్యము
౩౨౮.

వృత్తినిరోధము, సంపూర్ణ బ్రహ్మచర్యమనగా ౩౨౦.

అకారాదిపదాది సూచి

వెజిటేరియన్ పత్రిక ౮౯.

వెలివేయుట, కులమునుండి ౬౧, ౧౩౬-౭.

వెల్లింగ్టను పట్టణము, అందు జరిగినసభ ౨౦౪-౬.

వెట్టు కెన్సింగ్టను ౭౩.

‘వెంటనర్’ ౯౨-౭.

వెస్లియన్ చర్చ్, అచటి మండలి ౨౪౩.

‘వేడి-వెలుగు’ ౮౩.

వేదములు-అపారమేయములట ౨౦౭.

‘వేరావల్’ ౩౭౭;—గ్రామమున అప్పీలు శ్రవణము ౩౭౩.

“వైట్ అండు ట్యూటర్స్ లీడింగ్ కేసెస్” ౧౨౩.

వైద్యప్రవేశము, నా ౩౦౭.

వైద్యుడు, ఆయుర్వేద,—ఆంగ్లేయ; ౪౩; వైద్యవృత్తి ౫౬,

వైష్ణవ-సాంప్రదాయము, మా గాంధులు, తలిదండ్రులు ఈసాంప్రదాయకులు ౨౯-౩౦, ౪౭, ౫౬;—విధులు కఠినమైనవి ౪౩-౪

వోకింగు సెమిట్రీ ౧౧౬.

వోట్ల హక్కు ౨౧౫, ౨౧౭, ౨౩౧;—తొలగించుబిల్లు ౨౩౮;—భారతీయులు-చూడు-నేటాలు.

వ్యయము, తగ్గించుట ౩౨౨, ౩౨౫;—నకు సరియైన లెక్కలు ౮౦.

వ్యాధిపరీక్షాసంఘము—రాజకోటలో నా సేవ ౨౫౭, ౨౫౯.

శ

శపథముచే బంధించుకొనుట ౩౧౩-౪.

౪

౪౯

అకారాదిపదాది సూచి

శస్త్రవికీర్ణి ౪౩.

శాకాహారము ౭౪-౫, ౮౫, ౧౮౪, ౨౫౫;—నా ప్రతిజ్ఞ ౬౯;—

గ్రంథకర్తలు ౮౫, దొరలపద్ధతిన ౧౪౦.

శాకాహార పరిశోధన, ఇంగ్లండులో ఆర్థిక దృష్టితోను, ద. ఆ. లో
ధార్మికదృష్టితోను జరిపిరిని ౮౯.

శాకాహారప్రచారకసంఘము, స్థాపన, అందు కార్యనిర్వాహక సభ్యు
డను ౮౫; ఇందలి ఇతర సభ్యులు ౯౧; అందుండి ఒకరిని
తొలగించు విషయమై తగవులు ౯౧.

శాకాహారభోజనశాల, ఫారింగ్ డన్ వీధిలో ౭౪, ౭౫-౬, ౮౫-౬,
౮౯. ౧౧౭.

శాకాహార మహాసభ, పోర్టుమత్ లో జరుగట ౧౧౮.

శారీరక నేవ ౩౦౬.

శాస్త్రజ్ఞానము, అనుభవము ౧౧౭.

శివాలయము ౫౦.

శిశునాథశాస్త్రీ, పండిత ౩౬౨.

శిశుపోషణము ౩౦౯-౧౧

శిశువునకు-విద్యారంభము తల్లిగర్భమునుండియే ౩౧౦.

శ్యామలభట్టు వాక్యములు ౧౦౫.

శ్రేవణుడు—శ్రేవణ పితృభక్తి, నాటకము ౭, ౪౨.

ష

షడ్వర్ణ సముచ్చయము, హరిశ్చంద్రసూరిరచితము ౨౦౯.

షరతు, దేశమునకు మఱియొకరు దక్షిణాఫ్రికామిత్రులు పెట్టిన ౩౩౪.

అకారాదిపదాది సూచి

షికారు—ఇంటియా మెకూతురు అతిసులసు షికారుకు పిలుచుకొని
పోవుట ఒక ఆచారము ౯౭.

షెమ్మెల్ పెన్నిక్—ముఖసాముద్రకము ౧౨౭-౮.

షేక్స్పియర్—ముఖసాముద్రకము ౧౨౮.

స

సంతానము, నిరోధించుట కుపాయము ౯౨, ౩౧౨;—కై, గృహ
మేఘులు ౩౧౦.

సంస్కృతము ౨౩. ౨౫, ౧౧౨;—ప్రతి హిందూబాలుడు నేర్చు
కొనవలసినది ౨౪; నా సంస్కృతోపాధ్యాయుడు ౨౩.

సంస్థానాధిపతులు, వారి రాజకీయ వ్యవహారములు ౧౫౧.

సత్యనిష్ఠ, విదేశములయందు ఎక్కువగ నుండవలయును ౧౯౧.

సత్యపరీక్ష ౮౮.

సత్యప్రయోగములు, నాప్రస్తా ౩, ౬.

సత్యము ౩౦;—నకు పురబోరిని ౯; నాదృష్టిలో సత్యములు ప్రస్తా—
౬;—నీతి, పరస్పర సంబంధము ౫౨; పూర్ణమగు సత్యము
౧౮౭; న్యాయము సత్యము ననుసరించును ౨౦౧;—మహా
వృక్షము ౩౩౫; భావసత్యము—ప్రస్తా—౭;—సాక్షాత్ పర
బ్రహ్మము, ప్రస్తా ౭.

సత్యశోధకుడు—ప్రస్తా—౮.

సత్యాగ్రహము ౨౨౪; ద. ఆ. సత్యాగ్రహము ౩౧౨; సంగ్రామ
ప్రతిష్ఠ, సూచకములు ౩౧౬.

సత్యావేషణమే పురుషార్థము ౩౮౪.

అకారాదిపదాది సూచి

సత్యారాధకుడు 30౫.

సప్తపది ౧3.

‘సమర్థుగారు’ ప్రతిపక్షుల ఐక్య 32౨.

సముద్రయానము ౫౮, ౬౧-౨, ౬౫, —కులధర్మవిషిద్ధము ౬౨; —
చేసినందున కులమునుండి వెలి ౧౨.

‘సర్’ ‘అయ్యా’—సంభోధనలు నాక ర్లుపయోగింతురు ౬౮.

సాండర్సు 3౬3; — ‘ఇంగ్లీషుమన్’ పత్రికాసంపాదకుడు ౨8౫;
వారిప్రేమకు హేతువు ౨8౫.

సాంత్రాక్రూజ్ 3౮౧.

‘సామీ’-ద. ఆ. భారతీయులకు మరయొక పేరు ౧౬3.

సారా-త్రాగుట ౫౦-౧, ౬౬, 8౨.

సార్యజనిక సంస్థలు- వీటితో నా అనుభవము ౨౯౮; వీనికి
మూలధనము చేకూర్చుట ౨౯౯; వీని లోకప్రియత్వము
3౦౦; సరియైన లెక్కలే ఇట్టిసంఘములకు ప్రాణము ౨౯౯.

సాలగ్రామదానము ౬3.

సాల్వగారి పుస్తకములు 2౪-౬.

సింధుదేశీయమిత్రుడు. ౬౮-౯.

సిగరెట్లు, వీడియో 32, 3౮, 3౯.

‘సిటీ-టెంపిల్’ గ్రంథముపై పార్కురు వ్యాఖ్యానము ౧౮౬.

సిడెన్ హాము లో విందు ౨౧౦.

సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్డు ౧౪౧.

సీమ, నా సీమప్రయాణము ౬౧, —లో రెండవ విడు ౧౦౨, ౧౦3,

అకారాదిపదాది సూచి

నుదామపురి-నాజననము ౪.

సుప్రీముకోర్టు ౨౨౧, ౨౨౪,

సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యర్, జి., డాక్టరు, 'హిందూ' సంపాదకులు ౨౭౨.

సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ, వంగదైవము ౨౭౩-౪, ౩౪౬.

నూర్ దాసు-ప్రస్తావన.

'సెతల్వాట్' చూడు-చిమన్ లాలు. 'సెర్మన్-ఆన్-ది-మాంటో' గీతకు
సాటి ౧౦౪.

నేటు, మాకులపెద్ద యగు ౬౨; నానీమప్రయాణమునకై ఆతని ఆ
గ్రహము. ౬౩

నేవ, చిత్రానందము నిచ్చు ౨౬౪.

సొలిసిటర్ ౧౪౧.

సోదరి, నా ౨౬౪.

సోరత్, డివిజన్. ౧-౨౦.

సోతాంప్టన్. ౬౭-౮

నూకల్లు, స్వతంత్రతాఘాతకములు ౩౦౫.

ప్రాండర్బన్ ౧౭౨, ౧౭౪-౫.

ప్రేంగర్ పట్టణము. ౨౨౯.

'ప్రేట్సుమన్' ౨౭౫.

'ప్రేరు' వీధి ౧౧౨.

స్తుతి, ప్రార్థనలు గ్రుడ్డినమ్మకము కాదు ౧౧౦.

'స్నెల్సు' ఈక్విటీ ౧౨౩, ౧౨౭.

అకారాదిపదాది సూచి

స్వీయాంకోపు 30౮-౯.

స్వేస్సర్ వాల్టన్-దర్బాన్లోని డ. ఆ. జనరల్ శమిషన్ అధ్యక్షుడు అకగ.

స్మృతికర్తలు, బాహ్యభ్యంతర శాచము ౨౫౯.

స్లమ్స్ (slums) ౮3.

స్వచ్ఛందసేవకులు ౨౦౪, ౨౧౬, 302, 3౪౦-౧, 3౪3-౪, 3౪౬; వారికి నేను సేవాధర్మము తెలిపితిని 3౪౧;—పాకిపని 3౪౨.

స్వదేశము నందే నే జేయవలసినపని 33౪.

స్వధర్మానుష్ఠానము, ౨౬౯.

స్వయంసేవకులు ౨౧౬-2, ౨౫2.

స్వరాజ్యము 30.

స్త్రీ-క్షమయొక్క అవతారము 3౫;—సంగమము ౪3.

స్త్రీపుంస సంయోగము 3౧౯.

హ

హాకీము, పట్టేలు ౪3.

హాక్కు-- కాపాడుకొను ప్రతిజ్ఞ ౨౮౮.

హరిభద్రసూరి- కృతపద్ధర్మన సముచ్చయము ౨౦౯.

హరిశ్చంద్రుడు, అతనికథ, నాటకము, 2-౮.

హవేలీ 3.

హాజీ ఆదాంసేట్ ౨౧౪.

హాజీ జుసబ్ సేట్ ౧౯౦.

అథ రాదిపదాది సూచీ

హాజీ మహమ్మద్ నేట్ ౧౯౧, ౨౧౪.

హాటెంటాట్ ౧౪౪.

హారిస్, కుమారి ౧౮౫.

హార్దింజీ, లార్డు ౩౫౨.

హాల్ బెన్ రెస్టురెంటు ౭౬, ౯౩.

హిందీ ౨౪-౫, ౧౧౩, ౩౦౧.

హిందువులు ౧౫౭, ౧౬౦;— క్రిస్తవులు, వ్యత్యాసము ౨౦౭;
వారి కడగఁడు ౧౮౪.

హిందూస్తానీ-గ్రామములు అభ్యసించుట ౨౫౩.

హిందూ ఆచారములు ౧౮;—కుటుంబములు, నడుమరకపు ౧౯.
౨౭౯; వీటిలో భార్యా భర్తల జీవనము ౨౭౯.

‘హిందూ’-మద్రాసుపత్రిక, తత్సంపాదకులు ౨౭౨.

హిందూదేశదరిత్ర లాయర్లు అవశ్యము చదువవలెను ౧౨౭.

హిందూదేశము ౩౦, ౬౮, ౭౭;—న ఓట్ల హక్కు ౨౧౬;—న
పేగు ఇల్లు కట్టుకొన్నది ౩౭౪.

హిందూధర్మము—ఇందు పాపనివారణోపాయము లేదట ౩౫౯.

హిందూ పతి, పత్ని ౨౭౯.

హిందూమతము ౫౦, ౧౦౭, ౧౮౪;—తద్ద్రంధములు ౧౦౫;—
నాకు ఎక్కుడని తెలియదు ౧౮౨;—అందలి దోషములు
౨౦౭;—సిద్ధాంతముల సూక్ష్మత ౨౦౮; దీనిపై నా కాదర
మెక్కువగుట ౨౪౨.

అకారాదీపదాది సూచి

హిందూ లా ౧౨౪, ౧౩౯, ౧౪౧-౨, ౩౭౨.

హిందూ వేదాంతము ౧౩౫.

హిందూ స్త్రీలు, విడాకులు ౩౫.

హిల్సు, డాక్టరు-సంతాన నిరోధమునకు సంయుక్తమే తగినది ౩౧౨.

హిల్సు, థేమ్సు ఐరన్ వర్క్సు కంపెనీ అధ్యక్షుడు ౯౦-౧.

హీబ్రూ ౨౫.

హుగ్లీనది సౌందర్యము ౨౫౫.

హ్యూముగారు, కాంగ్రెసు సంస్థాపకులు ౩౪౫.

హెన్రీ లీన్సు ౨౩౮.

హైకోర్టు ౧౩౯, ౧౪౪;—నకు నడచివెళ్లుట ౧౪౫;—లో కునికి
పాట్లుపడుట ఫామన్ ౧౪౫, ౩౮౨;—నందు మూట్ ౩౮౧;
—నందు పుస్తకాలయము ౩౮౨.

హైస్కూలు ౨౬-౭, ౫౧, ౬౧, ౧౪౪; నాచువు ౫, ౧౯.

హోవర్డు విలియమ్స్ ౭౫, ౯౨.

హాస్-ఆఫ్-కామమ్స్ ౯౩.

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPHA 104 B 121
పుస్తకం పేరు	అక్షరశాస్త్రం - 01
తారీఖు	25-10-24
ముందు లెక్క	NO
వెనుక లెక్క	NO
మొత్తం పేజీలు	445
పెద్ద సైజు పేజీలు	నీ
భాష పేజీలు	B, 1-10, 128, 130, 278,
లేఖ పేజీలు	13-16, 57, 58
తయారు చేసినది	Kasimbi
పేజీలు విడదీసినది	Kasimbi
ప్రింట్ చేసినది	Hasin
పరిశ్ల చేసినది	RAMYA
పేజీలు పరిశూనినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
ప్రింట్ చెయ్యబడినది	
తప్పులు	నీ
పరిస్థితి	Good